زرينې پاڼگي

سیال کاکړ

الاځوري

دامې غاړې

برغازی

بلندی

پښتوکیسی

ډکو شنیانو سندرې

فالونه

فولکلوري کچکول

ناسري ګاوڼ

ټامبووالې بدلې

افغان څېړنيز مرکز کوټه

1

دغه ټولګه اثاثه د لوی ملت ده

چي یادیږي په نامه افغان ملت دا

زرینې پانګې

(د پښتني فولکلور د بېلا بېلو ډولونو ټولونه او څېړنه)

پروفیسر سیال کاکړ

افغان څېړنیز مرکز، کوټه

د «افغان څېړنيز مرکز» د خپرونو پر له پسې شمېره: ۱

افغان څېړنيز مرکز، کوټه

Afghan Research Centre,Quetta

مشر او مسؤول چلوونکی : پروفېسر سيال کاکړ

ددې اثر لنډې ځانګړنې

د کتاب نوم : زرينې پانګې

(د پښتني فولکلور د بېلا بېلو ډولونو ټولونه او څېړنه)

ليکوال : پروفېسر سيال کاکړ

خپرندويه ټولنه : افغان څېړنيزمرکز ،کوټه

لومړی چاپ : مارچ ۲۰۱۲ م

مخونه : ۴۱۶

کچه : ۲۳×۳۶÷۱۶

مطبعه : يونايټيډ پرنټرز،کوټه

طابع : ښاغلی رفيع الله جان

خطاطي او ډيزاينينګ : استاذ ګل راز محمد راز

کمپوزر : ګران ضياء الله توخی

بيه : ________

...فهرست...

شمېره	سرلیک	مخ
۱	...اهـــــــــــــــــداء...	۸
۲	رنـګا رنګ پانګي راغلـــي په کتاب کي پښتني فولکلور په مینه ماخوندي کړئ	۹
	۱. دامی غاړي	۱۳
۱	د اتڼ ناري یوه ملي اثاثه ده	۱۴
۲	د نارو بېلا بېل نومونه	۱۵
۳	اتڼ بازان او ناري	۱۵
۴	د نارو جوړوونکي او ویونکي	۱۶
۵	ځیني ناري په یوه ځانګړي سکنل پیل کیږي	۱۷
۶	د نارو تصنیف بندي	۱۸
۷	ناري که دیواني شعرونه ؟	۲۵
۸	د نارو ادبي خصوصیات	۲۶
۹	د نارو جوړښت	۲۷
۱۰	د نارو ادبي سکښت	۲۸
۱۱	د نارو سرچینه کندهار که کاکړستان ؟	۳۶

شمېره	سرليک	مخ
	۲. الاخوري	۱۲۷
۱	دا پانکه	۱۲۸
۲	د الاخورو بېلا بېل نومونه	۱۲۹
۳	د الاخورو تصنيف بندي	۱۲۹
۴	د الاخورو جوړښت او تقطيع	۱۳۵
۵	د الاخورو ادبي خصوصيات	۱۴۰
۶	د ښادۍ بدلي په چاپي آثارو او مجلو کي	۱۴۰
۷	د کاکړستان او کندهار د ښادۍ په بدلو کي يو والی	۱۴۶
	۳. بلندۍ	۱۶۲
۱	بلندۍ د واده په ورځ ويل کيږي	۱۶۳
۲	د بلنديو ادبي خصوصيات	۱۶۴
۳	د ځينو لنډو بلنديو خوږجنه ژبه	۱۶۵
۴	د بلنديو سرچينه کاکړستان دئ	۱۶۶
۵	د بلنديو تصنيف بندي	۱۶۶
۶	د بلنديو جوړښت او تقطيع	۱۶۸
۷	د بلنديو په سمسوره لمن کي د ځينو کسانو نومونه ژوندي پاته دي	۱۸۵
	۴. برغازۍ	۲۰۲
۱	د برغازيو بېلا بېل نومونه	۲۰۳

شمېره	سرلیک	مخ
۲	د برغازیو پیدایښت او سرچینه	۲۰۳
۳	د برغازیو خصوصیات او نیمګړتیاوي	۲۰۴
۴	د برغازیو د ویلو یو ځانګړی انداز	۲۰۵
۵	پر برغازیو باندي سوی کار	۲۰۶
۶	اوس خلک په برغازیو شرمیږي	۲۰۶
۷	د برغازیو ادبي جوړښت او تقطیع	۲۰۷
	۵. د کوشنیانو سندري	۲۴۹
۱	د کوشنیانو و سندروته یو ه لنډه کتنه	۲۵۰
۲	د کوشنیانو سندري (ګړي ما ګړي=ګړي مړي)	۲۵۳
	٦. پښتو کیسې	۲۸۰
۱	د پښتو و کیسیو ته یوه لنډه کتنه	۲۸۱
۲	پښتو کیسې په چاپي آثارو کي	۲۸۳
	۷. فولکلوري کچکول	۳۰۹
۱	ښراوي (ښېراوي)	۳۱۰
۲	دعاوي (دعاګاني)	۳۱۳
۳	پښتني نومونه	۳۱۵
۴	د ناز نومونه	۳۱۷
۵	یوکاني (لوړي)	۳۱۸
۶	تکیه کلامونه	۳۲۱

شمېره	سرليک	مخ
۷	منظومي کيې	۳۲۳
۸	لقبونه (کسرونه)	۳۲۵
۹	د لقبونو جوړښت او تقطيع	۳۲۶
۱۰	د لقبونو غوري نمونې	۳۳۰
۱۱	فولکلوري بدلي	۳۳۵
	۸.فالونه	۳۳۹
۱	د فالونو پيدايښت	۳۴۰
۲	د فالونو جوړوونکي او ويونکي	۳۴۰
۳	د فالونو ځانګړي مطالب	۳۴۰
۴	د فالونو ځانګړي کسرونه	۳۴۲
۵	سيمه ايز فالونه يو و بل ته سره ورته دي	۳۴۲
۶	په پښتني ټولنه کي د فالونو ارځښت	۳۴۴
۷	د فالونو جوړښت او تقطيع	۳۴۵
۸	د برات په پنځلسمه شپه فولکلوري مراسم	۳۴۹
۹	فالونه په چاپي آثاروکي	۳۵۱
۱۰	فالونه په کندهار کي	۳۵۲
۱۱	د لومړيتوب ويار	۳۵۶
۱۲	پالې(PALE : فالونه)	۳۵۶
۱۳	د پالې (PALE)خوندوري نمونې	۳۵۸
	۹.تامبُوالي بدلي	۳۶۷

شمېره	سرليک	مخ
۱	د تامبُووالو بدلو جوړوونکي او ويونکي	۳۶۸
۲	د ناسري اتړ کسرونه	۳۶۸
۳	د تامبُووالو بدلو ادبي وېش	۳۶۹
۴	د تامبُووالو بدلو جوړښت او تقطيع	۳۷۲
۵	د تامبُووالو بدلو خصوصيات	۳۷۷
۶	ناسري ګړدود	۳۷۷
۷	د تامبُووالي بدلي: يوه څېړنه او څرګندونه	۳۸۲
۸	د تامبُووالو بدلو رنګيني نمونې	۳۸۵
	۱۰. ناسري ګاوڼ	۴۰۳
۱	د ګاوڼ د بدلو پيدايښت	۴۰۴
۳	د ګاوڼ د بدلو جوړوونکي او ويونکي	۴۰۴
۳	د ګاوڼ بدلي دپښتني فولکلور يو ځانګړي ډول تشکيلوي	۴۰۵
۴	د ګاوڼ د بدلو ځانګړی کسر	۴۰۶
۵	د ګاوڼ د بدلو ادبي سکښت او تقطيع	۴۰۶
۶	د ګاوڼ د بدلو ادبي خصوصيات	۴۰۸
۷	د لومړيتوب وياړ	۴۰۹
۸	د ګاوڼ د بدلو ځيني غوره بېلکي	۴۱۱
۹	پوهاند سيال کاکړ	۴۱۴

اهداء

لوی نوري او ګران رفیع راباندي ګران دي
انتساب ددې کتاب د دوی په نوم سو

زريني پانګي

چي زما یو نیمګړی زیار او ناموزه کار دئ ،

په خورا اخلاص او پښتني مینه و

ارواښاد علامه محمد ګل خان نوري

او شمس الادباء جناب حبیب الله رفیع

ته اهداء سو.

سیال کاکړ خو بل څه نه لري په لاس کي
چي نوري او ګران رفیع ته یې ډالۍ کړي

په درناوي

سیال کاکړ

۱۷ / جنوري ۲۰۱۲ م کوټه

رنګا رنګ پانګې راغلي په کتاب کې پښتني فولکلور په مينه ما خوندي کړې

دايو حقيقت دئ ، چې پښتانه د دنيا په تاريخ کې د يو ښه نامه خاوندان دي . خپل جغرفيايي موقعيت لري ، روښانه ماضی او وياړلی تاريخ لري . خپله ژبه لري . دود لري ، دستور لري ، د ژوندانه ځانګړی قانون لري . وياړونه لري ، ملي مشاهير او منلي روايات (Traditions)لري . فولکلوري مواريث (Folk Heritage) (او خورا په زړه پوري ليکلنی ادب (Written Literature)لري . پښتنو خپل ټول زباني روايات (Oral traditions)د پښتني فولکلور په ويړه لمن کې تر دا وخته پوري ژوندي ساتلي دي . خو د وخت په تېرېدو سره پښتني فولکلور ته زيات تاوان رسېدلی دئ . خو دا حقيقت به منو ، چې اولينو پښتنو د ګرانې پښتو رنګار رنګ فولکلوري پانګې و موږ ته خورا په ايمانداري له يوې زمانې څخه وبلې زمانې ته ، خوله په خوله او سينه په سينه (Orally transmitted)را سپارلي دي.

اوس زمانه چې خوړ، په بيړه مخ په وړاندې روانه ده ، نو زموږ په دې ساينسي دور کې د پښتني فولکلور سباوون چنداني روښانه نه معلومېږي . او بيا په يو داسې چاپېريال کې چې ګرانه پښتو د نورو ژبو تر کلتوري يرغل لاندې وي ، نو په داسې صورت کې لازمه ده ، چې د پښتونخوا په بېلا بيلو سيمو کې د پښتو فولکلوري پانګې را ټولې او د علمي مؤسسو له خوا پس له څېړنې په کتابو کې خوندي سي .

موږ باید د زماني و رفتار ته وګور او بیداري وکړو ، چي د پښتونخوا په غرو او رغو کي د پښتني فولکلور پاشلي او شو پټو ملغلري د ورکېدو څخه وژغوو . وخت نور زموږ انتظار نه کوي . زموږ ادیبانو او د پښتني فولکلور څېړونکو ډېر قیمتي وختونه له لاسه ورکړي دي . بیا ملي فولکلوریسټ استاد محمد ګل خان نوري نه را ژوندی کیږي ، چي د پښتني فولکلور په بښایسته اوربل کي رنګا رنګ فولکلوري ګلان وروټومبي . اوس دا د لویي تاریخي پښتونخوا د هري سیمي د ادیبانو او فولکلور څېړونکو ملي وظیفه ده ، چي دوی په پښتني احساس او افغاني جذبه د خپلي خپلي سیمي بېلا بیلي فولکلوري پانګي را غونډي او پخپلو ځانګړو آثارو کي يې خوندي کړي .

ښکاره خبره ده ، چي د دنیا ټول هېوادونه د خپلو ژبو و فولکلور (Folklore)او فولکلوري (Folkloric) اثاثو ته په خورا درنه سترګه ګوري . دوی خپل لرغوني فولکلوري مواریث را ټولوي او بیا یې په مجلو ، ځانګړو کتابونو،موزیمونو او ملي آرشیفونو کي خوندي کوي . د فولکلور په میدان کي روس جرمني ، فرانس ، امریکا ، انګلستان ، جاپان ، ایران ا و عربي هېوادونو د ویاړ وړ کارونه تر سره کړي‌دي .

خو له بده مرغه ، پښتانه لاتر اوسه پوري د پیل په غوړکي بیده دي . نه یوا زي دا چي زیاتره پښتانه و فولکلور ته چټیات او خرافات وايي ، بلکي دوی هغه کسان چي‌پښتني فولکلور راټولوي او یا يې په کتابو کي خوندي کوي ، همېشه يې پر سر سر وهي . او د ډاګیرني پر ځای يې پر ملا غوټ ماتوي . نو دیوه ملت د وګړو چي دا حال وي ، نو د پښتني فولکلور دي خدای وزله

وکړي . کور يې د هغه ختيځ پوهانو (orientalists) ودان ،چي لومړی وار يې د پښتني فولکلور ځيني خوندوري او په زړه پوري پانګي په بيدو پښتنو وپيژندلې .

له ښه مرغه ، اوس په لره او بره پښتونخوا کي داسي ملي خادمان پيدا سوي دي ، چي دوی د پښتني فولکلور په اهميت (Importance) خبر او په خوندي کولو يې بوخت دي . هغه ورځ ليري نه ده . چي و پښتنو محصلينو ته به په ښو ونځيو، پوهنځيو او پوهنتونونو کي پښتني فولکلو ر ويل کيږي . او داسي وخت به راسي ، چي زموږ باسواده کهول به په پښتني فولکلور وياړي او دنياوال به د ژباړو له لاري پخپلو فولکلوري پانګو خبروي . موږ به نه يو ، خو په لويه تاريخي پښتونخوا کي به د پښتني فولکلور د اهميت او اخښت ازانګې شاوخوا خورې وي . او که خدای کول ، پښتانه به د پښتني فرهنګ په راژوندي کولو اوخپرولو بوخت وي .

ما پخپل ژوند کي د کاکړستان ټولي فولکلوري حوزې تر پښو لاندي کړي دي . د خلکو سينې مي شنلې او په ډېر مهارت مي د دوی له سينو څخه خام فولکلوري مواد را ايستلی دئ . د همدې ادبي مسافرتونو برکت ؤ ، چي و ماته د پښتني فولکلور خورا خوندوري او په زړه پوري پانګي په لاس راغلې . زما د غه نيمګړی کتاب و کاکړستان ته زما د ادبي مسافرتونو يو کتور محصول دئ .

په دې کتاب کي د پښتني فولکلور بېلا بېل ډولونه خوندي سوي دي . هر صنف مي په لنډ ډول څېړلی دئ ، او ماته ګوډه ليکنه مي پر کړې ده . اوس دا د درنو څېړونکو کار دئ ، چي زما ودې

نیمګړي زیار او خواري ته په کوم نظر ګوري . ښه به دا وي ، چې پیاوړي نقادان د سالم نقد په رڼا کې « زرینې پنګې » و څېړي . او د معیاري او اصولي نقد غوښتنې پر ځای کړي . په همدې کې د پښتو خیر او زموږ د ټولو ګټه ده .

په پای کې و منلي ملګري او پیاوړي خطاط استاد ګل راز محمد راز ته کورودانی وایم ، چې د خپل هنر په برکت یې زما د دې نیمګړي کتاب وټایټل (Title) ته لا فاني ځلا او ښکلا ورپه برخه کړه . دغه راز زه د ګران ضیاء الله توخي د مینې او اخلاص پوروړی یم ، چې پخپلو هنري او سترو ګوتو یې زما و فولکلوري زیار ته هنري ښایست او ابدي ژوند ور وبخښئ . دغه دواړه ګلالي انسانان دې پخپل ژوند کې همېشه ښاد او آباد اوسي . نور نو « زرینې پانګې » ستاسې و درانه حضور ته وړاندې کیږي . ویې لولئ او په پښتني فولکلور ځانونه خبر کړئ . په پای کې تش دومره وایم چې :

ګرځېدلی یم پر ټول کاکړستان زه

فولکلوري پانګې خوندي کړې ما په مینه

په درناوي

سیال کاکړ

۱۷ / جنوري ۲۰۱۲ م کوټه

دامی غاړي

(کمري غاړي = د اتڼ ناري)

په کلتور باندي غني کاکړستان دئ
د امی غاړي سوغات دئ ددې خاوري

❀❀❀

فولکلوري نارې خوندي سوې په کتاب کي
ټولي کړي سيال کاکړ له خپل اولسه

❀❀❀

زما نوکان پسې وتلي گرانه وروره
خام مواد را ټولول څه اسان نه دئ

❀❀❀

شکر شکر د اتڼ تارې خوندي سوې
بيا بې وايي پښتانه په اتنوکي

❀❀❀

پښتني اتڼ ته يو وار چې وگورم
احساسات زما يو دم په غورځنگ راسي

د اتڼ ناري يوه ملي اثاته ده

د اتڼ تاريخ ښځي زوړ او لرغونی دئ . پښتنو په آريايي دوره کي لا اتڼونه کول ، خو ناري يې يا وروسته جوړي سوي دي . زياتره پښتانه ډول ډول اتڼونه لري ، خو په پښتنو کي يا ځيني قبيلې داسي سته ، چي اتڼونه خو لري ،خو ناري نه خو جوړي کړي او نه يې ورسره وايي .

حقيقت خو دا دئ ، چي د اتڼ ناري د پښتني فولکلور په منظومه برخه کي يو خورا درونډ باب تشکيلوي . دا ناري ښځمنو او سړيو په ګډه جوړي کړي دي ، چي البت د ښځمنو ونډه په کي زياته ده . دغه په زړه پوري او خوندوري ناري اوسني نسل ته له پخوا زمانې څخه خو له په خوله او سينه په سينه ورپاته دي . همدوی يې ساتندوی او راتلونکي کهول ته به يې د يو ملي امانت په ډول سپاري .

د اتڼ ناري په کاکړستان کي دي که په کندهار کي ، په زابل کي دي که په وردګو کي ، په پکتيا کي دي که په لوګر کي ، په تيراه کي دي که يا د لويي تاريخي پښتونخوا په بله ... سيمه کي ، د ټولو پښتنو ګډه فولکلوري پانګه او مشترکه ملي اثاثه ده . په دې ګډ ميراث کي ټوله پښتانه برخه وال او د ونډي حقداره دي .

زه دا خبره په ډاډه زړه کوم ، چي د اتڼ ناري نور ي نه جوړيږي بس هغه زړې بابولالي دي ، چي خلک يې په اتڼونو کي وايي . البت په لويه تاريخي پښتونخوا کي يوازي د کاکړستان فولکلوري حوزه داسي ده ، چي تر اوسه پوري ويرجني او انتقامي ناې په کي جوړيږي .

د نارو بېلا بېل نومونه

په اتڼ کې چې کومې سندرې وېل کېږي ، هغه په لویه تاریخي پښتونخوا کې په عمومي ډول نارې (nāre) بلل کېږي . د کاکړستان په یوه ځانګړې کلتوري حوزه کې وهمدې نارو ته خلک « د امۍ غاړې» وايي . البت په همدې کاکړستان کې ځینې خلک بیا د اتڼ نارې یا په بله ژبه دامۍغاړې « کمرې غاړې: kamári gǎṛi » بولي . ،و بیا پخپله د کاکړستان په ځینو سیمو کې کاکړان د اتڼ و نارو ته د اتڼ غاړې وايي .

خو خیر ... اتڼ دئ که امۍ ، لوبه ده که لبه ، ګډا ده او که بل ... څه ، د اتڼ په خیالو ور نارو او د امۍ په نازنینو غاړو یې خوند ښه او رنګ یې په ښایسته دئ . حقیقت خو دا دئ ، چې له یو کسیز اتڼ څخه نیولې بیا تر ملي اتڼه پورې د لرې او برې پښتونخوا ټول اتڼونه په لیدو ارزي .

اتڼ بازان او نارې

پښتانه ډول ډول اتڼونه کوي . او بیا پخپله په پښتنو کې ځینې قبایل ځانګړي اتڼونه لري . د ساري په ډول د کاکړو ، بړېڅو ، غلجیو ، پکتیاوالو ، تیراه والو او لوګروالو اتڼونه وړاندې کولای سو . خو د هر چا د اتڼ خپل خوند او جلا رنګ وي . البت ځینې اتڼونه خورا جالب او ځینې بیا د خپلو سستو حرکاتو په وجه دلچسپ نه برېښي .

پښتانه اتڼچیان یا په بله ژبه اتڼ بازان د اتڼونو په بېلا بېلو ډولونو کې رنګ په رنګ نارې کوي . معمولاً په اتڼو نو کې دوه ګروپونه (groups) تشکیل مومي . لومړی وار د یوه ګروپ یو اتڼ باز د اتڼ یوه ناره په ځانګړي انداز کې پورته کړي . او بیا وروسته دده خپل ملګري د هم هغې نارې لومړی بیت په مکرر ډول ورسره وايي . دغه راز په اتڼ کې د دوهم

کروپ یا ډلي اتنچیان د همدې نارې دوهم بیت پخپل ځانګړي وزن کي ورسره بشپړ کړي . اتڼ بازان د اتڼ په نارو کي ځیني مخصوص کلمات لکه: «وای : wāy» ، «های : háy» او یا بیا په بنځینه اتنو نو کي «هوشي : hūsi» «الاوی : alawáy» ، «هو : ho» ، «یا : yā» ، «ای هم : ay hum» او یا بیا «تړري : Taṛṛi» ورزیاتوي. ددې مهملاتو لویه ګټه دا ده ، که ځیني وخت د اتڼ په یوه ناره کي سکته (break) راسي ، نو اتڼ بازان د همدې مهمل کلماتو په وسیله د نارې سکته وربشپړوي .

دغه راز د کاکړستان د بوري ، قلعه سیف الله کاکړ ، خرسان او ږوب پښتني ښځمني او نرکاڼي د اتڼ په نارو کي ځیني ځانګړي کملمات ورزیاتوي ، چي مثالونه یې په دې ډول دي : جیو (jew)، وی (wáy)، ای (aáy) ، خوری (xoráy)، هوی (hoáy) او یا بیا جار (jār)

د نارو جوړوونکي او ویونکي

د اتڼ نارې چي یوه ډېره پخوانۍ او لرغوني فولکلوري پانګه ده ، زموږ و دې نوي کهول ته له وختیرو زمانو ځخه خوله په خوله او سینه په سینه ور پاته ده . ددې جانانه او نازنینو نارو جوړوونکي او ویونکي پښتني ښځمني او نرکاړي دي . زموږ دې بې سواده وګړو داسي معیاري او خوندوري نارې جوړي کړي دي ، چي له هغه وخته بیا تر دې وخته دا تڼ په بېلا بیلو ډولونو کي ویل کیږي .

ښکاره خبره ده ، چي اتڼ د پښتني کلتور ښکارندوی دئ . د اتڼ کډون وال بې سواده او باسواده دواړه وي . نروي که ښځي ، ځوانان وي که پېغلاني ، سپین ږیري وي که سپین سري ، ماشومان وي که کوشنیاني ، په پښتني ټولنه کي هر ځوک اتڼ خوښوي . او په ډیره مینه ، جذبه او ولوله برخه په کي اخلي . او ځانونه د ستړیا و آخري حد ته رسوي . چي تر ځو

پوري پښتانه ژوندي دي ، ډول ، سُرنا او اتڼ به په پښتني ټولنه کي د فولکلوري نارو په ملتيا ژوندی پاته وي . سمسور دي وي پښتني اتڼ ، پاته دي وي د اتڼ نارې. او ژوندي دي وي پښتانه اتڼ بازان او اتڼچيان .

ځيني نارې په يوه ځانګړې سګنل پيل کيږي

په پښتني اتڼ کي که هغه د ښځمنو وي او يا د سړيو ، رنګ په رنګ خوندوري نارې ويل کيږي . خو د نرکارو په اتڼ کي ځيني نارې بيا داسي دي ، چي په کي هر ه يوه په يوه خاص آهنګ او ځانګړي سګنل (signal) پيل کيږي . په نارو کي دا مخصوص فولکلوري علامتونه د يوې نارې د يوې مسرۍ ضرورت په ښه ډول بشپړ وي . او په نارو کي يو ځانګړی خوند پيدا کوي . دلته ځيني سګنلونه (signals) چي د اتڼ په نارو کي خوندي سوي دي ، د نمونې په ډول وړاندي کيږي :

۞ دلـه دلـه دلـه ۞ دوري دوري دوري۞دنده دنده دنده۞ دونـه دونـه دونـه ۞راسـه راسـه راسه۞ کشـه کشـه کشه۞کوسي کوسي کوسي۞نجونـه نجونه نجونه ۞هاره هاره هاره۞ ياره ياره ياره ۞ توري توري توري ۞ هيلـه هيله هيله۞ زيه زيه زيه ۞ کنـده کنده کنده۞ د هـنده دهنده دهنده ۞ هاړه هاړه هاړه ۞رسي رسي رسي ۞تخته تخته تخته او داسي نور ...۞ په ظاهره خو دغه توري مهملات ښکاري ، خو ډېر په زړه پوري او جالب کلمات دي . او دغه آهنګ داره توري د اتـڼ پـه نارو کـي يو ځـانګړي نقش لري . ۞ ټولـه ټولـه ۞ځـوبـه ځـوبـه ځوبه ۞ تُـند دئ تُـند دئ تُند دی ۞ رغبتـه رغبته رغبته ۞ دوري دوري۞ زکه زکه زکه

د نارو تصنیف بندي

په پښتني فولکلور کي د اتڼ نارې ډیري غني، شتمني او په ډول ډول رنګینو مطالبو پسوللي دي . دلته د همدې نازنینو نارو تصنیف بندي د نارو په ملتیا ته ستاسي و درانه حضور ته وړاندي کیږي :

۱. عشقي نارې

عشق او مینه د انسان په خټه کي اخښلي وي . په چا کي لږ او په چا کي بیا زیاته وي . په دنیا کي به داسي سړی نه وي، چي پر کو کل یې د میني او عشق تودې لمبې نه وي را کرځېدلي . مونږ د اتڼ په نارو کي د عشق او میني بل سوي اورونه لـه ورایه لیدلای سو . حقیقت خو دا دئ، چي د اتڼ زیاتره نارې په عشقي مطالبو پسوللي دي . اتڼ بازان د اتڼ په بېلا بیلو ډولونو کي اکثره عشقي نارې وایي . اوخپل ستړي او زهیر زړونه په کرموي . د ساري په ډول دالاندي نارې وګورئ :

ای د هــــنـــجـــو نـــاره　　تل مدام په کړنګونو کي ولیاړه
وســـمـــه تـــه راتـــوســـه　　ځي د وینم په کج وهلکي غاړه

✿✿✿

زکـــــه زکـــــه زکـــــه　　ما د خوني پر سر ولیده نازکه
یـوه یـې سپیـنـه خـولـه وه　　بل یې تور پېکی لوکوي پر مځکه

رزمي نارې

په دې نړانده دنیا کي چیري چي بزم وي، په څنګ کي یې رزم وي . نو په همدې اساس مونږ د اتڼ په بېلا بیلو نارو کي د بزمیه شاعري په

رک ځنګ کي رزميه سندري ليدلای سو . البت ددې دواړو خوند او رنګ سره بېل وي . پښتنو د تاريخ په اوږدو کي جنګونه کړي او لا تر اوسه پوري په اخته دي . دلته د نارو له سمسوري کروندې ځخه ځيني رزمي نارې د نمونې په ډول وراندي کيږي :

که نري دي د بغاوي نل نري دي
سي جنګ کوي «لوڼي» دي سي سمندي کډېي ايدر زېي دي

✿✿✿

کړدي دي «ميرزېي» ځوانان کړدي دي
په ملاکي کمر بندي پر اوږو يې د توپکو شنه لوکي دي

✿✿✿

انتقادي نارې

د نارو ور پښمينه لمن په ډيرو ښايسته ګايو او ګټو ور خبرو ډکه ده. په دې فولکلوري درياب کي هر سړی د خپلي خوښي او مطلب ناره پيدا کولای سي . زموږ ښځمنو او نرګانو د پښتو په دې فولکوري پانګه کي خپل انتقادي نظرونه او نيوکې په ډېره ښايسته پيراکي ځای کړي دي ، چي د نارو ارځښت او اهميت يې ور زيات کړي دئ . د مثال په ډول دا لاندي نارې و ګورئ :

اصيله پتـه داره زبه نه لري د هري خر ې په غاړه
که دې زبه درلـوواى دا به هم واى د يوې يوې په غاړه

✿✿✿

په لاس مه لاس مندي دي پر وهلي مه د سرو زرو غمي دي
يو به پر ورنه کم اوسني ځوانان څلور په اباسي دي

✿✿✿

طنزيه او مزاحيه ناري

طنز (satire)اومزاح (humour)د ادب دوې څانګړي برخي بلل کيږي . د دنيا ټولي ژبي په طنزيه او مزاحيه مطالبو پسوللي وي . دغه راز موږ د ګراني پښتو په وګړني (Folk)او ديواني ادب (written literature) کي طنزيه ګاڼونه او مزاحيه مطالب ليدلای سو . د اتڼ ناري چي د پښتني فولکلور يو غني او خورا لوي څپرکی تشکيلوي ، پخپله قيمتي لمن کي و طنزيه او مزاحيه مطالبو ته لوی ځای ورکوي . په دې لړکي يو شمېر خوندوري ناري د نمونې په ډول وړاندي کيږي :

زموږ د ګلي نجونه په چمن کي راته ګرځي لګه پسونه
د نجونو په لونګ وو اى ، د دوی له ريچو ډک دي ټپرونه

۞۞۞

کټ مه د کوټې وړوکې ! کټ مه د کوټې په سوري پروت دئ
درځئ سی سره ورسو پلستکي پر چای ناست ګړنکې څڅړي

انتقامي ناري

ښکاره خبره ده ، چي په پښتنو کي له هغه وخته خپل منځي جنګونه او قبايلي شخړی را رواني دي . د تاريخ په اوږدو کي پښتني ټولني امنيت (Peace) په سترګو نه دئ ليدلئ . په پښتنو کي تر بور ګلوي او ورور وژنه خورا زياته ده ، چي له بده مرغه ، دغه وير جنه سلسله په پښتني ټولنه کي تر اوسه پوري جاري ده . موږ دغه روښانه حقيقت د اتڼ په نارو کي پخلپو سترګو ليدلای سو . دا لاندي نمونې وګورئ . او عبرت څيني واخلئ:

اوور دئ — د تسیـــل پـــر ســـر اوور دئ
«خان بنگل» یې مړ کړ — اوس دې واخي زړیپ خان که زورور دئ

✿✿✿

کـــــه اوور دئ — د قبلـــې لـــــه خـــوا اوور دئ
سي ژړ «بنگلې» مړ کړ — اوس دې واخي زړیپ خان که زورور دئ

کلتوري نارې

د اتڼ نارې د پښتني چاپېريال ښکارندوی دي . موږ د پښتني فولکلور په دې هیندار کي د خپل کلتور ښه په زړه پوري ننداره کولای سو . یا په بل عبارت د اتڼ نارې د پښتني کلتور هغه فولکلوري خزانه ده، چي هـر ډول او راز راز مـطالب پـه کي خوندي سوي دي . د پښتنو پـه دې تاریخي او قیمتي هینداره کي پښتني کلتور له ورایه معلومیږي . په دې باب د اتڼ ځیني نارې د نمونې په ډول وړاندي کیږي :

چوری سي لـه ځوهی ځخه اوبه وړي
کـــوډی د چـــکـــړي — تر دا کوډي لاندي څه ملا له خوله وړي

✿✿✿

پـواتـــه سـر د لـوړ هـوا د زیـاتـــه
تـر بـور میږي پر پیایي — دا تـرلـې نـجـونـه بې کوري لـه ولاتـه

✿✿✿

کـه کړدي دي بـابوکان زړې کړدي دي
تـر مـلا یـه سره بندونـه — تـر اوروېـه د توپـکـو سره لوکي دي

✿✿✿

کـه کـلـکـه دا مـی میدانـه کـلـکـه
پښې مه باندي خوړ سي — بـابـاپـلاره! چـراسـی کپـی را وکـه

۞۞۞

کمیس د ولونه ولونه — په پښو کړي د دي څنګه پازیبونه
و ماتې ول: رانه سې — ستا و غاړه ته به واچومه ولونه

۞۞۞

تاریخي نارې

دا یو حقیقت دئ، چې د اتڼ په نارو کې پښتني تاریخ خوندي دئ . همد غه فولکلوري نارې دي، چې موږ خپل ملي مبارزین، نومیالي پښتانه او منلي کسان پېژني . ویلای سو، چې د اتڼ نارې د پښتني تاریخ یو غوره مأخذ او مستنده سرچینه ده . د مثال په ډول په دې لاندې ناره کې د انګرېزانو ددورې دوه ملي مبارزین په څومره ښایسته انداز خوندي سوي دي:

خوپ دئ پر ملکونه — پر دا لوړو غرو را واوښتو ګر څونه
ایاز و پیرروز مره دي — نرېدل به د وهاري ځیارتونه

ویرجني نارې

د اتڼ نارو په پخپله سنګینه لمن کې ډېر د کار کایونه او ګټور مطالب را نغښتي دي . خو د بلي خوا د همدې نارو نازنینه لمن د انسانانتو په سرو وینو لړلې ښکاري . پښتانه یو و بل سره وژني . او همدغه ورور وژنه ده، چې انعکاس (reflection)یې موږ د اتڼ په نارو کې لیدلای سو . خدای دي وکړي، چې پښتانه خپل منځني جنګونو او قبایلي شخړو ته د پای ټکی کښېږدي . او پخپل تاریخي وطن کې امنیت راولي، چې احمدشاهي خاوره او میرویس خاني وطن ګل و ګلزار وکړځي . دلته ځیني ویر جني نارې د خپلو اوښکو په ملتیا ستاسي حضور

ته وړاندې کيږي :

پــــر هـــــــار دئ　　　د مــراد خـــان زړګــی پُــر هــار دئ

سردار اختر شاه مړ دئ　　　نړېدئ په پور سندې تر څو ولیاړ دئ

✿✿✿

د چا ناوکی سر دئ غوړولی　　　د بـنـګـل نـاوکـی سر دئ غـوړولـی

ســر بېـرتــه ګـوسـيکـه　　　ژړ بـنـګـل د کلا برنج دئ نړېدلی

مقایسوي نارې

د اتڼ په شنه کرونده کي خورا ښایسته او راز ګلان ټوکېدلي دي . د هر ګل خپل ځانګړی بوی اوبېل رنګ دئ . د پښتني فولکلور په دې منظومه ګلدسته کي مقايسوي نارې د لمر غوندي ځلېږي . تاسي زموږ د بې سوادو پښتنو و تخلیقي جوهر او شاعرانه استعداد ته نوکی څیر سئ :

زايـپې ښـې دي کــه نجونـه　　　زایپې توري سلواغې نجونه ګلونه

د نــجــونــو تپــرونـــــه　　　د زايپو پر سينو تنګ سول کرېوانونه

دیني نارې

څه وخت چي د اسلام مقدسي شغلې د پښتونخوا و غرو او رغو ته راورسېدې ، نو پښتانه د ژوندانه وسپېڅلي او حقيقي چوکاټ ته په خورا ورين تندي او کامل اخلاص و دننه سول . البت خپل روایات ،عنعنات او دونونه يې ژوندي وساتل . خو په مرور د زمان و پښتني کلتور ته تاوانونه رسېدلي دي . چي البت دا وخت پښتني کلتور د یو لوی خطر سره لاس و ګرېوان دئ . په دې باره کي يوه ډېره جالبه ناره وړاندې کيږي :

اخـــره زمــــانـــــه ده　　　ملایان يايي امی مه ګوه ګنده ده

پــــه نـورو روځـو ښــه ده　　　د ايد پـه روځ تـوبـه وکليمـه ده

په همدې باره کي ځيني په زړه پورې او خوندورې ديني نارې وړاندې کيږي:

بــــه کــوئ نــمــنـځــونــه ترمُردارو خولو بم وخېږي سهونه
پــه مـځـکـه کـي بم کښېږدي په اوړ مي ماښام به غوارې جوابونه

✿✿✿

وړ دئ کـــوهـــلـــو لـــوړ دئ سي پر سرې جماعت د پيغمبر دئ
لايـکـو نـمـونـځ کـي وکوی د کم بختو د کرا دئ وارې تر دئ

دعايیه نارې

د اتڼ نارې په دعاييه نارو خورا ښايسته بريښي . موږ د اتڼ په آباده کرونده کي راز راز د عاييه مطالب پخلپلو ستركو ليدلای سو . دعا يوه ديني عنعنه او پښتني خاصه ده . نو همدغه وجه ده، چي زموږ ښځمنو او سړيو د اتڼ زرغونه کرونده په دعاييه مطالبو پسوللې ده . د نمونې په دول ودې لاندي خوندورو نارو ته ځير سئ:

بــــاران د پــــه پــــر مــــان دئ
خــدايـــه ! نــظــر وكــې خانې چُرمی د دوو اورو تر ميان دئ

✿✿✿

جـــانـــانـــه ! د مېـلــې ای جانانه ! د مېلې د اومبارک سه
ســي زمــا وخــواتــه کـورې اې جانانه ! پر ځواني د برکت سه

په نارو کي ښراوي

د نارو ښايسته لمن د پښتني چاپېريال ښه په زړه پورې عکاسي کوي . دغه نارې د پښتني تولني کره وړه پخپله غېږ کي را نغاړي . پښتانه چي په عملي ژوند کي کوم ناوړه کارونه کوي، غبرکون يې موږ د اتڼ په

ناروکي ليدلای سو . د پښتنو همدغه ناوړه عمل بالآخره د ښرا په صورت کي داسي څرګند سي :

تـر کـړدو ښايستي نجلی ترکړدو ښايستي نجلی کلم د خوار دئ
و غـول مـوذي تـې ورکـې خدای دې ونتي ستا څه نتلی پلار دئ

✿✿✿

دريا خـانـه ! اور د بل سکاره د مړه دئ
دريـاخـانـه ! اور د مړ سـه نن جُمک و غلام ستا له لاسه مړه دي

✿✿✿

مـه کـاږه د نـجـونـو کـاوينـونـه
نـجـونـه بـه ښـرې کـي سپين بګړيه ملا ! وخورې زوی ولونه

✿✿✿

کـلـکـه دا مـی ميدانـه کـلـکـه
امـی د راسـړه کـه ښادي مـه وکې د دو کلو هلکـه

نارې که ديواني شعرونه؟

ښکاره خبره ده ، چي داتې يو فولکلوري پانګه ده . او د پښتني فولکلور دغه غوري اولا ثاني نارې بې سواده ښځمنو او سړيو جوړي کړي دي . خو که چيري د پښتو دغه لرغوني او بادي پانګه له ديواني ادب سره پرتله کړو ، نو ودې پايلي ته به ورسيږو، چي د کراني پښتو دغه خورا غني پانګه د شعريت ، فکري ژوتيا او ندرت له پلوه په هيڅ ګون تر ديواني ادب په کمه نه ده . دلته د اتې ځيني نارې د نمونې په ډول وړاندي کيږي . ويې ګورئ او پخپله انصاف وکړئ :

بـنـګړي د پـه مړوند کي خال د ايښی د ورځکو په پيوند کي
پيـکـی د درکـي درکـي لکه ښه غنم سي و دري په بند کي

۞۞۞

تـــور د دي لاړونـــــه ‌‌ ‌ ‌ پر ځيکر يـه ښوروې لکه مارونه
مور مـارونـه نـه خوري ‌ ‌ ‌ ‌ مور خوړلي دي د تورو مارو زړونه

۞۞۞

خـدايــه! وکـړې وســه ‌ ‌ ‌ ‌ سي پغله نجلى واخلي نوکي غوښه
دا بـــه واخــلـي غـوښـه ‌ ‌ ‌ ‌ زمور به پښې تر مځکه نه ځي له هوسه

۞۞۞

رالـــه بـــرابـــره ‌ ‌ ‌ ‌ سپين تندي يه خوله کړکي ده له لمره
نـوکـه نوکـه کـړي ‌ ‌ ‌ ‌ لکـه آسپـه چي خوی واخلي لـه نوکـره

د نارو ادبي خصوصيات

د پښتني اتڼ خوندوري نارې په ډيرو ادبي خصوصياتو پسوللي دي ، چي ځيني دلته د نمونې په ډول وړاندي کيږي :

۞ ... د اتڼ نارې د پښتو په سوچه لغاتو ، نکه محاوراتو ، ژورو تشبيهاتو او ښايسته اصطلاحاتو پسوللي دي .

۞ ... د نارو ژبه ساده اسانه ، روانه او خوندوره ده .د جوړښت پيرايه يې ډېره معياري او په زړه پوري ده .

۞ ... نرکـاري او ښځـمـنـي پـه خپلـو خپلو خوږو او دردېدلو نـارو ناست انسانان و خپل لور ته جلبوي.

۞ .... نارې د سريو دي که د ښځمنو ، خپل خپل رنګ او ځانګړی خوند لري .

۞ ... د اتڼ نارې د پښتني ټولني ښه په زړه پوري عکاسي کوي .

۞ ... نـارينه په ا تڼ کي نارې ئ يو مخصوص وزن سره وايي . چي البت د ښځـمنو يـا خپل ځـانګړي انداز او وزن وي . خو د دواړو آهنګ يو دبل سره توپير نه لري . د دواړو آهنګ پر خپل خپل ځای خوند کوي . او زړونه

تر تاثیر لاندي راولي .

۞ ... د اتڼ نارې له هر راز تشریفاتو (formilities) او تصنع څخه پاکي وي .دغه نارې زړونه لړزوي او په حرکت کې یې راولي .

۞ ... د اتڼ نارې په ملي بحوروکي جوړېږي . او ځانګړی ادبي سکښت لري .

۞ ... د اتڼ په نار کي زیاتره عشقي مطالب خوندي سوي دي ، چي البت د نارو سمسور او غني څپرکی په راز راز ګایو او خوندور خبرو ښایسته دئ . موږ د نارو په ویره لمن کي ټولنیز ، کلتوري ، تاریخي ، وطني ، رزمي تنقیدي ، دیني او ویرجن مطالب له ورایه لیدلای سو .

۞ ... د اتڼ نارې په نازکو تشبیهات پسوللي او په ژورو مطالبو پوښلي دي .

۞ ... د اتڼ نارې پخپله پراخه لمن کي داسي شاعري را نغاړي ، چي ښخي معیاري ، خوندوره او په زړه پوري ده . په دې ناروکي زموږ د بې سواده نر ګاړو او ښځمنو فکري ژورتیا او د خیالاتو ځانګړتیا و خپل لور ته د خلکو نظر را جلبوي .

۞ ... په ناو کي ښایسته او نادري قافیې رانغښتل د بې سواده پښتنو یو لوی هنري کمال دئ .

د نارو جوړښت

اتڼ (atan̩) اوسنیو پښتنو ته له آریایي دورې څخه د یوې کلتوري اثاثي په ډول د خپلو مخصوصو نارو (غاړو) په ملتیا ور پاته دئ . د اتڼ نارې یاد کاکړو په اصطلاح دامی‌غاړي خپل یو ځانګړی جوړښت) (Composition) لري . په اتڼ کي چي څومره نارې (nare) ویل کیږي ، زیاتره یونیم بیتزه او دوه بیتیزه وي .البت د داسي ټولو نارو مسری‌یو دبل

سره ښکاره توپیر لري .په یو نیم بیتیزه نارو کي دوهمه مسرۍ د قافیې له قید څخه آزاده وي . البت په داسي ټولو نارو کي زموږ بې سواده پښتنو په لومړۍ او درېیمه مسرۍ کي خورا ښایسته او معیاري قافیې راوړي دي .

دغه راز په دوه بیتیزه نارو کي لومړۍ ، دوهمه او څلورمه مسرۍ سره هم قافیه وي . خو درېیمه مسرۍ بیا د قافیې له قید څخه بېخي آزاده وي . څرګنده دي وي ، چي د اتڼ نارې که هغه نرګاړو جوړې کړي وي او که ښځمنو ، په دواړو صورتونو کي دغه لرغوني او معیاري شاعري د خلکو د ښه ذوق او فني مهارت ښکارندوی دي . د اتڼ نارې که هغه یو نیم بیتیزه وي او که دوه بیتیزه ، ځیني مسرۍ یې په سیلابي لحاظ لنډې او ځیني یې بیا اوږدې وي . خو داسي ټولي نارې د ویلو په وخت کي خپل وزن له لاسه نه ورکوي . او نه یې و آهنګ ته ضرر رسیږي .

څرګنده دي وي ، چي د اتڼ د نارو په پراخه ساحه او ویره لمن کي ځیني وخت درې بیتیزه او کله هم یوه بیتیزه ناره په نظر راځي . خو د داسي نارو نمونې شاز و نادر پیدا کیږي .

د نارو ادبي ښکښت

په دې پورتنیو کرښو کي تاسي د نارو د فني جوړښت په باره کي ځیني اساسي معلومات تر لاسه کړو . نو اوس ښه به داوي ، چي د اتڼ ځیني خوندوري نارې د تقطیع په عادلانه ترازو کي وتلو او ځانونه د نارو په ادبي ښکښت خبر کړو :

یو بیتیزه ناره

اوښـــــه رالـــــه ســـره لاســـونـــه

د اســلام پـــرزړه یــي کنبپښــوول داغــونـــه

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	❀	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
او	ښه	را	له	سره	لا	سو	نه	❀	د	اس	لام	پر	زړه	یي	کښي	ښو	ول	دا	غو	نه

یو نیم بیتیزه ناره

پـــواتـــــه ســـرد لـــوړ هـــوا د زیــــاتــــه

تـــربـــور میـــړي پـــر پیـــایـــي   داتـرلـي نجـونـه بي کـوري لـه ولاتـه

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱
په	وا	ته	سر	د	لوړ	هـ	وا	د	زیا	ته

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	❀	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
تر	بور	مي	ړي	پر	پیا	یي	❀	دا	تر	لي	نجو	نه	بي	کو	ري	له	و	لا	ته

تر دې مڅکه د تل مڅکه پسته ده

سي لاله پر مېسته ده تر دا ښي مروندې غاره ښايسته ده

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱
تر	دې	مڅه	که	د	تل	مڅه	که	پس	ته	د

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	✿	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
سي	لا	له	پر	مېس	ته	ده	✿	تر	دا	ښي	مر	ون	دې	غا	ره	ښا	يس	ته	ده

خدايه لاهور نوي جوړوينه

خدايه جوړيه مه کې لالی په سر تور سر خاوري راوړينه

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰
خدا	يه	لا	هور	نه	وى	جو	ړ	وي	نه

۱	۲	۳	۴	۵	۶	✿	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱
خدا	يه	جوړ	يه	مه	کې	✿	لا	لی	په	سر	تور	سر	خا	وري	را	وړي	نه

بــــاران د پـــــه پـــر مـــــان دئ

خـــدايـــــه! نـــظـــر وكـــي   *«خـانـي چُـرمـی» د دوو اورو تـر ميـان دئ

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷
با	ران	د	په	پر	مان	دئ

۱	۲	۳	۴	۵	۶	❀	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱
خدا	يه!	نه	ظر	و	كي	❀	خا	ني	چُر	می	د	دوو	او	رو	تر	میان	دئ

دوه بيتزه ناري

آسپـــــه يـــم ســـر كښـــــه   پـر ميدان مـه كـرزوي نـه يم د خوښـه

مـــا خپـل ولات لـــه يـوســـه   پـه پـردي ولات بـه نـه درواخم غوښـه

۱	۲	۳	۴	۵	۶	❀	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
آس	په	يم	سر	كه	ښه	❀	پر	مي	دان	مه	كر	ز	وي	نه	يم	د	خو	ښه

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	❀	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
ما	خپل	و	لات	له	يو	سه	❀	په	پر	دي	و	لات	به	نه	در	وا	خم	غو	ښه

تر دغه مځکه لاندي   تر دا بله زرغونې اوبه بهاندي

د نجونو خولي ملالي   خدای دې نه کي تر ګرجنو مرو لاندي

١	٢	٣	۴	۵	۶	❀	١	٢	٣	۴	۵	۶	٧	٨	٩	١٠	١١	١٢
تر	دغه	مځه	که	لان	دي	❀	تر	دا	به	له	زر	غو	ني	او	به	به	هان	دي

١	٢	٣	۴	۵	۶	٧	❀	١	٢	٣	۴	۵	۶	٧	٨	٩	١٠	١١	١٢
د	نجو	نو	خولي	مه	لا	لي	❀	خدای	دي	نه	کي	تر	ګر	جه	نو	مه	رو	لان	دي

پر غولي د انځر دئ   تر نغري درا ښکاره د انځر ولکي

لاس په لاس کي راکه   سي ارمان د په ګای وکرم سرلکي

١	٢	٣	۴	۵	۶	٧	❀	١	٢	٣	۴	۵	۶	٧	٨	٩	١٠	١١	١٢
پر	غو	لي	د	ان	ځر	دئ	❀	تر	نغه	ري	د	را	ښکا	ره	د	ان	ځر	ول	کي

١	٢	٣	۴	۵	۶	❀	١	٢	٣	۴	۵	۶	٧	٨	٩	١٠	١١	١٢
لاس	په	لاس	کي	را	که	❀	سي	ار	مان	د	په	ګای	و	کا	رم	له	رل	کي

دونیم بیتیزه ناري

پر وسر کال پردي مېنه مېسته وو — کــــمیـــــــس د تپـــــاره وئ

د نـابودي دنیا غم را سره نه وئ — کـــمیـــس د کــرېـوانــــه سـوئ

د نـــابـودي دنیـــا غـم راسـره وسـوئ

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	❁	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷
په	رو	سر	کال	پر	دي	مي	نه	مېس	ته	وو	❁	که	میس	د	ته	پا	ره	وئ

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	❁	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷
د	نا	بو	دي	دُن	يا	غم	را	سه	ره	نه	وئ	❁	که	میس	د	کري	وا	نه	سوئ

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
د	نا	بو	دي	دُن	يا	غم	را	سه	ره	وس	وئ

درې بيتيزې نارې

کړ کړي که کړ ړي — د سپېلمی پاڼکي کړ کړي

نجونه به ور ووزي — دا د اوس پلستو روکي ولاړ ړي

د روکي مانا داده — سي ورووتي سهار در څه کاېړي

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	❀	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
کړ	که	ړي	که	کړ	که	ړي	❀	د	سپېلمی	می	پاڼ	کي	کړ	که	ړي

۱	۲	۳	۴	۵	۶	❀	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
نجو	نه	به	ور	وو	زي	❀	دا	د	اوس	په	لس	تو	رو	کي	و	لا	ړ	ړي

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	❀	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
د	رو	کي	ما	نا	دا	ده	❀	سي	ور	و	و	تي	سه	هار	در	څه	کا	یه	ړي

وه شپـنه مـالـداره　　دا یـوه څـرې د لـنګ بلـه پر غـاړه

راځـه پـه امـې کښېوزه　　ستـا میـا بـه زه پـه بل کم راکراره

کـې نـه کـه راکـراره　　زې عـورتـه د خـاونـد غیم سي لاړه

۱	۲	۳	۴	۵	۶	❀	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	
وه	شپه	نه	مال	دا	ره	❀	دا	يه	وه	څه	ږی	د	لنګ	به	له	پر	غا	ړه	
۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	❀	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
را	څه	په	ا	می	کښېو	زه	❀	ستا	مه	يا	به	زه	په	بل	کم	را	که	را	ره
۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	❀	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
کې	نه	که	را	که	را	ره	❀	زې	عو	ر	ته	د	خا	وند	غه	يم	سي	لا	ړه

د نارو سرچینه کندهار که کاکړستان؟

پښتني اتنونه ډېر پخواني او څو زره ... کلن تاریخ لري . حتیٰ چي دغه رنګینه سلسله ځان په آریايي دورې پورې نښلوي . پښتانه د لوی تاريخي وطن په هر سیمه کي چي اوسي ، د اتڼ پخوانی دود يې ژوندی ساتلی دئ . خو دومره ده ، چي ځيني پښتانه د خورا رنګینو او خوندور نارو په ملتيا اتڼ کرموي . اوورته ناست کسان په جوش کي وا ولي . البت ځيني پښتانه بيا داسي دي ، چي اتنونه خو لري ، خو د اتڼ فولکلوري نارې نه په کي کوي . يا په بله ژبه مور ويلای سو ، چي داسي پښتنو نه خو له هغه وخته د اتڼ نارې جوړي کړي او نه يې دا وخت لري .

زه د خپلي فولکلوري تجربې (folkloric experience)له رويه د خبره په ډاډه کولای سم ، چي پښتني اتڼ لومړی اوبيا وروسته په مرور د زمان نارې (nāre)ورسره پيدا سوي دي . اوس بايد دا پوښتنه وسي ، چي په لويه تاريخي پښتونخوا کي د اتڼ د نارو ابتدايي مرکز کوم ځای دئ ؟ په دې باره کي نوميالی فولکلوريسټ او منلی عالم ګران استاد جناب حبيب الله رفيع خپل شخصي نظر داسي څرګندوي : « د اتڼ د نارو له ژوري کتني څخه داسي معلوميږي ، چي د اتڼ دا موجوده لاس ته راغلي نارې لومړی ځل په کندهار او شاوخوا ځايو کي يې ويل شوي او بيا وروسته نورو ځايونه نقل شوي دي . په دې باره کي ډيري داسي نارې موجوده دي ، چي دا استنباط ترې کيدای شي ، چي يوه نمونه يې دا ده :

امـرت پـه ونـه توره کـندهـاره

زلـفـي مـي اوړدې شـوې　　　　اوږدې زلفي به څو ګرځم بې ياره

زما په فکر د ګران استاد رفيع دغه پورتنی نظر د تأمل وړ دئ ، چي د اتڼ نارې لومړی وار په کندهار کي پيل سوي دي . او بيا نوموړي

استاد پښپله لیکنه کي «او شا وخوا ځایو ؟ کي یې ویل شوي اوبیا وروسته نورو ځایو ؟ تـه نقل شوي دي . » سم وضاحت نه دئ کړی . او نه یې بشپړ معلومات راوړي‌دي ، نو ځکه خو دا کران استاد شخصي نظر نیمګړی ښکاري او د تأمل وړ بریښي .

داخبره یقیني ده ،چي په کندهاري چاپېريال کي د اتڼ نارې جوړې سوي او ادبي رشد یې کړی دئ . خو داچي کندهارتش د یوې نارې په استناد د اتڼ د نارو سرچینه بلل سمه خبره او حقیقت نه معلومیږي .

زما پـه خیـال د کاکړستان پـه بوري ، ږوب ، کلا سیف ا لله او کـاکړ خراسان کي لومړی وار د اتڼ نارې ویل سوي او بیا وروسته پښین ، کندهار ،هلمند ، ښوراوک او نورو ... سیمو ته رسېدلي دي . دا یو حقیقت دئ ،چي کاکړستان د پښتني فولکلور زړه دئ . په دې تاریخي او ویاړلي خاوره کي د پښتني فولکلور بېلا بېل ډولونه پیدا سوي ، سمسور سوي او بیا وروسته د پښتونخوا و نورو سیمو ته نقل سوي دي .همدغه حال د اتڼ د نارو دئ . د کاکړستان په لویه فولکلور ي حوزه کي د اتڼ ښځي ډیري نارې جوړې سوي او لا سر اوسه پوري جوړیږي .د ساري په ډول دالاندي نارِه وګورئ :

نـن سیلون خـالي دئ	اختر شاه سردار لـه مړو سره بندي دئ
اتـه یې ساري نـه دي	اختـر شـاه سردار نیمـی د کبزیي دئ

څرګنده دي وي ، چي د کاکړستان په مقابل کي په کندهار او دهغه په اطرافو کي نه خو پخوا دومره زیاتي نارې جوړې سوي دي . او نـه دا وخت کندهار او د هغـه شا وخوا سیمي د نارو په ویړ میدان کي د کاکړستان مقابله کولای سي . پخپله زما دغه اوسنی کتاب دا خبره په زباد رسوي ، چي کاکړستان د پخوانیو او اوسنیو نارو پخوانی سر چینه او اصلي منبع ده .

او دا چې کران استاد دِ رفیع د کندهار په باره کې یوه پخوانۍ ناره د سند په ډول راوړي، خپل شخصي نظر په پخوي اوخپل ګای اثبات ته په رسوي ، ددې خبري دلیل ښخي نه سي کېدلای ، چې کاکړستان د نارو اصیله او لرغوني سرچینه نه ده . د جناب استاد رفیع د راوړي نارې په مقابل کي زه د کاکړستان د بوري او ږوب په باره کي ځیني نارې د سند په ډول راوړم او خپل نظر اثبات ته په رسوم :

اتـڼ مـه د بـوري نـجونـه کـوینـه
تـور چـکـن پـر سـر کـي لـونکین یې د نامـه غوټۍ وهینـه

✿✿✿

اتـڼ سـي د بـوري نـجونـه کـوینـه
تـور چـکـن پـر سـر کـي کړده وړده روټۍ جوړه په تندي کي

✿✿✿

اتـڼ چـي د بـوري نـجونـه کـوینـه
پـر مـلاکـرې وړې سـي تـوتک یـې د نـامـه غوټۍ وهینـه

✿✿✿

نـر لـوبـه د بوري ویـالـه نـر لـوبـه
یـو مسـت چیلم را ډک کـه نجلۍ ستا په نیت راغلی یم له ږوبه

✿✿✿

نستـه د ږوب رنـګـه مـلـګـونـه
پـر سـرې پـالېـزونـه پر ګرځي سپیني خولې ژړ پېزوانونه

هغه ناره چې کران ا ستاد رفیع د خپلي خبري د پخلي په خاطر راوړې ده، په کاکړستان کي په دې ډول ویل کیږي

امـرت پــه ونــه تـوره کـنـدهــاره

اوړدې زلپي سي خدای راکې اوړدې زلپي به څو کرځم بې یاره

✿✿✿

دغه راز د کندهار په باره کې یوه بله فولکلوري ناره ده:

بـــه ســې کــنــدهـــاره چې څلور دي دروازې څلور بازاره

زمـا یـار درکـي بندي سو چې په پښو یې زولنې ځینځیر په غاړه

اوبیـاپـه کـاکړستـان کې یو خورا په زړه پوري او خوندوره ناره جوړه سوې، چې «کندهار» یې پخپله فولکلوري سینه کې داسي ځای کړی دئ:

څم څم خره مه تیار دي راتـه ویـایـه ټالې! څـه د پـه کار دي

انکور غواړې که اوځکي ټالې! تور انکور پاخه د کندهار دي

او دا هم د کاکړستان د کلتوري ناوې یوه خوندوره او په زړه پوري ناره ده، چې تاریخي کندهار داسي په کې راغلی دئ:

ړنگ ســې کــنــدهـــاره سي څلور دي دروازې څلور بازاره

نـه نجل کرزي بې یاره نـه بـه مڅکـه کلان وکـي بې بارانه

خیر ... دا خو فولکلوري نارې دي. او ویونکي یې معلوم نه دي. مطلب مي دا دئ، چې د یوې نـارې پـه مـرسته کندهار د اتڼ د نارو ابتدایي مرکز بلل او سرچینه کرځول سمه خبره نه بریښي.

اوس به دلته د جناب استاد رفیع ناره بلل او سرچینه کرځول سمه خبره نه بریښي.

دلته یو وار بیا د جناب استاد رفیع رواړې ناره د یوې بلي پورتنۍ نارې سره په پرتلیز ډول ړدم. او ستاسي پاملرنه و دواړو ته راکرځوم:

کران ا ستاد رفیع ددې لاندي غاړي په اساس کندهار د اتڼ د نارو ابتدایي سرچینه بللې ده:

امـرت پـه ونـه تـوره کـنـدهـاره

زلـفـي مـي اوړدې شـوې اوږدې زلفي به څو کړم بې یاره

✿✿✿

البت همدغه ناره په کاکړستان کي په لږ څه توپیر سره داسي ویل کیږي :

امـرت پـه ونـه تـوره کـنـدهـاره

اوږدې زلپي مي خدای راکې اوږدې زلپي بـه څو کړم بې یاره

✿✿✿

دغـه دواړې پورتنی غـاړي فولکلوري او ویونکي یې نه دي معلوم . او نه له دا دواړو نارو څخه دامعلومیږي ، چي دا نارې دي لومړی وار په کندهار او یاد کندهار په اطرافو کي جوړي سوي وي . امکان لري ، چي د جناب استاد رفیع راوړې ناره اول ځل د کاکړستان په فولکلوري حوزه کي جوړه سوې اوبیا وروسته کندهار ته نقل سوې او خلکو لاس وهنه په کي کړې وي. په دې دواړو پوتنیو غاړو کي لږو ډېر توپیر تاسي پخپلو سترګو ولید . موږ په یقیني ډول ښخي نه سو ویلای ، چي د جناب استاد رفیع راوې ناره به لومړی وار آیا په کندهار کي جوړه سوې وي او یا په کاکړستان کي ؟

زما په فکر دغه پورتنی ناره چي کندهار په کي راغلی دئ ، دا ښخي نه ثابتېږي ، چي د اتې دغه ناره دي لومړی وار په کندهار کي جوړ سوې وي . او نه دا ځیني بریښي ، چي کندهار د نارو لومړی سر چینه او منبع ده .

که چیري موږ ودې نارې ته نوکی ځیر سو ، او په ژور نظر ورته وګورو ، نو دا خبره به پخپله سپینه سي ، چي نامعلوم ویونکي په دې ناره کي د قافیې د سموالي په خاطر « کندهار» د «یار» سره یو ځای راوړي

دئ . نه دا چې د ناري ويونكى كندهار د اتڼ د نارو منبع په ثابته کړي . پخپله د کاکړستان په نارو کي د کندهار نوم په وار وار راغلی دئ . علت يې شايد دا وي ، چې کندهار يو لرغونی ښار او د پښتنو يوکلتوري مرکز او پايه تخت پاته سوی دئ . نو ځکه په پښتني فولکلور کې خوندي سوي دئ .

زه د پورتنيو حقايقو په رڼا کې خپل نظر يو ځل بيا راغبرګوم ، چې کاکړستان د اتڼ د نارو اصلي منبع او سرچينه ده ، نه چې کندهار . په دې باره کې زما نظر حتمي نه دئ . کوټلی قضاوت دي اوسني اديبان اويا بيا د راتلونکي وخت نقادان وکړي .

د اتڼ پر نارو باندي وچاپ سوو آثاروته يوه لنډه کتنه

د اتڼ خوندوري او په زړه پوري نارې چې د پښتني فولکلور په سمسور لمن کي يو ځانګړی باب (chapter) تشکيلوي ، تر دا وخته پوري د پښتو په بېلا بيلوځينې چاپي آثاروکي خوندي سوي اوخوندوري څېړنې باندي سوي دي . دلته په دې باره يوشمېرچاپي آثار په لنډ ډول و تاسي ته در پېژنو :

۱.پښتني سندرې

په پښتني دنيا کې تر هر چا د مخه اول وار د کابل پښتو ټولني د پښتني سندرې په لومړي ټوک کې د اتڼ نارې تر عنوان لاندې په ۱۳۳۴ لمريز کال د پښتني اتڼ ۱۰۳ خورا خوندوري نارې د الفبا په ترتيب د

اروابناد محمد دین ژواک په اهتمام خوندي کړې . چې البت اروابناد ژواک د «دا مجموعه» تر سر لیک لاندي د د اتڼ د بېلا بیلو ډولونو او وزنونو په باره کې ځیني په زړه پوري معلومات راوړي دي . زه پخپل وار د پښتو ټولني دغه د روند پیل ستا یم . او د لومړیتوب و ویاړ ته یې په درنه ستر که گورم .

۲.د خلکو سندرې

د پښتو نومیالي فولکلوریسټ شمس الادباء کران حبیب الله رفیع پخپل درانه اثر چې « د خلکو سندرې» نومیږي ، تر ۷ شمېرې لاندي د اتڼ نارې په عالمانه ډول څېړلي دي . د جناب استاد رفیع دغه لا جواب کتاب د ځان سارې نـه لري . دا کتور کتاب پـه ۱۹۷۰ میلادي کال د افغانستان اکاډمي د تاریخ او ادب ټولني خپور کړی دئ ، چې پخپله شپږ مخیزه غېږ کي د اتڼ د نارو پیدایښت او منبع ، د اتڼ د نارو وېش او ویونکي تر عناوینو لاندي د اتڼ نارې پخپل ځانګړي انداز څېړلي اویو شمېر خوندوري نارې یې پخپل دې په زړه پوري اومعلوماتي کتاب کي زېرمه کړي دي.

۳.ترینو

تـرینو (Tárino) د هـرنـایـي او چـوتېر د سپینو ترینـانو د لرغوني او ځانګړي لهجې (dialect)په باره کې د سیال کاکړ یوه وړه رسالـه ده. پـه دې کتاب کوټي کي نوموړي لیکوال د نورو معلوماتو په څـنګ کـي « د لبي بدلي » تر عنوان لانـدي د پښتني اتـڼ ۲۱ نـارې خونـدي کـړي دي .دغـه ۴۸ مخیزه رسالـه پـه ۱۹۷۳ میلادي کـال د کوټې پښتو ادبي دنیا ادبوالو ته وړاندي کړې ده .

۴.فولکلوري سوغات(د اتڼ ناري)

فولکلوري سوغات یا په بله ژبه د اتڼ ناري دپښتني فولکلور په سمسوره دنیا کي د سیال کاکړ یو ځانګړي زیار دئ . په دغه ۱۱۲ مخیزه کتاب کي لومړی وار د پښتني اتڼ په باره کي خورا مفصل څېړنیزه معلومات راغلي دي . او د پښتني سندري را وروسته « فولکلوري سوغات» هغه اثر دئ ، چي پخپله درنه غېړ کي یې د اتڼ ۳۰۵ ناري په مردف ډول خوندي کړي دي . دغه کتاب د کوټي « قلات پبلشرز » د ۱۹۷۸ میلادي کال د جنوري په میاشت کي چاپ او ادبوالو ته یې وړاندي کړئ .

۵.غرنۍ سندري

دجناب محمدعارف غروال دغه خوندور اثر په ۱۹۸۱ میلادي کال د افغانستان د علومو اکاډمي د ژبو او ادبیاتو انستیتیوت خپور کړی دئ .ګران غروال پخپل دې څېړنیز کتاب کي «د اتڼ د میدان بیتونه» ترسر لیک لاندي د پښتني اتڼ یو شمیر ناري د خپلي څېړني په ملتیا راټولي دي . د نوموړي لیکوال دغه کار د ستایلو وړ دئ .

د اتڼ ناري(څېړنه او پلټنه)

داتڼ ناري د ښاغلي سید خیر محمد عارف هغه په زړه پوري او ګټور اثر دئ ، چي په ۱۹۰۵ میلادي کال د کوټي پښتواکاډمي خپور کړی دئ . ددې کتاب په پیل کي جناب سید عابد شاه عابد « دوې خبري » ګران سرور سودایي « خپلي خبري » او پخپله ښاغلي عارف د « یو څو خبري » تر سر لیکونو لاندي پخپل خپل انداز ښې او ګټوري خبري کړي دي .

د اتڼ نارې د ښاغلي عارف هغه خوندور فولکلوري کتاب دئ ، چې ښخپله غېږ کېږي ځېږنه او د اتڼ يوزيات شمېر نارې د الفبا په ترتيب را وړي دي . خو نوموړي ليکوال ښځپل دې اثر کې د سيال کاکړ د «فوکلوري سوغات» يو زيات شمېر نارې بې د څه حوالې په مکرر ډول را نقل کړي دي ، چې زما په فکر دغه ښخې يو نا مناسب او ناوړه کار دئ . خو ښاغلی عارف خپل ځان « د يو څو خبرې » تر عنوان لاندې داسې خلاصوي : « او بيا چې کله د اتڼ د نارو پر موضوع باندې د « فولکلوري سوغات » په نامه باندې د پروفېسر سيال کاکړ صاحب تأليف و منځ ته راغلئ ،خو زموږ پر ارزوګانو باندې نوري اوبه تيرې شوې . که څه هم ددغه تأليف زيات وکم ښځوس نارو زموږ د کتاب له مواد سره سمون لرلو ، خو زما دپاره د موضوع ځانګړتيا په خپل حال پاته نه شوه . نو ځکه ما خپله دغه خوارې په نه خوارې شمار کړه او دغسې مې دغه سلسله مخ له پر ښوده .»

خو خير ... د ښاغلي عارف کړې خوارې بالآخره تر « فولکلوري سوغات » تقريباً ۲۸ کاله وروسته په ۱۹۰۵ ميلادي کال « د اتڼ نارې » تر عنوان لاندې ادبوالو وليده . د نوموړي کتاب د ا وخت د نقد او انصاف په ميدان کې پروت دئ قضاوت به پر نقادانو اود انصاف پر خاوندانو پرېږدو ، چې حق و حقدار ته ور وسپاري . ما ښخپل ټول ادبي ژوند کې هيڅکله د ښاغلي عارف څخه نه خو ادبي مرسته غوښتې ده . او نه يې دی ثابتولای سي . سپينه خبره خو دا ده ، چې زه او ښاغلی عارف هيڅکله پريوه ادبي موضوع باندې نه يو سره رغېدلي . اوخدای شايد دئ ، چې و ماته د نوموړي ليکوال « د اتڼ نارې » نومې کتاب تر چاپ وراندې ښخې معلوم نه ؤ . نو چې حقيقت داسې دئ ، نو بيا ښاغلی عارف و ماته او يا زما و « فولکلوري سوغات » ته شپيانه ولې ور اړوي ؟

ښکاره خبره ده ، چې د علم او ادب په میدان کې هر لیکوال او څېړونکی آزاد او خود مختار دئ . هر لیکوال چې څه وغواړي پر هره موضوع باندې په ډاډه زړه لیکنه کولای سي . ښاغلی عارف دې ثابته کړي ، چې یو وخت زه په ادبي میدان کې دده په لار کې خنډ جوړ سوی یم . نو چې داسې نه ده ، نو بیا سلا بلا « فولکلوري سوغات » د خپلې لارې خنډ بلل مناسب نه ښکاري .حقیقت خو دا دئ ، چې زما خپل زیار دئ او ښاغلي عارف خپله خواري . دا بېله خبره ده ، چې د پښتو دغه خواریکښ لیکوال پخپل تألیف کې « فولکلوري سوغات » د یوښه مأخذ او سرچینې په ډول نه دئ راوړی . او په لوی سر کې منابع نه رواړل د ښاغلي عارف لویه کمزوري ده .

د نوموړي لیکوال « د اتڼ نارې » یوداسې کتاب دئ ، چې بې ځایه عناوینو او بې مورده تفصیلاتو یې خوند ور کار کړی دئ . په مجموع کې د ښاغلي عارف « د اتڼ نارې » د پښتني فولکلور پرچاپي آثارو باندې یوه ښه اضافه ده . په تېره بیا په دې کتاب کې د نوو نارو خوندي کول یو خورا کټور کار دئ .

د ښاغلي عارف له پورتنی وینا څخه داسې بریښي ، لکه ماچې د نارو په میدان کې له نوموړي لیکوال سره ډېره لویه پړه او بې انصافي کړې وي . او یا مې په توره شپه ددغه ښاغلي ورور د اتڼ پرنارو باندې شو خون وهلی وي . او بیا وروسته مې خپل اثر « فولکلوري سوغات »د ده په نارو ښایسته کړی وي . او یا مې خپل پورتنی کتاب د نوموړي لیکوال د پورتني اثر په خام مواد او یا ځینو مطالبو پسوللې وي .خو حقیقت دادئ ،چې پخپله ښاغلي عارف زما له « فولکلوري سوغات» سره نه جبران کېدونکی ظلم کړی دئ. خیر ... دا وخت زه دګران عارف په ادبي عدالت کې قصور وار او د سزا وړ ګرځېدلی یم . البت د ادیبانو او

نقادانو په لوی عدالت کي د سمي پريکړي او انصاف په انتظار يم .

د اتڼ نارې

اروابناد غلام جيلاني جلالي يو پياوړی ليکوال ،غښتلی شاعر ، منلی اديب او تکړه څېړونکی ؤ . دې نامتو پښتون پخپل ژوندکي وپښتني فولکلور ته د وياړ وړ کارونه کړي دي . ده په ملي مينه پښتو لنډۍ راټولي کړې . د ښادۍ بدلي يې په ادبوالو پېژندلي دي . دغه راز اروابناد استاد جلالي په پښتني احساس «د اتڼ نارې» راغونډې کړې او په ښه ډول يې څېړلي دي .

ملي سندري

محـمـد ګل نوري لـه دغـه فخربـس دئ
لـځي کـړې د پښتو پـه خـدمـت پښې دي

د پښتني فولکلور په سمسوره دنيا کي د کندهار خوشنوا بلبل استـاد مـحـمـد ګل خـان نـوري يو ډېر اوچت مقـام لري . زموږ لوی فولکلوريست ، منلي ليکوال ، نوميالی شاعر او پياوړي قاموس نويس لومړی سړی دئ ، چي د پښتني فولکلور بېلا بيلي پانګي يې را غونډې کړي او بيا وروسته يې په خورا تالمانه ډول څېړلي دي . د اروابناد استاد نوري له ګټور او خوندور آثارو څخه يوخورا په زړه پوري او دروند کتاب «ملي سندري» دئ ، چي په ۱۳۲۳ لمريز کال چاپ او د کابل پښتو ټولني خپور کړ .

استاذ نوري پخپل دې فولکلوري اثر کي د پښتني اتڼ بېلا بېل ډولونه څېړلي او ۱۰۳ نارې يې په کي زېرمه کړي دي . په دې باره کي ګران عبد الکريم پتنګ پخپل تأليف کي چي « د غرونو ځوکې»نوميږي ،

داسي کاږي : « له دې جملې څخه د مرحوم محمد گل نوري کار د ټولو په سر کې و درېږي . څکه دده کار په دې برخه کې هر اړخيز او جامع دئ . نوموړي محمد گل نوري په ۱۳۲۲ کال د کابل په کالنۍ کې د پښتني اتڼ د نرو او ښځو د اتڼ د اقسامو په باب معلومات وړاندي کړل .»

بيا وروسته ښاغلی پتنګ داسي ليکي : « بيا يې د «ملي سندرې» په نامه کتاب په مقدمه کې د اتڼ په باب خبري وکړې . او ددې کتاب په دوهمه برخه کې د اتڼ « ۱۰۳» ناري وړاندي کړې .»

دغه راز ښاغلی پتنګ پخپل همدې اثرکې ادبوال داسي خبر وی : « کله چي په ۱۳۳۴ کال د پښتني سندرې لومړی ټوک خپرېده ، نو د کتاب ټولوونکي محمد دين ژواک د « ملي سندرې » هماغه د اتڼ « ۱۰۳ » نارې واخيستې . او ددغه کتاب په سريزه کې يې د اتڼ په باب د مرحوم نوري او نورو ليکوالو له مخې څه وليکل . »

څرګنده دې وي ، چې لـه اروابښاد استاد نوري سره په ادبي ميدان کې داسي... او داسي نوري ... ډيري پرې سوي دي .خو بالآخره حق و حقدار ته رسيږي . او بيا زموږ په دې روښانه زمانه کې هر څه روښانه سوي او استاد نوري ته د هغه د زيار او کار ثمره رسېدلې ده .نور نو د لوی ليکوال اوستر څېړونکي علامه نوري علمي ، ادبي ، کلتوري او فولکلوري نه هېرېدونکي هڅي نور څوک غلا کولای او پټولای نه سي. په دې باب د ليکوالو پلټني جاري او ډېر ژر به نوي نوي انکشافات مخ ته راسي .

د غروڼو څوکې

د پښتني فولکلور په باب دغه پورتنی اثر ، چې ليکوال يې ښاغلی عبد الکريم پتنګ دئ ، په ۱۳۵۹المريز کال د کابل پوهنتون « د فلالوژي پوهنځي » چاپ کړی دئ . ددې فولکلوري کتاب خورا

لویه ، هر اړخیزه او جامع مقدمه د پښتو نومیالي محقق او لوی عالم ګران زلمي جان هېواد مل لیکلې ده ، چې د ویلو وړ ده او په ستایلو ارزي .

ښاغلي پتنګ په دې پاس کتاب کې د اتڼ او د اتڼ د سندرو په باره کې مفصل رڼا غېدلې دئ . او د نارو په باب څومره آثار چاپ سوي دي ، هغه یې په لنډ ډول ادبوالو ته پېژندلي دي .

ګران پتنګ پخپل دې خوندور او معلوماتي کتاب کې پر اتڼ او داتڼ پر ډولونو رڼا غېدلی دئ . او هغه ټول آثار یې په خلکو پېژندلي ، چې د اتڼ او د اتڼ د نارو په باب لیکل سوي دي . د نوموړي لیکوال دغه فولکلوري اثر خورا خوندور او په زړه پوري‌دئ ، خو خط یې دومره باریک دئ ،چې ښخي نه ویل کیږي. که امکان ولري ، باید له نوي سره کمپوز او چاپ سي .

۱۰. د پښتو شفاهي ادبیات شکل او مضمون

د غوټۍ خاورې دغه پورتنی اثر ، چې په ۱۹۸۸ میلادي کال خپور سوی دئ ، د پښتني فولکلور پر چاپ سوو آثارو باندي یوه ښه اضافه بللای سو . نوموړي‌لیکوالي پخپل دې درانه کتاب کي «داتڼ نارې » تر عنوان لاندي پخپله ۵ مخیزه لیکنه کي د پښتني فولکلور دغه ځانګړی ډول په اړخیزه ډول ځېړلی دئ .ځېړنه او لیکنه یې د ستایلو وړ ده .

۱۱.کوچیانی پانګه

دپښتني فولکلور دغه درونـد او خوندور کتاب د پښتو پیاوړي لیکوال ښاغلي خان خادم کوچي لیکلی او ګران اسد ساپي په پېښور کي د «دانش خپروندیي ټولني » له خوا په ۱۳۷۹ میلادي کال خپور کړی دئ .

د ښاغلي کوچي په دې ګټور کتاب کي د پښتني اتڼ ځیني

په زړه پوري ډولونه څېړل سوي او د اتڼ يو شمېر نارې په کي زېرمه سوي دي . زه د کران کوچي زيار ستايم . او خوندور کتاب يې د پښتني فولکلور پر چاپي آثارو باندي يوه ښه اضافه بولم .

کاکړي

زما په دې نيمکړي کتاب کي چي د اتڼ څومره نارې د الفبا په ترتيب خوندي سوي دي ، اصلي سر چينه او منبع يې د کاکړستان بېلا بيلي فولکلوري حوزې دي . په دې کمرو غاړو کي زموږ بې سواده وروڼو اوخوندو خپل تنکي احساسات او کوټلي جذبات زېرمه کړي دي .

د کاکړستان په تاريخي او کلتوري حوزه کي چي څومره د اتڼ نارې يا په بله ژبه دامی‌غاړې جوړې سوي دي ،هغه ټولي د کاکړو د ځانګړي ګړدو کاکړي (Kākáṛi) ښکارندوی دي . او دا چي زموږ زياتر ويونکي د کاکړي سره ولد (بلد ، آشنا) نه دي ، نو ما ددوی ستونځي په نظر کي نيولي او د ويونکو په خاطر مي د کتاب په لمن ليکونو کي د ګرانو تور معناوي راوړي او ځيني ګرامري ستونځي مي حل کړي دي .

(الف)

(۱)

ای د هـــنـجـــو نـــاره | تـل مـدام پـه ګړنګونو کي وليا ړه
وسـمـــه تـــه راتـوســـه | څي د وينم په ګج وهلکي غـاړه

(۲)

ای زړې زړې يـــــــم | چـوري نـن د هـوادار د مـرکـې يـم
په تندي کي د شين خال يم | په ګرېوان کي د خاسې ژړي کوبې يم

(۳)

امي په کتوري کي اوبه راوړه

اوبــه لــه خــاشــو ډکــي امي يه پـه يـاري دي خاوري واوړه

(۴)

اومـــــه دئ د کـــــلا کـه اومـه دئ د کلا پر سر اومـه دئ

درځـوی[1] سـي امـي وکـو نجونو نن د کښيده زړونو واده دئ

(۵)

اخـــره زمـــانـــه ده ملايـان يايي امي[2] مـه کوه کنده ده

پـــه نـورو روځـو ښـه ده دايد[3] پـه روځ تـوبـه وکـليمـه[4] ده

(۶)

انـکـوره سـي وښـکـي[5] جيو ، انکوره سي وښکي د په اوبه کي

د نـجـلـي يـار يـو وئ ځکه پوه بې کل د ستر کو په کاته کي

(۷)

اصيـلـــه پـتـــه داره زبه نه لري د هري خرې په غاړه

کـــه دې زبـــه درلـو وای[6] دابـه هم وای د يوې يوې په غاړه

(۸)

اوس ځـوانـان ډېلـي دي نجوني نه کوي بې اکله[7] خر چوکي دي

د چـای پيـاله کي ورک دي دوی د چای د پيالې مخ له ډېر خواهي دي

(۹)

ای ځه سپينکی ميدان دئ سـي بـنـکـري پـر جـوړ پـدلای

ددئ نـجـونو پـه لاس وای اشـکـانو[8] زړونـه مـه ورمـاتولای

---

۱. درځئ ۲. اتې ، کړا ۳. عيد، اختر ۴. کلمه ۵. واښکي ۶. درلوداى ۷. بې عقله ۸. عاشقانو

❀(۱۰)❀

اوور[1] دئ — د تسیل[2] پراوور دئ

خان بنګل[3] یې مړ کئ — اوس دې واخي زړیپ خان[4] که زورور دئ

❀(۱۱)❀

ای څه سپینکی میدان دئ — ارمان سړي بنګړي پر جوړولای

د ښونجونو په لاس وای — اشکانو زړو مه ورماتولای

❀(۱۲)❀

امرت په ونه توره — چار، امرت په ونه توره کندهاره

زلپي مه اوردې سوې — اوردې زلپي به څو کرزم بې یاره

❀(۱۳)❀

اوبه سوه که اوبه سوه — د بیالې غاړه اوبه سوه

پر یار مه سلام یایه — دغه کل مه د سینې یوسه

❀(۱۴)❀

اوري بارانونه — کال آباد دئ باندي وابه خلو پسلونه[5]

څوانان به تپسر[6] وکي — سپینې سپړي به پرځي په کتارونه[7]

❀(۱۵)❀

درخواست[8] یم[9] ورکلویه[10] — دتپسرو کارخانې[11] ونړویه[12]

څوانان د تپسر نه دي — سپین تپسر په غویو[13] څله[14] زوبلویه[15]

❀(۱۶)❀

اوبښته ده اوبښته — د لالا پر کور اوبښته

مور ماره یو په دنیا — ما دا روځ له خدایه غوښته

❀(۱۷)❀

اخنه[16] ورا دو که[17] — د سر کوپری د لاندې سه تر خارو

توبرونه دایله کو — سنځري هندوان[18] د راوست له وهاري

۱۸

اومـــــا ن دي د کـــلا	کـه اومـان دي د کلا پرسر اومان دي
د نجونو به لونګ ول[۱۹]	اوس د دوی په تپروو[۲۰] کي‌مکيان[۲۱] دي

۱۹

اسـمـان پــه مــر غسـني	دا واړه ستوري وډر[۲۲] ستركي ګرجني
ځـوانـان پـه هوا سه وي	دا زاړه خواران وېرږي پـر مرمني[۲۳]

۱.ووره ۲. تحصيل (Tehsil) ۳. نواب پنګل خان کاکړ ۴. ظريف خان ۵ . فصلونه ۶. tesar: يو ډول تږکر دئ ۷. قطارونه ۸. Aplication: عريضـه ۹. بـه مي ۱۰ . ورکـاوئ ۱۱. فابريکې: factories ۱۲. ونړوئ ۱۳. پـه خرو ۱۴. ولـي ۱۵. ژوبلوئ ۱۶. Ax̌ana: د يو سړي نوم دئ. ۱۷. dao: منډه ۱۸. يومحـلـي روايت دئ ، چـي د « سنځر نيکه » په دوولـس زامنو کـي يو « هـنـدو» سو . د هـمـدغـه هندو و اولادې ته « سنځري هـنـدوان»ويل کيږي . والله اعلم بالصواب ۱۹. وو ، وه، ، ولو ۲۰. táporo :تپرو: ۲۱tapáro . makáyān، اردو : مکيـي ، پښتو دُزار (duzār)، بډغور (badáğwar) يا جواري ۲۲. پټ ۲۳. مېرمني

﴿آ﴾

﴿۱﴾

آسپــه یــم ســر کښــه — پر میدان مه ګرزوې[1] نه د یم خوښه
مـا خپـل ولات لـه یوسـه — په پردي[2] ولات به نه درواخم[3] غوښه

﴿۲﴾

آسپـه یـم ابـلـکـه[4] — د لـونـګـو توبره خورم لـه خـارو ډکـه
ونـډه[5] د مـوذي یـم — وه موذي! لیا مه ساته لیا مه ایله که

﴿۳﴾

آسپـه یـم سـر کښـه — پر میدان مه ګرزوې نه دیم خوښه
یار مه خپل وطن ته بوزه — په پردي ولات به نه درواخم غوښه

﴿ب﴾

﴿۱﴾

بوری کوڅې کوڅې دئ — وی عالمه! بوری یو څلوښت[6] ویالې دئ
پـه زانـوکـي یسپ[7] دئ — بل پـه نجونو کی پېکی د ماهرې دئ

﴿۲﴾

بـر[8] د کـه وهـاره[9] — سي خین کډه سوې ملکه سیدو خانه
بپرتـه بې وسیم کې — کـه وراغـې سدولا سپینـه پـراره

﴿۳﴾

بـغـاوه ښـه اولـکـه ده — سنځـاوی پـه تورو منـو[10] ښایسته ده
سلمن د ښورو میان دئ — پـه کـاکـره وړه کـی ریکـوړه وړه ده

﴿۴﴾

بغاوه ښه اولکه ده — سنځاوی په تورو مرو ښایسته ده
خدایه ! لیار به وکي — ماله کرانه سره ایښکي [11] نن وادہ [12] ده

۵

بابکه ! په څه ناز — ای بابکه ! په څه ناز دلویولم
دکرکو [13] او د بل کئ — بابکه ! پر لمبو دکرولم

۶

باران د په پرمان [14] دئ
خدایه ! نظروکي — خانې [15] چُرمی د دوو اورو تر میان دئ

۷

ښکري د په مروندکي — خال د ایښی د ورځکو په پیوندکي
پیکی د درکي درکي — لکه ښه غنم سي ودري په بندکي

---

۱. کرخوې ۲. پرېدي ۳. در واخلم ۴. پارسي : ابلق ۵. برخه ۶. ځلویښت ۷. یوسف ۸. برباد ۹. wáhāra: د بوري په کلتوري اولکه کي د وهاري په نامه د حمزه زیو سنځر خیلوکاکړانو دوه کلي دي، چي د کمي او لویی وهاري په نامه یادیږي . پخپله د وهاري ریښه په «اور» پوري نښلي، چي معنا یې اورتون یا په بله ژبه آتشکده ده. وهاره ددې خبري شاهدي ورکوي، چي ښتنو د تاریخ په اوږدو کي د آتش پرستی پړاؤ تېر کړی دئ ۱۰ . مفردیې : منه ۱۱. ایښي ۱۲. وعده ۱۳. کرکو (gargu) یو رقم بوټي دي، چي خلک په ژمي اور په بلوي ۱۴. فرمان ۱۵. خانې (xāne) په خته چُرمی (čurmáy) او په لوی سر کي ایسه خېل (عیسیٰ خېل) سنتیا کاکړ ؤ .

(۸)

بـنـګـنـه بـابـو! مـخ
شـابـس د ړر بـابـا سـه

بـنګـنـه بـابو ! مـخ د پـه خولې دئ
خـړه وړه جنګ دکړی تر غر مې دئ

(۹)

بـنـګـې نـاوکـی سترګي
بـنګـې د مرګي ړغ سو

بـنـګـې نـاوکـی سترګـي توروليې
سلامي[1] يــه تـر کـلا و غـورزولـه

(۱۰)

بــدي د وګــــه دېـــره
مست اوښ يې په ګله کي
د لـم د شـر نـګهـار دئ

روغـه نـه کيې بـارانـه[2] برت خېلـه
اوښي نـه در ځـخـه ځي بلي ګلې له
خـلک نـه درځي لـه وامـه ننداري لـه

(۱۱)

بــدي د وګـــه کـلـکـــه
په خېل سر که ښه ځوان يې

له پيتاوه[3] د غوڅل يوړئ[4] غونډکه[5]
لـه ملکـه رشيد خانه سيالي مه که

۱.د رنجو سلـه يې (saláhi) ۲. باران برت خېل د کلا سيف الله د « چينه برت خېل » نومي ځای اوسېدونکی او په خته برت خېل ، سنځر خېل کاکړ وٚ . ۳. له پيتاوه ځخه مراد « پيتاؤ باځزيي » دئ ۴. يو وړئ ۵. ğundak: غونډک يو نـامي ښتون اوپـه ختـه باځزيی ، سنځر خېل کاکړ وٚ .

❁❁❁《 پ 》❁❁❁

❁《۱》❁

پـر غـولـي نـرى مـار   خورى! پرغولي نرى مار نرى يه غاړه
خپل يار به ځين خوندي کم   د دا نـور کـلـي دنــه يـم ذمــه واره

❁《۲》❁

پــه سخـر کـي تـنکـى لښتـه يـم لـويـږم [1]
لاس مـه راوړه مـا تـږم [2]   دبـي اکـلـي [3] زو [4] و تــاتــه درلـويـږم

❁《۳》❁

پــه غـره کـي د ښـکــارزنـو اور بـلـږي [5]
د خولې احوالې راغئ   اى د سترګو ديد بم [6] کلـه سره کږي [7]

❁《۴》❁

پـورتــه پـورتــه کـږې   مـيـدان خـتـه دئ تـالـي وبـه ښـکـږې [8]
کـالـي بــه د لانـده سي   پر يار ګرانه يي ټالي ستا به ساړه سي

❁《۵》❁

پــه غــاړه د عـجـبــه غــاړکـى ده
مــزه کيــي مستــانــي   مـا ګـوتـکـي د راوړګي سور غمى ده

❁《۶》❁

پـه دا سيـنـه سپـوږمى   لـويـه خدايه ستن مه ورکـه ده نرى
تــه يــه را ميـنـده کـي   زه خــالـونــه پــه وهـم د جـدايـى

۱.لويـېږم ۲. ماتېږم ۳. بې عقلي ۴. د زوى مخفف دئ ۵. بليږي
۶.به مي ۷. کيږي ۸. ښکېږې ، ښويږې

(۷)

پر غولي دانځر دئ — تر نغري د را ښکاره دا نځر ولکي
لاس په لاس کي راکه — سي ارمان د په کای و کاږم لړلکي

(۸)

پر تندي د غوزپره [1] دئ داري داري
مړو ښي د مړو دي — پغلي [2] نجونه د هرچا سره ولياړي

(۹)

په غره کي د ښکار زنو اور بلړي [3]
سي د خولې سلامې [4] رالئ — دستركو ديد به كله سره كړي [5]

(۱۰)

پر دې اولکه د ترخي — پر دې اولکه د ترخي بوټی نسته
مور به اتې وکو [6] — له هغو ځوانانو يو راسره نسته

(۱۱)

پرته که څنګونه — وړکی پر ميدان جوت راړه لاسونه
له ياره شرم نسته — جوړ هی هم که سي ډکر وکي دودونه

(۱۲)

پر سپينه خوله د خال دئ — وه تر کړدو ښايستي کلم [7] د خوار دئ
زه خدای پر تا مين کم — وه د سين شاپېرۍ چيري د مکام [8] دئ

(۱۳)

په لاس مه لاس مندي [9] دي — پر وهلي مه د سرو زروغمي دي
يو به پر ورنه کم — اوسني ځوانان څلور په اباسي [10] دي

---

۱. ğorezá ۲. پېغلي ۳. بليږي ۴. سلام يې ۵. كيږي ۶. وكړو
۷. قلم ۸. مقام ۹. لاس وندي ۱۰. عباسي

(۱۴)

پُـــــر هـــــــار دئ	د مـراد خــان[1] زړکـی پـرهـار[2] دئ
سر دار اختر شاه[3] مړ دئ	نرېدئ به پور سنډې[4] ترڅو ولیاړ دئ

۱.نومیالی پښتون سردار مراد خان کبزیی د خپل وخت یوه خورا مېړه ، غښتلی او نامداره سړی تېر سوی دئ . زموږ دغه باتور ورور او د پښتني وراشې خاوند د اوسني ړوب د « سیلانه » نومي ځای اوسېدونکی او په سنځر خیلو کاکړو کي د کبزیانو نومیالی سردار ؤ . نوموړی دا وخت په ګوسه کي د « سنځر نیکه » په څنګ کي په ابدي خوب بیده دئ . ۲. زخمي ۳. سردار اختر شاه د سردار مراد خان نازولی زوی او پیاوړی فرزند ؤ . ۴. Porsande :پور سنډې په حقیقت کي د دوو تورو مرکب دئ ، چي اصل یې په فورټ (Fort: قـلـعـه) او سـنـډېمن (sandeman)پوري اړه لري. او انګرېزانو دغه نوم پر پخواني «اپزیي» او اوسني ړوب باندي ایښی ؤ . پورسنډې =فورټ سنډېمن په حقیقت کي و فاتح بلوچستان لارډ سنډېمن (Lord sandeman) ته منسوب دئ . پخواني خلک تر اوسه پوري اوسني ړوب د اپزیي (Apzai) او پور سنډې په نامه یاد وی . زما په فکر د ښارونو او ځایونو نومونه بدلول انساني تاریخ تر پښو لاندي کول دي .

۱۵

په سپينه خوله مه موړ که په زانګوی مه زنګوه زانګوی را جوړ که
نوري ښادۍ نه غواړم بر سره[1] ستا چکڼ راباندي خورکه

۱۶

پواته[2] سرد لوړ هوا د زياته

تر بور ميږی پر پيايي دا ترلې نجونه بې ګوري له ولاته

۱۷

پواته سي پر سر د پالېزونه

د نورو پالېز پوخ سوئ د مستاني پالېز اوس کوي ګلونه

۱۸

پروسږ کال پر دې مېنه مېسته وو کميس د تپاره وئ
د نابودي دنيا غم راسره نه وئ کميس د کرپوانه سوئ

د نابودي دنيا غم راسره وسوئ

۱۹

په نيل د دروازې دي که په نيل د دروازې چوکاټ په نيل دئ
زوی سي خدای پيدا کئ ښې ورنداري نوم پر اينښی لونګين دئ

۱.برسېره ، سربېره ۲. پوات (páwāt) د کوهلو په سيمه کي يومشهوره غر دئ . ددې غره په لمن کي اديانې مريان مېشته دي .

(۲۰)

پَلمَتري[1] مه خېرږې   خوری- ! پلمتري مه خېرږې مخ مه رکین دئ
تر بور سي مېږه نه کې   سپی تربور د مېږه قدر کمه وینه

(۲۱)

په لاس مه لاس مندي دي   پروهلي مه د سرو زروغمي دي
زما ونډه له اوږدوکې   دا د خدای د قهره ډک تندکي دي

(۲۲)

پر سر د زرغون شال دئ   وه تر کړدو ښایستې کلم[۲] د خوار دئ
سې ورکې ونتلې   رب دې ونتي ستا څه نتلی[۳] پلار دئ

(۲۳)

په دې اتن کې کمه وروغي ده
هغه وروغي[۴] ده   سي د وسي نری- پرخې پر تندي ده

(۲۴)

په نجونو کي مه خپله تر له ښه ده
یو یه سپینه خوله ده   د دا شنو خالو یې بله ننداره ده

(۲۵)

پاله لنکی وکه   لنکی ښه درسره ایسي
ستا په ... یه وم   سر سپروکی اواره دئ

۱.Palmátri ۲. قلم ۳. نخلی ۴. wároǧi : کته ، فایده

﴿۲۶﴾

پر و سر کال لیا بشه ؤ ای لالیه ! تر شهتوت لاندي ویده وو
د خدای فضل که نه وای ای لالیه ! اوس به دواړه سره مړه وو

﴿۲۷﴾

پر ځنګل باندي د دوو زمریو پل دئ
دا یو زما لالی دئ دا بل زما وړوکی ورور ورسره مل دئ

﴿۲۸﴾

پوري خوا غوا لنکه ده ای پوري خوا غوا لنکه ده تندی[1]
مرمن[2] یه پر کور نسته ورا ووته تور سترکي ناوکی

﴿۲۹﴾

په دې وچه بیاله کي الی لالیه ! موذي وویستم[3] له مخکي
داسي تکي[4] راکئ زما لالیه ! تر کیامته مه په زړه کي

۱. تازه ۲. مېرمن ۳. وویشتم ۴. تک ئي : درزېي

(۳۰)

پــه پښتـو مــه سليـل پـانـکـي[1] څـرخـړي[2]

خــود بـــه را څــرخــړي سپـږي[3] مـه دا بله مياست[4] ودړي[5]

(۳۱)

پر زنګه[6] د شين خال دئ تـر تـولـو ښـایستـی کـلـم د خوار دئ
سـې ورکـې و زاړه تــه رب دې و نتې ستا څه نتلی پلار دئ

(۳۲)

پــــه نیــل دئ د کـــلا کــه پـه نیل دئ د کلا بازو پـه نیل دئ
زوی سې خدای پیدا کئ ښې ورند یارې نوم پر ایښی لونګین دئ

(۳۳)

په سپینه خوله د تُور دئ پر سینه د ګوتې ورې د یاردستور دئ
دا یـار سې تـا ویستلی[7] لـه رغوسره دی څـې په زړه انځور دئ

(۳۴)

پپکـی یـه ولونـه ولونـه دا مـی ومیـان تـه ولـوپـده لالـونـه
امـی پــه ښایستـه سوه امی خوند کیي[8] په دغه نمنه[9] نجونه

---

۱. پانې ۲. څرخیړي ۳. saparə́y خوندکی ۴. میاشت ۵. ودیړي
۶. zanga : زنه ۷. ویشتلی ۸. کوي ۹ نمونه

﴿۳۵﴾

پــوري اوري وري دي ادې! پـوري اوري وري دي رمېـدلـي
لالــــــه ورســــره ده دا سپـنـکـي سوږاني پوځـه درېدلي

﴿۳۶﴾

پـل بــه د پر پلــه وږم قــدم بـــه پــر قــدم درســره وږم
مــا د کــي رب خــواره چـي بـه ستا د خولي ګايونـه هېروم

﴿۳۷﴾

پـرتــه کــه ځـنګـونـه چـي د وینـم د خوا وو [1]پـیـونـدونـه
اوږي ځـلـه [2]کښېکارږي نـا عـادت يـي د زېـو [3] پــه لاسـونـه

﴿۳۸﴾

پــر غـولـي د تـور مـار نـری يـه غـا ړه
دا خپل یار د را خوندي که د دا نوري پيدا [4] نــه يـم ذمــه واره

﴿ ت ﴾

﴿۱﴾

تـلـلــی وم بېـرولــه ماول: رابـه سي نجلی د کټ اوبو له
کــه نــه راغــه اوبو لـه زه بـه عـذر لیـا چیـلم کم لیاکځوړه

﴿۲﴾

تـر دغــه مـخـکـه لاندي تـر دا بـلــه زرغـونـي اوبـه بهـاندي
د نـجونو خولي ملالي خدای دې نه کي تر ګرجنو مرو لاندي

---

۱. x̌wāoo: تي، تیان ۲. cála: ولي ۳. ځوانانو ۴. دنیا، خلکو

﴿۳﴾

تـلـلکي [1] وم نـارو لـه	مـا ول : رابـه سي چوري د کټ اوبو لـه
کـه نــه راغــه اوبو لــه	پاروندي [2] ګيله [3] مي [4] باندي ده عمروله

﴿۴﴾

تللی یم د سین [5] پرلوري	چتـه نـاسته د بـاغي انځـر په سوري
یو خواستي [6] راتـه وکئ	لـونګ راړه د پـتـکـی پــه پلـو پوري

﴿۵﴾

تـر پـاڼ لاندي سرو کپ سرويـيـه
یوغوړپ مـه ځیني وکئ	زمـا ارمـان سپـینو پـایځو توره پیکیه

﴿۶﴾

تــر یــارمــه ریبــاره ښــایستــه ده
یوه یي سپینـه خوله ده	دا شــنــــه خــالــونــي [7] نــنـداره ده

﴿۷﴾

تـرې [8] درغـي [9] نــاري	تګ د سور سه آسپـه وبـاسه له لیاری
باران په لښکر کښي دئ	ببر غوړي ننکوي ایښکي [10] په داري [11]

---

۱ . تللي ۲. پرونی ۳. ګله ۴ . مه يي ۵. سیند ، سندهـ (sindh)۶ . خواست يي ۷. خـالـونـه يي ۸. تېرې ۹ . درغلي ۱۰ ايښي ۱۱ . dāri: خیراتونـه ، البت د داري (dāri)مفرد دار (dār)چـي يي مطلب خیرات دئ .

۸

تـردې مځـکـه د تل[1] مځـکـه پسته ده

سي لالـه پـرمېسته[2] ده تر دا ښي مړونډې غاړه ښايسته ده

۹

تـلـم د سـنـد پـر لـوري چـتـه نـاسـتـه ده يـاغـي انځر پـه سوري

يـو سـوالـي راتـه وکـئ لـونګ راړه د پـتـکـي تـر پـلـو پـوري

۱۰

پـرتـه تـنـدي وري دي رمېـدلـې

لالـه ورسـره ده دا نـري سـوېـانـې[3] پـوځـه درېدلې

۱۱

تر کټ لاندي تور مار خوري! تر کټ لاندي تورملر نري يه غاړه

خپل يار به را خوندي کم زه د نـورو خـلـکـو نـه يـم ذمـه واره

۱۲

تر[4] مـه‌کو[5] وختونه، هېر[6] يم[7] نـه‌سي د ځـوانـي خـواړه ګـايـونـه[8]

تيـکـري بـه مـه خـواره کـو د آشناى تر سر يم لاندي کو لاسونه

۱۳

تر کړدو ښايستې نجلی تـر کـړدو ښـايـستـې کـلـم[9] دخوار دئ

وغـول مـوذي تـې ورکـې خداى دې ونتي ستا ځه نتلی پلار دی

---

۱. Tal: د بوري د ډکی په سيمه کي تل يو ځاى دئ، چي د خپل وخت لوى عـالم، پيـاوړى ليکوال او د خداى نـازولى بنده حضرت ميا عبد الحکيم کاکړ په همدې تل چتيالى کي په ابدي خوب بيده دئ. ۲. مېشته ۳. سوېان يې: شونډان يې ۴. تېره ۵. کړو ۶. وېسر ۷. به مي ۸. خبري ۹. قلم

۱۴

تـر دې نـجلـۍ بپکـاره جـا ر! تـر دې نـجلـۍ بپکـاره نستـه
د رود لــه هـغـي غـاړي تس [1] لستوڼی راوهي لاس په کي نسته

۱۵

تُند دئ تُند دئ تُند دئ شنې کوتري مښخلی [2] د مېړتون دئ
یــار د مــجـلـســی دئ وچ کـوډی د پـروت پـر مښخلي دئ

۱۶

تـر بـور مــه د دا پوري کلي شپـه دئ
حــال بــه ور لـړمــه [3] سي دا غول موذي له ماسره کنده دئ

۱۷

تـور دئ مُـرغـه تور دئ مُـرغـه پـه هوا ځي کـا کل یه تور دئ
وس وکـوی ځـوانــانـو د پغلي [4] اسراحت [5] د پلار پر کور دئ

۱۸

تـــور د دي لاړونـــــه پر ځيکـر یـه ښوروې لـکـه مارونـه
مـوږ مـارونـه نـه خوري مـوږ خـوړلـي دي د تورو مـارو زړونـه

۱۹

تـختـه تـختـه تـختـه [6] انکور نه یم سي تاک واچوم پر درخته
اصیـلــــه دُرایـي [7] یـم موذي وکښم د سلطان باچا له رخته

---

۱. تـش ۲. Maṣx̌áláy: د پـوسـه ۳. ورلېـړمــه ۴. پېـغـلـي ۵. استـراحت ۶. Taxta، ځیني خلک بیـا دغـه مسرۍ داسي وایي: تخـــته انکور تخـــته ۷. یو خورا قیمتي تږکر دئ.

(۲۰)

تـربوره ! پـرنـغـري د[1] جار، تربوره ! پرنغري دا وبه کښېږده
ليلا يـه درخـا[2] يوړه [3] ای تربوره ! ړيره وخريه برت [4] پرېږده

(۲۱)

تُوت [5] پـه ونـه تـوره کـنـدهـاره
جانان پښکې [6] بندي ده پـه پښو يـه هتکـړی خـينـخيرپـه غاړه

(۲۲)

تر کټ لاندي تور مار نری یه غاړه
خپل يار به څيني پټ کم د دانـور عـالـم يـه نـه يـم ذمـه واره

(۲۳)

تـر ايـه مـخـکـه لاندي تـر دابلـه ارو بـې [7] اوبـه بهـانـدي
د نجونو خولې ملالي خدايـه ! مه کې تر کرجنو مړو لاندي

(۲۴)

تک د پــه دا نــجـونـو نجلی ! تک د په دانجونو کي ښکاره دئ
پـه ملا بـاندي نری يې دا غـاړه غـزه يـې [8] دا حق دنـه دئ

(۲۵)

تـر سـتـرکـو د راخـاخـي تـر سـتـرکـو د راخـاخـي وينو داري [9]
شـرم و حيـا نــه لـري د دا اوس زمـانـې نجونـه دي بېکاري

---

۱. د (da) : دي ۲. درخـخه ، درخخه ۳. يووړه ۴. برېت ۵. tut ۶. په کښې ، پښکې کي ، په کې ۷. Arobe: د بـاران اوبه ، البت د کارېز و ابوته په کاکړي کي « زيندی : zendáy » ويل کيږي ۸. ğazáe: غزوې ۹. dāri: څلکي :caláki

﴿۲۶﴾

تـــره دراوهـــلــــه د سردار ځای له دراوسته «بنګله»
سردار له خلک پرده وړي تـــه وراغـــې دروازه د تــکــولـــه

﴿ ت ﴾

﴿۱﴾

تـالـې نـظـر د لـوړ دئ پر يوه څنګ د هندو پر بل زرګر دئ
لـه زرګـره د والـي دي لـه هندو څـخـه د تور چګر [1] پرسر دئ

﴿۲﴾

تـالـې د انـګـور ونـه بـرکوي دانـې يـه غورزي [2] لـه اوربلـه
سي [3] نه خورم وړی کړم سـي يـه خـورم د تـالـې لونـی [4] کړم

﴿۳﴾

تيکری [5] د تور سان دئ سي يه نه ښکاره کوې در باندي ګران دئ
سي وخت د نيمو شپو سي په ورو ورو [6] يې رغوې يار د نادان دئ

﴿۴﴾

تيک د پـر تـنـدي دئ پر ملالـه خولـه د سوری د پېکي دئ
د ايـد پـه شپـه راووزه چتي ! ګـل د اچـولـی پر تيکري دئ

﴿۵﴾

تـولـه تـولـه ګـړې [7] مځکـه ختـه ده نجلی وبـه ښکړې [8]
ګـالـي بـه د لانده سي پر يار ګرانه يې نجلی ستا به ساړه سي

﴿۶﴾

تـولـه تـولـه تـولـه نن به چيري يې د پلغو [9] نجونو تولـه
ليـار بـه ورتـه نسم [10] ښايستـه نجلی بـه بيا رڅي اوبو لـه

(۷)

ټک وهــئ لاســونــه — ای بې دردو نجونو مه خورئ مړوندونه

اوس لیـا د پلار کور دئ — یـا بـه ورسئ د موذیـانو په لاسونـه

(۸)

ټـکــنــده غــرمـــه ده — ښایسته نجلی په خونه کې ویده ده

راســه کــه یې ګـورې — تر سپین مړوندې غاړه ښایسته ده

❀ ج ❀

(۱)

جالغ[11] د په ټوکان دئ — د سردار سمندي سرد په اسمان دئ

څوک نه پرېږدې و شاته — ناغېرۍ[12] کوې سردې سپور د پایند خان دئ

(۲)

جــار د و خــدایــي سم — که د راکه تور پیکی ډېر به راضي سم

په سپینه خوله بې موړ سم — د پیکیو پـه اوربل بـي عـادتـي سم

(۳)

جـار وتـه[13] پـه خـونـه — ماول: کلـه بـه ښکاره سي ګرده ګوره

زما اروا[14] یـه یوړئ[15] — زه یــه کــمــه د غـول مـوذي مزدوره

---

۱. čákar: چنکنٔ تیکری ۲. غورځي ۳. چي ۴. لبونی ۵. پرونی ، پوړونی ۶. سوکه سوکه ، کرار کرار ، میده میده ۷. کیږې ، کاږې ۸. ښکیږې ، ښویږې ۹. ېيغلو ۱۰. نیسم ۱۱. jālağ جالر ۱۲. nāgeráy: اړي ۱۳. دننه سوه ۱۴. ارواح ۱۵. یووړئ

﴿۴﴾

جانانه! د مېلې ای جانانه ! د مېلې د اومبارک[1] سه
سي زما وخواته ګورې ای جانانه! پر ځواني د برکت سه

﴿۵﴾

جار د موذي ګښته موذيکيه ! پرورډ د سته ، غنم د نسته
ستا شکل د مرغونځي[2] مرغونځه ښايسته عملي[3] نسته

﴿ چ ﴾

﴿۱﴾

چوری سي له ځوهی[4] ځځه اوبه وړي
ګوډی د چکړي[5] تر دا ګوډي لاندي ځه ملاله خوله وړي

﴿۲﴾

چوری پر ديوال ګوره ماتوله
خوله يه هغو نوش که سي يه غوښه په غوړو پوري ګوله

﴿۳﴾

چتې نجلی چتې په غوړو د مرکولې په پښو چوټې
خوانان د لوني[6] ګړو دا زاړه خواران د و ايستو له کتې

﴿۴﴾

چاول: زما د ګوتکي[7] منداهی ول: زما د ګوتکي غمی تور دئ
زما زړه په زريپ[8] لوی دئ خدای دې راولي بنګل[9] پر سپرکی[10] سپور دئ

---

۱ . umbārak : مبارک ۲ . Mar̤gŭnǰi : مره غونځي (Mar̤ágŭnǰi) ۳ . عمل يې ۴ . coh͡ɘy : خېزی ، چينه ۵ . ځځېړي
۶ . Lawáni : لېوني ۷ . ګوتي ۸. ظريف خان ۳ . توريالی پښتون نواب بنګل خان کاکړ ۱۰ . آسپه

(۵)

چـا ویـل : پـه لاس کـي کډبـه د ما در ونسئ [۳]
منډاهی[۱] ویل : په لاس کي مه کډبه[۲] ده پـر بـنـګـل مـه د ډېډانو[۴] مـرکـه ده

(۶)

چوري پـر دېوال ګوره هـغـو ځـوانـانـو یووړه
چـوري پـر دېوال ګوره ماتـه ولـه سي یـه غوښـه په غوړي پوري کولـه

(۷)

چـي را و ختـي سهېلـه پـاروند لیـا راسره وي
خـوپ د واچـاوئ پـر مېنـه نن بـه چیـري یې د شنو کوتـرو سېله

(خ)

(۱)

څـلـه د لـه خـوبـه خوله کـه د په کار وای
مـا ول : څـلـه د لـه خـوبـه ویښولم وه میـنـه ! لـه ویدو د مچـولـم

(۲)

څـه ګوري[۵] ځوانان دي کاپی[۸] په لاس کي ورکوی
لویـه خدایه ! د لُنګیو[۶] لایکان[۷] دي د زنګو[۹] غه په پېشن[۱۰] کي سرداران دئ

(۳)

څنګـه سپین میدان دئ د ښو نجونو په لاس وای
زمـا ارمـان سري بنګري پرجوړ ولای اشـکـانـو زړنـو مـه ور مـاتـولای

۱. منډاهی (Mandāay) : د نواب بنګل خان کاکړ نازولې خور وه. ۲. کډوه ۳. درونسئ (Darwansáy) در ونیسئ ۴. انګریزانو ۵. guri: ښایسته ، ښکلي ، ګښلي ۶. مفرد یې لنګی ده ۷. لایقان ۸. copy: دفترچه ۹. zango: له زنګو څخه مراد د بوري په ښار پوري زنګیواله (zangiwāla) نومې کلی دی. ۱۰. fation.

(ځ)

(۱)

ځو بـه ځوبـه ځوبـه　دلالک پـــه ورا بـــه ځـــو
راغـلـي مېلمـانـه يو　مـور د خـلـکو خـذمتـونـه نـه کوو

(۲)

خـدايــه وکـې وســه　سي به پغله نجلی واخلي نوکي [1] غوښه
دابــه واخلـي غـوښـه　زمور به پښې تر مځکه نه ځي له هوسه

(۳)

خـمـه تـر بـرو خـمـه　پر ځان وکوروئ [2] تر برو بدي درلمه [3]
سي يه نه ورم زماکيمي [4] ده　سي يه ورمه زرتولی د کام [5] بدي ده

(۴)

ځم ځم خره مه تيار دي　راتـه ويـايـه تالې ! ځـه د پـه کار دي
انکور غوارې که اوځکي　تـالې ! تور انکور پـاخـه د کندهار دي

(۵)

خوسئ [6] ډکـاری دئ درچ [7] پـرنستـه
راسـئ درچ پـر وکـو [8]　لـه دابـو هـمـزولـو يو راسره نستـه

(۶)

ځـي لالـه تـوبې [9] لـه　دا نـه يايي [10] ځوک پـاتـه سو پر مېنه
دوبـی بـې دورې [11] وي　په پسرلي به خولکی راړي کروندې له

(۷)

ځـم کـار مـه تيـار دئ　راتـه و وايـه تالې ! ځـه د پـه کار دي
انکور غوارې که ا وځکی　تالې ! تور انکور پـاخـه د کندهار دي

(خ)

(۱)

خدایه! لاهور نوی جوړوینه

خدایه! جوړ یه [۱۲] مه کړ — لالی په سر تور سر خاوري راوړینه

(۲)

خدایه! لاهور نوی جوړوینه

پر سر کي یه لیلا ده — زاړه لونګ په نَویُو بدلوینه

(۳)

خال د په تندي کي — لکه ترخه د غنمو په کوړدي [۱۳] کي
داسي بوی د رالئ [۱۴] — ښایستي لکه سور سانده [۱۵] په سرکي [۱۶] کي

(۴)

خانه وزیر خانه — د خپل زړه په سایه تلې و د وزه دواړه
نن داسي خلکو مړ کي — وزیر خانه ! سي د مرګ دئ له میاره

(۵)

خوپ دئ پر ملکونه — پر دا لوړو غرو راواوښتو کرخُونه
ایاز و پیروز مره دي — نر پدل به د وهاري خُیارتونه

(۶)

خال دله درابنه معلومړئ

راسه یاري وکه — ستا پر شنو خالو هندوان مسلمانړي [۱۷]

---

۱. نوې ۲. وکورئ ۳. دروړمه ۴ .sursanda: سورسانده یو دول ښایسته بوټی دئ چی سره ګلان کوي . او خوروا ښه بوی یې ځي. ۵ . قام ، قوم ۶ . خوشی ۷ . drač ړغ ړوغ ۸ . وکړو ۹ . مراد کاکړي توبه ۱۰ . وپایي ، وایي ۱۱. هورې۱۲. یې ۱۳. کوړه ، کورد۱۴. راغلئ ۱۵ . serkáy : د سیوري خوا = سهېل ۱۶ . معلومېږي ۱۷ . مسلمانېږي

(۷)

خوله د شنشوبي په اوبه ده — خوری ! خوله د شنشوبي په اوبه ده
و ماته د رانه که — سبا بې لیا چمجي [1] وخوري لیا مځکه

(۸)

خواره شپنه خواره — چې یوه تاکی درلنک بله په غاړه
راځه په ا می کښېوزه — تا [2] میا به دا مُرغان کې راکراره
کې نه که راکراره — خې عورته د خاوند غیم که ولاړه

(۹)

خوله د خاټول وئ — نجلی! خوله د د خاټول ترکل نازکه
ماته د رانه که — وی، سبا بې لیا چنجي وخوري لیا [3] مځکه

(د)

(۱)

درځه ځې دا د ړوب وغرو خېزو
ګیلې مه کوه یاره — دا آخر زمانه ده رسوا کیږو

(۲)

د تُوت په سر کي ناسته شنه کوتره
داسې ښایسته ده — ای اخونده ! لکه سات د کلم [4] د ړه

(۳)

د تُوت په ولکې توره کندهاره
یار مه کي بندي سوئ — ای اوړدې زلپې [5] به ځوکرزم بې یاره

(۴)

د تل کوتې ولیاړي [6] — جار! د تل کوتې ولیاړي تسي [7] توري
هغه څوانان نسته — ځي بې واړول جُوړي [8] د شاپر لوري

(۵)

دلتـــه بــاران نـــه دئ — مـا ول: دلتـه باران نه دئ اورېدلی
کُــوز کــلــي تــه ولاړم — د پلغي شرنک مه نه دئ اورېدلی

(۶)

دکښې پر بازار بيار اله[9] يکره[10]
کـميســـي د زرتـــارو — خـولـکـی يــه د شرابو برابره

(۷)

درلـــه دغـــه ده — ښی پلوله مخه وري اصیل زاده ده
تر ښي مروندي نيسه — سپينه خوله يي د ورېښمو کلا وه ده

(۸)

دونـــه دونـــه دونـــه — راځـي ليا کبري ليا مناهونه
نـور ارمـان مـه نستـه — زما ارمان د سپپری خالي ځايونه

(۹)

دونـــه دونـــه دونـــه — د پـوات پـرسـري ووهـل ډولـونـه
تـابـه راځـه[11] يوسي — مور به لاس واخو چوری له پلستکانو

(۱۰)

د سپت پر غره راووتي دوي زاڼکي[12]
سي پر لوره غاړه زاري — دا يوه د خالا مور بلـه يـه ناوګي[13]

---

۱. چنجي ۲. ستا ۳. la: لا ۴. قلم ۵. زلفي ۶. ولاړي ۷. تشي توري: خالي ۸. شملي ۹. راغله ۱۰. يوازي، يواځي، له ويازي ۱۱. راځه ۱۲. زاڼي ۱۳. ناوي

﴿۱۱﴾

د بنکېٔ ناوکی ستر کي تورولې

د بنکېٔ د مرکي رغ سوئ سلايي په تر کلا و غورزوله

﴿۱۲﴾

دونه دونه دونه مور مېختر کرو په ژړ کلونه
کې و کل[1] ژړ کلونه د ډيوا[2] آسپه بې خوري د سر نارونه

﴿۱۳﴾

ددغه مانده سر ليري وه، ددغه مانده سر ليري يا توينه[3]
راله مسته راله[4] سي زاړه لونک په نوي بدلوينه

﴿۱۴﴾

د سياځکي[5] سر کړدی[6] دئ پر يوه سرې زرک[7] پر بل يې تلری[8] دئ
زرک د ميرو ځای دئ پرتلرى باندي د نجونو مازغلی[9] دئ

﴿۱۵﴾

دلته باران نه دئ ماول: دلته باران نه دئ اورېدلی
په کړد[10] کلي کي رالمه[11] د پلغي رغ مه نه دئ اروېدلی

---

۱. وکړل ۲. له ډيوا (Diwā) څخه مراد نوميالى سردار ډيو ا خان ميرکزيى، حمزه زيی، سنځر خېل کاکړ دئ. ۳. يادوينه ۵. راغله ۶. د بوري و «سرکړي درکی» او «چينالی» نومو کلو ته مخامخ يو غر دئ ۷. کردی ۸. زرک د سياځکي غره څخه د قبلې پر لور د يووې خېزى (چينی) نوم دئ ۹. تلری (Taláráy) د سياځکي نومي غره څخه د لمر خاته و خوا ته د يوې بلي خېزى نوم دئ. ۱۰. کرد، ټول ۱۱. راغلمه

۱۶

دوې یوترلې دوې یو — وه ترلې ! مور دیوه اکا وررې[1] یو
مور تر کلا نه وزو — سي ووزو یو تر بله ښایستې یو

۱۷

د تُوت په سر کې پرېوته کوتره
دغی[2] ښایسته ده — خان لایکه[3] لکه ستا ده کلندره[4]

۱۸

د وایې په مانده کې — ادی موري! آدم خان وهلې مردکې
مابه خولکی ورکه — ادې موري! دواړه لاس مه په وړه[5] کې

۱۹

دوري دوري دوري — شا کوتې ولیارې تسې توري[6]
هغه خُوانان اوس نسته — سي بې راوړل جوړې د شا پر لوري

۲۰

دونه دونه دونه — پر دې لویو غرو را واوښتو دوندونه
ایاز و پېروز مره دي — نړول بې د وهارې خُیارتونه

۲۱

د چا ناوکی سر دئ غوړولی — د بنګل[7] ناوکی سر دئ غوړولی
سر بېرته ګوسي که[8] — ژر بنګل د کلا برنج دئ نرېدلی

---

۱ . ورېرې ۲ . Dağáy : داسي ۳ . لایقه ۴ . قلندره ۵ . اوره ۶ . تشي توري : خالي ۷ ملي مبارزه نواب بنګل خان کاکړ ۸ . ګوسي کول (gusi kawál) : اوودل

❁﴿۲۲﴾❁

دونــــه دونــــه دونـــه د پلاني ... له زایيږ نه غواړو کورونه
بخت دې خدای راسم کي پر لمن دې خدای راشنه کي ژړ کلونه

❁﴿۲۳﴾❁

د نـن سبـا ځـوانـان دي ږیـري نسته پر برتو[1] یه دوه وښتان[2] دي
تاسي خپلي ږیري کښېږدئ سیالی مه کوئ سیالی د نجونو کړاني

❁﴿۲۴﴾❁

د دوو ځیلو[3] پیوند[4] دئ پـه شپـه مـه وزه تالې د زمي زنګ دئ
د خولې خوند د خورما[5] دئ پـر سینـه د باغ کرلی تور لونګ دئ

❁﴿۲۵﴾❁

د غـول مـوذي عـورتـه پـه سـونـده وار چـارکل لرې وار نته
لـه کښې پـر کلی راغه دغـه سپینـه خولـه بـه نه ورِی سلامته
کـې یـو وړه سـلامتـه پر موذي د خاري[6] واوري تر کیامته[7]

❁﴿۲۶﴾❁

د اوس زمـانې نجونه د زیبـو رنګ یـــه وچ دي هـوسـونـه
نــه بــه یــاري وکــي نـه بـه واچوي پر پلستي دوی لاسونه

❁﴿۲۷﴾❁

دا روی اورد چـــا دئ ســي بـلــــــري[8]
د اور تـر واهـي لانـدي دا زړونـکی د تالي دئ سي څوري[9]

---

۱. برپتو ۲ . وربښتان ، ببښتان ۳ . توره ځیله او سپینه ځیله ۴ . Pewand
۵ . خاوري ۶ . خُرما ۷. قیامته ۸ . بلیري ۹ . cáwazi: څرکیږي

(۲۸)

دوې دي نجونه دوې ــ پر یاله غومبر وهي سره ترلې دي
د یوې په غوړ والي دي ــ د دا بلې په غوړ ژړي مرکولې دي

(۲۹)

دریا خانه ! اورد بل سکاره د مړه دي
دریا خانه ! اور د مړ سه ــ نن جُمک ☆ وغلام ☆ ستا له لاسه مړه دي

(۳۰)

دنده دنده دنده ــ ورکی اتڼ کوي راغلکي نن ده
مخکه یه پوتي که ــ پر شینکي آسمان د خاورو مرغسن ده

(۳۱)

دوري دوري دوري ــ دا د تل کوتې ولیاړي تسي تور[1] ي
هغه ځوانان کي نسته ــ سي بې واړول جُوړي[2] د شا پر لوري

(۳۲)

دونه دونه دونه ــ پر دا لویو غرو یې را وستل کړځونه
ایاز و پېروز مړه دي ــ نرېدل به د وهاري جیارتونه[3]

(۳۳)

دوري دوري دوري ــ یه[1] وار مخ پر شاراکوړ که
ایاز و پېروز مړه دي ــ سیدو په توپک مه ولې ورندیاري

☆ څرګنده دي وي چي جُمک د غلام خوریی دئ . د بوري د ،، کځ امکزي ،، دغه دواړه کاکړان په یوه ناتار کي مړیو مړ کړل . ۱. تشي توري : خالي ۲. Juri : شمله ۳ . ځیارتونه ، زیارتونه ۴ .ya : یو

﴿۳۴﴾

د اړ[1] تنکي په وره کي لاهوری! و د ویستم[2] پـه لـړمانـه کي
کره نـخښـه بې درکم سي کالي[3] د ویړول[4] په غوځېره[5] کي

﴿۳۵﴾

دا دوري اوري کــلــي مــه دیــار دئ
یـار مـه پـه کي نستـه روغ زړکی مه په کاکل[6] کي ناکرار[7] دئ

﴿۳۶﴾

د تُـوت پـر سـر کـي نـاستـه ده کـوتـره
داسـي ښـایستـه ده جـار طـالبه !لـکـه ستـا د کلم[8] دړه

﴿۳۷﴾

دوې دي نجونه دوې دي پـرکـلا اتـې وهـي سـره تـرلـې دي
دیوې پـه غوروالي دي د دابلي په غوړ سپیني مرکولې[9] دي

﴿۳۸﴾

د چِـټ[10] کـمیـس مـه غـاړه خوړوینـه
اصیـل کـنـاوېـز[11] راړه پـه الوان[12] کي مـه شیطـان غلطونه

﴿۳۹﴾

داپـوري غـر کـنـدۀ ده لار یـې نستــه
زه بـــه لار پــې وکــم د دوو میــنــو یــو راســره نستـــه

۱.تنک ۲. ویشتم ۳. جامې ۴. خورول ، هوارول ۵. غورېزه ۶. کوکل ۷. ناقرار ۸. قلم ۹ Markole. ۱۰. čit: یو ډول ټوکر دئ
۱۱. kánāwez: یو رقم ټوکر (رخت) دئ. ۱۲ Alwān: یو راز ټوکر دئ.

(۴۰)

دوري يو پيکير[1] ده چا وژلی[2]

چا نه دئ وژلی زړکی يه په ليلا پسې چا ودلی

(۴۱)

دوري دوري دوري ناري ورته وهم نه راته ګوري

که ته نه راته ګورې تر تا مه ښايسته ځوانان وربولي

(۴۲)

د سحار سرغيسي[3] باد د ښوروينه

د پلغي په غوځي کي ناندانه زړنې! خوب د زنکوينه

(۴۳)

د چا په برنج[4] کي دوه د زريپ خان په برنج کي دوه اوره بلري[5]

اياز و پيروز مره دي که به چيري وي نيکان و د رسري[6]

(۴۴)

دوي دي نجونه دوي دي د«امی غاري» کوي سره ترلي دي

دوي په سپيني خولې دي زکات نه کاري سالم[7] حرام خوري دي

(۴۵)

د اځنګه ځوانان دي ږيري نسته پر برتو يه دوه وښتان دي

سيمي[8] ږيري کښيږدئ سيالی مه کوئ سيالی د نجونو ګران دئ

---

۱. فقير ۲. وژلی ۳. سرغسی ۴. برج ۵. بليري ۶. ورسيري ۷. sālam

کرسره، کړد سره، پي، پيډ ۸. simi: سمي

(۴۶)

د چټ کمیس مه غاړه — د چټ کمیس مه غاړه خوروینه
سور کناویز واړه — په دا شنه کي مه شیطان غلطوینه

(۴۷)

درغه دغه ده — سي پلو له مخه وړي اصیل زاده ده
په نجونو کي لیلا ده — په آسپو کي سمنده شایسته ده

(۴۸)

درځئ سي نجونو تر به — درځئ سي نجونو تر به کوساتونه
اوس لیا د پلار کور دئ — بیا به ورسو د موذیانو په لاسونه

(۴۹)

داهلک دکمي[1] نجلی[2] وروړ دئ — خوری! دا هلک د کمي نجلی وروړ دئ
پیکی یه دئ اوودلی — دا نیمی یه اړولی لور پر لور دئ

(ر)

(۱)

راځوئ[3] نجونو ساتونه — وړکی نجونو ساتونه تروونه[4]
تیار مو د پلار کور دئ — بیا به کنبوزوی د موّیانو په لاسونه

---

۱. کومي ۲. انجلی، جیلی، جینی جیلکی، لیکی ۳. راځئ ۴. تړوونه

❀﴿۲﴾❀

راتــه راســه راســه — سي غــالـی در واچوم باندي ملاسه
ځيني يابي ته ملا سه — ځيني کوتي را وهي سي مابنام راسه
اريـان يم سي ملا سم — کـه غـه کوتي راوهي هغولـه لاړ سم

❀﴿۳﴾❀

راو ختـم لــــه روده — پــه کـمـره امن کښېوتم کرکوده
لــوتـــه پــوتــه اړم — نــا خبـر يـم د ای خـلک لــه دوده

❀﴿۴﴾❀

راتېـزه ســه چـابکــه — د مين پـر تـورو ستر کو پهم وکـه
يــاري راســره وکــه — د اوري مـرمـنـي تــه نـه يې هلکـه

❀﴿۵﴾❀

را ووته له پانه تکه ژړه — لــکـــه مــر لـــه کـورستــانــه
ستـا خولـه شکر کني ده — موږ شکـر کني راړوله[1] هندوستـانـه

❀﴿۶﴾❀

رغښته رغښته رغښته — هوی، اوښته سي لـه لوېو غرو را رغښته
پـر يـار مـه سلام يايـه — سي غوليانځي[2] مه ورستي سوې له ځرښته[3]

---

۱. راوړو ۲. غولانځي ۳. چاغښته، چاغوالي

(۷)

راخي لـه ځماولنګه[1] سره اوبـه وړي د لـوړې لـه وچـه ولـنګـه

لـونګ درسـره نستـه لالي !تور مُچان [2] را خلاص که له چار بنده

(۸)

راســه کــه د زړه ســي يوه شپـه ده نجلی ځـه بـه د پـه وسي

پـر تـا بـاندي دغـه ده زه که نه پـه مرېدم زړه به مه ښه سي

(۹)

راغه [3] بـــرابـــره سپين تندي په خولې کړکي دي له نمره

پر دوه دوه نوکان کړي لکـه آسپـه سي خوي واخـي له نوکره

(۱۰)

را والـوتـې کـوتـري خان لايکه ! نيمی شنې نيمی کمري

نيمي [4] پـه يار مړې دي د انيـمـي پـر دکـان ګرزي لري بري

(۱۱)

رالــــه [5] بــرابــره سپين تندي په خوله کړکي [6] ده له لمره

نـوکــه نـوکـــه کـړي لکـه آسپـه چي خوی واخلي له نوکره

(۱۲)

را ووتـــه جـــلاتـــه سره پـه نجونو کي ښکاره ده له ولاته

د نـل پـه شـان رغـه [7] ده کـه اشکو [8] زړونو نـه کـه ځلـه[9] مـاته

---

۱. cámāwlanga : اصل يې ځماولنګ(cámāwlang) دئ . او پخپله ځماولنګ د بوري د لونیانو په سيمه کي يو غر دئ.او د ځماولنګ په نامه په دې سيمه کي يو ښارکوټی هم سته . ۲. وتيـان ۳ . راغله ۴ . راغله ۵ . وکړې ۶ . کيږي ۷. Rắğa بِکره ۸. عاشقو۹. سره

۱۳

راوختـــه پېـرمـنکـي	پُر[1] اوړمي مابنم سپوږمۍ تندر نیولکي
په نجونو کې تالي ده	جار، په ستوروکي ښکاره ده درې ښلنکي

۱۴

راســـه کـــه داستـــا	وی،راسه که داستا ویستلي[2] کورې
هـډیې ږېـز مرېـز دئ	دا شېرین بشریې نـه دئ پر له پورې

ړ

۱

ړنګ سـې کـنـدهـاره	سې ځلور د دروازې ځلور بـازاره
نـه نجل ګرزي بې یاره	نـه بـه مځکـه ګلان وکـي بې بارانـه

۲

ړنګ سـې کـنـدهـاره	سې ځلور دي دروازې ځلور بـازاره
زمایار دركې بندي دئ	سوی زړه مه په کـاکل کې ناکراره[3]

۳

ړنګ سـې کـنـدهـاره	ځـلـور د دروازې ځـلـور بــازاره
زمالالی دركي بندي دئ	پـه پښـو یـه زولنې ځنځیر پـه غاړه

ز

۱

زمـوږ تـر کـلـي لانـدي	خوږ!زموږ تر کلي لاندي مږ سړی دئ
مـږ سـړی د ځـــه دئ	دا مجلون[4] دئ په لیلا پسې لونی[5] دئ

۱. پُر: pur، پَر: par، په: pa، پُه: pu ۲. ویشتلي ۳. ناقراره ۴. مجنون ۵. لېونی

۲

زموږ ترکلي لاندي — خوري! دالته يو لښتی اوبه بهاندي
نجونه سپيني خولې دي — خدای دې نيکي[1] تر کرجن مرونه لاندي

۳

زما غه ګډور دئ — لالي ستا د نغري د غاړي غم دئ
غم به له غم کډ سي — لالي ستا د تپمبو ترلي خر دئ

۴

زموږ کلی په خلک کي — خوري! زموږ کلی په خلک کي زورو دئ
توري ګرځي زِير[2] کي — ژړي اوښي وراخي خلک يايي[3] نا سر دئ

۵

زموږ د کلی نجونه — په چمن کي راته ګرځي لکه پسونه
د نجونو به لونګ وو — ای د دوی له ريچو ډک دي تپرونه

۶

زموږ د کلي نجونه — خوري! زموږ د کلي نجونه ښايستې دي
له ځرمه سپيني خولې دي — زکات نه کاږي سالم حرام خورې دي

۷

زموږ د کلي مستو — خوري! زموږ د کلي مستو طالبانو
نجوني زَړو[4] يوړي — تبه در وسه لونيو جرګانو

---

۱. niki: نه کي، نه کړي ۲. zir ke: ونړوې، رنګي کړې ۳. وايي، وبايي
۴. záro: سپين ږيرو

(٨)

زوره د خـــــدای زوره — د درگی[1] پر ویاله څول وهي په زوره
کـتـا و شنبې مره دي — د کوکل سمندي[2] تسي[3] څي کورو ته

(٩)

زکـــــه زکـــــه زکـــــه — مـا د خـونـي پرسر ولیده نـازکـه
یوه یې سپینه خوله وه — بل یې تور پیکی لو کوي پر مخکه

(١٠)

زه زرتـولـی ورمـــــه — تر برو وگرزئ پر خان بدي درړمه
که حق دئ که ناحق دئ — پـــه زرتوره بـــه یوه بدي کومـــه

(١١)

زاییې بنې دي که نجونه — زاییې توري سلوا غې[4] نجونه کلونه
د نـجـونـو تپـرونـــه — د زاییو پر سینو تنگ سول گریوانونه

(١٢)

زمـــا اروا بنـــه سي — ته له کنبې پاله[5] را والوزي مُرغه سي
شهین سي لند وزری — پـه آسمـان کي بنایسته کوترې نسي[6]

(١٣)

رزړي[7] — د کـــلـــی لـــوتـــي رزړي
لښکر د غپار خان[8] دئ — نن یـه یـا جنازي چغنده تررې[9]

١.Dargáy: د بوري پـه تاریخي سیمـه کي د کدېـــزیــو ، سنځر خیلو کاکړانو یو کلی دئ ، چي درگی کدېزی نومیږي.البت په بوري پوري یوه بله درگی د درگی زخپېل په نامه شهرت لري. ٢ . آسپې ٣ . تشي، خـالي ۴ . سولاغې، سلوغې ۵ . لوره ، خوا ۶ . نیسي ٧ . رز[illegible]، رژېږي ٨ . غفار خان ٩ . تېرېږي

۱۴

زمـــی[1] د پـــه دوبـــي لالي ! زمـی د پـه دوبي را بدل کئ
کـډه سـوې وطـن لـــه پـه لـمبـو د میني ، اور د راتـه بل کئ

۱۵

زمـوږ دګـلـي نـجـونـه لـه پيتـاوه سـره رالـې لـګـه پسونـه
د نـجـونـوبـه لـونګ وو د دوی ډک دي لـه ريچو څـه تپرونـه

۱۶

زمـوږ ګـلـي لـنـډي خوری! دا زموږ کلي لنډي ګڅونه پيايي
نـجـونـه زبـان کـاري پلستکـي[2] د مُـرغـانـو زبـان يـايـي

۱۷

زمـوږ د ګـلـي نـجـونـه د پيتـاوه سـره څـري لـګـه پسونـه
د نـجـونـو بـه لـونګ ول د دوی لـه ريچو ډک دي ګرپوانونـه

۱۸

زمـا ژړي تـوبـرونــه پـه جبوو[2] کې د تپسرو[3] دُسملونه[4]
پخپلې[5] وار خطـا سي يـا يـايي رتي دي د نن زماني نجونه

۱۹

زه نـــه زاړم خپـل يـار خوری !زه نه زاړم خپل يار مه زړوينه
دکـور وشـاتـه کښېنـه ستـا د اتوري زلپي[6] اور رالـګـوينـه

۲۰

زاړه ســرغســې بــاده زاړه ســرغسـې بـاد د ښوروينــه
ذ پلغي پـه غوځي کي نـانـدانـه زړې خوب د زنـګـوينـه

---

۱. ژمی ۲. palastáki : څوانان ۲ . جېبو ، جوبو (pockets) ۳ .
يوقسم توکر دئ ۴ . دُسمالونه ۵ . پخپله يې ۶ . زلفي

(۲۱)

زمــوږ دکــلــي مستــو ماول: زموږ دکلي مستو طالبانو
چتې د رخـا[1] يو وړه تـره کـی[2] تبــه در وســه جـرګـانو

(۲۲)

زر کــوتـي زرګــر دئ سي له مځکي اوبه کاږي کاريګر دئ
سي اج[3] کوي اجيان[4] دي سي لـه نجونو سره اوږي اشکان[5] دي

(۲۳)

زموږ تـر کـلـي لانـدي خوری! زموږ تر کلي لاندي ته اوبه وړې
ګـډی دســـه خيـري تر دا ګوډي لاندي ځه ملاله خوله وړې

(۲۵)

زما دي جـانـان را لـو[6] تـاويزونـه[7]
مـا را پـوري نـه کـړو پر دي عـالـم[8] پـرې راکـړو اِدادونـه[9]

(۲۶)

زړه مِشـنـکنې[10] سـر د بـاد وهـيـنـه
د پلغي پـه غوځي کي نـادانــه زړنې خوب د زنـګـويـنـه

(۲۷)

زمـا يـاره طـالبـه! اول خـو لـه درکـم کـه زبـه
دا خوله به تر تا جار کم دغـه زبـه[11] تـر تـالـو لانـدي غـايبـه[12]

---

۱. jā: خځه، ځځه، ځرخه، نه ۲. tarák∅y ۳. حج ۴. حاجيان ۵. عاشقان ۶. راغلو ۷. تعويزونه ۸. دنيا، خلکو ۹. idaduna: سزا ۱۰. Miškáṇe: د سرغسي غوندي يو بوټی دئ، چي غوا وي بې په ډېر شوق سره خوري ۱۱. ژبه، جبه ۱۲. پټه، ودره، نهامه

(۲۸)

زمور د کلي نجونه — دوی د سخرو خوا ته څري لکه پسونه
د نجونو به لونګ وو — د دوی له ريچو ډک دي تپارونه

(۲۹)

زما ياره طالبه! — وی، طالبه! اول خوله درکم که زړه
خوله به تر تا جار کم — زړه ښه ده تر تالو لاندي غايبه

(۳۰)

زړه مُشکنې باد وئ — زړه مُشکنې باد د ښوروينه
د پغلي په غوځی کي — وه لاندانه زړنې خوب د ځنکوينه

(۳۱)

زلپي د ول ول دي — له شنه غنم سي پر ته سي په بند کي
ايښې[1] د شين خال دئ — ښايستې نجلی د وريځو په پيوند کي

(ژ)

(۱)

ژړه ماځيګره — ته ما ورولې د نجونو ته[2] اتڼه
په نجونو کي ليلا ده — ليلانوره ښايسته غاړه يه ژړه

(۲)

ژړ دئ ماځيګر دئ آدم خانه! — نمر د لوړ و غررو پر سر دئ
ما به خولګی درکه — آدم خانه! جوړه نه يم خدای خبر دئ

1. ايښې 2. tá: تر، در

۞﴿۳﴾۞

ژړه مـــاځيـــکـــره	لاهوري پـه بنـد[1] را ووتـه يکـړه
يوه يې سپينه خوله ده	تـرينـي نتـه[2] پر پروتـه ده برسره[3]

۞﴿۴﴾۞

ژړه مـــاځيـکـــره	تـه مـې وروليې د نجونو تر اتنـه
پـه نجونو کي ليلا ده	نـوره ښـايستـــه ده غـاړې[4] ژړه

۞﴿۵﴾۞

ژړه مـــاځيـکـــره	ورکـې پـه بـنـد را ولوېده يکـړه
پيکـې يـه تـار تـار دئ	دخوانانو زړونه کاږي لـه ځکيره

۞۞۞﴿س﴾۞۞۞

۞﴿۱﴾۞

سپيـن د مـړونـدونـه	چـا پيدار کميس د پروت پر زنګنونه
پـه خولـه راسره خاندې	پـه لبـاس د اړولـې يـم تـر غـرونـه

۞﴿۲﴾۞

سپيـن د مـړونـدونـه	لـرکـي مـه کوه پـه مړه دې سي اوورونه
د پـلاړ دنيـا د ملـخ ســه	نـه د سازي کـې روپـې پرشنه خالونه

۞﴿۳﴾۞

سپيـن د تَـوري[5] دئ	لالـي سپيـن د تَوري تېمبو[6] تـرلاندي
پر بل مـه پرزو[7] نـه سې	لـه زړونکو سره سې تر خارو لاندي

---

۱. تنکی ۲ . نته ۳ . برسېره، سر بېره ۴ . غاړه يې ۵. توري (tawáráy): چتـايي، بوريا ۶.tembu: چودي (čaodi): ستنی (pilar)۷.پېروز ، لورينه

﴿۴﴾

سپین مخ د سپوږمۍ دئ — شنـه خـالونـه د لـه ستورو برابر دي

ستـرګـي د جـودر دي — سپين غـاښو نـه د لـه واوري برابر دي

﴿۵﴾

ستـرګـي د تـورې کـي — د تورې مرمني[1] بيا د ولي سرې کې

مـا لاس در وړی نـه وئ — بـې اکـلـي نـجلـۍ ولـي د نـارې کـې

﴿۶﴾

ســرمـــه تـر دا ټـولـو — خورۍ! سر مه تر دا ټولو نجونو لوړ[2] دئ

څـم د کـټ اوبـو لـــه — د کټ اوبـه نرۍ دي ږغې[3] لوړ[4] دئ

﴿۷﴾

سور کميس د جوړ کئ — سرې ! پـه څـوانـانو د لوړ مالوړ کئ

عـورتـــه بـــه د لـولـم[5] — که د ای کميس د غول موذي غه[6] زوړ کئ

﴿۸﴾

ســر مـــه تـــر ګـــردو — خورۍ! سرمه تر ګردو نجونو لوړ دئ

خالک[7] دې کښته[8] نه کي — ژمـوړ لالا لــه سردارانو بـرابـر دئ

﴿۹﴾

ســـــره ده ډبـــــرۍ — خورۍ! سـره د ډبرۍ کـونـه سره ده

پـر نـجـونـو ويـره نستـه — ورســـره د پـلستـکـو[9] بـدر کـــه ده

---

۱ مېرمني ۲ . ږغ يې ، غږيې ۳. lawaṛ: ، پورتـه ، بالا ، هسک ۴.پرته ، پورته ۵ . بولم ۶ . د ۷. خالقه ۸. ښکته، ټيټ ، ځوړ ۹ څوانان

﴿۱۰﴾

ستا خولکی خورما ده بوري ! زه د پـه خـورمـا و لهوَلَم [۱]
و د لهـــو لـــم اوس مـــه تحلـه صبـر وې و د نتلم

﴿۱۱﴾

سپيـن د مـرونـدونـه لرکي مه کوه په مړه دې سي اورونه
د پلار د نيا د ملخ سه سي يې ستا پر تندي نه کو [۲] کتارونه [۳]

﴿۱۲﴾

سترکـي بـه کـم تـوري آدم خـانـه ! تـر نـر يو ورځکو پوري
پر نجونو کي به درسم آدم خـانـه ! تـه بـه مـا کوري کـه نوري

﴿۱۳﴾

سترکـي بـه کـم تـوري وه لاليـه ! تـر نـر يو ورځکو پـوري
پـه نجونو کي به کښېنم وه لاليه ! تـه بـه مـا کوري کـه نوري
نـه بـه ما کوري نـه نوري د پلانکی ... زوی پخپله پر ځان کوري

﴿۱۴﴾

سترکـي د زاپران [۴] دي لـه يوې ورې [۵] تـر بلـي د ګلان دي
د بـل خـواږه اسـان دي سي له ځلي [۶] ورکيې [۷] در بلندي کران دي

---

۱. Lahwálam: امختـه ، امـوختـه ، روږد ۲ . کړو ۳ . قطارونه
۴. زعفران ۵ . اوږې ۶. ځان يې ۷.ورکوې

﴿۱۵﴾

سپينه خوله لاهور که　　په لاهور مه زنګوه[1] زانګوی[2] را جوړکه
نوري ښادی نه غواړم　　بر سره[3] تورپيکی راباندي خورکه

﴿۱۶﴾

سترګي د[4]، د روکي　　نن د ييا د مرور په شان نيولکي
که زه په تا خبر وای　　ما به نه وای آشنا يي درسره کړکي

﴿۱۷﴾

سپينه خوله پياله که　　دريا بي! پر دبوال غاړه را ښکاره که
که رب د مړو مل وئ　　دا سپينه خوله به نه وړي سلامته

﴿۱۸﴾

د سم بوري په ميان کي　　دغه دوي نجونه واده سوي په ارمان کي
يو د بل په رنګ وي　　لکه زرګرسي لتي[5] جوړي د پيزوان کي

﴿۱۹﴾

سپين د مړوندونه　　لرګي مه کوه په مړه د سه اورونه
د پلار د نيا د لړ سه　　سي يه ستا پر تندي نه کړل کتارونه

---

۱. څنګوه ۲. زانګو، څانګو ۳. برسپره ، سر ببره ۴. دي ۵. Lati

❁(۲۰)❁

ستـــرګـــي د ریـــدې دي　　　لکه پړانګ په ګردنی[1] کي د تاپې دي

د تول پـــه مخـــه راغې　　　د امبـل دانـــې زیـړي زرغـونـــې دي

❁(۲۱)❁

سپینـــه خولـه لاهور کـه　　　پر لاهور مه ځنګوه ځانګوی راجوړ که

لاندي سپین مړوند که　　　سرې برسره[2] تور پیکی را باندي خور که

❁❁(ش)❁❁

❁(۱)❁

شینکی خال د له درابنه　　　شینکـی خـال د لـه درابنه معلومړي[3]

جـار د، و[4] خـــالـــو سم　　　ستا پر شنو خالو هندوان مسلمانړي[5]

❁❁(ښ)❁❁

❁(۱)❁

ښـه خوانان ګردي دي　　　اشکان[6] پر اوړو پلن پر ملا نري دي

بـرخـــه لـــه اوړدو کـې　　　دا لنډي خوانان هر ګوره کېمتي[7] دي

❁(۲)❁

ښه کوی[8] نجونه ښه کوی　　　سپی ځرموني را نزدې[9] بپلتون به وکوی

اول بپـلتـــون دغـــه دئ　　　سي پـه رغ د ودغلـي درباندې وکوی

---

۱. gardánəy : مغزي ، مزغي ۲. بر سېره ، سر بېره ۳. معلومېږي
۴. تر ، در ۵ . مسلمانیږي ۶. عاشقان ۷. قېمتي ۸. kūy : کوئ ،
کړی ۹. نژدې ، نږدې ، زیندې

(۳)

بنــې دي زړې بنــې دي سي لکړي لکوي پر اشک[1] سپرې دي
نالت[2] کې پر اوس پلغو سي زړونکی شرنکوي زړوني[3] ایرې دي

(۴)

بنـــــــايستـــــــــه ما ول : بنایسته نجلی خپه سوله له یاره
يـار د انګور نـه خوري شتـا لـو بـــه وراړي تـــه لـــه بـازار

(۵)

بنــه کُوئ نـمـنځونـه[4] تر مُردارو[5] خولو بم[6] وخپزي[7] سهـونه[8]
په مځکه کي بم کنبېږدي پـه اوړمـی ما بنام بـه غواړي جوابونه

(ع)

(۱)

عـاشـق زړي ګـردي دي معشوقو پـر اوږو پلن پر ملا نري دي
زمـا ونـډه لـه اوږدو کې دا د خدای له قهره ډک دا تنډکي[9] دي

(۲)

غـوا راغلــه سخوندره ور ولیـاړه سوه مرمن[10] غـولیانځوره
دا ځـای مــه ارمـان سو د ځـرخـي پـر چـم مـه نـه وځـرخولـه

۱. عشق ۲. لعنت ۳. زړونه یې ۴. لمنځونه ۵. مرداړو ۶. به مي ۷. وخپژي ۸. ساوي ۹. لنډي ، کېمنډلي: ۱۰ kemandáli : marman.
مېرمن

غ

(۱)

غـــابښ د مــرغـلـلـي[1] دغه دوه سوړان[2] د څه عجب نري دي
لـه کوره ليري مه ځـه دغه دوه ځوانان له ا شکه[3] لوني[4] دي

(۲)

غـولـــه مـوذي غـولـــه بـرايـه[5] د تـالـې ځـلـه[6] زړولـه[7]
ستـــا لايـكــــه نـــه وه سحار درې کاڼي تس[8] کـه برتوره[9]

(۳)

غــولـــه مـوذي غــولـــه بـــرايــي د ژړو ولـــي زړولـــــه
کې و تاته ساتنگ[10] گران دیٔ سبـا درې كـاڼـي را تــس کـه غوړوره

(۴)

غـولـــه مـوذي غـولـــه بـــرايـي د ژړو ولـــي ويښـولـــــه
خولـه کـه د پـه کار واى ښـه ظـالـمـه ! پـه ويدو بـه د خوړمـه

ک

(۱)

که اور دیٔ د مراد خان په سر کې اور دیٔ اختـر شـاه ژړی يـه مـرکـئ
اوس دې واخي کـې اختر په رشتيا[11] ورور دئ

(۲)

کاړه دي د سرو غزو اوبل کاړه دي
وس وکـئ ځـوانـــان پر دا نيمه شپه د پلغو تي[12] خواړه دي

---

۱. مرغلري ، ملغلري ۲. شوندان ۳ . عشقه ۴ . برابر، بېګا ۵ . ليوني ۶. ولي ۷. ژړوله ۸ . راوغورخوه ۹ . برېتوره. ۱۰.ساتل ، پالنه ۱۱. رښتيا ، ريښيتا . ۱۲. پېغلو

﴿۳﴾

کـرکـې وزر د تـور دي | کرکې وزر د تور دي سپين بې نه کې
پلغه[1] څې يار خوبن کي | څې کېږې پر جار باسې په بند بې نه کې

﴿۴﴾

کښتـه تـلـم ببېرولـه[2] | ماول: رابه سي چوري د کټ اوبوله
کـه نـه راغـه اوبولـه | اوساني کيله مه باندي ده عمروله

﴿۵﴾

کونډي! لور د[3] چاله لوبوله | ماول: کونډي لور د چاله لويوله
مـاتــه درانــه کـــه | د دله په زري د ځله زوبلوله[4]

﴿۶﴾

که کردي دي بابوکان زني کردي دي

تر ملايه سره بندونه · تر اورو يه د توپکو سره لوکي دي

﴿۷﴾

کـه تُوتـان د نـريڅې پـر سر تُوتان

سي جنګ له په خندا ځي | دغـه دواړه د دلېل بـابو زويـان[5] دي

﴿۸﴾

کـه بربني د کوملي پر خوا بربني[6]

يـار مـه غـه دئ رالئ[7] | سپينه خوله مه کښلوي[8] زبه[9] مه خُوبني[10]

---

۱. پيغله ۲. bero: د پلوسو (palosu) ځنګل ۳. دي ۴. ژوبلوله
۵. زامن، زمن ۶. بربښي ۷. راغلئ ۸. ښکلوي، کُښلوي ۹. ژبه
۱۰. خُوبښي، خبېښي

﴾۹﴿

که نري دي د بغاوي نل نري دي

سي جنګ کوي لوښي دي　　　سي سمندي[۱] کړ يي ايدر زيي[۲] دي

﴾۱۰﴿

که وله د سم ږوب په ميان کې وله

پـرتـه[۳] سـه ږغ وکـه　　　پر مکه دا جيان[۴] حال کوي بنګله[۵]

﴾۱۱﴿

که تور دي د آدم کوټونه[۶] تور دي

پاروندې[۷] ليا په پښو وو　　　لويه خدايه! نن په تور لحد نسکور دي

﴾۱۲﴿

که ګردي د انبار کاښي ګردي دي

ښه په ست بلندۍ راکه　　　ستـا بـرتـونـه د زمـري دي

﴾۱۳﴿

کـه توري د انبار ډبري توري

ښـه پـه ست بلندۍ راکه　　　ستـرګـي د دي بـې رنـجـو تـوري

﴾۱۴﴿

که ککر دئ ددې غره پر سر ککر[۸] دئ

پلانکی... خوښه ميږه دئ　　　دغه زما خلات[۹] د کم ميږه تر سر دئ

---

۱. آسپي ۲. حيدر زيی ۳. پورته ۴. حاجيان۵. نوميالی مبارز نواب بنګل خان کاکړ ۶. بوټونه ۷. پاروندې: پارون يې، پرون يې ۸. Kákar: د بوري د غبرګې په سيمه کې يو غر دئ. ۹. x̌álā̆t: پټکی ،پاکه، لنګوټه

﴿۱۵﴾

که اومان دي د دی[1] غره پر سر اومان دي

کـلـه ښـي بلـنـدي ويايـه   ځـي ځـواني ښځي نه راباندي خاندي

﴿۱۶﴾

که ګردی دئ ای د سیاځکي سر ګردی دئ   پر یوه ځنګي زرک پر بل یې تلری دئ

زرک د میـــــرو ځـــــای دئ   پر تلري باندي د نجونو ماستغلی[2] دئ

﴿۱۷﴾

که له تسه د دې غره اور ځکی له تسه

سم هنزولي[3] پر مخ راسئ   کـمـر ږیـري راځـه وبـاسئ لـه مخـه

﴿۱۸﴾

کـمیـس مـه د خـورمـا[4]   لالـي کمیس مه د خورما په بند کي دئ

سـي تـولــه تـولـه اوږي   سر ې نظـر درلکیـا سوی د چوري دئ

﴿۱۹﴾

که رهوال دئ د آدم نیلی رهوال دئ

که کښـي په میدان رالئ   ګـرډنـی یـه د مـاهـي لـمې د مـار دئ

---

۱. dǝ́y: د دې ۲. Mastǧáláý: ګودر ۳. همزولي ۴. خرما

❀﴿۲۰﴾❀

کمیس د لـه تلتکـه   دلنکی پلو د ولوېدئ پر مځکه
یاري راسره وکه   د وړی مرمني ته نه یې هلکه

❀﴿۲۱﴾❀

کوهی له وښو ډک دئ   جیو ،کوهی له وښو ډک دئ
دود به وکي دا زموږ په زمانه کي   زړ ې به په سپین سر مړونه وکي

❀﴿۲۲﴾❀

که بریښي د کوملي پر سر بربښي[1]
مین لالی مه راغئ   سپینه خوله مه کُښلوي زبه مه خوښي

❀﴿۲۳﴾❀

که ناري د وهاري پر سر ناري
ایاز و پېروز مړه دي   سدولا په توپک مه وله ورندیاري

❀﴿۲۴﴾❀

زوړ سړی به یار کم   پرلکره بې روان کم
خوان به ور اَریان[2] کم   دا خیرنه خوله بې په نسوار کم

❀﴿۲۵﴾❀

کمیس په چکن جوړ که   لالي! زور ورکهِ د کوتو و بندو ته
په لیار خُوانان ترړي[3]   ختکي[4] ورکئ د کلا و پیوندو ته

---

۱. برېښي ۲. تېرېږي ۳. x̌atki: ختي ۴. اِریان، حیران

(۲۶)

کړکړي که کړ کړي   د سپېلمی [1] پانکي کړکړي
نجونه به ور ووزي   د دا اوس پلستو [2] روکي [3] وليار ړي [4]
د روکي مانا [5] دا ده   سي ورو وتې سحار درڅه کايړي

(۲۷)

کټ مه د کوټې وړوکي   کټ مه د کوټې په سوري پروت دئ
درځئ سي سره ورسو   پلستکي پرچای ناست کړنکي ځځړي [6]

(۲۸)

کوتره خانکهي [7] سي   دا وزر وتپوې الوتی نه سي
له ياره سره ښه ځي   دا بې ياره ازانکه کولای نه سي

(۲۹)

کلکه دا مې ميدانه کلکه
امی د راسره که   ښادي مه وکې د دوو کلو هلکه

(۳۰)

کالي [8] يه دي له سانه   د غلام کالي له سانه [9]
د کور پر سر يه کښېږدئ   مور و پلار بې وراځي له خراسانه

---

۱ . spelmǝ́y : . يو ډول درختي (وني) دي ، چې زياتره پر ويالو (بيالو ، ولو) باندي ولاړي وي .۲. Palastu : ځوانان ، زلمي ۳ . روی ۴ . ولاړيږي ۵ . معنا ، معنیٰ ۶ . ځځيږي ۷. x̌ankai: کورنی ۸ . جامې ۹ . يو راز توکر (رخت) دئ .

(۳۱)

ککر دئ د خړاوي [1] سر ککر دئ

جُمک [2] يايي لاړ به نه سم　　　دلي [3] مـه د مـامـا څـلـی يکړ دئ

(۳۲)

که توده ده د خوبني زمنځه توده ده

پـه شېر خـان کې تويوئ　　　د شېـــر خـــان غــــاړه اوږده ده

(۳۳)

کــه ببره د پلاني ... ږيره ببره

لـرګـي بـه ورتـه نيسو　　　ســي تــوبـــه کـــاړه ســوډره

(۳۴)

کار که وزر د تور دي سپين بې نه کې

نـجلـی سي يـاري وکـي　　　سي جولان [4] ور واچوي بنده بې نه کې

(۳۵)

کښتـــه ډيـري وزې دي رمېدلـي

نــــاســـره ورســـره ده　　　د پښــو نــوکـــانــې [5] دي ختــلـــي

(۳۶)

کــه کـلـکـه دا مـی ميدانـه کلکـه

پښې مـه بـاندي خوږ سي　　　بـابـا پلاره ! چـراسی کپی [6] را وکـه

---

۱. Xáṛāwi : د سنځاوی پـه سيمه کي د دومړو کاکړ انو د يوه غره نوم دئ ۲. جُمک پـه ختـه د بوري امـکزی سنځرخېل کـاکړ ؤ ۳. دلته ۴ . jolān : زولـنې (پارسي : جولان) ، ببړی ۵. نوکان يې ۶. موچنې ، مچنې

❁(۳۷)❁

که کلکه د امی میدانه کلکه

پښې مه باندې خوړ سې زما لالکه! چَغماچغ[1] کپی را وکه

❁(۳۸)❁

که اوږدې دي د زریپ[2] کوتې اوږدې دي

پرکټې[3] را خوړې کئ د زریپ کوتې تر زرو ښایستې دي

❁(۳۹)❁

کمره[4] ده کاکا ماول: کمره ده د کاکا میا کمره

د روند خوښی راوکه بله روځ به دغی[5] نه سي برابره

❁(۴۰)❁

کمیس د کنډې کنډې د امی میدان ته ولوېدی کرلنډې

اتڼ د را خراپ[6] کئ سا د لیارې لیارې ځې لکه د تنډې

❁(۴۱)❁

که له تا نه د سدو کالې له تانه

له کښې په بازار راغئ سدو بله لنکه نه وینې بې ځانه

❁(۴۲)❁

کمیس د ولونه ولونه په پښو کړي د دې ځنکه پازېبونه

و ماتې ول: رانه سې سا و غاړه ته به واچومه ولونه

---

۱. čağmāčağ: داسي کپی(موچنې) چې چیغکی (čixkáy) او چغ بغ (čağ bağ) یې ځي.۲. ظریف ۳. کټ یې ۴. برکه، ابلکه(عربي: ابلق) ۵. داسي ۶. خراب

﴿۴۳﴾

که اور دئ د قبلې له خوا اوور دئ

سي ژړ بنګلې[1] مړ کئ　　اوس دې واخي زريپ خان[2] که زور ور دئ

﴿۴۴﴾

که بلړي[3] په شنه غره کي　　د ښـکـار ځـنـو[4] اور بـلـړي

د خولې سلام يه راغئ　　جار! د سترګو ديد بم[5] کلـه سره کړي

﴿۴۵﴾

که دوې دي نجونه دوې دي　　پر کوهلو اتڼ وهي سره ترلي دي

ديوې غـه شين ټيکرى دئ　　د آبـلـي زرتـارى کپى[6] پـه پښو دي

﴿۴۶﴾

که ګل دئ په غنمو کي ژړ ګل دئ

د خيال کميس مه دا دئ　　چي اورونـه لـګـوي هغـه بيـا بل دئ

﴿۴۷﴾

که نازکي د بورې نجونه نازکي

تـور ټيـکـرى پر سر کي　　ګرده ورده ټـيـکي جوړه پر تندي کي

---

۱. بنګل يې ۲ . ظريف خان : دی د نواب بنګل خان کاکړ زوی ؤ . ۳ . بليږي
۴ . ښکار زنو ۵ . به مي ۶ . يا په بل عبارت : ملتانى موچنې

(ګ)

(۱)

ګُوره سه امې بند پر بند اوسېدې لکه لولې
د ملا به د چيخکې تلې لکه پورته د ملتانې د خوا کپې

(۲)

ګردې سرې د پايڅې دي
له ګُرميه رارهي يې هِندان[1] ګرد په تا پسې دي

(۳)

ګردي دي ميرزيي[2] ځوانان ګردي دي
په ملاکې کمر بندي پر وروېې د توپکو شنه لوګي دي

(۴)

ګرده روځ مه تره پر ياله که
چَتې زنې رانه غله ما ياري له ملنګيانو سره وکه

(۵)

ګوسي نجلې ګوسي مور د نوم در باندي ايښې د نرګو سي
ځي ناسته يې ليا بنه يې ځي وليارِه سې ګلان درځاخه توسي

(ل)

(۱)

لوړ مُرغان مېسته دي لالي تور مُچان د پروت پرتپاره دي
موږ ستا په هوا رالو[3] لالي ستا ستر کي نندې[4] په بپلتانه دي

۱.hindān: ميندان ۲.Mirzáyān: د سنځر خيلو کاکړانو د علي نيکه په اولاده کي راځي .۳.راغلو ۴. لندې، لمدې، نودې

﴿۲﴾

لــه کښــې پــه ډیــرو رالــې څښېورې

د کوښو دې چیخکی سو نــری شــمــال دې راغــئ د لـمـنـې

﴿۳﴾

لالیــــه! نــظــري ده ژړ غـــاړه یــې د ژړو پـــه وښــې ده

ماښام راسه دراوی. له پـلـنگ واچـوه ژړو نـوکـې یـاري ده

﴿۴﴾

له کښې بوری را نغاړي تـانـدگـی نجونه زاړه مړونه غواړي

مـا پـه خدای لو وري[1] که به تاندي نجونه ورکم و شین غاړي

﴿۵﴾

لاس د پـر کـنـډوه[2] دئ ښایستي نجلی مړوند د را ښکاره دئ

جـار د، و[3] مـړونـد سم سپـیـن مـړونـد د، د بر ښمو کلا وه ده

﴿۶﴾

لـــه کـټ سـره مـــه مــار جیو، لـه کټ سر مه مار زړه په غاړه

وچـټ تـه بـه خوله ورکم د کـرد کـلـې یـــه نــه یم ذمـــه واره

﴿۷﴾

له کښې پر کلی[4] بیا راغه لــه کښـې پـر کـلـی بیـا راغـه یکـړه

کـمـیسـي[5] لــه زربـابــه سپیـنـه خـولـه یـه برابره له شرابـه

---

۱. Lo wari: لوړه کړي ۲. kandwá: کندؤ، نخره ۳. تر، در ۴. کوځه

۵. کمیس یې

(۸)

لـونګ بـه وتـا جـارکـم ‌‌ تـه یو څـو[1] د مساپـرو لیـاري ګوره
تـه هغو بې درلـه ګورم ‌‌ سي شینکی کوترې تللکي[2] دي د سینه پر لوره

(۹)

له کښې بورې را نغاړي ‌‌ دا زاړه مړونه پلغي نجونه غواړي
ما هم په رب لو وړي[3] ‌‌ کـه بـه پلغـه نجلی ورکم و شین غاړي

(۱۰)

لاس راکـه د زړه سي ‌‌ یوه شپـه ده نجلی څه به د په وسي
پـرتـا بـاندې داغـه دي ‌‌ ز ه که نه په مړېدم زړه به مه ښه سي

(۱۱)

لونګ بـه ترتا جار کم ‌‌ تـه بـه څو د مساپرو لیاري ګورې
زه بې تـه[4] غـو[5] ګـورم ‌‌ سي شینکی کوترې تلې د سند پر لورې

(۱۲)

للمي دي د سم ړوب غنم للمي دي
غنم بې په څه توی سي ‌‌ پـرورخوېې د بنګل[6] وینې یخې دي

(۱۳)

له کښې پر ګلی بیا راله یکړه
کـمیسـې د زرتـا رؤ ‌‌ سپینـه خولـه یې لـه شرابو برابره

---

۱. مراد : یو څو ورځې ، یو څه وخت ۲. تللي ۳. لوړه کړې ۴. تر، در
۵. ğo: دا« تر هغو »مخفف دئ . ۶. نواب بنګل خان کاکړ

(۱۴)

لوړ دئ کوهلو لوړ دئ   سي پر سرې[۱] جماعت[۲] د پيغمبر دئ
لايکو نمونځ کي وکوی[۳]   د کم بختو د کزا[۴] دئ واري[۵] تر[۶] دئ

(۱۵)

لا چې لونګه! سر د ځله تور دئ
وس وکئ خوانانو   د دا پلغي نجلی خوند د پلار پر کور دئ

(۱۶)

لور د دولتمنده   جوړه کړې يې په سرو زور لمن ده
پرمځکه سره ځرخي   په اسمان کي يې د خارو لمر غسن[۷] ده

(م)

(۱)

ماپَرته[۸] ميا[۹] بوته   سره مه وبليده[۱۰] پرمخې[۱۱] لنګی پروته
لنګی مه[۱۲] ځي[۱۳] رادئ که   د کراني بدن دي وئ لکه پوځه

(۲)

مه کاره د نجونو کاوينونه
نجونه به ښرې کي   سپين بکريه ملا! وخورې زوی ولونه

---

۱. سريې ۲. ماجت ، مسيد ۳. وکئ ، وکړئ ۴. قضا ۵. واريې ۶. تېر ۷. Lamarǧásan : مر غسن ۸. پورته ۹. د ميرو رمه ۱۰. وليده ۱۱. مخ يې ۱۲. مي ۱۳. ځين ، جين

﴿۳﴾

ماول: سلېمانه پېغمبره

مستـه دعـا راکـه سلېمانـه لـه زهیرو زړو خبره

﴿۴﴾

مُرغاني[۱]ول: تبی. ده مرغاني ول: تبی. مه نه تودېږي[۲]

تبی. مه په غم سره کړ د «ناټي»[۳]، د وینو بوی راپرته کړي

﴿۵﴾

مُرغاني ول: په لاس کي وی، مُرغاني ول: په لاس کي مه بنګړي دي

بنګړي مه په غم سره کړ په ایدره[۴] کي مه لوورونه[۵] سکني دي

﴿۶﴾

ما پر تـه میا بوتـه سره مه ولیده پر مخي[۶] لنکی. پروته

لنکی. مـه کـه راپرتـه د کراني بشر دئ وئ لکـه پوځـه

﴿۷﴾

ماپـرتـه میا بوتـه سره مـه ولیده پر مخي لنکی. پروته

موذي چپه د مله[۷] سه شنـه کـوتره د پـه اید راځخه بوتـه

﴿۸﴾

مخ د شین زرغون دئ لکـه مهر د تېمر پـه خزانـه کي

په کال کي یوه شپه درځم لکـه شوکدر[۸] پـه روزه کـي

﴿۹﴾

مړونـه «میرزیی» ځوانـان مړونـه

په سره غرمه به خوب کي پـه شپـه بـه چیغیي د بل کتونـه

۱. Murğāna: د ناټي ورېندار (ورندیار) وه. ۲. تودېږي ۳. Nāṭáy:

۴. هدیره ۵. لېورونه ۶. مخ یې ۷. Male: ملکري، مرګري، اندیوالان

۸. شوقدر، شبقدر (شبِ قَدر)

(۱۰)

ما نه زړل خپل یار مه زړوینه

د کټ پر بازو پروت دی　　دا توري څوڼي اور رالګوینه

(۱۱)

مخ د په خولې دئ　　شني کوترې! خوب د کړی د غرمې دئ

راځه په اتڼ ګنبوزه　　ستا مېره په لښکر ځي یار د دلې دئ

(۱۲)

ما نه زړل[1] خپل یار　　خوری! ما نه زړل خپل یار مه زړوینه

د کور وشاته کښېني　　دغه توري زلپې اور را لګوینه

(۱۳)

ما ول: ماروم جان　　چوری، ما ل: ماروم جان به جوړومه

لونګ به پر پاشمه　　یو غوبل به د ځواناو پر ترمه

(۱۴)

مرم چکنه مرم　　داغه ستا ارمان به خارو لره وړم

خارو له بې نه وړم　　په بازار کي چکن دېر دي رابې وړم

(ن)

(۱)

نجلی چي کاغذ په کوټي نغاړي

سبا به د ورا راسي　　وه نجلی! لکه نرداسي به زاړي[2]

---

۱. ژړل ۲. ژاړي

(۲)

نـاسـتـه پـه تـیـاره کـي	غابښ[1] سپین وځوېدل[2] لکه کُنجکي
پـر دانـجـلـی مین سوم	یوه شپه به دراوي- نـه راسره وکي

(۳)

نـاسـتـه وم پـه لیار کي	چـتـه راغـه د نـجـونـو پـه کـتـار کي
نـوري پـه کـدم[3] تـلـې	چـتـه دغـی زنـګېـده لکـه پـه تال کي

(۴)

ناټي[4] ول: په مورچه کي	ناټي ول: په مورچه کي مه اغزی دیٔ
نور ارمان مه هم سته	ډېر ارمان مه د لال ګلي[5] ودغلی دیٔ

(۵)

نـاره بـه کـم کـلـکـه	سي یه پورته د ښوراني کلی واوري
کـه دا پـر یار مینـه وه	کـنـکـڼ بـه د رود غـاړي لـره راړي

(۶)

نجلی غابن د زاپران[6] دي	لـه یـوې اورې تـر بـلـي د ګـلان دي
د بـل خـواړه اسـان دي	سي له ځاني[7] راکوې درباندي ګران دي

(۷)

نـجـونـه د لـویـړي	په تا څه کړي نجلی- سي نه لویـړي
راخـه نـجـلـی- لـویـړه	مور د نه ده شین آسماان سي به نړړي[8]

---

۱. غابن یې ۲. ځرکېدل، برېښېدل ۳. قدم ۴. Nāṭáy: ناټی د کاکړ خراسان د خیساره په ښیاسته ناوه کي د ژړی- نومي کلي اوسېدونکی او په خته ښاهي زیی جلالزی، سنځر خېل کاکړ ؤ. ۵. د ناټي نازولې لور وه. ۶. زعفران ۷. ځان یې ۸. نریـږي

(۸)

نازکې د زنګو[1] دي   که نازکي د زنګو نجونه نازکي
د ر ځوئ سي سره ورسو   د مېختر[2] نجونه خرڼي کاڕي له مڅکي

(۹)

نجلی لاڕه توبې[3] له   دغه نه يايي څوک پاته سول پر مېنه
سړ زمی بې هورې وي[4]   کې ځورموڼي راړئ کر وندې له

(۱۰)

نجلی سي ليلې   وړه کی[5]! سي ليلې ليلې د نوم دئ
په تګ د اوښو مه څه   وړه کی! د اوښو تګ په شواخون دئ

(۱۱)

نجلی سي له ځوهی   لاهور ی! سي له ځوهی څخه اوبه وړې
ګوډی د تويرې   تر دا ګوډې لاندي څه ملاله خوله وړې

(۱۲)

نجلی سي له ځوهی څخه اوبه وړې
ګوډی دې سي ځيري   تر دا ګوډې لاندي څه ملاله[6] خوله وړې

۱.Zango: زنګو په اصل کي د زنګيوالي (zangi wāli) مخفف او د ناز نوم يې دئ. دا د بوري په ښار پوري د کُدېزيو، سنځر خېلو کاکړانو يو پخوانی کلی دئ. ددې کلي د پخواني اصلي اوسېدونکي کُديزيان(Kudezian)، چي البت جوګيزيان يا وروسته په دې کلي کي مېشته سوي دي. ځرګنده دي وي، چي د زنګيوال پخوانی مشر بلران خان او يا وروسته ددې کلي مشر نوميالی پښتون ملک مهتر خان کُدېزی سنځر خېل کاکړ تېر سوی دئ، چي اوس يې پر مېنه باندي ډاکټر محمد شاه خان کاکړ او نور ... زامن پاته دي.' . مېختر د حمزه زيو سنځر خيلو کاکړانو پخوانی تاتوبی دئ ۳. له توبې څخه مراد «کاکړي توبه» ده ۴. هلته ۵. warákəy: کوشنی، کوچنی، ‍مکلی، کنکلی ۶. سپينه

(۱۳)

نـجلی پر دېوال واوره — لاهوری-!پـردېوال واوره ېيـا را واوره
يـار د انګور نـه خوري — سـرې پلانـی ... شتـالو[1] دانې وراره

(۱۴)

نـن سيلون[2] خـالي دئ — د اختر شاه سردار له مړو سره بندي دئ
اتـه يـې سـارې نـه دي — اختـر شـاه سـردار نيمی د کبزيـي دئ

(۱۵)

نور کلـه مـه نمونځ کـئ — ادې موري! نن مه دوه وار د سر کُوز کئ
ميـن پـروعـده نـه راغـئ — وارېث[3] چکن[4] مه کړد په اوبنکي نوند کئ

(۱۶)

نجلی زړه د غور زان[5] سه — اندېبنـي سره ډر تولي د شيطان سه
وزره تــــه در ولـــوړه[6] — د مور تر زړی دا يار درباندي ګران سه

(۱۷)

نــاسنـي پـر اوبـو دي — نجوني سپيني ځوېدې[7] ما ول: سپاره دي
روشـتيا[8] دي درواغ نه دي — اشـکان[9] زنـې راغـلي اولمـانـه[10] دي

---

۱ . شفتالو ۲ .Seloon : سيلون د نامتو پښتون اروابناد سردار مراد خـان کبزيي کلی او سرداراختر شاه د نوموړي سردار باتوره فرزند دئ ، چې عبد الله زيو کاکړانو سره ديوې اوږدې بدی په نتيجه کي په حق ورسېد . پرودګار دي بنه ورسږه وکي .۳. کرياب ۴ . تيکری ۵ . لړزان ۶ . درولوېږه ۷ . ځ ړکېدې ، برېښيدې ۸ . رشتيا ، ريښيا ، رښتيا ۹ . عاشقان ۱۰ . مېلمانه

(۱۸)

ناسته ده وکورته مروره ده بنري کوي و مور ته
د پلار بډوکی وخوري سري ! په زوند[1] یه اچولکي[2] یې و اور ته

(۱۹)

نر لوبه د بوري ده که نر لوبه د بوري ويـاله نرلوبه
یومست چیلم را ډک که نجلی! ستا په نیت راغلی یم له روبه

(۲۰)

نجلی سي له بیالې[3] څخه نجلی سي له بیالې څخه اوبه وړي
ګوډی د په شادئ تر دا ګوډي لاندي څه ملاله خوله وړي

(۲۱)

نه د سره څمه اوس ناندانه نجل رایاته[4] سوه کښېنمه
سپینه خوله بې واخلم دا پېکی بـه یـه پـه خارو ولړمه

(۲۲)

ناسته پر ډبره دابوبو له خوا را والوته کوتره
داسي نوک پرنوک سوه لکه آسپه سي خوی واخي له نوکره

(۲۳)

ناسته ده و کور ته مروره ده رغ نه کوي و مورته
ورته موذي ته تاورکم تر دا د اچولکي وای و اور ته

(۲۴)

نجلی سي له څوهی[5] څا[6] نجلی سي له څوهی څخه اوبه وړي
ګوډی[7] د څخري[8] تر دا ګوډي لاندي څه ملا خوله وړي

---

۱ .زند ،زمند ،ژوند ، جوند ۲. اچولې ۳. ویالې ۴. یاده ۵ . cohӡy :
چینه، خېزی ۶ څه ، څه۷ . زی، ژی ۸. څځېري

(۲۵)

نــاستـــه پــر ډبــره | داوبـو لــه خـوا راولـو تــه کـوتـره
پیکـي یــه در پــه دره | دځـوانــانو زړونو کـارړي لـه کـاکلـه [۱]

(و)

(۱)

ورې کـې پــه مـنـي | چوري اوس د ودوي پــه ساړه زمي
ای اوبـــه ســرې دي | دغـه ستا بشر نازک دئ وبـه سولي [۲]

(۲)

وښـي د پــه مـړوند کي | خال دایښی دئ د ورځکو[۳] په پیوندکي
پیکـی د ولـونـه ولونـه | لکـه ښـه غنم ځي [۴] ودري پـه بند کي

(۳)

و غـــزره [۵] پــورتــــه | یو سایت [۶] درتـه ولیاړ[۷] یم ځم کور ته
کمیس پـه چکن روغ که | لالي! زور ورکـه د دوو کوتو و بندوته

(۴)

وه نـجـلـــی یـکـــري | زما ارمان سوې د غنم تر نارې [۸] ژړي
کــبړې وړې د وځـکـــي | لالي! خوا[۹] د هـنـدو کې پیکي د ولي [۱۰]

(۵)

وه ادې ظـــالـــمـــي! | مـاځلـه[۱۱] زړوې[۱۲] دا خـلـک مـه وینـي
لـه سترکو مـه بهــړي [۱۳] | د اوښکو پر ځـای سرې بېکاري وینې

---

۱. kāgala: کوګله ۲. Swāli : وبه چاودي ۳. ورځو ۴. چي ۵. وغزېره
۶. ساعت، ساتکی ۷. ولاړ ۸. نانې ۹. تي ۱۰. دهندواني (هندوانې)
جوړنک ۱۱. ولي ۱۲. ژړوي ۱۳. بهېږي

۶

وه نـجـلـی نـازکـي | مور و پلار بـه د پـه کم کیلي[1] واده کي
مـاتــه بـــه د راکــي | کـه بـه دغـه ضد لـه دوارو سره ویکي[2]

۷

وه شپــنـــه یـکــړه | تـه میا چیري وهـي ته دسي ویره
لـوړ کـرنگ لـي بـوزه | کــه د چیـري لالــه ولیـده یـکــړه
د پښو نوکان یه سره دي | پـه څـنگو غـومبر وهي لکـه کوتره

۸

ور د بــــرابـــــر دئ | غـولـی د پـر څـه نـمـنـه [3]وکر دئ
د پلار بډوکی[4] وخوري | سـي سـتـا پـر سیـنـه ایښی کډور[5] دئ

۹

وه نـجـلـي نـازکـي | مو ر و پلار بـه د پـه کم کیلي واده کي
دوي شپي به ولمنه[6] يي | دا درپیمه شپه به زور درباندي ویکي
سپین مروند به د بالښت کي | تور لونگ بـه د پـه موټي کي واړه کي

۱۰

وســوځـیـــه ولـي مـي وسـوځـیـــه
د اور داغـونـــه راکـئ | پـــه سپـي مـوذي مـــه ولـي اړویـــه

.۱۱ . وکـي ، وکري.۱. نمونه ۲. بډوکی ، پښتورکی ۳ . کپډور ۴ . کلي ۵ .
میلمنه ۶ . قلعي

۱۱

وړې وړې کېسلې[1] دي … دغه زموږ د سردارانو لوړې بال خانې[2] دي
پاخه کلپان ور جوړ که … وه سرداره! مهورې زرګر دلې دي

۱۲

وښي د پسه مړوند کې … خال د ایښی دئ د ورځکو په پیوند کې
ګډې ودې ورځکې … لکه جړ[3] غنم سي وکړې په بند کې

۱۳

وختم نارو[4] له … وما ول: رابه سي چوری د کټ اوبو له
که نه راله اوبو له … زه به عذر لیا چیلم کم لیا کځوره

۱۴

وه شپانه! یکړه … اَدرې مه کوه شپانه، نه دسي ویره
ولوړ کړنک ته خېزه[5] … که د چیرې تالې ولیده یکړه

۱۵

وسوم ادې وسم … ادې موري! د بوري د سر لېمه[6] سوم
دا ډېر تر برونه وخورم … ادې موري! پریوه راغبر که نه سوم

---

۱. قلعې: forts ۲. بالاخانې ۳. ژړ، زیړ ۴. nāro: یو ډول غرنی بوټی دئ، چې خلک یې خوري ۵. خېژه ۶. ځرګنده دي وي، چې د امی په یوه بله غاړه کې یا د لېمه پرځای «ویاله» راغلې ده.

﴿۱۶﴾

ولـي ولـي — شين آسماني بې ستنی دئ درولی
په ميان کې واړه ستوري — سور سالو يه ژړی نمر دئ غوړولی

﴿۱۷﴾

وسو څويه څله — وسو څويه څله مه سوځوی يه
د اور داغونه راکوئ — په ای غول موذي مه څله زوبلوی يه

﴿۱۸﴾

ول دئ ول دئ ول دئ — سر ې پيکي د اړولي د اوربل دي
پر نيمه شپه به درسم — وه ... دغه مه يايه سي غل دئ

﴿۱۹﴾

ور[1] د اړولی — لالي ! ور د اړولی اور د بل دئ
زه ماښان[2] درلوړم — ته د خدای دپاره مه يايه سي غل دئ

﴿۲۰﴾

وغزره[3] پورته — يوکړی[4] درته ولياړيم څم به کور ته
د ستر کو اشاره که — وړکی حال به دنه يايمه و مورته

﴿۲۱﴾

ونرېږي[5] پاڼه — سر د دوې کوتي مانده دئ له آسمانه
په سر کي د پېتی ده — سي تالي اوبه راړي له ا ننباره[6]

﴿۲۲﴾

و کرزه[7] چابکه — د مين په تورو زلپو پهم وکه
کوتره سه شين غاړکي — که يار درلئ[8] وزر باندي خواره که

﴿۲۳﴾

ووهئ څنکونه — لاهوری! پر ميدان جوت راړي لاسونه
له يار شرم نسته — جوړ هی هم که سي ډکر وکي دړدونه

(۲۴)

وه تــــر زرو سپيــنــــه | زما يه[9] چيري[10] كه د زړه د سره مينه
ليالا ستا اروا[11] و ماته[12] | ليـا بـه زمـا اروا بـنـدي در واچـومـه

(۲۵)

وريــــه کـې پــه مـنـې | تـالـي! اوس د وديـي پـه سـاړه زمي
اوبــه پـه در سـرې کـې | تـالـي! ستـا بشـر نـازک دئ وبـه وسلي

(۲۶)

واوره امـــــــى واوره | د امـى پـــه کـتـوري کـې اوبــه راړه
اوبـــه پـه خـاشـو ډکـي | سـرې ... پـر نـامــه د خـاري واوره

(۲۷)

وه شپــنــــه مــالـداره | دا يوه څرى[13] دلـنـک بـلـه پر غـاړه
راځـه پـه امى کښېوزه | ستـا ميـا بـه زه پـه بل کم راکـراره
کــې نــه کــه راكـراره | زې[14] عـورتـه د خـاوند غيم سي لاړه

۱.دروازه ۲. ماښام ۳ وغزېږه ۴ . کړی ، ساعت ، ساتکی ۵ .ونږيږې
۶. Ananbār : د بورې د وهارې په سيمه کې يو مشهور غر دئ ، چې البت محلي خلک اننبار دالمبار(Alambār) او انبار (Anabār) په نومو هم يادوي ۷. وکرځه۸ . درغلی ۹. يې ۱۰. ciri: څنکه ، څه ترا ، څه ډول ، څرنګه ، څه رقم ۱۱. ارواح ۱۲ . و ماته ۱۳ . سړی ، شړی ، چړی ، تُوس : tūs ۱۴ . زه يې

(۲۸)

وه شپــــنـــــه يــكـــړه　　تــه ميـا چيـري وهـې نـه دسي وبره [1]
وكـوز كـړنگ تـې توكـه　　كـــه د چيــري تــالـو وليـده يـكـړه
د ښو نوكان يه سره دي　　پـه چـمبـو غـومبـر وهـي لكـه كـوتره

(۲۹)

وليـــاړي پـر ويـالـه دي　　نجونه سرې وځوېدې ماول : سپاره دي
رُشتيـا دي درواغ نه دي　　اشـكــان زړې راغـلـي مېلمـانـه دي

(۳۰)

وختـــه پيــر مـــنـكـــي [2]　　د اوړمي [3] ماښام سپوږمۍ تندر نيولكي [4]
پــه نـجـونـو كـي ليلا ده　　په ستوروكي ښكاره ده درې ښلنكي [5]

(۳۱)

وه ، دا نــجــي نـــاره　　تـل مـدام پـه كـړنـكـوكـي وليـاړه
وسـمـــه تـــه را تـوســه　　سـي د ووينـم پـه كـج وهلكي غـاړه

(۳۲)

وئ وچـــه لـــر كيــــه　　لــر كيــه د شـرونـه [6] لـــه داركيـــه [7]
بـنـد پـر بـنـد شـنـړې [8]　　خبـر نـه يـې د خُوانـانو لـه مـركيـه

(۳۳)

ووتــــه لــــه كــوره　　ښـايـسـتـه كـلـه خـوره خُي كـلـه ته‌وله
تـكـي [9] پـه نـخـرو دئ　　راغــه مـخـكـه ښوروي لـه ډېـر زوره

---

۱. بـېـره ۲. پېرمنكي (permangi): پېرمن ۳. لومړي ۴ . نيولي ۵ . درې ښلنكي dre ṣ̌álangi : په آسمان كي د يو ستوري نوم دئ . ۶ . شرون (šaráwan): د شنو درختـه ۷ . dārkáya: دار(dār)پـه كاكړي كي د وني و ښاخ ته ويل كيږي . ۸ . شنيږي ۹ . تك يې

﴿٣۴﴾

و اشکـــه څـوانـــه مـا خـالـونـه لګـولـي ستـا لـه پاره
راســه ليـا مـه يوســه ليـا مـه وبـاسـه د خـلـګـو لـه ميـاره

﴿٣۵﴾

وه سپوږمـى ګـلـداري سي را خېزي ګل به ګرد توکي پر لياري
دا سي وخـت بـه راسي سي لور به خولګى غواړي له ورنډياري

﴿٣۶﴾

واوړه نـجـلـى واوړه نـجلـى پـه کـټوري کـي ا وبـه راړه
اوبـه لـه خـاشو ډکي سـرې... پـريـاري د خـاري واوړه

﴿٣٧﴾

ولاړم تــر پـواتـــه [1] زړه مـه ونيـوه سيـاهـي برسې ولاتـه
د ستر ګو ديد مه نه وئ پـر ډيوو [2] د يـاتـوم خپلــه ولاتــه

﴿٣٨﴾

وه نـجـلـى نـازکـي مـور و پلار بـه د پـه کم ولات واده کي
يودوې شپې به مېلمانه يې پر درېيمه شپه به زور درباندي وکي

﴿٣٩﴾

وســې وســې وســې [3] وى، پـر کور د اوبـه وخيازه [4] د وسې
د وسـې اوبـــه ښـې دي ښايستې سرې [5] د ونسه [6] سي مره سې

---

۱. Láwar : لېور ۲. Páwāta : پوات د بلوڅو په سيمه کي يو غر دئ
۲. Diho : پخواني کاکړان، مرانـيان او مندوخېل و «کاکړى غاړو»
ته «ډيوو : Diho» وايي ۳. Wase : وسي ۴. وخېزه، وخېژه ۵.
شرى ۶. ونيسه

﴿ هـ ﴾

﴿۱﴾

هـره روځ مــه کـرمــه[1] لالـي هـره روځ[2] مـه کـرمـه تبـه کـړي
ستـــا ديـــدن دوا دئ ستـا ديـدن و مـاتــه کلــه را رسـړي[3]

﴿۲﴾

هـــاره هـــاره هـــاره د درکـی پـر ويـالـه تلـم امېل په غاړه
په لاس مه د سرو کوتکي[4] پـرتـنـدي مـه د کـالـدارو وايي[5] لاړه

﴿۳﴾

هـــاره هـــاره هـــاره «شبـوزي» لـه سرې راوستي نـاتـاره
سي بندي دروازې کاړي د درکـی لـه ميـانـه ووزې ملـکـزاره

﴿۴﴾

هـو، شپـريـنـــه يـاره! شـنـه خـالـونـه مـا وهلي ستـا د پـاره
يوه مـه پـه غوځـي کـه بـل مـه وبـاســه د خـلـکـو لـه ميـاره

﴿۵﴾

هـــاره هـــاره هـــاره نـن مـه بيـا پـر اوبـو وليـده لوهـاره
د پلار پر کور ليا ښه وه د موذي پـر اخـور تـل شمـه وليـاړه

﴿۶﴾

هـــاره هـــاره هـــاره دا ځيـرې اوبـه يـې راوستي لـه پـاسـه
کـالـي يـه را لانده کو لاهوري !پـه تـپـاره مـه نـنـه بـاسـه

---

۱. توده ۲. ورځ ۳. رارسيږي ۴. کوتي ۵. روښنايـي، رڼا، رڼـيا

﴿۷﴾

هلکه ! پتکی سم تره   هلکه ! پتکی سم تره هنر دئ
یو به د هنر سي   وه هلکه ! بل د نجونو پر نظر دئ

﴿۸﴾

هلکه ! لونګی چته بر سر کښېږده
درځه په اتڼ ګډسه   هلکه ! د دنیا کارونه پرېږده

﴿۹﴾

هاره هاره هاره   د درګی [1] پر پیاله [2] ځم امېل په غاړه
په لاس مه زړې ګوتکي   پر تندي مه د کالدارو واهي ولاړه

﴿ ی ﴾

﴿۱﴾

یاره ! وه، زما یاره!   ته دا دواړه لاس را واړوه پر غاړه
لیا لاس په لاس کي راکه   لیا مه وباسه د خلکو له میاره

﴿۲﴾

یاره یاره یاره   ما پر خوله خالونه ایښي ستا دپاره
راسه لیا مه یوسه   لیا مه وباسه د خلکو له میاره [3]

---

۱. Dargáy : د بوري وښارته نزدې یوکلی دئ . دلته له درګی ځخه مراد «درګی کډېزي» ده ، چې اوسېدونکي یې کډېزي ، مرمه خېل سنځرخېل کاکړان دي . البت په بوري کي یو بل کلی د «درګی زخپېل» په نامه یادیږي ، چې اوسېدونکي یې زخپېل کاکړان دي. ۲. ویاله ۳ .پغور پېغور

مأخذونه

هغه کتابونه چې د «زريني پانګي» ددې لوی او طلايي ځېرکي د ليکنې په وخت کې زما په ښه راغلي، نومونه يې په لاندې ډول دي:

۞……خلکو سندرې، ليکوال: استاد حبيب الله رفيع، خپروونکی: افغانستان اکاډيمي د تاريخ او ادب ټولنه، د چاپ ځای: دولتي مطبعه، د چاپ کال ۱۳۴۹ ش = ۱۹۷۰، کابل

۞……پښتني سندري لومړی برخه، ټولوونکي: ګڼ اديبان، مهتمم: محمد دين ژواک، خپروونکی: پښتو ټولنه، چاپځای: عمومي مطبع، چاپکال: ۱۳۳۴ لمريز =۱۹۵۵ ميلادي ،کابل

۞……فولکلوري سوغات: ځېرنه اوليکنه: سيال کاکړ، خپرندويه ټولنه: قلات پبلشرز، چاپکال: جنوري ۱۹۷۸ م، کوټه

۞……د اتڼ نارې: ځېړنه او پلټنه: سيد خير محمد عارف، خپروونکی: پښتو اکاډمي، چاپځای: قلات پريس، چاپکال: ۲۰۰۵ م، کوټه

۞…… غرنۍ سندرې: ليکوال: محمد عارف غروال، خپروونکی: د افغانستان د علومواکاډيمي د ژبو او ادبياتو انستيتوت پښتو ټولنه، د چاپ ځای: دولتي مطبعه، چاپکال: ۱۳۶۰ ش، کابل

۞…… د غرونو ځوکې: ليکوال: عبد الکريم پتنګ، خپروندويه ټولنه: د کابل پوهنتون د فلالوژۍ پوهنځی، چاپځای: د لوړو اومسلکي تحصيلاتو مطبعه، د چاپ کال: ۱۳۵۹ لمريز، کابل

۞...... د پښتو شفاهي ادبيات (شکل اومضمون) ليکواله : غوټۍ خاورۍ ،خپروونکی : د افغانستان د علومو اکاډيمي د ژبنيو او ادبي څېړنو مرکز پښتو ټولنه ، د فولکلور او شفاهي ادبياتو ډيپارټمنټ ، د چاپ ځای : دولتي مطبعه ، مهتمم : غ . خ ، د پوښو خطاطي : نصير هنر پښتون ، د چاپکال : ۱۳۶۶ ش = ۱۹۸۸ ، کابل

۞...... فولکلوري ګېډۍ : ليکوال : علي محمد منګل (سوبمن) خپروونکی ، پښتو ټولنه ، د ژبپوهني څانګه ، په اهتمام : د ارواښاد محمد شيرين سنګري ، د چاپ ګال :۱۳۵۵ ش = ۱۸۷۶ م ، کابل

۞......د پښتو ځـانتنـی ادب او موسيقـی : ليکوال : ارواښاد استاد غلام جيلاني جلالي ، خپروونکی : د اغانستان د علومو اکاډيمي د ژبو او ادبياتو علمي او تحقيقي مرکز پښتو ټولنه ، د چاپ ځای : د ښووني او روزني مطبعه ، د چاپ کال : ۱۳۶۰ لمريز ، کابل

۞...... پښتني ملي اتنونه او محلي نڅاوي : ليکوال ، غلام محي الدين خلجی ملکری ، خپروونکی : د فولکلور او ادب ټولنه ، د خلکو د هنر ونو مديريت ، په اهتمام : غلام محبوب ، د پښتني انځور : ارواښاد استاد برېښنا ، چاپځای : دولتي مطبعه ، د چاپ کال : ۱۳۵۲ لمريز ، کابل

۞......کندهار مجله ، د علامه نوري په باب ځانګړې ګڼه ، ۱۳۷۸ لمريز کال ، کندهار

۞...... تر ينو : ليکوال : سيال کاکړ ، خپروندويه ټولنه : پښتو ادبي دنيا ، خطاط : عزيز جان آرټسټ ، چاپځای : اسلاميه پريس ، کوټه

۞......او زما شخصي ياد داښتونه

الاخوري
(د ښادۍ بدلي)

ویل کیږي په ښادۍ کي الاخوري
جوړوونکي ددې پانکي کاکړاني

❁❁❁

الاخوري اوس خوندي سوې په کتاب کي
ښتتني فولکلور سمسور به سي په دا

❁❁❁

دا تر اوسه پوري نه وې زېرمه سوي
په سینو کي وې پرتې دا د ښځمنو

❁❁❁

سیال کاکړ د ښتتني فولکلور خادم دئ
الاخوري ده ځپړلي دي په مینه

دا پانګه

د زرينې پانګې په دې درنه برخه کې چې څومره الا خوري راغلي دي ، سر چينه يې د کاکړستان د بورې فولکلوري حوزه ده . د پښتنو په دې کلتوري حوزه کې د ښادۍ بدلي يو اوږد او وياړلی تاريخ لري . زما په فکر د کاکړستان د بورې ، قلعه سيف الله ، اوسنی ژوب ، کاکړ خراسان ، غوځکی او مسه خېل لرغوني فولکلوري حوزې ددې خبرې شاهدي ورکوي ، چې دغه ذکر سوي ځايونه د « ښادۍ » د « بدلو » پخواني مرکزونه او سرچينې پاته سوي او دي .

د اپانګه ښځمنو جوړه کړې او دوی يې ساتندوی دي . دغه فولکلوري اثاثه ډېره پخوانۍ ده ، چې و موږ ته له آريايي دورې څخه خوله په خوله اوسينه په سينه راپاته ده . ددې قيمتي پانګې په را غونډو لوکي ماخورا ډېره خوارې کښلې ده .

زه د بورې د ژنکيوالي د ګران محمود خان کدېزي ، مرمه خېل ، سنځر خېل کاکړ ، د سنځاوۍ د ريګوړي د ښاغلي محمد حنيف مشهور په سپين بادام دومړ سنځر خېل کاکړ او دغه راز د بورې د خان محمد طالب جلالزي ، سنځر خېل کاکړ ډېر منندوی يم ، چې دې نيازمنو وروڼو ماسره د « الا خورو : alā xurū) يا په بله ژبه د « لالينو : lālinū » په راټولولو او يا ښوولو کې کامله مرسته کړې ده . په تېره بيا د ګران محمود خان کاکړ مرسته د زياتې ستاينې وړ ده . د بورې د فولکلوري حوزې دغه خوږې او

خوندوري «د ښادۍ بدلي» د همدې دوو ښاغلو ورونو په مننه ستاسي و درانه حضور ته وړاندي کيږي :

د الا خورو بېلا بېل نومونه

په ودونوکي چي پښتني ښځمني کومي سندري وايي ، په عمومي ډول «د ښادۍ بدلي» بلل کيږي . خو د کاکړستان د بوري په کلتوري حوزه کي بيا خلک و همدې بدلو ته «الا خوري : alā xuri» وايي . البت ځيني خلک بيا همدغه د الا خور سندري «الا مور : ala muri» په نامه يادوي . خو د کاکړستان د سنځاوۍ په کلتوري سيمه کي بيا د خلکو په فولکلوري اصطلاح د ښادۍ بدلي د «لالينه: lalina» په نامه بلل کيږي .په هر نامه چي يادي سي، په دې نومونوکي هرنوم ښه ورسره ايسي .

د الاخورو تصنيف بندي

الا خوري يا په عمومي اصطلاح د ښادۍ بدلي د هغي سمسوري او شني و زرغوني کروندې مثال لري ، چي په غوړېدلې لمن کي يې ډول ډول ادبي ملغلري او فولکلوري جواهر د ستورو غوندي ځليږي . د الا خورو دغه خورا قيمتي ملغلري په ډيرو درنو او غوره مطالبو پسوللي دي ، چي په لاندي ډول يې تصنيف بندي (classification)کوو :

انتقادي الاخوري

دپښتو ليکني ادب دئ کـه کرني ، هره برخه يې په

انتقادي مطالبو ښايسته ده . په تېره بيا د پښتني فولکلور الا خوري پخپله دريابي غېږ کي و خورا زياتو انتقادي خبرو ته په خورا ساده او روانه ژبه ځای ورکوي . د ا لاندي الا خوره يې يوغوره مثال دئ :

ور را خلاص کئ پيسي واخلئ که له لوري مُردارړئ
دوړو کوني په واخئ

مزاحيه الاخوري

مزاح (humour) په ادب کي د مالکي حيثيت لري . ښکاره خبره ده ، چي په بل منکه دوډۍ د سري د خولي خوند نه ښه کيږي . حقيقت خو دا دئ ، چي د يوې ژبې په ادب کي طنز وي که مزاح ، دواړه په کي د روح حيثيت لري . نو شايد همدغه وجه ده ، چي زموږ بې سواده ښځمنو په الا خورو کي د مزاح خوندور عنصر خوندي کړی دئ . ودې لاندي مثالونه ته ستاسي ښايسته نظر را جلبوو :

ورايه راله درکي درکي پلانکي ... يه ده په مخ کي
کړې پښې لکه دچرکي
وه پلانکيه ... توره دوسته پر کمبله راته چوسه
ځي د وکارم له پوسته

دعاييه الاخوري

دعا په هر شکل او د هر چا چي وي ، دعا ـــ دعا ده . او خپل اثر ښندي . انسانان يو وبل په دعاوو کي يادوي . او هر سړی خپل ځان د بل چا ددعا محتاجه بولي . ځکه چي په دعا کي يو مخفي قوت پټ دئ . همدغه د زړونو د تل ځخه راختلي دعاوي

انسانان همېشه سمسور او ژوندي ساتي . پښتني ښځمني دعاوي منې او يو وبل ته يې په اخلاص کوي . په دې لاندې الا خوره کې دعاييه کلمات وګورئ . اوددعا په اهميت ځانونه خبر کړئ :

خور د ورور واده ګوينه — خور د ورور واده ګوينه
داسي خور د ګل ګلاپ سي — سې ورابانګې بويوينه

ستايشي الاخوري

په انساني ژوندکي د ستاينې او غندنې خپل خپل ځای دئ . البت په ستاينه خلک خوشاله کيږي . او په غندنه د هر چا پر تندي باندي ګوېي (ګونجې) پيدا کيږي . بس دغه انساني فطرت دئ، چي په ستايلو چا غيږي او په غندلو ډنګريږي . د پښتني فولکلور د الا خورو لمن په ستايشي سندورډکه ا و دستاينو په خورو کايو پسوللې ده . دلته د نمونې په ډول ځيني الا خوري وړاندي کيږي :

د دالان تـر مـخ واښـه دي — د دالان تـر مـخ واښـه دي
د اسي زوم مـه دروستـلـى — د کـالـه رنګ مـه پـه ښـه دئ

❀۞❀

نـاوکـي پښـه واخـه سپرږه — زمـا لالـى درتـه وليـاړ دئ
پـه ځـوانـي يـې هـوسـرږه

❀۞❀

زمـوږ نـاوو خـانـه واده ده — تـې پـوښتـنـه ځيـنـي وکـئ
دچـا لـور دچـا وروه ده

جوابي الاخوري

الا خوري د پښتني فولکلور هغه جانانه ډول دئ ، چي ويږه لمن

يې د سوال او جواب په صورت کې په راز راز جوابي الا خورو پسوللی دئ . د مسابقې دغه منظومې سندري خپل يو ځانګړی رنګ او جلا خوند لري . موږ په جوابي الا خورو کې د خپلو بې سواده و ښځمنو شاعرانه استعداد په ښه ډول ليدلای سو. دلته يو ه ډېره په زړه پوري او خوندوره جوابي الاخور د نمنې په ډول وړاندي کيږي :

خور پر غولي مه پاټک دئ   داسي زوم مه راوستلی
ږيره نه لري هلک دئ

❀❀❀

خور پر غولي مه پياتي ده   دی نجلی مه ده درکړکي
دا دکرد کلي بي بي ده

خيال آمزيني اوندرت

زه پخپله په دې عقيده يم ، چي د پښتني فولکلور منظوم ډولونه د «يواني شاعری» په ښه ډول مقابله کولای سي .د پښتو دغه شفاهي پانګه په نازکو تشبيهاتو او ژورو خيالاتو پسوللې ده .زموږ بې سواده ښځمني دي که نارينه ، دوی په خورا مهارت د پښتو په منظومو فولکلوري ډولونو کي نوي نوي فکرونه او نادر کايونه را نغاړي ، چي د نوښت او ابتکار شغلې په کي ليدل کيږي . د مثال په ډول و دې لاندي الا خورو ته نوکی ځير سئ :

ناوکي ستا شمشېره درخته   ناوکي ستا شمشېره درخته
زما لالی تر لاندي ناست دئ   باچهي کوي بې تخته

❀❀❀

خيښي نوی سر اودلی   خيښي نوی سر اودلی
زما لالی په داسي جوړ کئ   لکه نمر پر غره ختلی

ښادي

د پښتنو اختروي کـه ښادي ، دوی خپل اختړونـه او ښادۍ پـه درب(drab) تېروي . حقیقت خو دا دئ ، چـي د پښتنو اخترونه ځانګړی رنک او ښادۍ يې يو بېل خوند لري . د نورو اقوامو په مقابل کي د پښتنو اخترونه دي که ښادۍ ، يومنفرد مقام او ځانګړی حيثيت لري . د پښتنو د ښاديو دغه ځانګړتيا په يوه خوندوره الا خور کي داسي څوندي سوې ده :

ملا ! تـول کـه کتـابونـه دغـه نـن پـرمـوږ ښـادي ده
يـا بـه سـم کـو عـمـلـونـه

پښتني ننګ او غيرت

پښتانه ننګياليان او دننګ پلويان دي.د ننګ ا و غيرت غوندي پښتـنـي صفـات يې پـه ختـه کـي اخښلـي دي . دو ی بې نـنـګـي نـه خوښوي .همېشـه يې نـنـګ پـاللـی دئ . او پښتـنـي دود و بـايده يې پـر ځـای کـړي ده . د پښتـو کـړنـی ادب د پښتـنـي نـنـګ او غيـرت ښكـارندوی دئ . پـه ځينو الا خورو کي د ننګ او غيرت ښايسته او درانه توري داسي خوندي سوي دي :

دکـمبلـي زی يـه تـوري د کـمبلـي زی يـه تـوري
زمـا لالـی پرنـنګ مين دئ خيښـي نـه بـاسي سرتوري

❁❁❁

سي تـوېک يـه پر پښـه ايښی سي توېک يـه پرپښـه ايښی
تـر دا سـي غيـرت جـارسـم زمـا لالـي سـر پـر مـا ايښـی

شکرونه

پښتانه خورا صابره او شاکره خلک دي . دوی په صفت د یوه مسلمان همېشه د خدای شکرونه کاږي . او د پښتنو دغه لوی صفت په یوه الاخوره کي په دې ډول خوندي سوی دئ :

مور ئس خوندي اته وروڼه — له الله خـخه راضي یو
موږې تل کارو شکرونه

د قافیو نیمګړتیاوي

الا خوري د پښتني فولکلور هغه غني ډول دئ ، چي په ډېرو ادبي ممیزاتو او شاعرانه صفاتو پسوللی دئ . خو په ځینو الا خور و کي د قافیو ناسموالی په نظر راځي . او دا چي الاخوري زموږ بې سواده ښځمني جوړې ، نو ځکه په ځینو ځایو کي تېروتني ځیني سوي دي . د مثال په ډول دا لاندي الاخوره وګو رئ :

د ناوکۍ په لاس دسمال دئ — د ناوکۍ په لاس دسمال دئ
سي له موږې بېلوینه — په زړګي کې ډېر ارمان دئ

اوسنۍ الاخوري

هسي خو د تاریخ په بېلا بیلو پړاوونو کي د الاخورو رنګ په رنګ سندري جوړې سوي ، خو اکثره یې ورکي دي . او چي څه را پاته دي ، هغه د ورکېدو په حال کي دي . له ښه مرغه د کاکړستان په ذرخېزه کلتوري سیمه او ځانګړې فولکلوري حوزه کي تر اوسه پوري نوي نوي الاخور ي جوړېږي ، چي یو ښکاره مثال یې په دې ډول دئ :

ډرېـــوره ! زمــــوږ وروږ   مــوږ دغـــې لـــه تـــه راضـــي يــو
تـــه بـــس مـــه ولـــه پـــه زوره

۞۞۞

د لا خورو جوړښت او تقطيع

و ماته د بوري په فولکلوري حوزه کي چي څومره الا خوري په لاس راغلي دي ، هغه ټولي د جوړښت په لحاظ يونيم بيتيزي او يا بيا دوه بيتيزي دي . خو څرگنده دي وي ، چي په ټولو دوه بيتيزو بدلو کي لومړۍ مسرۍ تکرار يږي . او د دې غبرگون په وجه په بدله کي يو ځانگړی آهنگ او يو خاص خوند پيدا سي .

او پـه دوه بيتيـزه بـدلـو کـي د لـومړۍ مسرۍ تکرار يوازي د کاکړستان د ښځمنو په بدلو کي ليدل کيږي .اوس د همدې يو نيم بيتيزو او دوه بيتيزو بدلو و جوړښت او ادبي سکښت ته ستاسي پام را اړوو :

۞۞۞

يونيم بيتيزه بدلي

خوره! پـر غـولـي مـه مـنـدکـي   مـور بــه خپـلــه نـاوو يـوسـو

مـور بـي سـروهـي لـه مـځـکـي

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	❁	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
خور	هه!	پر	غو	لي	مه	من	د	کی	❁	مور	به	خپه	له	نا	وو	يو	سو

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
مور	بي	سر	و	هي	له	مځه	کي

دچـــا پـــوستيــن د ورې دئ   لـــکـــږه پـــه لاس ورکـــئ

دی لايک د درو ـــــــــــ زې دئ

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	❁	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷
د	چا	پوس	تين	د	وزې	دئ	❁	له	که	ږه	په	لاس	ور	کئ

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
دی	لا	یک	د	در	وې	زې	دئ

ناوو ستا کوتي د سرو دي   تر تيکري يه رابښکاره که

ستا سکه لورونه څو دي

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	❁	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
نا	وو	ستا	کو	تي	د	سرو	دي	❁	تر	تي	کري	يه	را	ښکا	ره	که

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
ستا	سه	که	لو	رو	نه	څو	دئ

زموږ ناوو په درخته کمه   د کور سرله نه رسږي

تر پښو لاندي کي کمبله

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	❁	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
زموږ	نا	وو	په	درخ	ته	که	مه	❁	د	کور	سر	له	نه	ر	سه	ږي

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
تر	پښو	لان	دي	کي	کم	به	له

دوه بيتيزه بدلي

پر كور دوه زرغونه شاله
زما لالى ورته ولياړ دئ

پر كوره دوه زرغونه شاله
لاسي نه ورځي له خياله

١	٢	٣	۴	۵	۶	٧	٨	❀	١	٢	٣	۴	۵	۶	٧	٨
پر	كور	دوه	زر	غو	نه	شا	له	❀	پر	كور	دوه	زر	غو	نه	شا	له

١	٢	٣	۴	۵	۶	٧	٨	❀	١	٢	٣	۴	۵	۶	٧	٨
زما	لا	لى	ور	ته	و	لياړ	دئ	❀	لا	سي	نه	ور	ځي	له	خيا	له

پر کور سور ځومبک ځرړي
هغه لور د سترکي وخوري

پر کور ځومبک ځرړي
سي د پلار په کور نازړي

١	٢	٣	٤	٥	٦	٧	٨	❀	١	٢	٣	٤	٥	٦	٧	٨
پر	کور	سور	ځوم	بک	ځه	ړ	ړي	❀	پر	کور	سور	ځوم	بک	ځه	ړ	ړي
١	٢	٣	٤	٥	٦	٧	٨	❀	١	٢	٣	٤	٥	٦	٧	٨
هه	غه	لور	د	ستر	کي	و	خوري	❀	سي	د	پلار	په	کور	نا	ز	ړي

باران اوري منا ځاځي
ناوکی زما د لالي ده

باران اوري منا ځاځي
تر نوکانو يه زرځاځي

١	٢	٣	٤	٥	٦	٧	٨	❀	١	٢	٣	٤	٥	٦	٧	٨
با	ران	او	ري	مه	نا	ځا	ځي	❀	با	ران	او	ري	مه	نا	ځا	ځي
١	٢	٣	٤	٥	٦	٧	٨	❀	١	٢	٣	٤	٥	٦	٧	٨
نا	و	کی	زما	د	لا	لي	ده	❀	تر	نُو	کا	نو	يه	زر	ځا	ځي

د الاخورو ادبي خصوصيات

الاخوري يا په بل عبارت «د ښادۍ بدلي» د پښتني فولکلورهغه زرين ځپرکی تشکيلوي، چې په راز راز رنګينو مطالبو ښايسته دئ. دلته د پښتو د شفاهي ادب د دې خوندور صنف ادبي خصوصيات په لنډ ډول بيانيږي:

۞ ... د ښادۍ بدلي د ښځمنو په خوږه او پسته ژبه پسوللي دي .

۞ ... دپښتني فولکلور په دې خوندور ډول کي دپښتو ډېر لرغوني اوسوچه توري خوندي دي .

۞ ... د ښا دۍ په بدلو کي دپښتو خوندور محاورات او نازک تشبيهات زېرمه سوي دي .

۞ ... د ښادۍ بدلي په روانه، سليسه او ساده پښتو کي جوړيږي .

۞ ...دغه جانانه سندري د پښتو په قاموس ليکنه کي د قاموس نويسانو سره په زړه پوري مرسته کولای سي .

۞ ...د کاکړستان په فولکلوري حوزه کي جوړي سوي د ښادۍ بدلي د کاکړي ګړدود په زړه پوري نمايندګي کوي .

د ښادۍ بدلي په چاپي آثارو او مجلوکي

الاخوري يا په يوه بله فولکلوري اصطلاح « الاموري » چې په پښتنو کي په عمومي ډول « د ښادۍ بدلي» بلل کيږي، د پښتو په بېلابيلو چاپي آثارو او ځينو مجلو کي خوندي سوي دي . دلته يې په لنډ ډول يا دونه کوو :

۱. ملي سندرې

دغه لوی ویاړ لومړی وار د علامه محمدګل خان نوري په برخه سو، چې د خلکو له سینو څخه یې په خورا مهارت د ښادۍ بدلې را وایستلې. بیا وروسته ارواښاد نوري دغه ۱۱۲ خوندوري بدلې د «بابولاله» تر سر لیک لاندې پخپل ځانګړي اثر «ملي سندرې» کې د یوې په زړه پورې لیکنې په ملتیا په الفبايي ترتیب خوندي کړې. د استاد نوري دغه کتور اثر د کابل پښتو ټولنې په ۱۳۲۳ لمریز کال چاپ او ادبوالو ته یې وړاندې کړ.

ښکاره خبره ده، چې استاد نوري د ښادۍ بېلا بېلې بدلې په «ملي سندرې» نومې کتاب کې د «بابولاله» په نامه ثبت کړې دي. زما په فکر دغه نوم د ښادۍ له بېلا بېلو بدلو سره سمون نه خوري. حقیقت خو دا دئ، چې بابولاله د ښادۍ په یوه ځانګړي پړاو(Stage) کې ویل کیږي. په ښاد یو او ودونو کې چې پښتنې ښځمنې کومې بېلا بېلې بدلې وايي، موږ هغه ټولې بدلې تش د «بابولاله» په نامه نه سو یادولای.

سمه خبره خو دا سې ده، چې د اښادۍ بدلې له «خورښادي» څخه شروع کیږي. بیا وروسته بېلا بیل پړاوونه (Stages) راځي، چې نومونه یې په دې ډول دي: ۞ ښه وروره ۞ بابولاله ۞ د سحار باد ۞ کیسو ورو ۞ او ژړی ماځیګر

ما په دې باره کې پخپل ځانګړي اثر «فولکلوري جواهر» کې هر اړخیزه څېړنه کړې ده، چې دلته یې تکرار مناسب نه ښکاري. موږ په مجموع کې هغه ټولې سندرې چې په ودونو کې ویل کیږي، «د ښادۍ بدلې» بللای سو. البت ځینې ځانګړې بدلې، چې یوازې د «بابولالې» په مخصوص پړاو کې ویل کیږي، همدغه

ځانګړي بدلي د «بابولاله» په نامه یاد ولاى سو . څرګنده دي وي، چې د واده په یوه ځانګړي پړاو کي د بل مخصوص پړاو بدلي بېخي نه سي ویل کېدلاى .

۲. پښتني سندري (لومړۍ برخه)

تر «ملي سندري» وروسته د کابل پښتو ټولني په ۱۳۳۴ میلادي کال د«پښتني سندري» نامه یو خورا په زړه پوري او کټور کتاب د ارواښاد محمد دین ژواک په اهتمام چاپ او و پښتنو ته وړاندي کړ . د همدې پورتني اثر په لومړۍ برخه کي پر مخ ۸ ۳۴ باندي د «بابولاله» تر عنوان لاندي د ارواښاد علامه نوري د «ملي سندري» «۱۱۲» زېرمه کړي بدلي ، بې د څه یادوني او سر چینې ببرته په مکرر ډول د الفبا په ترتیب خوندي سولې .زما په خیال دا یو علمي خیانت دئ ، چې د استاد نوري سر ه په وار وار سوی دئ . خو څرګنده دي وي، چې علامه نوري پر خپله کلتوري او فولکلوري مېنه باندي داسي غښتلي او پیاوړي وارثان پرې ایښي دي ، چې په آینده به هیڅوک و داسي علمي او ادبي خیانتونو ته پرې نه ږدي .

۳.دخلکو سندرې

شمس الادباء جناب حبیب الله رفیع د پښتني فولکلور په سمسوره دنیا کي تر علامه نوري را وروسته هغه پیاوړی ، منلی او غښتلی فولکلوریسټ دئ ، چې د ښادۍ بدلي یې لومړی وار پخپل دې کټور او قیمتي اثر کي د «بابولالي» تر عنوان په خورا منظم ډول وڅېړلې. د استاد رفیع دغه ۲۲ مخیزه لیکنه ډېره کوټلې ، خوندوره ،په زړه پوري او په خورا درنو معلوماتو پسوللي ده . د

پښتني فولکلور په سمسوره کرونده کي «د خلکو سندرې» د ملغلرو غوندي بريښي . حقيقت خو دا دئ ، چي د فولکلوري دنيا په ځېړنيز ميدان کي دغه مستند او معتبر کتاب د ځان ساری نه لري .

د استاد رفيع ددې ۳۲۲ مخيز فولکلوري اثر يادکاري مقدمه د خپل وخت لوی استاد مرحوم علامه حبيبي کښلې ده . د نوموړي ليکوال دغه درونډ کتاب د افغانستان اکاډيمي د تاريخ او ادب ټولني له خوا په دولتی مطبعه کي چاپ او په ۱۹۷۰ ميلادي کال د پښتني فولکلورو و مينانو ته په خورا اخلاص وړاندي سوی دئ .

۴. فولکلوري جواهر

دسيال کاکړ په دې پورتني ۱۱۶ مخيزه کتاب کي لومړی وار د « ښادۍ » خورا زياتي «بدلي» چي شمېرېې و ۲۰۰ ته رسيږي ، د يوې ځېړني په ملتيا د « فولکلوري جواهر» په زرينه لمن کي خوندي سولې . د نوموړي ليکوال دغه اثر د کوټي پښتو اکاډمي د ۱۹۷۹ ميلادي کال د اپريل په مياشت کي د پښتني فولکلور وشيدايانو ته وړاندي کړ . زما دغه اثر به يو څه ارځښت ولري که نه . درانه نقادان دې پخپله ارزيابي کړي .

۵. د ښادۍ بدلې

ګران احسان الله آرينزی چي د ګراني پښتو يو تکړه ليکوال دئ ، پخپل نوبت يې د ښادۍ و مخصوصو بدلو ته ښه په زړه پوري کار وکئ . زموږ دې ورډک ورور د وردګو لـه ځـانګړي فولکلوري حوزې څخـه د ښـادۍ خورا زيـاتي بدلي را ټولي کړي او بيا وروسته يې د ۱۳۵۴ لمريز کال د کابل د « فولکلور» مجلې په بېلا بيلو ګڼو کي ليکني

پر کړي او ډیري خوندوري نمونې یې راوړي دي .

کـران آریـنـزي بیـا وروستـه خپلـي پـاشلـي مقالې په ۱۳۶۵ میلادي کـال په کابل کـي « د فولکـلور پوهني سمپوزیم » د جوړ سوي سېمینـار په منـاسبت په کتابي بڼه « د ښادۍ بدلې » تر عنوان لاندي د افغـانستـان د علومو اکاډیمي د ژبو او ادبیاتو د مرکز ریاست ، د شفاهي ادبیـاتو او فولـکلور ډیپارټمنټ له خوا د پښتني فولکلور وشیدایانو او ادبوالو ته وړاندي کړ .

ښاغلي آرینزي پخپل دې کتور اثر کي د وردګو په فولکلوري حوزه کي د واده بېلا بېل دودونه او د ښادۍ ځانګړي بدلې د یوې په زړه پوري سریزي او خوندوړ تشریحاتو په ملتیا څېړلي او خوندي کړي دي . زه د ګران آرینزي ودې لویه خواري ته په درنه ستر که ګورم. زیـار یـې ستـایم او مبـارکـي ورتـه وایم . خو څـومـره بـه ښه وي ، چي نوموړی لیکوال دغـه کتور کتاب له نوي سره کمپوز (compose)او چاپ کړي . دا وخت بېخي د ویلو نه دئ .

٦. د پښتو ځانتنی ادب اوموسیقي

مـوږ د پـورتـنـي اثر پـه حـوالـه چي لیکـوال یـې اروابـښاد غلام جیلاني خان جلالي دئ ، ویلای سو ، چي نوموړي ادیب د ښادۍ یوشمېر سنـدري پـه ادبوالو پېژنـدلـي دي . د ښادۍ دغـه خوندوري بدلې چي شمېر یې و « ۷ » ته رسیږي، په همدې پورتني کتاب کي د « سندري یا د پښتو ا دب موزوني ټکي » تر عنوان لاندي خوندي سوي دي .

۷.دپښتو دودونه

د اروابښادد غلام محمد تره کي دغه معلوماتي کتاب ، چي په

۱۳۵۳ میلادي کال د کابل « د فولکلور او ادب مدیریت » خپور کړي دئ ، پخپله فولکلوري لمن کي د غزني او زابل پښتني دودونه راوړي او نوموړي لیکوال په خورا ساده پیرایه او اسانه ژبه څېړلي دي . اروابشاد تره کي د همدې کتاب په غېږ کي د ښادۍ و څینو بدلو ته ځای ورکړی دئ ، چي د غزني او زابل د ښځمنو نمایندګي په کیږي .

۸. د غزونو څوکې

« د غرونو څوکې» د ښاغلي عبد الکریم پتنګ هغه په زړه پوري کتاب دئ ، چي په یوه برخه کي یې « د واده سندرې » تر عنوان لاندي د ښادۍ بدلي پخپله ۱۸ مخیزه لیکنه کي د نورو معلوماتو په ملتیا په ښه ډول څېړلي دي . د ګران پتنګ دغه لیکنه ډیره خوندوره او زیاته ګټوره ده . خو حروف یې دومره واړه دي ، چي بېخي ویل کیږي نه . ویونکي او څېړونکي استفاده نه سي ځیني کولای . د ښاغلي پتنګ دغه ارځښتناکه اثر په ۱۳۵۹ لمریز کال د کابل پوهنتون « د فلالوژۍ پوهنځي » چاپ کړی دئ . د کتاب د پښتني انځوګر ګران ورور ښاغلی روحاني رویاء دئ .

۹. د پښتو شفاهي ادبیات (شکل او مضمون)

د پښتني فولکلور په حواله د غوتۍ خاورې دغه څېړنیز کتاب پخپله لمن کي د ښادۍ بدلي « دښادۍ سندرې » تر عنوان لاندي په درې مخونو کي څېړلي دي . د نوموړي لیکوالي څېړنه خوندوره او دستایاو وړ ده .

۱۰. ترینو

دسیال کاکړ په دې وړې رساله کې ، چې د پښتو ځانګړې لهجه « ترینو : وڼېڅي او یا ځلکرو» څېړل سوې ده ، پخپله ګردودي غېړ کې د ښادۍ یو شمېر بدلي « د الا مور سندري » په نامه راوړي دي . دغه رساله د ۱۹۷۳ میلادي کال په شروع کې د کوټې « پښتو ادبي دنیا » و ادبوالو ته وړاندي کړې ده .

د کاکړستان او کندهار

د ښادۍ په بدلو کې یو والی

د اخو یو تاریخي حقیقت دئ ، چې کاکړستان په ادبي، کلتوري ، ژبني ، نژادي اوجغرافیایي لحاظ د لوی کندهار یوه نه بېلېدونکې برخه ده . په تېره بیا د ګراني پښتو په فولکلوري میدان کې د کاکړستان او کندهار ډېري پانګې سره ورته او شریکي دي . د مثال په ډول که چیري مور د کاکړستان د بوري د کلتوري حوزې « الاخوري » د کندهار د هغه ۱۱۲ بدلو سره مقایسه کړو ، چې علامه محمد ګل خان نوري لومړی پلا په « ملي سندري » کي خوندي کړي او بیا وروسته همدغه ۱۱۲ بدلي بې د څه حوالې د « پښتني سندري » په « لومړۍ برخه » کي د « بابولاله » تر عنوان لاندي راغلي دي ، نو ودې پایلي ته به روسیږو ، چې د کاکړستان او کندهار د ښادۍ بدلي یو دبل سره څومره یووالی او نزدېکت لري . او دانه معلومیږي ،چې دغه بدلي به لومړی وار چیري جوړي سوي وي . آیا ددغو بدلو ابتدایي سر چینه

کاکړستان دئ که کندهار ؟ امکان لري چي دغه بدلي له کاکړستان څخه و کندهار ته نقل سوي وي . او ددې خبري امکان هم سته ، چي د ښادی ځيني بدلي به له کندهار څخه و کاکړستان ته راغلي وي . په دې دواړو صورتونو کي موږ دا ويلای سو ، چي د کاکړستان او کندهار بدلي د پښتني فولکلور يو خورا غني او وياړلی څپرکی تشکيلوي . اودغه بدلي د کاکړستان او کندهار د کلتوري نږدېکت ښکارندوی دي .

څه وخت چي ما د بوري « الاخوري » د استاد محمد گل خان نوري له ۱۱۲ بدلو سره پر تله کړې ، نو ځيني بدلي داسي په کي را وختې ، چي ښېخي يو شی وې . البت په ژبني لحاظ يې يو د بل سره لږو ډېر توپير درلود . دغه راز د کاکړستان او کندهار په ځينو بدلو کي ځيني مسری سره بدلي وې . اوس به د کاکړستان د بوري د فولکلوري حوزې يو شمېر « الاخوري »د علامه نوري له هغو بدلو سره پر تله کړو ، چي د « پښتني سندري » په « لومړی برخه » کي د « بابولاله » په نيمگړي نامه ثبت سوي دي :

کاکړستان

باران اوري منا څاڅي باران اوري منا څاڅي
ناوکی زما د لالي ده ترنُوکانو يه زر څاڅي

کندهار

باران اوري منا څاڅي
که ناوې زما د جان وه تر نُوکانو يې زر څاڅي

کاکړستان

اوښه ولاړه تر دامانه اوښه ولاړه تر دامانه

زمـــا لالا پســـې خبـــر کـــئ   سي پـه شرنګ وهي‌بيا هنه

کندهار

او ښــــه ولاړه تـــر دامـــانـــــه

زمـــا جـــان پسـې خبـر کـئ   چـي پــه شـرنګ وهي بيـانـه

کاکړستان

پـــر اور واچـــوئ بـــروخـــي   پـــر اور واچـــوئ بـــروخـــي

داسي زوم مــه در وستلــي   تــــاسـې وکـــوری د روخـــي

کندهار

پـــر اور واچـــوئ بـــروخـــي

داســي زوم مــو وروستــلــي   تــــاسـې وکـــوری د ورخـــي

کاکړستان

پـر دامــان ولیــاړه انـجــه   پـــر دامـــان ولیـــاړه انـجـــه

زمـا لالـي لــه ببخــه وکښــه   نوم یـه ولاړ پر څلور کونجه

کندهار

پـر دامـــان ولاړه هـنـجـــه

زمــا جـــان د ببخــه وکښــه   نرم يې ولاړ پر څلور کونجه

کاکړستان

میـږي لاړې وري خـلاصـږي   میـږي لاړې وري خـلاصـږي

دغــه هــم د خدای رضـا ده   لـــور د مـوره څـــه ببلـــږي

کندهار

میږي ولاړې وري خلاسیږي
دا هم د خدای رضا ده لور د موره څخه بېلیږي

کاکړستان

ناوو ستا کوتي د سرو دي تر تیکري یه راښکاره که
ستا سکه لورونه څو دي

کندهار

ناوکی کوتي د سرو دي
تر دسمال یې را ایستلي چې سکه لېورونه څو دي

کاکړستان

ناوکي پښه واخه سپرړه زما لالی درته ولیاړ دئ
په ځواني یه هوسړه

کندهار

ناوې پښه اخله سپرېړه
زما جان درته ولاړ دئ په ځوانی یې هوسېړه

کاکړستان

نا وو ستاشمشېره درخته څې پلانکی ... درته ولیاړه دئ
باچهي کوي بې تخته

کندهار

ناوې څه شمشاد دي درخته
زما جان ترلاندي ناست دئ   باچاهي کوي بې تخته

❀❀❀

کرانو ويونکو او درنو څېړونکو! تاسي د کاکړستان «الاخوري» او د کندهار «بابو لالي؟» په پرتليز ډول وويلې. اوس دا د پښتو د خوږمنو اديبانو کار دئ، چي زما و دغه پرتليزي څېړني ته په کوم نظر ګوري. او د راتولونکي وخت نقادان زما د غه پيل کړې څېړنه څومره پر مخ بيايي. او څه نتايج لاس ته راوړي.

❀❀❀《الف》❀❀❀

❀《۱》❀

الاخوره❀ دخوني پر سر سرخلي   الاخوره❀پلانی ... مه په ورا راغئ
الاخوره ❀ درې څلور ځايه خښتلي[۱] ❀الاخوره

❀《۲》❀

اوښه ولاړه تر دامانه   اوښه ولاړه تر دامانه
زما لالا پسې خبر کئ   سي[۲] په شرنګ وهي بياهنه

---

۱. xaṣtáli: کرېدلي ۲. چي

(۳)

ایلـي[1] شین بـادرنګ راوړی هغـه مور دې بوره مـه سي

څـي پـلانـکـی... .زوی یـه راوړی

(ب)

(۱)

باران اوري منا څاڅي بـاران اوري مـنـا څـاڅـي

نـاوکـی زمـا د لالي ده تـر نُـوکـانـو یـه[2] زر څـاڅـي

(پ)

(۱)

پر اور واچوئ بروځي[3] پـر اور واچـوئ بـروځـي

داسي زوم مه[4] دروستلی تـاسـي وکـورئ د روځـي[5]

(۲)

پر دامان ولیاړه[6] انجه[7] پـر دامـان ولیـاړه انـجـه

زما لالي له بېخه وکښه نـوم یـه ولاړ پـر څـلور کـونجـه

(۳)

پر کور دوه زرغونه شاله پـر کـور دوه زرغـونـه شـالـه

زما لالی ورته ولیاړه دئ لاسـي[8] نـه ورځـي لـه خیـالـه

---

۱. ile: بِیالي، وِیالي، ولي ۲. یي ۳. barwáǰi ۴. مي ۵. ورځي ۶. ولاړه ۷. anja: هېنجه ۸. لاس یي

﴿۴﴾

پر کور سور ځومبک ځړي[۱]   پر کور سور ځومبک ځړي

هغه لور د[۲] سترګي وخوري   سي د پلار په کور نازړي[۳]

﴿۵﴾

پر موږ بیا نوی هوس دئ   پر موږ بیا نوی هوس دئ

د لالي ساری مه نسته   مګر اوس د مور په نس دئ

﴿۶﴾

په کلاکي خزانه ده   په کلاکي خزانه ده

په ښویه وستاییه   زما د ګران خوابشکي[۴] درنه ده

﴿۷﴾

پلانکی ... سر تر کجن[۵] نغاړي   یو مرغوني[۶] حلال کړی

د هغه پر لکی زاړي

﴿۸﴾

پر پوتي وهلی سیخ دئ   ناوکی مه ده راوړکي

دزر بابویه کمیس دئ

﴿۹﴾

پلانکو ... کټ پر غولي کښېږده   پلانکی ... درته ولیاړ دئ

دکشمشو جیب پر کښېږده

﴿۱۰﴾

پلانکی ... تور دئ سپین بې نه کئ   که صابن ورسره وموښئ

د ناوو رنګه بې نه کئ

---

۱. خریږي ۲. دي ۳. نازیږي ۴. خوابښی ۵. بړستن، تلتک، اِلتک

۶. مرغومي، ورغومي

(چ)

(۱)

چا مالکي تو دولې   د مالکي منکوټی مات سو
پلانکي ... خ ... کرپولې

(خ)

(۱)

خوری[1]! په ځین کي کتوری دئ   خوری! په ځین[2] کي کتوری دئ
الـه مـه یـه شـرنکویـه   زمور د خیشي زړه نري دئ

(۲)

خور د ورور واده کوینه   خور د ورور واده کوینه
داسي خور دګل ګلاپ سي   سي ورا بانکي[3] بویوینه

(۳)

خوري! سره سوه سره غرمه سوه   خوري سره سوه سره غرمه سوه
ناوکي زر زر[4] جوړویه   نن مه بیا دربانديي شپه سوه

---

۱. xorə́y : د خور د ناز نوم دئ ۲. زین ۳. ورابانې ۴. zarki : ژر ژر،
(زرکي : کاکړي)

(۶)

خوره ! پر غولي مه بیاتي[1] ده دی نجلی مه ده در کړکي[2]
دا د کـــړ د کـــلـــي بـــي بـــي ده

(۷)

خوره ! پر غولي مه مندکي مـور بـه خپلـه نـاوویـو سـو
مـور بـي سـر وهـي لـه مځکي

(د)

(۱)

د چـــا پـوستیـن د وزې دئ لـــکـــړه پـــه لاس ورکـــئ
دی لایک[3] د دروېــــــــزې دئ

(۲)

دچـــا د درپـــه وره کـــي د پـلانـي ... د در پـه وره کي
پـلانـی ... پـه کي ولیـاړ دئ کله[4] سپی هډې[5] په خوله کي

(۳)

د ورا ســر تـر کـلـي تـر[6] سـو د ورا ســر تـر کـلـي تـر سـو
و لالـــي تـــه وا را کـــزره د ورنـدیاري[7] پسول د هېر سو

(۴)

د توپک په خوله کي خال دئ د توپک پـه خولـه کي خال دئ
نـــاوو[7] بـــي کـــوه خبـــري لالـی ستـا د تـنـدي خـال دئ

۱. غچي : اصل قینچي ۲. درکړې ۳. لایق ۴. لکه ۵. هډېي ۶. تېر ۷. وربنداري ۸. Nāwo : د ناوي (ناوکي) د ناز نوم دئ .

﴿۵﴾

د دالان تـــر مـــخ واښـــه دئ	د دالان تـــر مـــخ واښـــه دئ
داسـي زوم مـــه دروستلـــي	د کـالـه رنګ مـه پـه ښـه دئ

﴿۶﴾

د کـمبلـي زي‌ يـــه تـوري	د کـمبلـي زي‌ يـــه تـوري
زمـا لالـی پـر ننګ مین دئ	خيښـي نـه بـاسـي سر توري

﴿۷﴾

د نـاوکـی‌ پـه لاس دسمال دئ	د نـاوکـی‌ پـه لاس دسمال دئ
سي لـــه مـورې بېلـوينـه	پـه زړکـي کې ډېر ارمان دئ

﴿۸﴾

د سـحـار چـرګـو کـړپـړ[1] کـئ	و پـلانـکـي .. تـه يـا[2] را ووزه
ستـا پـر لـور مـه تـوکـل کـئ

﴿پ﴾

﴿۱﴾

ډرېـــوره ![3] زمـــوړ وروره	موړ دغـی[4] لـه تـا راضـی يو
تـــه بـــس مـــه ولـــه[5] پـــه زوره

---

۱ . kaṛ paṛ : کـروتـــهـار: kruṭáhār ، کـوړکـوړاړی : kuṛkuṛāṛay ۲. د «يايه» مخفف دی۳. Driver : موټروان، متروان ۴. dáǧáy : دغسي ، هسي ، ۵ . چلوه

(ز)

(۱)

زمور نـاوو خـانـه واده[1] ده　　تی[2] پوښتـنـه ځيني وکړ

دچـا لـور دچـا وروه[3] ده

(۲)

زمور نا وو په درختـه[4] کمه　　دکـور سـر لـه نـه رسږي[5]

تـر پښـو لانـدي کـي کـمبلـه

(س)

(۱)

سي[6] تـوپک يـه پـرپښـه ايښی　　سي تـوپک يـه پـرپښـه ايښی

تـرداسـي غيـرت جـار سم　　زمـا لالـي سـر پـر مـا ايښـی

(۲)

سي کڅوه مـه ځينځير داره　　سـي کڅوه مـه ځينځير داره

نـاوکـی مـه دلالـي ده　　دا بـه نـه وي بـدکـرداره

---

۱. خانواده ۲. تاسو، تاسي ۳. وروره ۴. ونه، قد ۵. رسيږي ۶. چي

❁❁ ﴿ک﴾ ❁❁

﴿۱﴾

کــتــي مُــرغــی کــتــي[1]　　پـرسـر مــه تـیـکری نستـه

پــر ســر ورو د پـلانـکـي ... خ ...

﴿۲﴾

کـلـيٖ سـر وپـای مــه کـم دئ　　مـور د تـنـدي درتـه مـړه سو

د اوبــو لــوری مـــه کـــم دئ

❁❁ ﴿م﴾ ❁❁

﴿۱﴾

مـور خـومـړی نـه خـورو　　مـــړی سَـــی[2] لـــري

پـلانـکـي ... تـه مـړی ورکـئ　　پلانکی ... خو لوی خړی لري

﴿۲﴾

میـړي لاړيٖ[3] وري خـلاصـړي[4]　　میــړي لاړيٖ وري خــلاصــړي

دغــه هـم د خــدای رضــا ده　　لــور د مــوره ځـــه بـېـلـړي[5]

﴿۳﴾

مور نه غوښي خورو نه وریځي[6]　　د پلانکي ... په ورا راغلکي[7]

پــر لاســو غــوارو نــوکــریــځــي[8]

---

۱. Sáy. ۲. kaṭi: طاقت ۳. ولاړيٖ ۴. خلاصیړي ۵. بېلیړي ۶. ورځی، ورجي ۷. راغلي ۸. نوکرځي، نکریځي

(۴)

ملا! ټول که کتابونه دغه نن پر موږ ښادي ده

بیا به سم کوو[۱] عملونه

(۵)

موږ لس خوندي اته وروڼه له الله څخه راضي یو

موږې[۲] ټل کارو شکرونه

(ن)

(۱)

ناوکي[۳] ستا شمشېره درخته ناوکي ستا شمشېره درخته

زما لالی تر لاندي نا ست دئ باچهي کوي بې تخته

(۲)

ناوکي پښه واخه سپرږه[۴] زما لالی درته ولیاړ[۵] دئ

په څواني یه هوسره[۶]

(۳)

ناوو مه زاړه مابښام دئ زموږ لالي کسم[۷] خوړلی

پرده پل واده حرام دئ

---

۱. کړو ۲. موږ یې ۳. ناوي ۴. سپرږه ۵. ولاړ ۶. هوسېره ۷. قسم، سوګند، لوړه

(۴)

ناوو ستا ښمبېره[1] درخته ناوو ستا ښمبېره درخته
ځي پلانکی ... درته ولیاړه دئ باچهي کوي بې تخته

(۵)

ناوو ستا کوتي دسرو دئ تر تیکري یه را ښکاره که
ستا سکه لورونه[2] ځو دي

(و)

(۱)

ور[3] را خلاص کئ پیسې واخئ که له لوړي مُردارړۍ[4]
دوړو[5] کونی[6] په واخئ

(۲)

ورا یه راله درکي درکي پلانکی ... یه ده په مخ کي
کړې ښې لکه د چرکي

(۳)

وه پلانکیه ... توره دوسته پر کمبله راته چو[7] سو
ځي د وکاړم له پوسته

---

۱. samsera : ځرکنده دي وي ، چي د سنځاوی «دومړ کاکړان» د ښتو د «ش» آواز په «ښ» اړوي . او شمشېر په ښمبېر تلفظ کوي .دغه راز د سنتیا کاکرانو تولي ذیلي ښې په عمومي ډول د«ش» رغ په «ښ» بدلوي . ۲ . لېورونه ۳.دروازه ۴ . مردارېړئ ۵. اوړو ۶ . بوجی ۷ . čo: د چوک (čok) مخفف دئ ، یعني کښېنه .

منابع

❁ ۞ ❁

د زرینې پانګې په دې ځانګړې برخه کې د دې آثارو څخه استفاده سوې ده، چې نومونه یې په لاندې ډول دي :

❁ ... ملي سندرې ، ټولونه او څېړنه : علامه محمد ګل خان نوري ، خپروونکی : پښتو ټولنه ، د چاپېدو کال : ۱۳۲۳ لمریز ، کابل
❁ ... د خلکو سندرې : ټولوونکی او څېړونکی : جناب استاد حبیب الله رفیع ، خپروونکی : د افغانستان اکاډیمي ، د تاریخ او ادب ټولنه ، د چاپ کال : ۱۹۷۰ م ، کابل
❁ ... فولکلوري جواهر ، لیکوال : سیال کاکړ ، خپرندویه ټولنه : پښتو اکېډیمي ، چاپځای : اسلامیه پریس ، چاپکال : اپریل ۱۹۷۹ م ، کوټه
❁ ... د ښادۍ بدلې ، لیکوال : احسان الله آرینزی ، خپروونکی : د افغانستان د علومو اکادمي ، د ژبو او ادبیاتو د مرکز ایاست ، د شفاهي ادبیاتو او فولکلور ډیپارټمنټ ، د چاپېدو کال : ۱۳۶۵ هجري شمسي ،کابل
❁ ... پښتني سندرې (لومړۍ برخه) ، ټولوونکي : ښځي ډېر ادبیان ، خپروونکی : پښتو ټولنه ، د خپرولو کال ۱۳۳۴ لمریز = ۱۹۵۵ م ، کابل

۞ ... د پښتنو دودونه ، ليکوال : اروابښاد غلام محمد تره کی ، خپرندويه ټولنه : د اطلاعاتو او کلتور وزارت ، د فولکلور او ادب مديريت ، د چاپکال : ۱۳۵۳ لمريز، په اهتمام : د لعل پادشاه ، کابل
۞ ... د پښتو ځانتنی ادب او موسيقي ، ليکوال : اروابښاد استاد جلالي ، خپروونکي : دافغانستان د علومو اکاډيمي ، د ژبو او ادبياتو علمي او تحقيقي مرکز ، پښتو ټولنه ، کابل
۞ ... د غرونو څوکې ، ليکوال : عبد الکريم پتنګ ، خپروندويه ټولنه : کابل پوهنتون «د فلالوژي پوهنځی» د چاپ کال : ۱۳۵۹ لمريز ، کابل
۞ ... د پښتو شفاهي ادبيات (شکل او مضمون) ، ليکواله : غوټۍ خاورې ، خپروونکی : د علومو اکاډيمي ، د ژبنيو او ادبي څېړنو مرکز ، پښتو ټولنه ، د فولکلور او شفاهي ادبياتو ډيپارټمنټ ، د چاپځای : دولتي مطبعه ، چاپکال : ۱۳۶۶ ش / ۱۹۸۸م ، کابل
۞ ... ترينو ، ليکوال : سيال کاکړ ، خپروندويه ټولنه : پښتو ادبي دنيا ، د چاپېدو کال : جنوري ۱۹۷۳ م ، کوټه
۞ ... زما شخصي ياد داښتونه

بلندۍ

بلـنـدۍ خـورې ورې سـره پـاشـلـي
سوې را غونډې په احساس پښتني دا

❀❀❀

زوړ تـاريـخ لـه بـلـنـديـو معـلـوميـږي
فـولـکـلوري ادب ښايسته په دغه پانګه

❀❀❀

بـلـنـدۍ سپـا هينداره د فـولـکـلـور ده
مـعلـومـيـږي پـه کـې هـر څـه د ټولني

❀❀❀

سـاتـنـدوی د بـلـنـديـو دي نـرکـانـې
دي خـونـدي دا پـه سيـنـوکـي د کـاکـړو

❀❀❀

بلـنـدۍ دي اوس نـايـابـه په وطن کي
ټولـي کړي سيـال کـاکړ دي په خواريو

بلندۍ د واده په ورځ ویل کیږي

پښتانه خپل ځانګړي دودونه لري، رواجونه لري، عنعنات لري، روایات لري او په لوی سر کي یو غني تهذیب او زوړ تمدن لري. همدغه ټول دودونه او رواجونه په ژوندکي پلي کیږي. نو په همدې اساس په کاکړستان کي د واده په ورځ بلندۍ ویل کیږي، چي ترتیب يې په لنډ ډول داسي دئ:

د واده په ورځ چي څه وخت ورابانړي د خپلو خېښانو کره ورسي. بیا وروسته چي د واده ټول رواجي مراسم پر ځای سي. نو څه وخت چي د ناوي یا د کاکړو په ژبه ناوکي رخصتیږي، په داسي وخت کي کوربانړي (korbāṇi) د ورابانړو(wrābāṇu) په لرا کي ودریږي. او د یوه ماهر بې سواده شاعر په مرسته د بلندیو په ویلو پیل وکړي. دغه راز د ورابانړو له خوا هم یوماهر سړی د مسابقې میدان ته را ووزي. او د خپل مد مقابل په ضد د بلندیو په ویلو پیل وکړي. خو څرګنده دي وي، چي ځیني وخت له ورا بانړو سره شاعر نه وي راغلئ، نو په داسي صورت کي ورابانړي و کوربانړو ته پاګه (Pāga) په اساني سر ه ومني.

البت د مسابقې په صورت کي لومړی وار د کور بانړو شاعر د خپلو ورابانړو په ستایلو پیل وکړي. که چیري ورابانړي و کوربانړو ته پاګه (لنګۍ) ونه مني، نو بیا همدغه شاعر د ورابانړو په غندنه شروع وکړي. بالآخره د ورابانړو شاعر د مسابقې و میدان ته را ودانګي. او په جوابي بلندیو پیل وکړي. بس ـــ،دا وخت نو د لیدو وي. دواړه شاعران یو پر بل د شعر په خوږجنه ژبه هوایي ټکان پیل کړي. د بلندیو دغه زوروره مسابقه تر هغه وخته پوري جاري وي، چي تر څو پوري ورابانړي و کور بانړو ته پاګه و نه مني. او یا نغدي پیسې ورنه کړي.

ربنتیا خبره خو دا ده، چې په کاکړي ودونو کې د بلنديو د ويلو خپل دوران ؤ . اوس خو نه هغه پخواني دودونه پاته دي او نه روغ زړونه . همدا حال د بلنديو دئ، چې له وختيرو کاکړانو سره يو ځای تر خاورو لاندې سولې . دا چې د پښتني فولکلور ددې خوندور او په زړه پوري ډول ځيني نايابه نمونې موږ په لاس کې لرو، خورا غنيمت دي . اوس خو نه هغه پخواني رواجونه پاته دي . او نه نوري بلندۍ جوړيږي . چې څه د خلکو په سينو کې خوندي پاته وي، هغه ما را غونډې کړې، هغه ما په ډېر زيار راغونډې کړې چې د کتاب په دې برخه کې د همېشه لپاره زېرمه سوې .

د بلنديو ادبي خصوصيات

بلندۍ چې د پښتني فولکلور يو خورا ښايسته او رنګين څپرکی تشکيلوي، فولکلوري اوربل يې په راز راز مطالبو او ادبي خصوصياتو پسوللی دئ .دلته د پښتني فولکلور ددې خوندور ډول ځيني خصوصيات په لنډ ډول و تا سي ته وړاندې کيږي :

۞ ... د بلنديو ژبه سوچه، روانه او بامحاوره ده .هيڅکله خپله سادګي له لاسه نه ورکوي .

۞ ... په بلنديو کې د نقد او طنز ډېري غوري نمونې خوندي سوي دي .

۞ ... د بلنديو پراخه لمن د پښتو په سوچه تورو او نکه محاوراتو پسوللې ده .

۞ ... په بلنديو کې د خپل وخت نوميالي مشران، قبايلي اتلان او منلي انسانان زېرمه سوي دي .

۞ ... بلندۍ په تاريخي حواله د يو ښه مأخذ او د معتبر سندحيثيت لري .

❁ ... موږ د بلنديو په ويړه لمن كې د ستاينې او غندنې راز راز مطالب ليدلاى سو .

❁ ... په بلنديو كې ډېر معلومات خوندي سوي دي ، چې موږ په هره حواله استفاده ځيني كولاى سو .

❁ ... بلندۍ د «كاكړي كړدود» ښه په زړه پوري نمايندګي كوي .

❁ ... بلندۍ د لرغوني پښتني تهذيب او تمدن ښكارندوى دي .

د ځينو لنډو بلنديو خوږجنه ژبه

ښكاره خبره ده ، چې بلندۍ بې سواده پښتنو جوړي كړي دي . زموږ دغه فولكلوري پانګه كه له يو ې خوا په زياتو ا دبي او هنري ښېګړو پسوللې ده ، نو دبلې خوا په ځينو لنډو بلنديو كې خورا خوږجنه ژبه استعمال سوې ده . د همداسي خوږجنو بلنديو په وجه يو اندازه ددې فولكلوري صنف پرنازنين تندي باندي تور داغ لګېدلى دئ . داچې بلندۍ د واده په نېكمرغه ورځ د دوو بې سواده شاعرانو په مابين كې د مسابقې (Competition) او ګونډۍ په صورت كې ويل كيږي ، نو په دې دواړو شاعرانو كې و هر يوه ته چې څه پر خوله ورځي ، هغه په آزادانه ډول په بلنديو كي كاروي . نو همدغه وجه ده ، چې د ځينو بلنديو ښايسته بڼه بد رنګه سوې ده . د بې سواده شاعرانو شاعري همداسي وي .

اوس كه چيري له داسي بلنديو څخه ټول خوږجن توري و باسو ، نو په داسي صورت كي د بلنديو و مفاهيمو ته زيان رسيږي . او داچي د مسابقې خوند پر خپل ځاى پاته سي ، نو ما په داسي ټولو بلنديو كي د خوږجنو ا وكثيفو تورو پر ځاى نكتې (...) لګولې دي .

د بلنديو سرچينه کاکړستان دئ

کاکړستان دپښتني فولکلور په ويړ او سمسور ميدان کي د سرچينې حيثت لري . دا هغه تاريخي او کلتوري خاوره ده ، چي په غرو او رغو کي يې د پښتني فولکلور بېلا بېل ډولونه پيل سوي او همدلته سمسور سوي دي . د همدې ډولنو څخه يو خورا خوندور او په زړه پوري صنف (kind) د بلنديو (Balandáyu) دئ .څرګنده دې وي ، چي د پښتني فولکلور دغ نازنين ډول لومړی وار ما په ادبوالو پېژندلی ؤ . البت هغه وخت ما پخپله ليکنه کي د بلنديو لږ نمونې راوړي وې . خو بيا وروسته د کلاسيف الله په وياړلې خاوره کي و ماته يو زيات شمېر بلندۍ په لاس رااغلې ، چي زما د ليکني په پای کي به وتاسي ته وړاندي سي .

بلندۍ د پښتني فولکلوريو زرين باب تشکيلوي .زياتره بلندۍ د کاکړستان په کلا سيف الله او بوري پوري اړه لري . البت د کلا سيف الله په کلتوري خاوره کي بلندۍ زياتي جوړي سوي دي . او د همدې خاوري سنځرخېل کاکړان د بلنديو حقيقي وارثان دي . دا هغه خوندور فولکلوري ډول دئ ، چي جوړوونکي او ويونکي يې يوازي نرګاړي دي .پښتنې ښځمني دبلندۍ په جوړولو کي هيڅ ونډه نه لري.

د بلنديو تصنيف بندي

څه وخت چي موږ د بلنديو تصنيف بندي کوو ، نو پس له پلټني و دې قضاوت ته رسيږو ، دا قضاوت کوو ، چي د پښتني فولکلور دغه ځانګړی صنف په عمومي ډول پر دوو برخو وېشلای سو :

۱. اوږدې بلندۍ

اوږدې بلندۍ هغه دي ، چې د بيتونو شمېر يې خوا زيات وي . شاعرانو په داسي بلنديو کي زياتره قبايلي جنګونه ،منلي مړونه او وتلي شخصيتونه راوړي دي. او په عين حال کي حماسي بلندۍ د پښتني ننګ ، غيرت او مړانې ښکارندوی دي . دبلنديو دغه ډول د منلو شخصياتو او ننګياليو پښتنو په ستاينو ډک دئ . په اوږدو بلنديو کي د ټولو قبايلي اوخپل منځني جنګونو تفصيلات او جزييات د شعر په خوږه ژبه په مفصل ډول خوندي سوي دي . دا يو حقيقت دئ ، چې په اوږدو بلنديو کي د خپل وخت او کاکړي چاپېريال ښه په زړه پوري عکاسي سوې ده . په ټولو بلنديو کي د پښتو بې سواده او نامعلومو شاعرانو د هري قبايلي د جنګونو واقعات په کامله ايمانداري خوندي کړي دي . په همدې بلنديو کي موږ د خپل حماسي تاريخ ځرک په ښه ډول ليدلای سو . د اوږدو بلنديو د بيتونوشمېر خورا زيات دئ . البت ځيني په کي ډېري اوږدې او ځيني بيا په کي لنډې وي .خو د خلکو حافظې دومره قوي دي ،زه د خپلو بې سوادو پښتنو قوي حافظې ستايم او اپرين ورته وايم . چې د بلنديو هر ډول يې په ياد زده وي . ځرګنده دي وي ، چې د اوږدو بلنديو ژبه درنه ، سنګينه او په ښايسته توروپسوللې وي .

لنډي بلندۍ

د بلنديو په ويره ساحه کي بيا يو ډول لنډې بلندۍ دي .

دغه بلندۍ د جوړښت او ادبي سکښت په لحاظ له اوږدو بلنديو سره ښکاره توپیر لري . د بلنديو په دې ډول کي زياتره دوه بيتيزي، دوه نيم بيتيزي او يو نيم بيتيزى بلندۍ شاملي دي . د لنډو بلنديو بيا خپل ځانګړی رنګ او بېل خوند وي .

د بلنديو جوړښت او تقطيع

ښکـاره خبره ده، چـي پـه اوږدو بلـنديو کي حمـاسي جنګونـه، قبـايلی شخړي او د پښتنو غښتلي شخصيات خوندي سوي دي . دغه راز لنډي بلندۍ يوازي د کاکړو په ودونو کي ويل کيږي . اوږدې بلندۍ د پښتو په يوه ځانګړي بحر کي جوړي سوي ، چي د بيتو شمېر يې خورا زيات وي . دلته يوازي د ځينو لنډو بلنديو و تقطيع ته ستاسي نظر را اړوو .خو څرګنده دي وي ، چي دغه بلندۍ د يو خاص آهنګ په ملتيا په يو ځانګړي انداز کي ويل کيږي .

البت شاعر لنډي بلندۍ د «هو» په سګنل (signal)پيل کوي . او بيا هره بلندۍ د « هو ــــــ هو» په کلماتو پای ته رسوي . ځيني بلندۍ په سيلابي لحاظ برابري او په ځينو کي بيا ښکاره توپير ليدل کيږي . د اوږدو بلنديو تقطيع د کتاب په پاڼه کي نه سي ځايدلای . نو ځکه يې له تقطيع کولو څخه ډډه کوو.

. دلتـه يوازي د ځينو لنـډو بلنـديو و تقطيع ته ستاسي عالمانه نظر را ګرځوو :

دوه بیتیزه بلندی

سـور تـلتک د ښـه وئ
سي د واغوستئ د واوري پـه خُولـه کي
کـه تـل ای بهیـران ؤ
سپیـه! مړ بـه سي د بل پـه پوستینـه کي

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
آ	سور	تل	تک	د	ښه	وئ	❀				
سي	د	وا	غوس	تئ	د	واو	ري	په	خو	له	کي
که	تل	ای	به	هي	ران	ؤ	❀				
سپی	یه!	مړ	به	سي	د	بل	په	پوس	تي	نه	کي

شیخ ملا خانان يې
ننګوي د په علي او په سنګر کې
که پير يې را رسېږه
چغا لانو راته وانکولل په ځر کې

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
شي	خ	م	لا	خا	نان	يې	❁				
نن	ګ	وي	د	په	ع	لي	او	په	سن	ځر	کي
که	پير	يې	را	ر	س	ږه	❁				
چه	غا	لا	نو	را	ته	وان	کو	لل	په	ځر	کي

دوه نیم بیتیزه بلندی

«چینـــــجـــــن» د نـــــــه اوچـــــړي
ځـي پـه سـر کې د شینشبو خـاشې شنې دي
لـــــــه مـــخـــــــه راځـــــه ووزه
تـــــه پـــــه څـــــه راتـــــه غـــره يـــې
وه هـلـکـــه ! ځـي د سـر سـتـرکـي د شـنـي دي

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
چین	جن	د	نه	او	چ	ړي	❁				
ځي	په	سر	کې	د	شین	شو	بو	خا	شي	شني	دي
له	م	خه	را	خه	وو	زه	❁				
ته	په	څه	را	ته	غ	ره	يې	❁			
وه	هـ	له	که!	ځي	د	سر	ستر	کي	د	شني	دي

یو نیم بیتیزه بلندۍ

سـي مـــه واغـوستـــه کـمـــره
هــغـــه ستـــا عــزيــز د خـوبښ دئ
او بـــه سـي خــر څـولـې پــه کـکـره

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱
سي	مه	وا	غوس	ته	که	مه	ره	❁		
هـ	غه	ستا	ع	زيز	د	خوبښ	دئ	❁		
او	به	سي	خر	څه	و	لې	په	ک	که	ره

الف

۱

اوړی[۱] راســــي تــــرســــي
زمی[۲] راسي خلک به توی سي «دړو» له
کــــه زمــــا پــــه زور خبــــر یــــې
تـوره څـوانـه ننواتـی راسـه پښولـه

آ

۱

آســــور تــــلتک دښــــه وئ
سي د واغوستئ د واوري په څوله[۳] کي
کــــه تــــل ای بهیــــران[۴] ؤ
سپـیه ! مړ به سې د بل په پوستینه کي

خ

۱

«خــــنده کــــی[۵]» د نــــه اوچـړي
اوبـه يې غورزېدلکي[۶] دي لـه سخره
لــــه مــــخــــه راځــــه ووزه
زه خـو داسـي شـاعـران غ...پـه غ...

---

۱. دوبی ۲. ژمی ۳. júlá: څوله د څول مخفف دئ ، یعنی روی یخ . ۴ . bahirān : اشرونه .۵. xandákáy : د بوري پـه سیمه کي یو غر دئ ،چي خېزی (چینې) څیني را وزي ۶. غورزېدلي

(چ)

(۱)

«چینجن»[۱] د نه اوچړي[۲]
ځي په سر کې د شینشوبو خاشې شنې دي
له مخه راځه ووزه
ته په ځه رانه غره یې
وه هلکه! ځي د سر سترګي د شني دي

(د)

(۱)

د میر[۳] سر شازاده خان[۴] دئ
ښایسته کړلي غابن په درخته لوړ دئ
سردار به یو سړی وي
مرګیه! له تا ورک د کوني‌ور دئ

(۲)

د غُول پُسو د مرګ اوبه تودې سي
مځریانو[۵] په له سرې کې
ستی[۶] به ننګ سي
زمور به پته ځله پرې سي

۱. Činjan: د بوري په کلتوري سیمه کي یوکلی دئ ۲. اوچیړي ۳. له میر ځخه مراد میرزیي دي ، چې د سنځر خیلوکاکړانو د علي په لوی ټبر کي یوه غیرتي او نامداره زېلي ښبه ده . ۴. شهزاده خان میرزیی د خپل یو نامتو مشر اوغښتلی پښتون ټبر سوی دئ ۵. زمریانو ۶. ستاسي

(۳)

د سـرې لـنـډکـۍ تښتـنـه
نـوم مـه د زده نـه دئ
اوس د سـر غيـږ کـه کـونـه

(۴)

د شـنـې لـنـکـۍ چښتـنـه
يـووار مـخ تـر شـا راکـوږکـه
شيـن لـوکـۍ د خـې تـرکـونـه

(۵)

د شـنـې لـنـکـۍ چښتـنـه
زه سـې مـخ تـر شـا در کـوږ کـم
يـا بـا ... غـوارم کـه ...

(۶)

دا خـاى د کـليـلـې نـه دئ
کيـلـه کـور درتـه کـومـه
تـا «دال» و «شپـر جـان» تـه ورکـئ
تـس ديکـرى نـو زه پـر ۹... سپـرومـه

﴿ز﴾

﴿۱﴾

زه نُوریم د دې غره غه[۱] راوتلی
هم پرغرو خُم هم پر سمه
له مخه راخه[۲] ووزئ
تی[۳] به لاندي سئ تر ترمه

﴿۲﴾

زما روح ځي خدای پیدا کئ
پراوړمي[۴] مابنام بې واخی ارزایله[۵]
اوس تره[۶] پرتندي راسه
ما دا زبه[۷] سوهان کړکي[۸] ده پخپله

﴿۳﴾

زه زړې «لندی» یایم[۹]
دغه نوکي[۱۰] خومره نه دي جوړي کړکي[۱۱]
که نایي[۱۲] راسره وایه
دا ستا ړیره مه سپاوای در خریلکي[۱۳]

﴿۴﴾

زمونږ «اجي صاحب» دریاب دئ
لکه نُور سي ځپې ووهي اړاند دئ
وما جورو[۱۴] ته مه پام سو
په بازارکي پلیتکل[۱۵] ورته اریان[۱۶] دئ

---

۱. څه ۲. راځه ۳. تاسي ۴. لومړي ۵. عزرایله ۶. تبره، سیخه ۷. ژبه ۸. کړي ۹. وایم ۱۰. نوي ۱۱. کړي ۱۲. Nāi: حجام، خلیفه(Barbour) ۱۳. خریلي ۱۴. مهاجرو (refugees) ۱۵. پولیتیکل (political) ۱۶. حیران

(س)

(۱)

سور غوندۍ[1] د نه نرېږي[2]
سي په سر کې کته سري وزه لوېږي[3]
وماته لنکی راکه
د «آسې»[4] رنکه غبرکه در لنکرېږي

(۲)

سحار ځي نمر را وخوت
اوس ولیاړ پر سم تندي دئ
په کمه روځ مه سیال وې
وش[5] مه درکړی د غوزر[6] پر تره کي[7] دئ

(۳)

سي مه واغوسته کمره[8]
هغه ستا عزیز د خوښ دئ
اوبه سي خرڅولي په ککره

---

۱. Sūrǧwand: د «کبړې ویاڼې» د لمر خاته و خواته یو غر دئ.
۲. نرېږي ۳. لویېږي ۴. Ase: آسه یوه نومیالي پښتنه، چې د مرغه فقیر زی- د ادینا (Adina) سنځر خېل کاکړ ماینه او پخپله «آسه» په ختبه تره غرې کاکړه وه ۵. وېش، بېش ۶. Ǧuzar: د یو سري نوم دئ ۷. Taráki: ۸. سری- ، شری- ، چری-، تُوس

﴿۵﴾

ستی[1] د کرړد[2] میران[3] میتینګ[4] وئ
ما یوه روخ پوښتنه وکه له بازاره ☆
که مرکي را اوړمی نه که
په دغه تاله یه واخه ملغوزاره ☆

﴿ش﴾

﴿۱﴾

شیخ «ملاخانان» یي
ننګوي د په «علي» او «سنځر» کي
که پیر یي را رسېږه[5]
چغالانو راته وانکولل په ځر[6] کي

﴿ښ﴾

﴿۱﴾

ښي توري «بنو» دي
خلک وېرږي د مصری توري له کښه
دا مه اروېدلي
برني یه یایي نیولی دئ پرپښه[7]

---

۱. ستاسي . ۲. ګرد، ټول ۳. Mirān: یا «میرانزي» د زخپیلو کاګړانو یوه پښه ده ۴ . meeting: ناسته ، جلسه ☆ . Bazar: بازار او ملک ملغوزار (Malğūzar) سره ورونه ول . او دوی د بوري د «چنیالی» نومي کلي او سېدونکي او په ختهه میرانزي زخپلان ول ۵. را رسېږي ۶. Jar: ځنګل ، بڼ (forest) ۷. جته ، استاکاره

﴿ک﴾

﴿۱﴾

کــلــــه کــلـــــه ډُکــلـــي[1] وي
کلـه کلـه وروره ! خېزي[2] لـه اسمانـه
ستـــــا د مســــــر[3] زوی وادہ وئ[4]
دا د ځنکه رواج[5] کښېښو و[6] کـلا خـانـه

﴿۲﴾

کــلــــه کــلـــــه ډُکــلـــي وي
کــلـــه کـلــه بـاران اوري پــه پـرخـې
نـــــــه د ټک وئ نـــــــه د ډُک[7] وئ
سـي لــه کـمـي[8] خــوا د راړه نــاوکـې

﴿۳﴾

کــلـــــه کــلــــه ډُکــلــې وي
کــلـــه کـلــه بـاران اوري پــه پـرخـې
لیــــا ســـم پـــــه مــخــــه راســئ
لیــا مـــه غ... دا سپـرې[9] روڼـي خـولـې

---

۱. dukáli :وچ کلي ،وچ کالي ، کاختي ، خشک سالي ۲. خېژي
۳ . másar : مسېـــر ، مشـــر ۴. y ᦢ w: ۆ . ۵ .دود ، دستـــور
(system) ۶.کښېښود ۷. دود ، لوکی ۸. کومي۹. سپېرې

(۴)

کلــــه کلــــه ډُکلــــی وي
کلـه کلـه باران اوري پـه پـرخـې
اوس بـــې ســـره يـــايــو [۱]
زه «مــامــا» يم تــه «خــوريــې»

(۵)

تــر اســمــانــه ډېــره مــځــکــه
د اسمـان پـه پکـر [۲] نــه سې رسېدايــه
مشرکۍ [۳] کـه پر ميان غوټه ځله [۴] پرې کې
دا لــه مــاره ســره نــه سي غــزېدايــه

(۶)

کلــــه کلــــه ډُکلــــی وي
کلـه کلـه باران اوري پـه پـرخـې
ســـي وختـــي ستـــا د لار وې
پشـــرلـــی حـــلالېـــدلــې
ســـي وختـــي ستـــا غـــه رالــې [۵]
سپينه! تا دلم کُوبۍ [۶] په بيه [۷] خرڅولې

---

۱. yāyu : وايـو ، ويـايـو ۲. pikar : فـکـر ۳. mašrákə́y : چُرمُښکۍ (čurmuṣkə́y) ۴. سره ۵. راغلې ۶. kubə́y : د پسه له وازګو څخه جوړيږي . پخوا به په ساراکي خلکو په کُوبۍ ډوډۍ غوړوله ، چې يو خاص خوند يې درلود ۷. قيمت

۞﴿۷﴾۞

کــلــه کــلــه ډُکــلــی وي
کلــه کلــه بـاران اوري پــه پــرخــی
د سیــاځـکــي یــو لــوی ســر دئ
پــه دا بېــخ کــې د ســرو زرو دربلــی

۞۞۞﴿ل﴾۞۞۞

۞﴿۱﴾۞

لــــه کــوره رارهــي ســوم
یــوه پــرده مــه درکــولــه
تــه د پــردې نــــه یــې
هـو هلکـه ! اوس نـو تینکـه کـه تـه ک...

۞﴿۲﴾۞

لــه کښــې[1] بــوری را نــغــاړي
زمــوږ ډېــره بــې بــختــي ده
تـا ندکـی[2] نجـونـه زاړه مړونـه غـواړي
څــي وخــت د نیــمــي شپــې ســي
زوږ بــــه یــخ و کپــي
تــلتک بــــه غــواړي

۞﴿۳﴾۞

لاس پــــه لاســي غــواړم
د پــور خبــري نــه ولــه[3] رسـږ ي[4]
تــه خــوښــه مېــره یــې
تـر لـکی[5] د مـاږ نیولـی دئ خـږړي[6]

۱. له لاندي خوا ۲. تاندي، کوشني، کوچني ۳. سره ۴ رسیږي ۵. مراد: واکه، پتی، پرتوګانی ۶. خږیږي

(م)

(۱)

مـلا صـديـق مـېـړه دئ
اجـي شهيـن دېـر ښـه دئ
اجـي سـكـاؤ[1] سـخـي دئ
تـور سيـدخـان اټک دريـاب دئ
پـر كـنوز آبـات[2] مـلک اودل غـپار[3] دئ

(۲)

موږ خو وريځي نه خورو موږ غوړي غواړو
د دوستک کره راغلي خپل سري غواړو

(۳)

موږ خو وريځي نه خورو ، خاكيني غواړو
مـوږ د لالا خـونـدي مـوريـنـي غـواړو

(۴)

زمـوږ د نـاوي سـر ځـلـه شكېدلـى دئ
پـر سر يې د ميرې كوويک[4] ختلى دئ

۱.Sákāw : د سكاؤ اصلي نوم حاجي حبيب ا الله ؤ ، خو په اجي سكاؤ يې شهرت درلود ۲ . كنود آباد ۳. عبد الغفار ۴ . gowig: خروښ ، خښم ، ظلم

(ن)

(۱)

نن څه عجبه روږ ده
ستا پلار خو دئ سپین ږیری
له مړو حقیقت ولاړئ
دی وږوکي نجونه غواړي

(۲)

نه ناجوړه وم نه څه وم
یوه پرده مه درکوله
اوس نو سم تندي له راسه
د منی کاسي نسکوري دي هرڅ کله[۱]

(۳)

نن عجبه روږ ده
دا خړکي ووره ښورري[۲]
پلانکی ... خوښه مړه دئ
دغه شنه کړنکي[۳] تویږي[۴]

---

۱. harckala : همېشه، تل ۲. ښوریږي ۳. کړنګ يې ۴. تویږي

(هـ)

(۱)

هــــر ځــوک مــــړی ځــوري
ځینـــي ځـان ورتــه پــینځی[۱] کي
ځــــي واخــــي تــــودې ســــولــــي[۲]
نــو ځــي تــوسي پــــه کــږدی کــي

(ی)

(۱)

یهــــــه[۳] خـــــدایـــــه قـــــادره
مـوږ دلتـــه شـــامــــه[۴] نـــاســـت یـو
نـــــاري لاړې[۵] تـــــــــه[۶] بهــــــه دره[۷]

۱. دمړیو پنیځی، کوندری، ځونی ۲. Swáli ۳. yiha: ای، هی
۴.وږی ۵. ولاړې ۶. تر، در ۷. بهادره

د بلنديو په سمسوره لمن کې

د ځينو کسانو نومونه ژوندي پاته دي

نوميالي او جنګيالي يې خوندي کړي
په دې وجه بلندۍ ور د ارځښت دي

۞۞۞

۱.د لياز جلالزي او آنُور جلالزي بلندۍ

دنيا کور د پاني[۱] دئ
وختي[۲] پره[۳] سوئ د طوطي[۴] زور د باري دئ
ليا پړانګ د غره د سر دئ
را وتلی خوږې[۵] په غړوندي دئ
«زريسپ»[۶] د زرو کوتکي[۷]
ليا زمری دئ، په واړه واړه کوږدي[۸] دئ
تور ستر کې مور د جار سه
داتله مخ درته نيولی مُدعي دئ
ملکري يه نور هم سته
ډېر «ناظر» ستا مطلبي دئ
«هستي»[۹] ول: يو خوان رالئ[۱۰]

۱. فاني ۲. وخت يې ۳. پوره ۴. له طوطي څخه مراد لياز (Liāz) دئ. ۵. ẍwáze: خوږه (ẍwáẓa) د کاکړ خراسان د کوندر (kwandar) په سيمه کې يوه ناوه ده. ۶. ظريف ۷. کوته ۸. تکي تکي ۹. هستي ، Hasti : ځرګنده دي وي، چې هستي او ناظر (Nāzar) د انور (Anūr) ملګري ول. ۱۰. راغلئ

ځینو ول : دغه لیاز دئ
غه ځینو ول : د دغ[1] تګ د لوني[2] دئ
انور ول : ږغ پر وکوئ
که دی «لیاز» وئ ،دی به نڅ[3] وهي هوډي[4] دئ
په غوښي به د موړکي
لیاز د روځو ، ننګلیالی د اولمانه[5] دئ
دوهم ملي[6] زریپ دئ
د نامه په روځې ، سرومال زیاتي دئ
زریپ ول : مخ را کوړکه
زه زمندی یم ، کم حاجت د ، د هلکي دئ
انُور ول : هلکی نه دئ
لیاز پتکی پر ورځکو ړدي تر تا ناتې دئ
ځینو ویستئ[7] په سخرو
غه ځینو واهئ په تورو کَروړي[8] دئ
اوړ مي ماپښین پر پیښ سول
سي له لیازه رهېده ،مابنام سیاهي دئ
انور[9] پرجناره وړي

---

۱. dag : د دغـه (dağá) مـخفف دئ ۲. لېونـي ۳ . نڅ ، nac ، نڅ وهل : د جذباتو په حالت کي د سرې پرله پېچل ۴ ضدي ۵ . مېلمانه ۶ . مـل يې : ملګرى يې ۷. ويشتئ ۸. karwázi: پـرهـرونـه۹ . (Anūr)انـور د نـر خوش (Narx̌oš) زوى او پـه خـټـه شبوزيـى ، جلالزى سنځر خېل کاکړ ؤ .

لیاز[1] پرېښو ورسره ځي په تسلي دئ
ملا شېر دل په خپ[2] دئ
زړه په پرې د بلوخ خان او د « اني »[3] دئ
(سر چینه: حاجي محمد ابراهیم جلالزی)

۲. دسردار دوست محمد خان کاکړ بلندۍ

دعدل په باور دئ
« دوسه مد »[4] د مُرغي زوی د ګردو سر دئ
« دلېل » خره[5] را زین که
و « ړوبې » سردار له ځم، ناتار مه اړدئ
له کښې پر «رکې» رالئ

۱. Liaz : لیاز د ساکر (Sākar) زوی، د باقي داد لمسی، د تره کي کړوسی او د احمد کو دی ؤ . نوموړی په خته شاهي زیی، جلالزی سنځر خېل کاکړ ؤ، ځرګنده دي وي، چي د ساکر (Sākar) ځلور زویان ول: ملا شېر دل، بلوخ خان، اني او لیاز. ۲. x̌ap: خپه، خواشیني، خوابدی ۳. Ani ۴. له « دوسه مه » ځخه مراد مبارز پښتون سردار دوست محمد خان کاکړ دئ. نوموړی د جوکیزیانو د « اسحاق » په « کهول » کي د مُرغي (Mūrǧi) زوی او د ملي مبارز نواب بنګل خان کاکړ سپېځلی پلار دئ. دپښتنو دغه باتوره فرزند په ړوب او بوري کي له انګرېزانو سره په پښتني استقامت وجنګېدئ. او لوی نوم یې په پښتني سندور او د پښتنو په ملي تاریخ کي و موړ ته راپاته سو. ۵. xáṛa: آسپه

د کرېبو[1] په ځي کړنجی، زينې په زر دئ
ماښېسين پر کلا څوړ سوئ
دوسه مد له وروغې نيولی مړ دئ
سې ته ماله راغلی يې
سبا درسره ځم د ښو روتن[2] دئ
سبا سره سپاره سول
«دوسه مد» په مخه ځي ختلی لمر[3] دئ
غوړ که «رهـــو» غوړ که
زه يو سوال درته کوم «دلېل»[4] مه مل دئ
ناتار غوارمه د اوښو
«دلېل» زما طمع کوي، کوري پر «تل» دئ
«رهو» ول: واک مو نسته
زموړ خو واک د «جلندر» دئ
ګډی سره را ډېر سوئ
«جلندر» وکه غصه، لاسي[5] اوډر[6] دئ
يوه يه که پر تسه[7] مد کبر[8]
ګولی واوښته مېره خو باطن ګر دئ
له ملا يه ورا وکښه
پاته مړکي[9] اور له ځانه باندي بل دئ
سي تک يه باندي وکئ
ګولی لاندي تر نامه، تره کی ډم[10] دئ

۱. krebo: مفرد کرېب: رکاب ۲. رفتن، تګ ۳.. نمر ۴. له دلېل (Dalel) څخه مراد «دلېل بابو» چي د سل اوسېدونکی او په خته لوڼی پښتون ؤ. ۵. لاس يې ۶. odar: پټ، نهام ۷. وغورخوه ۸. محمد اکبر ۹. پاته مړي ۱۰. Tarákáydam

واده د «جلندر» دئ
سی را ووته زرغون شالې[1] پر سر دئ
څړونکې ځله تس کل
ول : زیاته نه کوم ځواني، واری مه تر[2] دئ
یو دی سلامت لاړئ[3]
بل ژړ غاړو ځله مره کو
ای یوځه د غم ماشر[4] دئ

(په حواله : د حاجي محمد ابراهیم جلالزي)

د دوو مړو بلندۍ

اوړمۍ مېړه :

پر کینې[5] بار خو د خال دئ
پر دا ښي[6] بارخو[7] د زخه
رنګ د، د جدال دئ
خر د نسته که یې نه وهې په مخه

دوهم مېړه :

« سخي ګلو[8] » چې وزلی
په هغه روخې[9] بابړي توپک په څنګ وئ
ما په خپله جدال ولید
رنګې[10] کټ و مټ
دا ستا د مور په رنګ وئ (منبع : حاجي محمد ابراهیم جلالزی)

۱. شال یې ۲. تېر ۳. ولاړئ ۴. محشر ۵. چپه ۶. راسته، رسته ۷. بارخو ۸. سخي ګلو په خته پتوزیی، میر زیی سنځر خېل کاکړ ؤ. ۹. ورخې: ورځ یې ۱۰. رنګ یې

د پسرلي اکا او دولت اکا بلنډۍ

پسرلی اکا[۱] :

خواږه خوهر سړی خوري
خو دئ نه کیي[۲] چي خان ورته پینزۍ[۳] کي
په نیمي شپې د برړن[۴] کئ
و تای نه سوې غول د وکل[۵] په کړدۍ[۶] کي

دولت اکا :[۷]

څه رنګه سړی یې «ښادزیـــیه!»
نه زمندي[۸] لرې نه مړي
د خدای مځکه په ننده[۹] وه
ما خونه دي ستا د مور په ... کي کړي　(ماخذ: حاجي محمد ابراهیم جلالزی)

د حسن او پسرلي بلنډۍ

حسن ویل : را وڅـــکړه[۱۰] پسرلـــیه!
چي د وپوښتم له نَهــــــه[۱۱] وله نَهـــریه[۱۲]
پسرلي ویل : ای کښته میر[۱۳] د ښه دئ

۱.psarláy aka : پسرلی ا کا په خته جلالزی ، سنځر خېل کاکړ ؤ ۲. کوي ۳ . p inzə́y :کـڅـوړه ، کڅوڼـه ۴ . barázan: بـرېـړن (دوریو خانګړی آواز) ۵ . وکړل ۶ . کیړدۍ ۷. دولت اکا په خته جلالزی ، سځر خېل کاکړ اود محلي روایاتو له رویه نوموړی په سترګو ړوند ؤ ۸. زوندي ، ژوندي ۹ .لنده ، لمده ، نوده ۱۰. راوڅکړه ۱۱. nah: تـکـی یا تکونی ۱۲. nahraya : ناری (ناشته ، صبحانه) ۱۳ .Mir : له میر څخه مراد میرزیي دي.

مور د غ... د ای لوړ ځر[۱] میرزیــیــه
حسن ویل : اومه وه که بې مالکو
خو به تا ورله[۲] خاشه[۳] له مُلتـــــنیه[۴]

(په حواله : د ملک نانک سنځر خېل)

د ښادي اُو تاج بلندی

ته « ښادي[۵] » وې پر ما غم سوې
و ازارو ته مه سم سوې
زما نوم « ملا ودود » دئ
تاج[۶] مه وزني[۷] خپل مه سود[۸] دئ
کټ مې و ساځئ[۹] په اور کي
تاج مه نه پرېـږدي په کور کي
نه د راتـــه، نه مـــه درته
تاج را و لـــېږدوه[۱۰] بیرته

(سرچینه : ملک نانک سنځر خېل)

---

۱. jař: ځنګل، بن ۲. وروړه ۳. نوکی، یو ځه ۴. mult ánáy د مالکي ځا ۵.. ښادی په خته جلالزی، سنځر خېل کاکړ ؤ ۶. تاج په خته میرزیی سنځر خېل کاکړ ؤ ۷.وژني ۸. ګټه، فایده ۹. وسوځئ ۱۰. rāwálẓdáwa : را ولېږه، را واستوه

د سالو او غونډک بلنډۍ

سالو[۱] درلې[۲] نارې
وار د تر[۳] دئ، خره[۴] واړوه له لیارې
سالو ویل: حسینه![۵]! ته رخصت یې
ولونه پر ته[۶] که د سکاڼې[۷]
حسین ویل: پر در ګرزم
سي سبا به ما له څه یایي[۸] ورندیاري[۹]
دی څوړ[۱۰] سو له ابلکي ☆
څله کښې یې که وړانګې سوې څې[۱۱] ولیاړې
تور ډال یې ورا سم کئ
ګوتې وکښې تر ګډې کولې غاړې
ګډې[۱۲] ږغ پر له وکئ
دوی ول: مه ورځوئ[۱۳] سالو څنډه درنغاړې
غونډک[۱۴] ږغ باندې وکئ پر درخویه
خو زمری سالو دئ خو د به کوې وارې

---

۱. Sālo: سالو د کلا سیف الله په «پتیا ؤ باځزیي» نومي ناوې کې د «توري خولې» اوسېدونکی او په ختّه سپېزیی ابراهیم زی، سنځر خېل کاکړ ؤ ۲. درغلې ۳. تېر کې د «توري خولې» ۴. xáṛa: آسپه ۵. Hussain: حسین د سالو سپېزیي ورور ؤ. ۶. پورته ۷. آسپه ۸. وایي، ویایي ۹. ورېنداري ۹. کښته، شېوه، شوه، تا ۱۰ خین، جین، ترې ۱۱. څخه، څخه ۱۲. خلکو، سړیو ۱۳ ورځي ۱۴. غونډک (Ğundak) دکلا سیف الله د «پیتاؤ» اوسېدونکی او په ختّه پاځزیي سنځر خېل کاکړ ؤ. ☆. ابلق: مراد آسپه

وصيت وكه كايږه
سالو ويري «باخزيي» مه[۱] د[۲] كي[۳] خواري
ده ول[۴]: زما وصيت له څه دئ
يو «ملا رشيد» خبر كوئ[۵] سئ[۶] دي څه رااباندي ويايي
رشيد ول: وس مه نسته
سي «خوستي» راباندي زاړي
«طوطي» سالو د كبنبـيوست
پاته مرګي[۷] سي د شاپر پښو ولياړكي[۸]
سپري[۹] لرمون د وچ سه
مه د و دره[۱۰] پرخاى باندي بيانې
څه وئ، دغسي وخوت
د «سالو» څلى ولياړ پر «سپين پېتاؤ» دئ

(سرچينه: حاجي محمد ابراهيم جلالزى)

د ارزبېګي او جلال خان بلندۍ

نن بيا توپان اوردي[۱۱]
ارزبېكى[۱۲] د بل په ميږو كي ښورږي[۱۳]
رمي يه[۱۴] خين جلا كي

---

۱. مي ۲. دي ۳. كړي ۴. ويل ۵. كئ، كړئ ۶. چي، چې ۷. پاته مرې ۸. ولاړي ۹. Spáre: آسپه ۱۰. ودرېږه ۱۱. اوربږي ۱۲. ارزبېكى (عرض ببكى) په ختهٔ جِيكى (jigáy) سلېمانخيل غلجى، چي په كتواز كي د ممى (Mamə́y) نومي كلي اوسېدونكى ؤ ۱۳. ښوريږي ۱۴. يې

قران یه نه مانئ شودې[۱] بنه پرلکړي[۲]
کېتراڼ[۳] ول : ډېره سخته ده
تندي وري په ځنکی[۴] کي پیښي کړي
« سردار»[۵] ول : تکیه وکه
شپه به تره سي ، سحار بیا رڼیا[۶] کړي[۷]
د ګډو مخې[۸] ونیوئ
« تور کېتراڼ » تر لینکو[۹] میرو نه تروړي[۱۰]
کاړتوسې[۱۱] ورته تو[۱۲] کل[۱۳]
«جلال خان » د توپ ګولی میان ته لوړي[۱۴]
ګرد کلی چا ماري سوئ
دغه روځ د پر چا نه برابرړي[۱۵]
اید رې[۱۶] یه کې را ډکي
جلال خانه ! تهـــه[۱۷] مه نه درته سمړي[۱۸]
پر قران باندې ایهـــه[۱۹] کل
جلال خان د اسمان تندر باندي لوړي

(منبع : بدر خان جلالزی)

---

۱ . شیدې ،شیودې ، پی ۲ . لکیړي ۳ .ketrāṇ :کېتراڼ په ختـه یامین خېل مرادنزی ، سنځر خېل کاکړ ، چي په کاکړ خراسان کي د « کاڼوکی: kāṇokә́y» نومي کلي اوسېدونکی ؤ . ۴.وندر . ۵. Sardār: لـه سردارخخه مراد سرادر جلال خان تولاخېل مردانزی دئ ، چي په کاکړ خراسان کي د « بنیغاله » اوسېدونکی ؤ۶. ګرد ، ټول ۶. رڼا ۷. کیږي ۸. مخ یې ۹ .لـنکي ۱۰. تېریږي ۱۱. کارتوس یې ۱۲ . توی ۱۳ . کړل ۱۴. لوېږي ۱۵.برابریږي ۱۶. هدیرې ۱۷. tah: تهیه ۱۸. سمېږي ۱۹ . انکار

د ښالم او ودان بلندۍ

د ریابم بې ارپونه[۱]
د ښالم[۲] ښکارزن تر ما نه ول مړونه
ودان[۳] دعوه په وکه
ول : غبرګی[۴] ګتم پرکښې به ړدم سرونه
ښالم ول : را خطا سوې
زما په سر کې د کوترو شنه سیلونه
ودان مي کئ هلاکه
ده منګولي په « برایم » ولګولې
ښالم ولاړئ « جهان » له
ول : زه غواړم له «غـــوندګه» کومکونه
غونـــدک[۵] ورته ایـــهه[۶] ګل
کنزوری[۷] یم« بـــرایم »[۸] لري مړونه
ښالم ځین را ولیاړ سوئ
ول : ننواتي ستا غه خوار دئ په عمرونه
غونډک[۹] ول : نن یه بوزوئ[۱۰]
سکاڼ[۱۱] راغلی دئ خطر بې وي پُر[۱۲] پړونه[۱۳]

۱. حرفونه ۲. Ṣālam: ښالم د کلاسیف الله اوسپدونکی او په خته حیدر زیی ، سنځر خېل کاکړ ؤ ۳. Wadan :ودان پـه ختـه ښهـزیـی ، جلالزی سنځر خېل کاکړ ؤ.۴. ğbargə́y :غبرګی په کاکړستان کې دیوې مځکې نوم دئ ۵ .Gundak: د کاکړو په سنځر خیلو کې د غونډک کهول « جهان » بلل کیږي . ۶ . iya : نه، انګلر ۷ . کمزوری ۸ . ابراهیم ۹. غونډک د « درې پلري » سردار او په خته باځزیی، سنځر خېل کاکړ ؤ ۱۰ بوزئ ۱۱. دلته له سکاڼ ځخه مراد ښالم حیدر زیی دئ ۱۲ . Pur : پر (Par) ۱۳ لیاري

« پی ګل »[1] ول : زما تلاک دئ
زه به غواړم له خالقه کومکونه
ښالم ول : نن مه وزني
زما پر سوندو دي د سرو وينو بويونه
را ځوئ سي کښته ولاړ سو
پځ[2] مه جوړ دئ ، دالته کوز ځړي مالونه
« هنر »[3] ول : زما تلاک[4] دئ
که به چپ[5] کم ، زه له لياري کدمونه[6]
هنر ول : ته بليا[7] تښته
ځان به خلاص کې ، تيا[8] د بل کوې غمونه
« پی ګل » ول : خدای دې هُل[9] کي
نن پر « تور مامک » نو ځوک نښندي سرونه
ښالم ول : خوريـيه ! چپ که
پر مخ درسه ، نور را واخه منجلسونه[10]
له پاسه پر « ړوب » راغئ
تور ښالم په توپي خې کاړه برتونه[11]
« مريـــي يـــوتي » له ورغه
ولوئ[12] په ګرزاوئ مخ بپلتونه

---

۱ . پی ګل په خټه حيدر زيی ؤ . ۲ . Paǰ :پځ يا په بله ژبه پځ (Pac)
: عذر، پېلامه ، بهانه ۳ . هنر په خټه حيدر زيی ؤ . ۴ . طلاق ۵ .
Čap ۶ . قدمونه ۷ . بلا ۸ . tiā: ته وا ۹ . هُل (hūl) : بدي ، شر
۱۰ . مجلسونه ۱۱ . برېتونه ۱۲ . Walawə y : ورله وېي

پی ګل ول : هنر برید کښوول
ماماځان ټینګ که سې بد نه کو رنګونه
ښالم ول : زوی د لوی سه
خوریه بنګه ! زه پر تا راوړم شکونه
ښالم ول : سلطان [1] ګوره
که په کښې وئ سور به ځې خواره ځنګونه
پی ګل ول : سلطان نسته
ماما زموږ سړې تبی چپ تا کبیرونه [2]
پی ګل ول : دا زینی نو ځوک دئ
سې د داړ په مخه ځې خواره ځنګونه
ښالم ول : دا زینی « ودان» دئ
ماما وله یه ، اغوستې دې سالونه
ښالم ول : ړغ پر وکه
« سور» [3] به و درې ، سې ووهم اورونه [4]
پی ګل ول : تکیه وکه
مور د جار سې ، د لینګی [5] وکاړه ولونه
« چټ » [6] هم ورته تکیه سوئ
د لنډی تپور یه پرته کئ له تی یه
سې ټک سوئ «ودان» وپروتی [7]
ده ول : جیو : [8] و [9] ړغ د وګرزم لاری یه

---

۱. سلطان په خته ښهزیی ، جلا لزی ، سنځر خېل کاکړ ؤ .۲. تکبیرونه
۳ . له سره ځخه مراد سلطان ښهزیی دئ ۴ . توپکونه ، توپکونه ،
تیپکونه ۵ . لنګی ۶. čaṭ: له چټ ځخه مراد « ودان جلالزی»دئ
۷. پرپوتئ ۸. جار ۹. تر ، در

پې ګل ماما رد سوئ
سهـه[1] يه ووهل ، ګولۍ جوړ کل خوپونه
شالم ول : زوی د لوی سه
خوریه بنکه! پر ژړمه[2] مه وایه تومتونه[3]
پر سرت[4] یه سره لمبه سوه
پر زړه یه دي ژخموئه
پې ګل ول : تاک[5] پر سم دئ
پر شا مه وهه کړه ماما پکرونه
سي...............نیمګړي (سرچینه : اَیـک باځزیی)

یادونه : دغه پورتنۍ بلندۍ په پای کي یو څه مانده ده . که خدای کول، پاته برخه به یې یو وخت زه پخپله له شاغلي اَیک باځزيي: Ayak Baczai څخه ولیکم .او د کتاب په دوهم چاپ کي به یې ستاسي و درانه حضورته وړاندي کړم.

۱. جوابي بلندۍ

(۱)

پاروند[6] د، د وړا پرغ وئ
برایه[7] درته ماتله[8] وم پرپَسکي[9]
له مخه راځه ووزه
د نصرت[9] غ... د، وهم د م ... په ... کي

۱. سا ۲. žar: له «ژړ» څخه مراد توپک دئ . ۳ . تهمونه ۴ . صورت ۵ . tāk: وار ۶.پـارون، پـرون ۷. برایي، بېګا ۸ . معطله ۹. paski: د کلا سیف الله د «بندات پتوزیي» په سیمه کي یوغر دئ .۹نصرت په ختـه پتوزیی، میرزیی کاکړ وُ .

په مور ... د دومره ږ... بیـــایم
کلا چې جوړوله
د «ولي کهول» یه ناست وئ په برنجان کي
چي د آس تر هغې پرړه[1] وي په نار کي

❀﴿۲﴾❀

هر سړی چې مړ سي
ورله زړه[2] سي د کیامت[3] سختي خواری
وګوره ته د لیار مه وای
چې د غلا کل
نه[4] چرګان څلور کاسې یوه چکی[5]

❀❀❀

څه سړوکی باد دئ
لویه خدایه! څه وریځ د که را توره
له ایمانه به پر ووزې
سپینه! زما خورلنه نه وته له کوره

---

۱. پنډه ۲. warla zṛa: وریاتي، وریادي، ورپه یادي ۳. قیامت ۴. nine: نهه ۵. čákə́y: د وازګې چکی

(۳)

یارکی:

ستا مور چي پنځو يووړه
ځيني خلک په خبر دي
غه ځيني به ليا اوس په خبرړي[۱].
په کستي[۲] ځان ويده[۳] کئ
د کيامت[۴] په روځ[۵] د[۶]نه تر ور ترړي[۷]

چارشنبې:

يو څه ملنکين ځوان يي
هو، يار کيه! داسي توريي لکه ينه
له مخه راځه ووزه
لکه پلار پسکی د نه دري په ک...

---

۱. خبرېږي ۲. قصداً ۳. بيده ۴. قيامت ۵. ورځ ۶. دي ۷. تېرېږي

﴿۴﴾

اتو میرزی :

دا زړه یو داسې شی دئ
چې په هر زړه کې ووهې بدکې
ستا رنګ دا «بولا نات[1]» دئ
د تسیل[2] په میان کې ناست وای په بُنګله کې

ساتو ملوک میرزی :

جرمن چې « ړوب » له راغئ
پرنګي[3] ول :[4] ما به واچوې له تخته
ته هم رالې[5] زما سیال سوې
لونی د چیري ... بې بخته

اخځلیک

د پښتو هغه چې د زريني پانګي په دې په دی خوندوره او په زړه پوري او برخه کي د سرچینې په ډول استفاده ځیني سوې ده، نوم یې په لاندي ډول دئ :

❀ ... د کسې د لمنې پښتانه لیکوال دوهم ټوک، لیکوال : سیال کاکړ خپروونکی : بولان بک کارپورېشن، مطبعه : زمانه پرنټینګ پریس ۱۹۸۳ م کال، کوټه

❀ ... زما شخصي یاد داښتونه

---

۱. Bolānāt: بولانات د انګرېزانو په دوره کي یو نامتو هندو ټېر سوی دئ ۲. تحصیل ۳. پېرنګي ۴ . ویل ۵ . راغلې

برغازی

بـرغـازی ځـانـګـړی صنف دئ د پښتو
راتـول کـړی سیـال کـاکړ دئ دا پـه مینـه

وطـنـونـه مي تر پښو دي لانـدي کـړي
څو پیدا کـړم «بـرغـازی» د پښتو زه

لـوی څپـرکـی د پښتو تشکیـلوي چـي
ځکه ګراني «برغازی» پر سیال کاکړ دي

پـردر در د پښتـنـو یـم ګـرځېدلـی
پـه خواریو تـولـي کړي «برغازی» ما

د برغازیو بېلا بېل نومونه

برغازی (Barğāzә y) چې د پښتني فولکلور یو لوی او ویاړلی څپرکي تشکیلوي، د کاکړستان په بېلا بېلو سیمو کي په جلا جلا نومو سره یادېږي . زیاتره خلک خپله دغه عامیانه سرمایه د برغازی په نامه یادوی . چې البت وهمدغه برغازیو ته بیا ځیني خلک برغزی (Barğāzә́ y)، ځیني یې برغزو (Barğázo)او ځیني یې بیا برغاز (Barğāz) بولي .

خو څرګنده دي وي، چې د پښتني فولکلور دغه خوندور ډول بیا ځیني خلک د ستوني (Stūni) په نامه یادوي . او دا چي برغازی په ستوني کي ویل کیږي، نو له همدې کبله خلکو پرخپلي دې لرغوني فولکلوري پانګي باندي د ستوني غوره نوم ایښی دئ .

دبرغازیو پیدایښت او سرچینه

موږ دا وخت څه باوري منابع او یا بیا څه مستند اسناد په لاس کي نه لرو، چي برغازی به څه وخت په وجود کي راغلي وي ؟ خو پخپله چي د نړ (naṛ) وتاریخ ته وګورو، نو په یقیني ډول ویلای سو، چي برغازی د پښتني فولکلور یو ډېر پخوانی او زاړی ډول دئ . او دا عین ممکنه ده، چي ابتدایي تاریخ یې وکاکړی غاړو او پښتو لنډیو ته ور نژدې وي .

او دا چي برغازی د ستوني په وسیله د نړیا په بله ژبه د نې (ni) په ملتیا ویل کیږي، نو د برغازیو لرغونتوب په اثبات رسوي . او پخپله د نړ (naṛ)او یا نل(nal) په وسیله فولکلوري سندري ویل په پښتنو کي یو لرغونی دود راغلی دئ .

د برغازیو لویه او مرکزي سرچینه کاکړستان دئ . د پښتني فولکلور دغه لرغونې اثاثه د کاکړستان په کلا سیف الله، کاکړ خراسان، پیتاؤ باځزيي، چینه برت خېل ،مُرغه کبزيي، مسه خېل او د تاریخي بوري په بېلابېلو سیمو کې خوندي پاته ده . په تېره بیا مېختر (Mex̌tar)، برد (Bárad) او لوړه لی (Loṛáláy) د برغازیو لویې مرکزونه او سرچینې دي .

د برغازیو خصوصیات او نیمګړتیاوې

برغازۍ چې د پښتني فولکلور یو سمسور ډول او جانانه صنف دئ، پخپله لرغونې او غني لمن کې ځیني خصوصیات او نیمګړتیا وې را نغاړي، چې دلته په لنډ ډول بیانیږي :

❁ .... د برغازیو ژبه سوچه، روانه اوسلیسه ده .

❁ .... برغازیو پخپله لویه لمن کې د پښتو ډېر پخواني او ا صیل توري خوندي کړي دي .

❁ ....برغازۍ د پښتني چاپېریال ښه په زړه پوری عکاسي کوي .

❁ ....د پښتني فولکلور دغه خوندور ډول د خلکو د ذوق او شوق ترجمان دئ .

❁ ....د پښتو دغه نازنین ډول د پښتني هنر ښکارندوی دئ ،چې البت د برغازیو هنر مندان د ستاینې اوقدر وړي .

❁ ....برغازۍ د کاکړو په سوچه او لرغوني کړدود «کاکړي» کې جوړي سوي دي .

❁ .... په برغازیو کې ځیني ښځینه نومونه خوندي سوي، چې البت دغه واړه تش علامتي نومونه دي . لکه شنی خالی، پاتی، پاتو، زرو، ژړو، سبو، زانګه او داسي نور...

۞ .... په زياتره برغازيو كي ځيني مسرۍ په تكراري ډول راغلي دي.
۞ ....برغازۍ د پښتني فولكلور يوخورا لرغونى ډول دئ ، چي پخپله لويه او ويړه لمن كي د «آزادي شاعرۍ» خورا خوري او په زړه پوري نمونې پخپله پسته غيږ كي رانغاړي.
۞ ....برغازۍ په خورا ساده او خوندورو تشبيهاتو پسوللي دي .
۞ .... د برغازيو شاعرانه ژبه بېخي عاميانه او اولسي ده .د برغازيو منظومي خبرې داسي ښكاري لكه نثري كايونه .
۞ .... برغازۍ د پښتني چاپېريال ډېر ساده مطالب او خواږه كايونه په خپله درنه لمن كي راوړي .
۞ ....داچي برغازۍ بې سواده خلګ جوړوي ، نو ځكه په ځينو برغازيو كي خوړجن توري او نامناسب لغات راغلي دي . خو ما د داسي تورو پر ځاى نكتې (...) ايښي دي .

د برغازيو د ويلو يو ځانګړى انداز

برغازۍ د پښتنى فولكلور هغه په زړه پوري ډول دئ ، چي د دوو كسانو په وسيله پښتني محافل ګرموي . او د دوو هنر مندانو په وسيله ويل كيږي .ددې فولكلوري ټانكي د ويلو يو ځانګړى او خاص انداز وي . لومړى واريو هنرمند پخپل ستوني كي يوه برغازۍ په ډېر مهارت او يوخاص آهنګ سره پيل كړي . بيا وروسته د هغه فنكار انډيوال همدغه برغازۍ پخپل نړ (naṛ) كي په ډېر هنر او مهارت سره اړوي . حقيقت خو دا دئ ، چي د سات تېرۍ دغه خوږې شيبې ډېري خوندوري ، په زړه پوري او له سرور ډكي وي . د برغازيو هنرمندانو ته ناست كسان خوشاله او زړونه يې په نڅاوي .

هغه هنر مند چي برغازۍ په ستوني كي وايي ، په

فولکلوري اصطلاح ستونچي (Stunči) بلل کیږي . او هغه فنکار چي د ستونچي سره نږ (دروی :darwə́y) وایي ، د خلکو په ژبه نړچي (naṛči) او یا بیا د ځینو خلکو په اصطلاح ناړي (nāṛi)بلل کیږي .

پر برغازیو باندي سوی کار

برغازی چي د پښتني فولکلور یو خوندور او نازنین ډول دئ ، لومړی وار ما د « اولس » مجلې په وسیله په ادبوالو پېژندلی ؤ . خو هغه وخت ما د برغازیو زیاتي نمونې په لاس کي نه درلودې . زما دغه لیکنه بېخي ابتدایي او د معلوماتو په لحاظ نیمګړې وه . بیا وروسته زما دغه مقاله چي د برغازیو په څنګ کي یې بلندی (Bálandə́ y) او سلسلې (Salsále) پخپله غېږ کي رانغښي وې . د جناب استاد رفیع او کران زلمي هېواد مل په همت د « فولکلري سندرې » په نامه یوه وړه رساله د افغانستان د علومو اکاډمي د ژبو او ادبیاتو انستیتیوت په ۱۹۷۸ میلادي کال چاپ کړه .

خو زما وروسته بیا دغه نیمګړې سلسه چا تعقیب نه کړه . او دا ویاړ بیا هم زما په برخه سو ، چي یو زیات شمېر برغازی مي د خلکو له سینو څخه را وایستې . او د کتاب په دې برخه کي د یوې ځېړني په ملیتا ادبوالو او د پښتني فولکلور و درنو څېړونکو ته وړاندي سوې .

اوس خلک په برغازیو شرمیږي

ښکاره خبره ده ، چي زمانه واوښته . پخواني ذوقونه بدل سول . خپله ماضي مو هېره کړه . په حال کي بې حاله یو . سباوون مو پر خدای سپارلی دئ . نو په داسي شرایطو کي د پښتني فولکلور به څه حال وي . ماشومان مو پردیو ژبو را تباه کړل . د

ټيليويژن (televistion) ، انټرنيټ (internet) او موبايل (mobile) منفي اړخونو په موږ کي څه پرې نه ښوول . پښتو او پښتني فولکلور د چا په ياد دئ . برغازی خو پر پرده ، د يوه پښتانه کوشني او ځوان د پښتو يو څو کيسی او د اتڼ يو څو ناري يې لا په ياد نه دي . موږخو د ژبي په څنګ کي خپل ملي هويت هم له لاسه ورکړی دئ . بې ژړا بل څه نه دي راپاته .

ربښتيا خبره خو دا ده ، چي زموږ نوی نسل په برغازيو شرميږي . خپلي دغي ملي اثاثې ته په سپک نظر ګوري . نو همدغه وجه ده ، چي برغازی د ورکېدو او فنا کېدو په حال کي دي .د خدای شکر دئ ، چي ما پر وخت د برغازيو ډيري نمونې را غونډي او خوندي کړي . فکر نه کوم ، چي زما وروسته دي بيا بل څوک برغازی را ټولي کړي .بس ـــ ، همدغه دي ، چي دزريني پاڼکي په برخه کي زېرمه او د تل لپاره خوندي سوې . نوي خو ښځي جوړېږي نه ، او ښخوانی په ډېره چټکی سره د ورکېدو په حال کي دي .نه بيا څوک ستونچي (Stŭnči) ووينې او نه ناړي (Nāṛi) . دغه فولکلوري اصطلاحات به يوازي په کتابو کي ژوندي پاته وي . خيال مي نه دئ چي بيا به د پښتنو په نوي نسل کي د ستونچي او ناړي غوندي فولکلوري هنر مندان پيدا سوي وي ، چي پښتني محفلونه به د خپلو ستونو او فولکلوري آلاتو (instruments) په وسيله په « برغازيو » ګرموي . همدغه پياوړي هنر مندان دي ، چي تر دې وخته پوري د کاکړستان په غرو او رغو کي پخپل ښايسته آواز او خواږه ساز د خلکو مات او ستړي زړونه ټکوروي .

د برغازيو ادبي جوړښت او تقطيع

برغازی د پښتو هغه په زړه پوري فولکلوري شاعري

ده ، چې د کاکړۍ غاړو غوندي د پښتو په لنډ ملي بحر کې جوړېږي . خو توپیریې دومره دئ ،چې کاکړۍ غاړي تش دوې مسرۍ وي ،چې په مقابل کي د برغازیو مسرۍ تر دې زیاتي وي . دغه راز لکه څنګه چې کاکړۍ غاړي زیاتره اته او اته سیلابیزه وي ، چې البت ځیني بیا په کې «اووه» او «اته »هم وي . همدغه حال د برغازیو دئ ،چې زیاتره اته او اته سیلابیزه وي . خو ځیني وخت یوه و یشمه په کې اووه او اته سیلابیزه پیدا سي . همدا ډول کاکړۍ غاړي او برغازۍ په یوه وزن کې جوړېږي،چې ا لبت د برغازیو په مقابل کې په کاکړۍ غاړو کې د قافیې او ردیف پابندي زیاته لیدل کېږي . خو په برغازیو کې بیا د قافیې او ردیف خپل یو ځانګړی رنګ دئ . ښکاره خبره ده ، چې د کاکړۍ غاړو د ویلو بېل بېل طرزونه او ځانګړي وزمونه(وزنونه) دي . څو که چیري یو سړی وغواړي ، برغازۍ د کاکړۍ غاړو په بېلا بیلو طرزونو کې په اساني سره ویلای سي . او په آهنګ کې یې چنداني فوق نه راځي .

برغازۍ که څه هم د جوړښت په لحاظ کاکړۍ غاړو ته ښېخي ورنږدې دي، خو د فني سکښت په لحاظ یو د بل سره خورا زیات توپیر لري . د برغازیو په ویړه او زرخېزه لمن کې یوه بیتیزه ، یو نیم بیتیزه ، دوه بیتیزه ، دوه نیم بیتیزه ، درې بیتیزه ، درې نیم بیتیزه ، څلور بیتیزه ، څلور نیم بیتیزه او پنځه بیتیزه برغازۍ لیدل کیږي . امکان لري ، چې په راتلونکي وخت کې و یو بل چاته نوري نموني په لاس ورسي . ددې لیکني په پای کې د بېلا بیلو برغازیو تقطیع وراندي کیږي :

یوه بیتیزه برغازی

دستګیره! پړده راکې   لویه پیره! پړده راکې

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	❁	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
دس	ته	ګي	ره	پړ	ده	را	کې	❁	لو	یه	پي	ره	پړ	ده	را	کې

هلکانو کور مو چیري دئ   د بوري ډګر چیري دئ

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	❁	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
هل	کا	نو	کور	مو	چي	ري	دئ	❁	د	بو	ري	ډ	ګر	چي	ري	دئ

یو نیم بیتیزه برغازی

پــاتــو غــومبــر پــه زورکــه   لــه کښــې وریــځ راتــوره کــه
شپــانــه میــا راتــولــه کــه

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	❀	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
پا	تو	غوم	بر	په	زو	ره	که	❀	له	کښې	و	ریځ	را	تو	ره	که

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
شپا	نه	مه	یا	را	تو	له	که

چــرکــی پــه خــولــو تــوره   بــایک راوستــه اوبــولــه
بــایک راوستــه اوبــولــه

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	❀	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
چر	کی	په	خو	لو	تو	ره	❀	با	یک	را	وس	ته	او	بو	له

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
با	یک	را	وس	ته	او	بو	له

دوه بیتیزه برغازی

بر گرد ژړو میني دي — بر گرد ژړو پلونه دي

هر ځای د ژړو ناري دي — گایونه دي رودونه دي

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	❁	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
بر	گر	د	ژ	ړو	مي	ني	دي	❁	بر	گر	د	ژ	ړو	پلو	نه	دي
هر	ځای	د	ژ	ړو	نا	ري	دي	❁	گا	يو	نه	دي	رو	دو	نه	دي

دوه نيم بيتيزه ابر غازی

بـازار ميـان دئ خـولـکـی راړه　　　يـار وليـاړ دئ خـولـکـی راړه
شـرم نستـه خـولـکـی راړه　　　شور مـاشور دئ خولکی راړه
سـرپ غـرمـې دي خـولـکـی راړه

۞۞۞

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۞	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
با	زار	ميان	دئ	خول	کی	را	ړه	۞	يار	و	لياړ	دئ	خول	کی	را	ړه
شه	رم	نس	ته	خول	کی	را	ړه		شور	ما	شور	دئ	خول	کی	را	ړه

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
سرپ	غر	مي	دي	خول	کی	را	ړه

درې پیتیزه برغازی

بـــرکـــړ د زور مېـــنـــي دي — هـــر ځـــای د زروپـــلـــونـــه دي
لیاپلونه دي لیا غولي دي — بـــرکـــړ تـــه زرونـــه راځـــي
اوس څه سوه نجلی نه راځي — نـــو نـــه راځـــي نـــو نـــه راځـــي

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸		۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
بر	کړ	د	ز	رو	مې	ني	دي		هر	ځای	د	ز	زور	پلو	نه	دي
لیا	پلو	نه	دي	لیا	غو	لي	دي		بر	کړ	ته	ز	رو	نه	را	ځي
اوس	څه	سوه	نجل	لی	نه	را	ځي		نو	نه	را	ځي	نو	نه	را	ځي

درې نیم بیتیزه برغازۍ

سنځر لور اوبو له لاړه　　　شین خالی رودو له لاړه
دا دیار کایو له لاړه　　　کُوډی وچ اوبو له لاړه
ماځیکر لرکو له لاړه　　　ډبر وچ پینکو له لاړه
شین خالی کایو له لاړه

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	❀	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
سن	ځر	لور	او	بو	له	لا	ړه	❀	شین	خا	لی	رو	دو	له	لا	ړه
دا	د	یار	کا	یو	له	لا	ړه	❀	کُو	ډی	وچ	او	بو	له	لا	ړه
ما	ځي	کر	لر	کو	له	لا	ړه	❀	ډ	بر	وچ	پین	کو	له	لا	ړه

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
شین	خا	لی	کا	یو	له	لا	ړه

څلور بیتیزه بر غازی

بر کړ د ژړو کیلي دي — هر ځای د ژړو کیلي دي
نه غولي دي نه مېني دي — هر ځای د ژړو ناري دي
هر ځای د ژړو پلونه دي — هر ځای د ژړو باري دي
مېلن د ژړو ناري دي — هر ځای یه اریویلي دي

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	❀	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
بر	کړ	د	ژ	ړو	کي	لي	دي	❀	هر	ځای	د	ژ	ړو	کي	لي	دي
نه	غو	لي	دي	نه	مې	ني	دي	❀	هر	ځای	د	ژ	ړو	نا	ري	دي
هر	ځای	د	ژ	ړو	پلو	نه	دي	❀	هر	ځای	د	ژ	ړو	با	ري	دي
مې	لن	د	ژ	ړو	نا	ري	دي	❀	هر	ځای	یه	ا	ري	وي	لي	دي

څلورنیم بیتیزه برغازی

درڅه سي څو درڅه سي څو — بیا پرته خراسان له څو
ډکر له څو ډکر له څو — مالکنډ له څو مالکنډ له څو
توبې له څو توبې له څو — سامي له څو سامي له څو
بیا بېرته المبار له څو — لاکی له څو لاکی له څو
ولمي له څو ولمي له څو

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	❁	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
در	څه	سي	څو	در	څه	سي	څو	❁	بیا	پر	ته	خ	را	سان	له	څو
ډ	کر	له	څو	ډ	کر	له	څو	❁	مال	کنډ	له	څو	مال	کنډ	له	څو
تو	بې	له	څو	تو	بې	له	څو	❁	سا	مي	له	څو	سا	مي	له	څو
بیا	بېر	ته	ا	لم	بار	له	څو	❁	لا	کی	له	څو	لا	کی	له	څو

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
ول	مي	له	څو	ول	مي	له	څو

پنځه بیتیزه برغازی

راځــــه وړې راځــــه ســـي څـــو — چــارکــل والــي راځــه سـي څـو
دکــل کــډی راځــــه ســي څـــو — بــوری ســور دئ بــوري لـــه څـــو
بيــا پــرتـــه خـــراســان لـــه څـو — بيــاکښتــه هـــنـدوستـان لـه څـو
بيـــا بيـــا تـــوري لاکـــی لــــه څـــو — بيـــا بيـــا د مـــري ميـــان لـــه څـو
بيـــا بيـــا دکــوهــلـو ســرلـــه څـــو — بيـــا بيـــا بـــه کـډ يبـر لـــه څـــو

١	٢	٣	۴	۵	۶	٧	٨	❁	١	٢	٣	۴	۵	۶	٧	٨
ر	څه	و	ړې	را	څه	سې	څو	❁	چار	کل	وا	لي	را	څه	سي	څو
د	کل	که	ډی	را	څه	سي	څو	❁	بو	ری	سور	دئ	بو	ري	له	څو
بيا	پر	ته	خ	را	سان	له	څو	❁	بيا	کښته	ته	هن	دوس	تان	له	څو
بيا	بيا	تو	ري	لا	کی	له	څو	❁	بيا	بيا	د	مه	ري	ميان	له	څو
بيا	بيا	د	کوه	لو	سر	له	څو	❁	بيا	بيا	به	کډ	ډي	بر	له	څو

(الف)

(۱)

اور پــــوه کـــــــه
ځیـــنـــځـی [1] پـــورتـــه کـــه
چـــارګـــل د پـــــه ایـــرې ســـوئ

(۲)

اور پـــــوه کـــــــه
پېـــکـــی پـــرتـــه کـــه
ډېـــدي [2] د پـــــه ایـــرې ســـوئ

(۳)

اور پـوه کــــه پېکـــی پــرتــه کــه
ځیـــنـــځیـــر د پـــه ایـــرې ســـوئ
خــولــکـــی د پـــه ایـــرې ســـوه
تیـــکـــری د پـــه ایـــرې ســـوئ
«وی وی» د پــــه ایـــرې ســـوئ

---

۱. jinjǎý: یا په بله ژبه: زنځی ۲. ډېدي (ḍedi) یو ډول کاکړي کمیس دئ، چې د کاکړو ښځو ښخوانیو ښځمنو به په غاړه کوئ. خو اوس په کاکړو کې دا فولکلوري جامې نسته، البت دا وخت د بوري په ځینو کلو کي «ډېدي» د نمونې په ډول خال خال پیدا کېدلای سي.

(۴)

اول مولا[۱]
نبي ننګر[۲]
علي حیدر
سخي سرور
«جلازي»[۳]
د «ګوسي»[۴] غر

(۵)

اوریخ[۵] یې تکه توره که
تنایې بیا په زوره که
بلیا[۶] چې له ګوره که
شپنه! میا[۷] د رتوله که

۱. الله تبارک و تعالی ۲. nangar : لنګر ۳. Jálāzai :جلالزیی د سنځر خیلوکاکړو یوه لویه ،غښتلې او نامداره پښه ده ، چې زیاتره وګړي یې په «کاکړ خراسان» پراته دي او کلا سیف الله کې پراته دي . ۴. Gosi: د «ګوسه» مغیره حالت دئ . او ګوسه د کبزیانو (Kibziyāno) کاکړو پخوانی ټاټوبی یوه خورا لویه او پراخه سیمه ده . ۵. وریځ ۶. báľyā: بلا ۷. máyā: د میږو رمه

﴿ب﴾

﴿۱﴾

بـــازار میـــان دئ خـــولـکـــی راړه
لـــوړ مـــالـــوړ دئ خـــولـکـــی راړه
بـــس ولیـــاړ دئ خـــولـکـــی راړه
وړي مـــه جړل لـــه خـــولکـی راړه
اور لـــمبـــي دي خـــولـکـــی راړه
غـــاړکـی واخـــه خـــولـکـی راړه
ډېر یـــار کـــرانـي خـــولـکـی راړه
بـــې غیـــرتـــي خـــولـکـــی راړه
مـخـلـوک ډېـر دئ خـــولـکـی راړه
میـــار نستـــه خـــولـکـــی راړه
بـــاران اوري خـــولـکـــی راړه
یـــار در جـــار ســـه خـــولـکـی راړه

﴿۲﴾

بـــرکـــړ[۱] د ژړو میـــنـــي دي
مېلـــن د ژړو غـــولـــي دي
لیـــا[۲] میـنـــي دي لیـــا غـولـي دي
لیـــا غـولـي دي لیـــا پـلـونـــه دي
لیـــا پـلـونـــه دي لیـــا لیـــاري[۳] دي
هـــر خـــای لـــه ژړونـــه راخـــي
بـــرکـــړ لـــه ژړونـــه نـــه راخـــي

(۳)

بــــــرکـــــړ د ژړو میــــنـــي دي
بـــرکـــړ د ژړو پـلـــونــــه دي
هـــــر ځــــای د ژړو نـــاري دي
کـــایـــونـــه دي رودونـــه دي

(۴)

بـــازار میـــان دئ خـولـکـی راړه
یـــار ولیــــاړ دئ خـــولـکـی راړه
شـــرم نستــــه خـــولـکـی راړه
شـــور مــــاشـور دئ خــولـکـی راړه
سـرپ غـرمـي دي خـولـکـی راړه

(۵)

بــــرکـــړ د ژړو کیـــلـــي دي
هـــر ځــــای د ژړو کیـــلـــي[۴] دي
نـــه غـولـي دي نــــه مېـنـي دي
هـــــر ځــــای د ژړو نــــاري دي
هــــر ځــــای د ژړو پـــلـونـــه دي
هـــــر ځــــای د ژړو بـــاري دي
مېـــلـــن د ژړو نـــــاري دي
هـــر ځــــای یـــه اړیـــلـویـلـي[۵] دي

۱. Bargaṛ : په کاکړستان کې دوه برګړه دي: کم برګړ او لوی برګړ . ځرګنده دي وي چې د لاکی د راده پر غاړه د سپېره غره په لمن کې یو ډګر دئ ،چې خلک یې د کم برګړ او لوی برګړ په نامه یادوي . پر دې ډګر باندې د لوزیانو دوه کلي پراته دي ، چې پخواني ملک یې شېرا ولیاڼی لوڼی ژ . او اوس یې زوی ... پر مېنه پاته دي. ۲. لا ۳ . لارې ۴. کلي ۵. اړولي

﴿۶﴾

بازار میان دي خولکی راړه[1]
لوړ مالوړ دئ خولکی راړه
سرې غرمې دي خولکی راړه
ببی شیخي خولکی راړه
یار ولیاړه دئ خولکی راړه
سرې تلوار[2] دئ خولکی راړه

﴿۷﴾

برکړ د «زرو» مېني دي
هرخای د «زرو» پلونه دي
لیا[3] پلونه دي لیا غولي دي
برکړ ته «زرو»نه راځي
اوس څه سوه نجلی نه راځي
نو نه راځي نو نه راځي

﴿۸﴾

بازار میان دئ خولکی راړه
لوړ مالوړ دئ خولکی راړه
تیکری تس که خولکی راړه
وه بې شرمي خولکی راړه
جیو وجار دئ خولکی راړه
ببی شیخي خولکی راړه
دېر تلوار دئ خولکی راړه
بازار میان دئ خولکی راړه

۱. راوړه ۲. تلېوار، بیړه ۳. لا

(۹)

بابی تارېني! لاس را
کادۍ راځخه ولاړې
اور پوه که پېکی پورته
ځنځی[۱] د پر ایرو سوې

(۱۰)

برکړ د زړو مېني دي
لیا مېني دي لیا غولي دي
لیا پلونه دي لیا باري دي
لربر د[۲] زړو نه راله
برکړ د زړو نه راله

---

۱. ǰanjə́y: يو ډول کاکړي زېور دئ. ۲. dá: ته

﴿۱۱﴾ ☆

بنګو کاکړي بیا[1]
داډر چي[2] لاکی غاړي
نتکو[3] بیار[4]
موږ مال له تورنګا[5]
سبا کړدو له تورنګا
بنګو کاکړي بیا

«مریواله»

﴿۱۲﴾

برکړ د ژړو باري دي
لیا مېني دي لیا باري دي
لیا پلونه دي، کرخونه دي
هر ځای د ژړو مېني دي
ځولونه دي بادونه دي
برکړ له ژړونه راځي

۱. biyā: راسه ۲. či: کي ۳. natko: نته ۴. biyār: راوړه، راړه ۵. toringa: ځو ☆ ...... ځرګنده دي وي چي دا پورته برغازی د بلوځي په «مریواله کړدود» کي جوړه سوې ده، چي البت جوړونکی یې مری دئ. ښه خبره خو دا ده، چي زیاتره مریان په پښتو پوهيږي. او دا چي مریان له پښتنو سره سیمیان دي، نو ځکه خو د ځینو غاړو او برغازیو په جوړولوکي برخه وال دي، البت د مریانو غاړي او برغا زی د پښتو او بلوځي له تورو ځخه ترکیب مومي. دوی چي ماته وګوډه پښتو وایي، نو ځکه خو دغه پورتنی برغازی ددوی د پښتو ښکارندوی ده. او دغه پورتنی برغازی موږ «دوآتشه» بللای سو.

﴿۱۳﴾

بازار میان دئ خولکی راړه
سرې غرمې دي خولکی راړه
یار ولیار دئ خولکی راړه
پروا نسته خولکی راړه
«ببی» چتې خولکی راړه
سرې غرمې دي خولکی راړه
لوړ مالوړ دئ خولکی راړه
بازار میان دئ خولکی راړه

﴿۱۴﴾

برګړ[1] د «ژړو» پلونه دي
لیا باري دي لیا مینې دي
لیا غولي میدانونه دي
هر ځای د «نرو» پلونه دي
چې ووزم شنه ګرځونه دي

﴿پ﴾

﴿۱﴾

«پاتی» نری راځوړه[2] سه
موړ سوال کوو راځوړه سه
بیا زور کوو راځوړه سه
موړ خوله کته ځوړه سه
د خدای روی دئ راځوړه سه

---

۱. Bargaṛ : د کاکړستان د کبزیانو د «څاراه : cārah» په سیمه کي یو ځای دئ .۲. راکښته ، شیوه ، شوه ، راتا

(۲)

پاتو نری راځوره سه
په خدای د وه راځوره سه
دېر خوندکوي راځوره سه
درځه سي زه درځوره سم

(۳)

په غره کي ځله بېل وتو
زانکي ځله بېل وتو

(۴)

«پاتی» لکه کته ځوره سه
د خدای روی دئ راځوره سه
زه سوال کوم راځوره سه
تلاک مه دئ راځوره سه

(۵)

پاتو غومبر په زوره که
وریځي [1] سره توره که
راځه میا را تولـه که
پاتو غومبر په زوره که

(۶)

پاتو غومبر په زوره که   له کښي وریځ راتوره که
شپانه میا [2] راتو له که

---

۱. وریځ يې ۲ . Máyā : په کاکړي کي د میړو و رمې ته «میا» ویل کیږي .

(۷)

پــاتــی نــری راخــوړه ســـه
زر زر[1] لــه کـتـه خوړه ســه
پــه خـدای د وه را خوړه سـه
یــار سـوال کـوي راخوړه سـه
سـر تـور سـردئ راخـوړه سـه
پــه قـران د وه را خـوړه سـه
پــاتـی نـری راخـوړه ســه

(۸)

« پاتو! » نری درځـه ځي ځو
نـن نـه سبـا درځـه ځـي ځو
کپـی پـه پښو کوه ځي ځو
دکل کدی[2] درځـه ځي ځو

(۹)

« پاتو » لـه کـتـه خوړه سـه
پـه خـدای د وه راخـوړه سـه
مـړونـه[3] دي راخـوړه سـه
توبـرونـه[4] دي راخـوړه سـه
لـورونـه[5] دي ، راخـوړه سـه
پــه قـران د وه راخـوړه سـه

---

۱. ژر ژر ، چټک ۲ کېدی ۳ . مېړونه ، سړي ، خلک ۴. تربرونه ۵ .
Lawrūna: لېورونه

(۱۰)

«پاتو» له کته ځوړه[۱] سه
تر پښه د نسم[۲] ځوړه سه
زه سوال کوم راځوړه سه
د خدای روی دئ راځوړه سه
تر پښه د نسم ځوړه سه

(۱۱)

«پاتوانا» وړه[۳] غواړي
په مالکه یې تروه غواړي
مځکه شنه واښه غواړي
د اسمان خړي اوبه غواړي
خدای د ښه زوی درکي
سي پر غولي درته ښوري
په غولي کي د تک سه
«زوی» د اومبارک سه

(ت)

(۱)

تور پېکی اوبو له لاړه[۴]
سپینه خوله له کوره لاړه
دا د یارکایو[۵] له لاړه
مابه ویلده[۶] د ابه لاړه

۱. کښته ، ښوه، شوه ، راتا ۲ نیسم ۳. Wáṛa : اوړه ۴. لاړه ۵ . gāyo : خبرو ۶. wildá : ولیده

نــــاج کــوي لـــــه کــوره لاړه
د «بـــاجـــړ» وېـلـــو[1] لـــــه لاړه

﴿۲﴾

تــــــو تــــــو تــــــو
«شـــابـدیــن»[۲] یــم د «پـــاتــو»
زه د شپـــي مـــړنـــی[۳] نـــــه یــم
تـــــه پــــه روغ راســـه زمـــا زو[۴]

﴿۴﴾

«پـاتـی» لـکـــه کـتـــه ځوړه ســه
د خـــدای روی دئ راځـــوړه ســـــه
زه ســـوال کـــوم راځـــوړه ســـــه
تـــلاک مـــــه دئ راځـــوړه ســـــه

﴿ج﴾

﴿۱﴾

جـــــي جـــــي دي مَتـــــرا[۵]
مـــــابـــوبـــي نـــــړا[۶]
مـــــا خـــــانـــــدي نـــــوا
ســـــرې بیـــــا دی نـــــوا
جـــــي جـــــي دي متـــــرا

« مریواله »

۱. welo چي مفرد یې ویاله ده: بیالو، ولو ۲. شهاب الدین ۳. maṛánáy: مېړنی ۴. . zo: د زوی مخفف دئ ۵. Matrā ۶. Naṛā

﴿ ځ ﴾

﴿۱﴾

ځــه وړي نـجـلـى !ځــه وړي
پــه پـلـوکـي ګـل دانــه وړي
لــه ځوانــانو زړونــه تـه وړي

﴿ چ ﴾

﴿۱﴾

چُــوري چُــوري چُــورانـــي
ګـــډيبـــر[1] ســــرانـــي[2]
کـــمـــر کـــوډي روانـــي
غرځني چلونډي[3] ويستلکي[4]

﴿۲﴾

چاري[5] مرد[6] بجارنـيـيـه[7]
شــاشــي[8] مــرد ګــزيـنيــه[9]
تپمبو[10] سـري مِـلـتـري[11] آ[12]

۱. gádibar: يو غر دئ ۲. پرسر باندي ۳. چلومبه ، چلونړه ۴. ويستلي ، ويشتلي ۵. چهار: څلور ۶. مرد: سړي ، کسان ، نفر ۷ بجاراني(Bijārāni): دا په مريانو کي يوه لويه پښه ده ۸. شش: شپږ ۹. ګزيني(Guzini): دا د مريانو يوه بله وتلې او نامداره پښه ده ۱۰. د يو ځای نوم دئ ۱۱. Military، فوج ،اُردو ۱۲. راغله

﴿۴﴾

چرئی په خولوتوره «بایک» راوسته اوبوله
بایک راوسته اوبو له

﴿خ﴾

﴿۱﴾

خوري ادې پرې مه پرده
رود له ځم کالي مينځم
نازک راځي کالي مينځم
کالي د خر کالي مينځم

﴿د﴾

﴿۱﴾

دستگيره! پرده راکې
لويه پيره! پرده راکې

﴿۲﴾

د چوری زرونکی پرې سوئ ډکر [1] گرد ژړي داني سوئ
ډکر گرد ژړي داني سوئ

﴿۳﴾

درخه سي ځو درخه سي ځو
بيا پرته خراسان [2] له ځو
«ډکر» [3] له ځو ډکر له ځو
«مالکند» [4] له ځو مالکند له ځو
«توبې» [5] له ځو، توبې له ځو

«سامي[۶]» له ځو سامي له ځو

«لاکی» له ځولاکی له ځو

«ولمي» له ځو ولمي له ځو

﴿۴﴾

دلته «ژړو» نه راځي دلته «ژړو» نه راځي

تللکي[۷] ده توبې له ژړو نه راځي

﴿۵﴾

د «لالو» اوربی[۸] مه څه کاوئ زه ستا د پاره رالم[۹]

زه ستا د پاره رالم

﴿ډ﴾

﴿۱﴾

ډګر وچ اوبو له لاړه «شین خالی» پینګو[۱۰] له لاړه

شین خالی پینګو له لاړه

۱.dagār:ډګار ، میدان ۲ . له خراسان څخه مراد « کاکړ خراسان» دئ . ۳ . ډګر په کاکړ خراسان کي د کاکړو جلالزیو یو ښایسته ناوه ده ۴ .Mālkand: مالکند په کاکړ خراسان کي یو غر دئ ۵ . دلته له توبې څخه مراد « کاکړي توبه » ده. ۶ . د کاکړ خراسان تر « بادیني » نومي خای چي سړی ور واوړي ، نو سامی (sāmáy) شروع کیږي . په سامي کي شملزي توخي پراته دئ .۷. تللي ۸ . اوربی (Orbǿy): غولی ، انګړ (اردو : انگن) ۹ . راغلم۱۰. پینګو (Pingo)مفرد یي پینګه (Pingá) ده : ناور ، تالاب تالاؤ

❁❁❁ ﴿ ر ﴾ ❁❁❁

❁﴿۱﴾❁

راخــه «سـابو» راخــه ځي[1] ځو
د کــل کــډې[2] راخـــه ځـي ځــو
ســابو نـجـلـې راخـه ځـي ځـو

❁﴿۲﴾❁

راخـــه «سبــو» راخـــه سـي ځــو
د کــل کــډې[2] راخـــه سـي ځــو
کـــرې ورې راخـــــه ســـي ځـــو
«شاکي» لـه ځـو «غبرکي» له ځو
يـــا بيـــا تورې «لاکـې» لـــه ځـو
يـــا بپـرتــه «دروازې» لــــه ځـو
راخـــه «سبـو» راخـــه سـي ځــو

❁﴿۳﴾❁

راخــــه ورې راخـــــه ســـي ځـــو
چـــارکـل والـي راخـــه سي ځـو
د کــل کــډې راخـــه ســـي ځـــو
«بوري» سور دې بوري لــه ځو
يـــا پـرتـــه خـــراســان لـــه ځـو
يـــا کښتـــه هـــندوستان لـــه ځـو
يـــاب بيـــا توري «لاکـې» لـه ځـو
يـــا بيـــا د «مري»[3] ميـــان لـــه ځـو
يـــا بيـــا د «کـوهـلـو» سر لـــه ځـو
يـــا بيـــا بــه «کډيبر» لـــه ځـو

﴿ز﴾

﴿۱﴾

«زانګکي» ځلـه[4] بېل وتو

تـا جـار سم ځلـه بېل وتو

ګـرانـي ځـلــه بېل وتـو

پـه غـره کـي ځـلـه بېل وتو

﴿۲﴾

زانګکـي ګـنـدا[5] مــه کـوه زانګکـي ګـنـدا مــه کـوه

زانګکـي ګـنـدا مــه کـوه

﴿۲﴾

زه نــري «پــاتــو» لــه ځــم

د «روب» لـوړې کــه بــه مـا وړې

---

۱. چي =چې ۲. ګبدی، غُنچه ۳. دلته له مري څخه مراد «مري قام» دئ. ۴. سره ۵. gandā: خښم، غصه

(ژ)

(۱)

«ژړو»وطـن درپـاتـــه دئ
مـوږ خـو چـارګـل د[1] دغـه دئ
د پـلار وطـن درپـاتـه دئ
مـوږ خـو کـنـکـښ د دغـه دئ
مـوږ خـو وطـن درپـاتـه دئ
د لاس کـنـکـښ د دغـه دئ
مـوږ خـو وطـن درپـاتـه دئ
د لاس کـنـکـښ د دغـه دئ
د خـولـې پـېـزوان د دغـه دئ
ژړو چـارګـل د دغـه دئ
مـوږ خـو وطـن د رپـاتـه دئ
نـن نـه سبـا د رپـاتـه دئ

(۲)

ژړو غـاړه ړاښـکـاره کـه
توري ورځـکي[2] را ښکـاره کـه
سـرې وزر ځـلـه خـواره کـه
لاس مـه دواړه درایـلـه کـه
مـاڅِي[3] ویـلیدې[4] پـه تـن کي
تـوري ورځـکـي مـخ سپـا
یـاره دل مـي سـوټـي کـاره
پـه غـمـو سـوې مـو تـلا[5]

۱. دي ۲ . ورځي ۳ . چي ۴ . ولیدې ، ویلدې ۵.مبتلا ، اخته

❀❀❀﴿ س ﴾❀❀❀

❀﴿۱﴾❀

«سنځر» لور رودو لـه ولاړه
مـاليـده ټـالـو لـه ولاړه
سـره ديـار دپـاره ولاړه
دا د سـر پيـنـکـو لـه ولاړه

❀﴿۲﴾❀

«سنځر» لور پينکو لـه لاړه
کـار کـوي اوبـو لـه لاړه
سـرخـنـدي اوبـو لـه لاړه
خـانـدي دپـر کـايـو لـه لاړه
يـا لـُوکړی[1] اوبـو لـه لاړه

❀﴿۳﴾❀

سابان سردار په نري جونکي
زما يار سردار په نري جونکي
د غرو ښکار زن په نري جونکي

«مريواله»

❀﴿۴﴾❀

«سردار سابان» په مري جوکي
زما يار سردار په مري جوکي
سـخـي سـرور
مـلا دلبـر
د کـرد و سـر
مـزان ميـنـدا

پهـــــــــــه مېـــــــدا
بُـــونـــاكـــرغـــا

«مريواله»

❁«۵»❁

«سنخُـر» لـور اوبـو لـه لاړه
شيـن خـالـى رودو لـه لاړه
دا ديـار كـايـو [2] لـه لاړه
گـوډى وچ اوبـو لـه لاړه
مـاخيـكر لـركـو لـه لاړه
ډېـر وچ پـيـنـكـو لـه لاړه
شيـن خـالـى كـايـو لـه لاړه

❁«۶»❁

سـور د پـغـلـوتـوب [3] سـه
تـالـه نـه درخُـم
دا واره مـه خـلاص كـه
يـا بـه نـه درخُـم
سا د پـلار تـر سپـي مـه تـركـه
زيـاتـه نـه درخُـم

۱. Lukṛǝ́y: چته ، مسته ۲. كايونه ، خبري ۳. پېغلتوب

(۳)

«سبو مبو» راځئ چې ځو
تیکری پر سر کوئ چې ځو
کپی په پښو کوئ چې ځو
«پوري» له ځو «چانګي [۱]» له ځو
یا پورته «خراسان» ته ځو
یا ښکته «نړېڅی [۲]» ته ځو

(ش)

(۱)

«شین خالی» مالو له ولاړه
مالیده رودو له ولاړه
زه پسې [۳] ځم کې خولکی راړه
دبر وچ رودو له ولاړه
دا د سر پینکو له ولاړه

---

۱. čāngi: چینه، خړېزی، ځوهی ۲. Náṛecə́y : د حضرت میا عبد الحکیم کاکړ په مزار پوري یو رود دئ . ۳. Pse : پسې : pase

(۲)

شور ماشور دئ خولکی راړه
میان بازار دئ خولکی راړه
بس ولیاړ دئ خولکی راړه
د خدای پار دئ خولکی راړه
شرم نسته خولکی راړه
تیکری تس که خولکی رړاه

(۳)

شنه کارېزه وچُوڼ[1] کړه
زه درپسې یم وچُوڼ کړه
دا راپسې ده وچُوڼ کړه

(ک)

(۱)

کرڼي وړڼ راځه ځي ځو
راځه «سبو» راځه ځي ځو
درځه کرڼي «چانکي» له ځو
لیا بیرته «دروازی» له ځو
بیا بیرته «خراسان» له ځو
توتان به خورو «بوري» له ځو
بیا بیرته «دروازی» له ځو
«رکڼ» توري «لاکی» له ځو
راځه «سبو» راځه ځي ځو

۱. čuṇ: شُڼهاری، چُوڼهاری، شورهاری، شوړاری، شوړهاری

(۲)

کښېته ګوره پې د تو سول
تو پلانکې ... پې د تو سول

(۳)

کښېنه نمر ختلی دئ
ویده و غاښ د جار سم
راځه و پښو د جار سم

(۴)

ګرې ورې راځه سي ځو
کېی په پښې کوه سي ځو
تیکری پر سر کوه سي ځو
پورته «خراسان» ته ځو
هلته «کاڼوکی» ته ځو
بیا بېرته «کرکوچی» ته ځو

(ګ)

(۱)

ګرانه چوری جوړه کې
مامرمه کې دا جوړه کې
دا زما غاړه په پوري کې
رنځوره نجلی جوړه کې
«سپره لاپې» را جوړه کې
لو خدا نتوالی جوړه کې

چـــارګـل والـی را جـوړه کـې
مـــامـړ مـــه کـې دا جـوړه کـې

﴿۲﴾

«ګـل خـــاتـو» شـــاپیـری[۱]
زیـــاتـــه خـو شـاپیـــری
روان یـــو شـــاپیـــری
دعـــاکـــوو شـــاپیـــری

﴿ل﴾

﴿۱﴾

لـوړ مـــالوړ دئ خـولکـی راړه
بـازار میـان دئ خـولکـی راړه
سور[۲] غـرمـې دئ خولکی راړه
هـــا ـ هـــا ـ هـــا ـ

«مریواله»

﴿۲﴾

لیـــا امبـــاره لیـــا چیـنـی
لیا «سره څاهان[۳]» لیا شین خالی

«کاکړی غاړه»

۱. ښاپیری ۲. sūr: سرې ۳. Srá cāhān: سره څاهان د کاکړ خراسان په ډکر نومې ناوه کې د کاکړ و جلالزیو یو کلی دی.

(۳)

«لاله» ځي سره ښورري[۱]
میري وري سره ښورري
شنه غونډیان سره ښورري
پلار و زوی سره ښورري
خورو ورور سره ښورري
جهان ټول سره ښورري

(۴)

لیري دئ «رکن[۲]»
ته «خاتو» نه ورسېدم

«کاکړی غاړه»

(۵)

لوړ مالوړ دئ خولکی راړه
«بابی» چتې خولکی راړه
بازار میان دئ خولکی راړه
چرګ په دوې دئ خولکی راړه
سرې غرمې دي خولکی راړه

۱ . ښوریږي ۲. د «رکني» او «راړه شم» په مابین کي یو ځای دئ .
خلک یې «حسنیان» دي .

❁❁❁《 م 》❁❁❁

❁《۱》❁

مړه ګيان دي ځي « نالي » له
کرهاني پر اوږو دي ځي نالي له
تور پټکيان دي ځي نالي له
لايکان دي ځي نالي له

❁《۲》❁

مستانه نجلۍ جوړه کړ
ددې غاړه راپوري کړ
ما مړه کې دا راجوړه کړ

❁《۳》❁

موږ ځو لستوڼي پرته که
دا سره لستوڼي پرته که
چوري ستر کي راواړوه
دا سرې ستر کي راواړوه

❁《۴》❁

ما د نجلۍ خواکتې
اوښي په کښت کښېوتې
ماښې په رسواکتې
اوښي په کښت کښېوتې
ماله دغې پلاکتې
اوښي په کښت کښېوتې

﴿۵﴾

مور خو، له زړونکوالي صبر راکي   مور خو له بختوري صبر راکي

مـور خـو لــه بـخـتـوري صبـــر راکــي

﴿۶﴾

مور خو کـه تورپېکی رضا ده   مـور خـو کـه ورکی رضـا ده

مـــور خـــو کـــــه ورکـــی رضــــا ده

﴿۷﴾

مـــائـيـکـــر اوبـو لـــه لاړه
مـــالـيـده «کـلانـــه» لاړه
د ډکـــر اوبـــو لـــــه لاړه
د ډکـــر اوبـــو لـــــه لاړه
ډکـــر وچ پیـنـکـو لـــه لاړه

﴿۸﴾

مور خـو وطـن درپـاتـه دئ
دا خپـل وطـن درپـاتـه دئ
«ژړو» تـکـر در پـاتـــه دئ
د پـلار وطـن در پـاتـــه دئ
مور خو وطـن درپـاتـه دئ

﴿۹﴾

مـــالـيـده اوبـو لـــه لاړه
دا ديـــار کـــايـولــــه لاړه
دا د ليـــار شپـنـو لـــه لاړه
کـــوډی وچ اوبـو لــــه لاړه

﴿۱۰﴾

ماستا چارګل میندلی دئ
کالداره زړی غواړم

﴿۱۱﴾

خدایه !چوری جوړه کې
مامړ مه کې دا جوړه کې
نجلی له خوړو جوړه کې
دا دِک[1] یې په بل پوري کې

﴿ن﴾

﴿۱﴾

نجلی و دېواله ته وه
دا ولاړه که دالته وه

﴿۲﴾

نجلی تر پنجره کوري
سپور نه کوري پیاده کوري

﴿۳﴾

ناړي یار دُو که بیلندي
وړکی دُو که بیلندي
شین خالی دُو که بیلندي

« مریواله »

۱. dik : دق ، سیل ، نری رنځ : دق یو راز ناجوړي ده ، چي په انګرېزي کي T.B بلل کیږي .

﴿۴﴾

نجلی له کته څوره [۱] سه
«پاتی» له کته څوره سه
د خره بچی راڅوره سه
کسه مه [۲] دئ به څوره سې

﴿۵﴾

ناري «زرو» ناري دي
تا غواړي زرو ناري دي
کراني زرو ناري دي
ایله [۳] د شپنو ناري دي

﴿۵﴾

نور بدن دې خاوري وخوري   دا د «نر» ګوتي دې مه خوري
دا ځلور ګوتي دې مه خوري

﴿۶﴾

ناري «ژړو» ناري دي
ستا د «بابا» ناري دي
ناري ژړو ناري دي
ستا د «لالا» ناري دي
ناري ژړو ناري دي
ستا د «ادې» ناري دي
ناري ژړو ناري دي
جاره [۴] واره ناري دي
غورځه ژړو ناري دي
ستا د کهله ناري دي

۷

نـانـدانــه چوري جوړه کې
مـامـړمــه کې دا جوړه کې
دا زمـا غـاړه پــه پوري کې
مـامـړ مــه کې دا جوړه کې
نـانـدانـه نجلـی جوړه کې
مـامړه مـه کې دا جوړه کې

۸

نــاري «نــرو» نــاري دي
پـاس[5] پـر ډکـر نـاري دي
ستـــا د بـــابـــا نـــاري دي
نــاري «نــرو» نــاري دي

و

۱

وړې مـالــه خـندا نــه راځـي
ستـــا د پـــاره خـــانـــدم
ستـــا دپـــاره خـــانـــدم

---

۱. کبنتـــه، شپوه، شوه ۲. kása má: کســه مــه د «قسم مې» مخفف دئ ۳. مازي ۴. شاوخوا ۵. پورته، بالا، بره

﴿۲﴾

وه د تـور پـټـکـي څښتـنـه
مـخ د کـړی دئ پـر کـمـه
څـې پـرکـمـه سـروبـنـه
پـه چیـلـم هـم نـه مـړوې
شیـن لـکـوی د څـي تـر کـونـه

﴿هـ﴾

﴿۱﴾

هـلـکـانـو کـور مـو چیـري دئ
د بـوري ډکـر چیـري دئ

سرچینه

هغـه رسالـه چي د زرینـي ټانګي په دې برخه کي لړو ډېره استفاده ځیني سوې ده ، نوم یې په لاندي ډول دئ :

۞ ... فولکلوري سندرې ، ټولوونکـی او څېړونکـی : سیال کاکړ ، خپرونکـی : د افغانستان د علومو اکاډیمي د ژبو او ادبیاتو انستیتوت ، ۱۳۵۷ لمریز کال ، کابل

۞ ... زما شخصي یادداښتونه

د کوشنیانو سندري

پښتني احساس مجبور کم زه ودې ته
چي راټول کم «کړي مړي» د کوشنیانو

❀❀❀

«کړي مړي» په پښتو کي لوی څپرکی
پښتني فولکلور په دې خورا غني سو

❀❀❀

دغه ټوله اثاثه د لوی ملت ده
چي یادیږي په نامه «افغان ملت» دا

❀❀❀

ټولي سیمي د کاکړو یې کتلي
ټولي کړي دا سندري سیال کاکړ دي

❀❀❀

د کوشنیانو و سندرو ته یوه لنډه کتنه

پښتني فولکلور ډېر متنوع او په ډول ډول رنګینو مطالبو پسوللی دئ . زموږ فولکلور په دې لحاظ خورا بختور دئ ، چې لرغوني او تاریخي لمن یې په راز راز فولکلوري جواهر و ښایسته ده . دهمدې اوږدې سلسلې یوه خورا په زړه پوري او شیرینه پانګه د کوشنیانو سندري دي . دغه خوندوري سندري ډېري پخواني او ښېځي ډېري زړې دي . دا امکان لري ، چې د آریایي دورې ځیني سندري زموږ و ماشومانو ته خوله په خوله او سینه په سینه را رسېدلي وي . او همدغه جالبي سندري به د نن کوشنیان د پښتنو و راتلونکي نسل ته د یوه درانه فولکلوري سوغات په ډول و رسپاري .

د کوشنیانو سندري چې زیاتره د « مهملاتو »څخه عبارت دي ، د خلکو په ژبه ګړي مړي (gaṛi maṛi) او یا بیا ګړي ماګړي (gaṛi magaṛi)بلل کېږي . خو په حقیقت کي همدغه ګړی مړي او یا ګړي ماګړي د پښتنو ماشومانو د ښه شاعرانه استعداد ښکارندوی دي . د کوشنیانو سندري هغه منظومي خبري او خواږه ګایونه دي ، چې دپښتني چاپېریال په زړه پوري نمایندګي کوي .

د کوشنیانو سندري د بېلابیلو مطالبو څخه عبارت دي . د بازیو (لوبو:games) ځانګړي سندري وي . د مسابقې بیا خپلي سندري وي . ارماني سندري بیا بېل رنګ لري . د طنزیه او مزاحیه سندرو بیا خپل خونددئ. د بډیو (بِجلو)سندري بیا جلا وي . د اژاتُور

(اژانتُور) ، آدم (الم) چو ، ځينځيرکش لوبه بيامخصوصي سندري لري . دغه راز استفهاميه سندري بيا بېل خوند او ځانګړی رنګ لري .

د کوشنيانو سندري په نازکه ، پسته او خوږه ژبه جوړي سوي ،چي زموږ د کرانو ماشومانو د ښه شاعرانه ذوق په زړه پوري ترجماني کوي . که څه هم د کوشنيانو په سندرو کي مهملات خورا زيات خوندي سوي دي . خو بيا هم دغه جانانه سندري خپل شاعرانه دروندوالی له لاسه نه ورکوي . ددې فولکلوري سندررو يوه لويه ګټه دا ده ، چي ددې سندرو په فولکلوري غبرګي د کراني پښتو ډېر نادر ، لرغوني او سوچه توري خوندي سوي دي . او همدغه نکه توري بايد د پښتو په قاموسونه کي زېرمه سي .

د کوشنيانو سندري د خندا سندري دي . د ساتېري سندري دي . کوشنيان د همدې سندرو په وسيله ځانونه خوشاله ساتي . يو ماشوم خاندي او نور ماشومان له ځان سره خندوي . په دې ډول کوشنيان د خپلو زړونو ژنکونه په سندررو ليري کوي . د همدې طنزيه ، مزاحيه او کومېډي سندرو برکت دئ ، چي ېر پښتنو ماشومانو باندي خپل کوشنيوالی په خندا او خوشالي راتېر سي .

هسي خو پښتنو اديبانو د کوشنيانو سندري په ځانګړو آثارو کي خوندي کړي دي . د مثال په ډول د جناب استاد حبيب الله رفيع ، پروفېسر سيال کاکړ او ګران محمد نواز خان طائر نومونه وړاندي کولای سو. خو که چيري په لويه تاريخي پښتونخوا کي د کوشنيانو په سندرو پسې زياته ګرووړنه او پلټنه وسي ، نو زما کلک باور دئ ، چي و موږ ته به د کوشنيانو د بېلا بيلو سندرو يوه لويه پانګه په لاس راسي . ما پخپل وار د کاکړستان د سپېڅلو وګړو فولکلوري سينې په پښتني مينه شنلي او د کوشنيانو سندري

مي ځيني را ايستلي، چي د «زريني پانکي» په دې برخه کي په مردفه‌دول خوندي سوي دي. که چيري د کوشنيانو سندري پر وخت راغونډې سوي مه واى، نو ددې خبري امکان زيات ؤ، چي د پښتني فولکلور دغه غوره پانکه به ډېر ژر زموږ له لاس څخه وتلې واى.

څرګنده دي وي، چي زما ګران شاګرد ښاغلى عبد المتين ملازى، مرمه خېل، سنځر خېل کاکړ، چي په بوري کي د ډيلي (Dili) نومي کلي اوسېدونکى دئ، و ماته يو زيات شمېر د کوشنيانو سندري راښوولي دي، چي د «زريني پانکي» دغه خوندوره برخه زياتره د نوموړي په را ښوولو سندرو ښايسته او پسوللې ده زه د ښاغلي عبد المتين کاکړ د سپېڅلي ميني او پښتني اخلاص پوروړى يم. له ده څخه يو جهان مننه. دغه راز امير جان امير کبزيي او ښاغلي عصمت الله کبزيي و ماته د کوشنيانو زياتي سندري راښوولي دي. زه ددې دواړو ورونو د زړه له کومي منندوى يم. همدا ډول ښاغلي باز خان الميار او ښاغلي عبد الرحمن تمثيل ناسر و ماته د کوشنيانو يوه و نيمه سندره راښوولې ده. کور يې ودان او پر ځواني يې برکت.

نور نو زه ستاسي زيات وخت نه اخلم. د کوشنيانو خوږو سندورته مي را بولم. په خوند يې ولولئ. او د خپلو ماشومانو په درنه فولکلوري پانکه خانونه خبر کئ:

د کوشنیانو سندري

(ګړي ماګړي=ګړي مړي)

الف

(۱)

اوبښه اوبښه چوچو غاړه د رنګینه ده
لکی د اربسینه ده د روب په خوا به ځي
سرې ګډوې به ګرنجوې ستا هغه مرمن[1] و یغم[2]
سي تې[3] ورله ګتې

(۲)

اوبښه اوبښه چوچو غاړه د زربینه ده
لکی د اربسینه[4] ده د روب په خوا به ځي
روړغې به ګرنجوې هغه مرمن د غیم
سي یه ته ورله ګتې

(۳)

ای موتر د چا دئ ای د «صابرو» دئ
ډک له پښتنو دئ لاړئ پر ډېدي ځرک[5]
ډېدی ځرک ډېره وه ډېره ناخبره وه

(۴)

اوبښه اوبښه چوچو غاړه د دربینه[6] ده
لکی د اربسینه ده د «روب» په خوا به ځي
روړغې[7] به ډینګوې[8] ستا هغه مرمن ګوره

آســـي تـــي ورکـــتـــي

❁﴿۵﴾❁

اکـــري بـــابـــکـــري

بـــابـــا لـــه کښـــي راځـــي

مـــرغـــونـــی[۹] تـــره کـنـهـي

❁﴿۶﴾❁

اکـــو بـــکـــو

تيـــن تـــالـــکـــو

سوی[۱۰] د[۱۱] رالـی[۱۲] پـه ترویکو[۱۳]

مـامـاجـان تـه یـا[۱۴] راووزه

د اوښـي لـکـی پـري کـه

پـخپـل وطـن یـي کښـي کـه

وتـــره بـــارونـــه

راخـلاص کـــه کـــرونـدونـــه

شـل خـلـي پـــه سـل خـلـي

کـنـزوري[۱۵] نـوري سـل خـلـي

---

۱. ولاړ ۲. مېرمن ۲. وغیم ۳. ته يې ۴. Arbásina: لنډی ۵. سرک ۶. darbina: اوړده ۷. ږمرغي ، ږنرغي ۸. کرنجوي۹. ورغومی۱۰. suay: ځيني ماشومان بيا د سوی پر ځای «آس» کار وي. ۱۱. دي ۱۲. راغلئ ۱۳. ترپکو ۱۴. yā: د «يایه» مخفف دئ ۱۵. کمزوري.

۷

اکـــو بـــکـــو
تیـــن تـــالـــکـــو
آس ولیـار [۱] دئ پـه تـروپکو
و «میان خان» تـه وا را ووزه
د آسپـي لـکـی پـرې کـه
پـخپـل وطـن یـې کښـي کـه
د اوښ لـکـی کـړه کـه
«بـابـو جـانـه» پـه سپـره کـه
سورکـی سپـی پسې ایلـه کـه

۸

اکـو بـکـو دنبـالـکـو
«سـوی» د راغـئ پـر تبـی
انـاویـس پـر لـکـړی
خـواره ســې بـابـی
داوښ لـکـی کـړه کـئ
«بي بي جانه» پر سپره کئ
وکـابـل تـه یـې شپـوه کئ

۹

اکـو بـکـو
دُنبـالـکـو
«سوی» مـه [۲] راغـئ پرتبی
مـا بـابـا تـه ور نـارې کـې [۳]
سي د غولي کُونجک پرې که [۴]

پـوري وتـــړه نيـلـــی
دا نيلی مه د مړدکوکونجکی

۱۰

اکـــو بـــکـــو
ديـــن تـــالـــکـــو
سوی مه وويستئ[5] پـه شککو
«انـــا» زر[6] راځـــه
د مشـکـي پـر وزر راځـه
د مشـکـي وزر پـرې کـه
پـر خپـل دا لانـې[7] کښېـږده
بـــاندي وتـــړه نيـلـــی
نيـلـی بـه خـرشـنـه کـو[8]
پـر هـلـکـان بـه مـرکـه کـو

۱۱

اکـــو بـــکـــو
دمبـــالـــکـــو
انـــارالـــه ســرې کـپـی
مـړکـې ويـنـو تـر لـکـی
نـه يـه هـډسـتـه نـه پوښتی

۱.ولاړه ۲ má: مـي ۳. کـړې ۴ . کـره ۵ . وويشتئ ۶ . ژر ، چټک ۷ . دالان يې ۸ . کړو

۞﴿۱۲﴾۞

«انــــا» نــنــي راکــي
نني[۱] مه وچوپان ته ورکي
چــوپـــان وزې راکـــې
وزې مــه و مـلاتــه ورکـې
مـــلا قـــران راکـــئ
قران مه و خدای ته ورکئ
خدای خوږ ایمـان راکئ

۞﴿۱۳﴾۞

اوره اوره بـــل ســــــه
د مـامـا تـر کـورهٔ ورســه
مـامـا بـه لـنـکـی درکـي
یـا بـه ښـر تـه راچـکـر سـې

۞﴿۱۴﴾۞ ☆

انـــــکـــــې
بنـــــکـــــې
تـــارو تنـــکـــې
تُوت کـرنـی کـاغذه مـاغذه
جــــــوریـــــنـک

۱. nanə́y: نیني : nine ☆ ...څرکنده دي وي ، چي دغـه پورتنی لرغونې سندره په هلمنداو شاو خوا سیمو کي پښتانه کوشنیان د کچې (خلیځي : x̌áliǰi، خاچ پُوچ : x̌ač puč) د کولو پر وخت په یوخاص انداز سره وایي .)

پــر بــر یــنگ
دا تــر خــه داکــوړا
دغــه پــوچ کــه
دغــه را

۞ (۱۵) ۞

اکــو بــکــو
تُــمبــالــکــو
سوی دي راغئ پرتبې
ماما جان دي مرور کئ
پر دا یوه کوله ډوډی
خواره سې بابې

۞ (۱۶) ۞

اژنتور[1] په چپر کټ کي بَرَنجي
آغا راکه یو پنجي

۞ (۱۷) ۞

اکو ۞ بکو ۞ دِمبالکو ۞ انا راله سرې کړی ۞ مړکې ۞ ونیو تر لکی ۞ نه یه هم سته ۞ نه پُښتی

---

۱. د کوشنیانو د لوبي دغه خوندوره سندره په زابل کي اژانتور (ažāntūr)، چي البت همدغه د اژنتُور فولکلوري اصطلاح په کندهار کي د اژاتُور (Ažātūr) په نامه بلل کيږي .

(آ)

(۱)

آ دُرمامدا[1] ه! غوا راوله غرمه ده
په کلي کي مبله ده
پلانی ... خواره کی مره ده

(۲)

آبي بي لايکی
سبا به د واده کي
ډول د آدم خان دئ
سُرنا د پټي خان[2] ده
جګ نري سري دئ
تک تور پنجاپی دئ

(۳)

آسمان غمي غمي مځکه چتايی
د پولونه ځنځيري «شېرينه» به راځي

(۴)

آ بي بي لايکي کميس د ليکي ليکي
په غاړه نه غاړکی[3] لړي په کوته نه کوتمی لړي

---

۱. در محمده ۲. فتح خان ۳. ğārgəy : غاړه کی، ګلوبند

﴿ب﴾

﴿۱﴾

بـابـا تـلـلـی دئ «دېرې» لـه
رابــه ســي غــرمــې لــه
مــالــه بــه ژړ ګـل راړي
ژړ ګل به زه و خدای تـه ورکم
خدای بـه مـاتـه ورور راکي
وروره! وروه! زر راځــــــه
ستـا پـر لـنـګـی جـنګ دئ
ســور کـمیــس مــه لـنـډ دئ

﴿۲﴾

بـابـا تـلـلـی دئ مېلې تـه
را بــه ســي غــرمــې تــه
مــاتــه بــه الــو راړي
الــو بــه ورکـم غـوا تــه
غـوا بـه مـاتـه پـی راکي
پـی بـه ورکـم خـدای تـه
خدای بـه مـاتـه قـران راکي
وه وروره! پیــدا ســه
شیـن کـمیـس مـه تـنـګ دئ
ستــا پـر لـکـی جـنګ دئ
زمــور کــره بــادرنګ دئ

(پ)

(۱)

په شنشوبي کي راتلم
شنشوبي نار کړی وی
د لالا لنګی تر سر
پلوې[1] باد کړی وی
ادې غوټ پېکی راپرې که
لالا ښکار کړی دئ
د بابا تر ږیري لاندي
چینجو غار کړی دئ

(۲)

په کوځه کي تر پدم[2]
هیڅ پروا نه لري
د کابل په پچخانه[4] کي
خواره موري[6] ورته ناسته

په دسمالې وویستم[3]
مور و پلار نه لري
ویني داري داري[5] ځي
په دسمالې پاکوي

(۳)

پشي پشي مرک نسه[7]
ماښام به خمیره درکم
په خدای که به ګوله درکم

---

۱. پلویې ۲. تېر پدم ۳ .وویشتم ۴. pasx̌āna: pačx̌āna (اصل پارسي : پسِ خانه: pas-e-x̌āna) ۵. څلکي څلکي ۶ موریې ۷ . نیسه

﴿۴﴾

پشی پشی مړک نیسه
ماښام به خاګینه درکو[1]
کسم[2] دئ که خاشه درکو

﴿۵﴾

په شنشوبي کي راتلم
شنشوبي نار کړی ؤ
ادې غوټ پېکی راپرې کئ
بابا ښکار کړی ؤ

﴿۶﴾

پړی پړی په لوړې کي غوړېدلی
که به دې بازی له نه راخي موړې نوی مېره کړی

﴿ت﴾

﴿۱﴾

تَک تَک انا وخوړه خټک[3]
توره ! لالا توره ! د پوال مه وهه په زوره
که دا دېوال ایله سو بجلي[4] دېره ده په زوره

﴿۲﴾

تار تار ترخ چو
موړ سبا «مُرغې» له خُو

---

۱. درکړو ۲. قسم ۳. په حشراتو کي یو دول خسمان دئ ۳. برق(electricity)

(۲)

تـــر درختـــي لانـــدي مـــار دئ
د مــار پــه خـولــه کـي تـار دئ
تــار مـــه ځـــي راکـــش کـئ
پـــه تـــار پـوري د بـلـــی وئ
د بـلـــی مـــه ځـلـــه خـلاص کـئ
پـــه د بـلـــي کـــي نسـوار ول
نسـوار مـــه ورکـل انـاکـی تـــه
انـــاکـی مـــاتـــه نینـي راکـي
نینـي مـــه ورکـي و شپـانـه تـه
شپـانـــه مـــاتـــه اوچـکـوال راکـی
اوچـکـول مـــه ورکـئ و مـلاتـــه
مـــلا مـــاتـــــه کتـــاب راکـــئ
کتـــاب مـــه ورکـئ و لـوی خدای تـه
خـدای مـــاتـــه ایـمـــان راکـئ

(۴)

تـر درختــه لانـدي مـار دئ د مـار پـه خـوله کي تاردئ
تـــاري[1] زمـــا پـــه کـــار دئ پـلار مـــه د کـــانـدار دئ
ورور مـــه تـــانـــه دار[2] دئ اوښ مـــه پر تـانـه[3] گرزي
خور مه ښایسته گرزي

(۵)

تـــر درختـــی لانـدی مـــار دئ
د مـار پـه خـولـه کـي تـار دئ
تـــاري زمـــا پـــه کـــار دئ

یار مه دکاندار دئ
وروره! ستا پر لنکی جنګ دئ
سور کمیس مه تنګ دئ

﴿۶﴾

تا غیم تاکت [۴] غیم
تاکت په بلوڅي غیم
م... دي په پنجي غ...

«هلمند ولایت»

﴿۷﴾

ته وا الـلهم ربنا ودي وه درنه بلا

﴿۸﴾

ته وا الحمده ولوېدم تر کنده
ماته مي سوه لنده خیري مي سوه پلنده

﴿۹﴾

ته وا الـلهم مصلي راتولي کئ سپین سري
پر واچوئ کمبلي ورته بندي کئ لکړي

﴿پ﴾

﴿۱﴾

تي تي منکوپ منکوپ

۱.تاریی ۲. تھانیدار ۳.تھانہ ۴.tāgat

(چ)

(۱)

چرندک، د واز کوړک، موري بي بي، پلاري ازبک

(خ)

(۱)

خدایه! زه کوتره وای غاړه مه کمره وای
کښته پر «لاکی» ګرځای کل مه د ماخی خوړای
ښه مین مه ښه لیدای تور لحد مه، مه لیدای

(۲)

خدا! که زه کوتره وای پښي مه له «مېختره» وای
کښاته[1] پر «لاکی» ګرځاي کل مه د ماخی خوړای
مور و پلار مه، مه لیدای تور لحد مه، مه لیدای

(۳)

خدایه! ما شینکی کوتره کړي پښي مه له «مېختره» کړي
پورته پر «لاکی» ګرځئ کل مه د ماخی خوړئ
تور لحد مه، مه لیدای مور وپلار مه ښه لیدای

---

۱. کښته، کته، کوزه، لاندي

﴿د﴾

﴿۱﴾

دکـــــلا دچــــا ده ‌‌‌‌‌‌‌‌‌‌‌‌‌‌‌‌‌‌‌‌ دا د اودلا[۱] ده
پـه کـي نـاسته گل خندا ده ‌‌‌‌‌‌‌‌‌‌‌‌‌ گـل خـنـدا غـتـه بـلـيـا[۲] ده
گـل خـنـدا پـه مـلا نـری ‌‌‌‌‌‌‌‌‌‌‌‌‌‌ د رغـونـو شـاپـيـری
سوال بـه اخـې[۳] بيا بې وړې ‌‌‌‌‌‌ اودلا لـه بـه ورځـې
گل خندا به ځي[۴] راړې[۵]

﴿۲﴾

دا مـوتـر[۶] د چـا دئ ‌‌‌‌‌‌‌‌‌‌‌‌‌‌‌‌‌‌ دغـه د «هـوسـی» دئ
ډک لـه سـرو وری دئ ‌‌‌‌‌‌‌‌‌‌‌‌‌‌‌‌ راوړی بـې بـختـی دئ
وليـاړ[۷] دئ پـه راده کـي ‌‌‌‌‌‌‌‌‌‌‌ د رود اوبـه نـری دي
راوړکې[۸] گاځوری[۹] دي

﴿۳﴾

د «غـومبر» سپينه گومبته[۱۰]
تـه راتـوسـه تـر تـوپـکـه
خـدايـه ! مـا وبـخښـې
زمـا مـور و پـلار و بـخښـې
پـه کـعبـه کـي يوقـرآن دئ
پـه قـرآن کـي شـنـې دانـې
زه درجـارسـم گـليـمې[۱۱]

---

۱. عبد الله ۲. بلا ۳. اخلې ۴. ځين، جين ۵. راوړې ۶. Moter: متر ۷. ولاړ ۸. راوړې ۹. gǎjorə́ y خـاشـې، خـلـي، خشپـل (x̌ašpál)، خـس وخاشاک ۱۰ گنبده ۱۱. کلمې (لا اله الا الله محمد رسول الله)

۴

دړه دړه دړه
کـه پـه دغـه دړه نـه راغئ
مـورې سـره غـوتـه کیـدړه

۵

دوکـه دوکـه ! مالـه مـه راځـه
زمـا تـر شـالـپـوه دئ
تابـه وخوري مابه پرپږدي

یادونه : د هلمند په سمسوره فولکلوري ساحه کې دغه لاندي تشويقي سندري د ځينو ښځمنو له خوا هغه وخت ويل کيږي ، چي اتڼ د ختمېدو په آخري شيبو کي مازي يو څو اتنچياني په ميدان کي پاته سي. په ميدان کـي پـه حساب يوڅو ښځي پاتـه سي . همدغـه لاندي دري سندري پـه ميدان کي پـاتـه سترې ښځمـني تشويقوي،چي بېرته له نوي سره په جوش او مستي کي راسي . او د اتڼ ميدان ګرم وساتي .

۶

دا نـجـونـه کـوتـري دي يـو تـر بـل ښتـري دي

۷

دانـجـونـه چُـوغـکـي دي يـو تـر بـل چـابـکـي دي

۸

دانـجـونـه هيـلـی دي سـختـي ګـړنـدی دي

(ر)

(۱)

راځئ سي ځو توتانو له | توتانو له «خانړ[1]» راځي
راځي نجونو اوبوله | سپرو[2] خړو مندوله
نن ورځ د باران ده | سبا ورځ د توتان ده
څه نری هوا چلږي[3] | د «نازو» کډي بارړي[4]
د بدبه ده د باران | غر غړې دي د اوښان

(۲)

ری ری ری | زمور د اوښ پچه نری
د روځي مړ غرارۍ[5] | د شپې ولي نه راځئ

(ز)

(۱)

زه شینکی گوتره وای | غاره مه کمره وای
ناسته پر ونړی وای | کل مه د لوړي خوړای
تورلحا مه مه مه لیدای

(۲)

زما خوري در ترکه سه | زړ غوایي اور ته سه
په لهړی کي لمبېدي | خوا[6] د سپیني څرکېدي
له مرو نه شرمبدي

---

۱. Xānaṛ ۲. سپېرو ۳. چلېږي ۴. بارېږي ۵. شروشور ۶. x̌wā: تي

(۳)

زمـا وروره ! سُونبـه سُونبـه	راسه کالي واغونده تازه تازه
لـوړ پـر غـونـډۍ کښېنـه	وزانکـو[1] تــه نـارې کــه
کـه زانکو خولکۍ نه که در	بيــا مــا تــه را نــارې کــه
پـرکـټ بـه نـنـۍ ویـړه کـم	چـرکـي بـه راکـړي کـم
یـوه بـه خـي حـلالـه کـم	ک... بې دموذي دمور په غاړه کم

(۴)

مــا هــوســۍ لیـدې	تـر کـېـړو را غـورزېدې
یـوه مـه خـي را مـړه کـه	پـر کاکړ مـه غـر غـړه کـه
کــاکـړ راغـئ غـاړي غـاړې	د «بوري» غنم خو غواړې
د «بوري» غـنـم تـرخـه دي	د پلاني ... پـه وینو سره دي

(۵)

د «مـدت» تـوري کـړدۍ	پـه کي ناستي علي خيلي ناوکۍ
شــکـــري جــوړ یــي	وسپـــرو تـــې ورکيـــي
پــر سپــاره «شبـوزیـي»	پـر میـدان آسپي تـر پـیـي

(۶)

زه وړکـۍ مُـرغـۍ ولای [2]	نـاسته پـر غـونـډۍ ولای
ســر مــه غـوړولای وای	ادې لـــه مـــه ور وړای وای
ادې تـــار تـــار راکـړی وای	د لالا پـــه ورامـــه وړی وای

---

۱. زانو ۲. وای

(۷)

زه شینکی کوتره وای — ناست پر ږبره وای
ږبره موتبره[1] وای — د خپل سهېل[2] په مخ کي وای
شنه وسره، کمره وای

(۸)

زه کِشني[3] نجلۍ ولای — نوم زما هوسۍ ولای
په ملا باندي نري ولای — په غاړه مه غاړکۍ ولای

(۹)

زه کِشنۍ هلک ولای — نوم زما «بازک» ولای
په کوشنیانو کي چابک[4] ولای — تک زما چابک ولای

(۱۰)

زه يو لوی سړی ولای — په ملا باندي نری ولای
په تک باندي زمری ولای

(۱۱)

زه د کیلي[5] ملک ولای — په کای کي ډېر چابک ولای
د کل په شان نازک ولای — هر وخت په کلر پسي ورک ولای

---

۱. معتبره ۲. sahel: تولی، همزولي ۳. kišnáy: کوشنی، کوچنی، کمکی، کنکلی ۴. چتک، تېز، کړندی ۵. کلي

۱۲

زه کِشـــنـــی هــــلک یــم | پـــه ذهــن ډېـر چـــابک یـم
پـه لاس کـي سـره ګـړۍ لرم | پـه غـاړه شنـه ګنجـۍ[1] لرم
پـه پښـو بـانـدي څپلـۍ لرم | پـر سـر بـانـدي لنګـۍ لـرم
پـه هـلـکـوانـو کـي چـابک یم | د ګـل رنـګـــه نـــازک یـم
پـــه مـلا بـــانـدي نـری یم | د لـــوړو غـــرو زمـــری یـم

۱۳

زه شیـــنـــکـــی کـــوتـــره وای
نـــاستـــه پـــر ونـــره وای
کُـــړک کُـــړک مـــه کـــاوه
شیـــنـــکـــی غـــر ونـــړېـــده

۱۴

زه شیـنـکـی کـوتـه یـم | نـــاستـــه پـر ونـره یـم
پښـــي مـــه د ســرو زرو دي | پـرې مـه پـر کـوځـرو اَدي

ط

۱

طـالب چـي ځيره[3] تولـه کي | خـولـه ورتـه ګځوړه[4] کي
نـــس ورتــــه جـــوال کـــي | طـالب دي خدای مُردار کي

---

۱. انګیا ۲. وزرو ۳. توک، وظیفه ۴. ګځوړه

(س)

(۱۳)

«سمسیاره[۱]» پر لیاره تله، دی مسېده
د «سکوو[۲]» وروره دې واده
زه به وکوم مېله

(ش)

(۱)

شین وتی زرغون وتی
په شنشوبې کې راتلم
شنشوبي نارکړي وي
د لالک تر ملا چاره
وتی یې په باد کړی وي

(۲)

شپانه میا د لاړه
که خولکی غواړې را واوړه
وای خواته راسه
خولکی واخه بېرته لاړ سه
یوه خولکی به درکم
دا دویمي له سبا بیا یوار راسه
میا به دېرکیان[۳] سي
په کډ به تور لوان[۴] سي
زه به خولکی درکم

خو خولکی به مه پر تا باندي تاوان سي

(۳)

شپانه «میا» در تولـه کـه
و غونډ تـه کوبی جوړه کـه

(غ)

(۱)

غوا وه غوبنه غوا راتوکه، لـه شنه غره
پـه څوهی[5] یـه اوبوه بیا یـه ببرتـه خزوه[6]

(ک)

(۱)

کشکي[7] زه کوتره وای ناستـه پـر ډبره وای
غاړه مـه کمره وای

(۲)

کشکي زه هیلی وای ناستـه پر بدنی وای
غاړه مـه نری وای

(۱)

کشکی زه کوتره وای ناستـه پـر ډبره وای
کور مـه پر «لاکی» څاړه کل مـه د ماخی خواړه

---

۱. سپمساره، سمساره ۲. گیشوؤ، کیسپ (پارسي : کِشف) ۳. تولی تولی ۴. لبوان۵. خبزی، چینه ۶. خبژوه ۷. کاشکي، (پارسي: کاش)

(ک)

(۱)

کـــوږ کـــو ږی کـــلا وهـــي
کـلا پـــه نـــا رضـــا وهـــي
لـــه نـورو څـې جـلیـا[1] وهـي
داســـي ســـړی نستـــــــــه
څي[2] دا کـوږ مـلا پـر مـلا وهي

(۲)

کـــوږ کـــو ږی کـــلا وهـــي
لــــه نـــورو څـــې جـــلا وهـــي
دونــــي ســــړی نستــــــــه
چي دا کـوږ کوږی پر ملا وهي

(ل)

(۱)

لاړ[3] ســـه کـــنـــدهـــار لـــه
مـــالـــه مـــوریـــنـــه راړه
تـــر خـــه زر غـــونـــه راړه

---

۱. جلا ۲. چي، سي ۳. ولاړ

﴿م﴾

﴿۱﴾

ما هم یاري كوله
خپله «غاړه» مه ویله
سي میا مه ورا توكه
خر ولیار وئ
لكي يه بشوروله
ما يوه ناره پروكه
يوه مره وه يوه كرمه
د مري علاج مه وكئ
د كرمي په علاج نه پهېدمه
لېوه كولمي د توسه
زه به خاوندته څه جواب وركومه
ماځيكر سي كور ته راغم
د مرمني په تندي و پهېدمه
مرمني بشري مه كوه
سحار به پر نمانځه درځخه ځمه
د بلي بشي كه نه وم
وادي ته به خوسایه[1] ورتولومه

﴿۲﴾

«ماجبینه» اوبه نه چیبني خوله به يې تناكه سي
كور وكلى به ځين[2] پاته سي په «كابل» كي يو ناندانه ده
موري پالوانه ده

---

۱. خوشایه ۲. جین

(۳)

ماغومبر کاوئ
شینکی غر ونړېدئ
کي پیدا مه که ماسی[۱]
پر کاکړ مه غر غره که
د کاکړ توره کړدی
په کي ناسته ناوکی
کارکيي[۲] په سرېِ اِنځی[۳]

ن

(۱)

ناست وم پر ډبره ... ﺩا سپرکی مُرغی مه ویستای په لکړه
دا انا جواري د کړد و تکول ... تسپې مه اړولای
تسپې د شهٰیدانو د غابښو وای

(۲)

نرېِ نری باراَن دۍ ... کمیس مه د الوان دئ
د خره پر غوړو سپور وم ... خره را لاندې ډتي کې
بنه ؤ خلک نه وو ... له خندا به راته مړه وو
کولک[۴] به مه سپېره ؤ

---

۱. y.māsə : جراپه ، جوراپه ۲. کوي ۳. نیخی ۴. kolak :
کُولک(kulak)

(و)

وه بابا ظالمه　　زما خبر واوره بیا ځمه
ما ځله[1] ودیې[2]　　پر بَن ورکئې[3]
پر سره اور مه کړېې　　زه کله مېره کوم
زه د پلار پر کور کېنم　　بې و ښادۍ ستادي
لیا دادي لیا د مامادي

(۲)

وه خواري ترلې　　لونۍ سوې ځه کئې[4]
ته پر بر د بروځې　　د لاسو کوتي سمرې[5]
هر ځیارت[6] له ځله ځي　　لونۍ[7] پر دنیا سوې
دغه یو سوال به منې　　زمور په خوا به نه راځې

(۳)

ودره[8] پر غولې　　که نه درې پر غولې
پر غ... به د راوځم　　د پوات[9] غر به د کوري

(۴)

وا د خم پر لک　　کور پر کور د ښورومه
سي در وښیم سبک[10]

---

۱. ولي ۲. ود وې ۳. ورکوې ۴. کوې ۵. شمېرې ۶. زیارت ۷. لیونی
۸ ودرېږه ۹ . Páwāt.۱۰ . سبق ، درس

(۵)

ورنـدیـاري[1] زوی د زاړي | غیـمـه سـي زاړي
پـلاړې[2] دکـانـدار دئ | زانـکـوی[3] د ورتـه راړي
زانـکـو تـال کـړي[4] | هـلک شین لـه خنداکـړي

(۶)

وختـم وغـروتـه | راکښتـه سوم اوبـو تـه
لاړم د مـامـاکـره | مـامـا تـه مـه ول زړ راځـه
د زړي پـر وزر راځـه | پـه خپـل وطـنـې[5] کښېـږده
بـي بـي نـوره پر سپره کـه | تـور سپـي پسـې ایلـه کـه
چـاپـړاخـي[6] ورسـره کـه | اوبـه ! درې تـره ایلـه کـه

(۷)

وه پـوري غـوبـه[7] | غـوا راځـوړي[8] کـه لـه غره
پـه څـوهـۍ[9] یـه اوبـوه | بیـا یـه بېرتـه خېـزوه[10]

غـو غـو غـج کـچـۍ

---

۱. ورېنداري ۲. پلارېې ۳. زانکو، څانکو ۴. کیږي ۵. وطن یې ۶. čāpṛāx̌i: چپلاخي، چلاخي، څاپیړي ۷. ğoba: د کوشنیانو په بازیو (لوبو) کي یوه ډېره خوندوره او په زړه پوري لوبه د غوبه (ğoba) ده . د کاکړستان په کلتوري او سندریزه خاوره کي انجوني د غوبه لوبه په دې ترتیب کوي : دوې انجونې راو لاړې سي، یو وبل ته لاسونه سره ورکړي. او بیا پر له څرخي . او همدغه د «غوبه» خوندره سندره بیا د خپل څانکړي کسر «غو غو غج کچی» په ملتیا په یو خاص آهنګ سره وایي .۸. راکښته، شېوه، شوه، تا .۹. خېزی، چینه ۱۰. خېژوه

(هـ)

(۱)

هغه ده لاړې راله[1] مسته پرنګې راله
سم څرکې[2] جوړ کړئ د هندوانو پر کلي[3] راله

(۲)

هندو کړ کندو مور د نه راکړو
ما ولېږي[4] بنګوته تا راړو[5] د «وهاري»[6] تمباکو

(۳)

هلکه ! غول ملکه د سر چاړه دي ورکه
بازار کې ګرزېدې يو مچک نه ارزېدې

مأخذونه

هغه آثار چې د رزېنې پانګې ددې جانانه برخې د ليکنې په وخت کې زما تر نظر لاندې پاته سوي دي ، نوموړه يې په لاندې ډول دي :

- ... د خلکو سندرې ، ټولوونکی او څېړوونکی : جناب استاد حبيب الله رفيع ، خپروونکی : د افغانستان اکاډيمي د تاريخ او ادب ټولنه ، چاپکال : ۱۹۷۰ ميلادي ، کابل
- ... په پښتو کښې د ماشومانو سندرې او صوتونه ، ليکوال : جناب محمد نواز خان طاير ، خپروونکی : پښتو اکاډمي ، د خپرېدو کال : ۱۹۸۸ ميلادي ، پېښور
- ... پښتني فولکلور ، ليکوال : سيال کاکړ ، خپرندويه ټولنه : پښتو ادبي شپول : چاپکال : ۱۹۷۱ ميلادي ،کوټه
- ... زما شخصي يادداښتونه

---

۱. راغله ۲. څرکې :سرک يې ۳.کوڅه ۴ . ولېږې ۵ . راوړو ۶ . Wáhāra : د بوري په سيمه کې يو کلی دئ .

پښتو کیسې

پـه «کیسیو» د کوشنیـانو سات تېرېږي
څکـه سیـال را ټـولـي کـړي دا کیسې دي

دا کیسې دي کـه اړونـه خوند یې یو دئ
پـه خوشـالـه مـاشومـان د پښتونخوا دي

اچـوي چـي دوی کیسـې پـه پستـه ژبـه
نـه څـایـږي پـه جـامو کـي کوشنیان زموږ

ښـه روزنـه پـه کیسیو د چـا کیـږي
خـونـدي کـړي سیال کـاکړ پـه دغـه وجـه

د پښتو و کيسو ته يوه لنډه کتنه

پښتني فولکلور چې د ټولو پښتنو يوه ګډه سرمايه او ملي اثاثه ده ، پخپله فولکوري غبرګي د کړاني پښتو شفاهي کيسيو ته ځای ورکوي . همدغه کيسې په هندي کې پهيلي (Páheli) ، په اُردو او سندي پهيلي ،په پنجابي او هندکو کې بُجهارت (Bujhārat) ، په انګريزي کې ريډل (riddle) ، پـه بلوڅي کې چاچ (Čāč)اوپـه براهوي کې چاچا (Čā ča)بلل کيږي . دغـه راز پـه عربي کې وکيسې يااړ (Ar) تـه لُغز (Lūğz) اويا يا معما (Muamā)وايي ، په عربي کې دلُغز جمع الغاز (Algaz)ده .مـوږ پـه پښتـو کـې د« لـغـاز» (Lǎğāz) او «لـغـازي» (Lağāzi) توري کـاروو، زمـا پـه فـکـر د پښتو ددغـه دواړو تورو ريښه (Root)د عربي په لُغز پوري تښلي . او د پښتو د لغاز او لغازي توري د همدې لُغز څخه جوړسوي توري دي . پخپله د پښتو په لغاز کې رمز (Ramz)او پيچلې کـای پټ دئ . او همدغـه رمز د عربي په لُغز او د پښتو په اړونو کې موجود وي . په عربي کې د لُغز په څنګ کې و کيسې ته معما هم ويل کيږي.

په پارسي کې بيا و کيسې ته چيستان (چيست آن ؟) وايي. او ارواښاد حسن عميد د خپل درانه اثر« فرهنګ عميد»د دوهم ټوک پر ۱۷۱۹ مخ بـانـدي د چيستـان پـه مقابل کې د : « بردک » ، « پردک» او«کردک» کلمات هم راړي دي. نوموړی استـاد په پورتني فرهنګ کې په دې باره کې داسي کاږي : « لُغز را درفارسي چيستان (چيست آن) مي گويند۔ بردک و پردک وکردک ہم گفتہ شدہ ۔ »

خو په لويه تاريخي پښتونخوا کي يبا د پښتني فولکلور دغه لرغوني او خوندور دول په بېلا بيلو نومو سره ياېږي . ځيني پښتانه يې اړونه (aṛuna) بولي . ځيني خلک يبا ورته دُوڼی (duṇə́y) چي مفرد يې دوڼه (duṇa) ده ، وايي . او همدهه کيسی ځيني خلک يبا د ټکونو (ṭákunu) په نامه يادوي .

خو خير ... کيسی په هر نامه چي يادي سي ، خوند اور رنگ يې يو دئ . د پښتنو پر دې ملي اثاثې باندي پېړی پېړی تيري سوي دي ، خو ارځښت او اهميت يې پر خپل ځای پاته دئ . د کيسيو خوند هغه وخت ؤ ، چي پر پښتني نغريو باندي پښتانه ماشومان به راکړه ول . او يو وبل ته به يې کيسی سره اچولې . نو د همدغه نغريو په برکت پښتو کيسی تر دا وخت پوري ژوندی پاته سوي دي .

په پښتو کي زياتره کيسی منظومي دي . دغه درنه پانکه په سوچه تورو او خوږو کلماتو پسوللې ده . ژبه يې ښځي ساده او عاميانه ده . زياتره منظومي کيسی هنري بنه لري . او د ديواني شاعري غوندي د « قافيو » مراعات په کي ليدل کيږي . ځيني کيسی د سوال او جواب په صورت کي وي ، چي مور ورته جوابي کيسی ويلای سو . ځيني کيسی يبا تمريني يا په بله ژبه ورزشي شکل لري . دغه راز د کيسيو يوه لويه برخه يبا په « نثري کيسيو » پوري اړه لري .

څرکنده دي وي ، چي د پښتو ځيني منظومي کيسی د ادبي جوړښت (Compsition) په لحاظ کټ مټ و کاکړی غاړو ته ورته دي . البت سيلابونه يې توپير سره لري . خو د پښتو ځيني منظومي کيسی د غاړو غوندي زمزمه کېدلای سي .

د دنيا زياتره ژبي خپلي خپلي کيسی لري . او د هر ملت وګړي وخپلي فولکلوري پانګي ته په درنه سترګه ګوري . پښتانه

ادیبان باید د ګراني پښتو ټولي کیسۍ د خلکو له سینو څخه را وباسي . او بیا وروسته یې په ځانګړو آثارو کي خوندي کړي . په همدې کیسیو به د پښتنو د راتولونکی وخت ګلالي ماشومان خپل سات تېر وي .څکه چي دغه کیسۍ د ذهني روزني لپاره بهترین خوراک دئ . او په قول د شمس الادبأ جناب حبیب الله رفیع : «کیسۍ د پښتنو ماشومانو یوه فوق العاده سرګرمي ده . همدا کیسۍ یوه ډیره فوق العاده ، مفید او ګټوره ذهني مسابقه ده .»

ما خپل کوشنیوالی د خپل کلي پر پښتني نغري باندي را تېر کړی دئ . نو څکه خو پښتو کیسۍ را باندي ګراني دي . تر اوسه پوري مي ډېري کیسۍ په یاد زده دي . او د یوه فولکلوریسټ په صفت خورا زیاته مینه ورسره لرم . پر پښتو کیسیو باندي زما لومړی کتاب« پښتني افکار» د یوې خوندوري څېړني په ملتیا په ۱۹۶۹ میلادي کال ادبوالو ته وړاندي سو . اوس دا دئ ، بیا د پښتو کیسیو یوه درنه پانګه د همدې نیمګړي کتاب په دې برخه کي د الفبا په ترتیب ستاسي و درانه حضور ته وړاندي کېږي . و یې لولئ . او پخپله فولکلوري ورثه ځانونه خبر کئ.

پښتو کیسۍ په چاپي آثارو کي

پښتني فولکلور په دې لحاظ ډېر بختور دئ ، چي تر ختیځ پوهانو (Orientalists) را وروسته په لویه تاریخي پښتونخوا کي د ځینو خوږمنو پښتنو د پام وړ ګرځېدلی دئ . له نومیالي فولکلوریسټ او منلي استاد محمد ګل خان نوري څخه را نیولې ، بیا تر دې وخته پوري پښتني فولکلور د ملي ادیبانو په همت را غونډ سوی ، څېړني پر سوي او بیا په ځانګړو آثارو کي، خوندي سوی دئ . پخپله پښتو کیسۍ چي د پښتني فولکلور یو سمسور څپرکی تشکیلوي ، د ځینو پښتنو

ادیبانو په زیار او خواري په ځانګړو آثارو کي خوندي سوي دي ، چي دلته ځیني کتابونه او رسالې په لنډه توګه و تاسي ته در پېژنو :

۱. پښتو قیصې

پښتو قیصې چي دوې برخي لري ، « اوله برخه » یې د پښتو نومیالي پوهاند ارواښاد صدیق الله خان رښتین راټوله کړې او کښلې ده . دغه راز د همدې کتاب « دوهمه برخه » غښتلي لیکوال ارواښاد غلام رحمن جرار لیکلې او را غونډه کړې ده . په دې ۱۶۴ مخیز کتاب کي ، چي په ۱۳۳۱ لمریز کال د کابل پښتو ټولنې خپور کړی دئ ، پخپله خوږه ، پسته او نازنینه فولکلوري لمن کي یې ۱۷۰ خورا خوندوري ، جالبي او په زړه پوري قیصې خوندي کړي دي .

د همدې کتاب په « دوهمه برخه » کي ارواښاد جرار پر ۱۴۹ مخ باندي « ۵۱ » د کراني پښتو کیسې د ځینو جوابونو په ملتیا زېرمه کړي دي . د ارواښاد جرار دغه زیار د ستایلو وړ دئ . او په دغه خوندور فولکلوري کار به یې نوم تل ژوندی پاته وي .

۲. د خلکو سندرې

د پښتني فولکلور په لویه دنیا کي « د خلکو سندرې » یو خورا جامع (Comprehensive) ، خوندوره ، په زړه پوري او معلوماتي اثر دئ ، چي شمس الادباء کران حبیب الله رفیع پخپل دې درانه څېړنیز کتاب کي د پښتني فولکلور بېلا بېل ډولونه په مفصل ډول څېړلي دي . چي ۳۲۲ مخونه لري ، د پښتو دغه زرین کتاب د لوی استاد پوهاند علامه حبیبی د لنډې مقدمې په ملتیا په ۱۹۷۰ میلادي کال « د افغانستان اکاډمي د تاریخ او ادب ټولني » له خوا خپور سوی دئ .

له بنه مرغه ، د همدې کتاب تر «۴» شمېرې لاندي «کیسې» راغلي دي . جناب استاد رفیع ېخپله لیکنه کي پښتو کیسې په ښه ډول څېړلي دي . او بیا وروسته یې د کراني پښتو ۲۵ کیسې د جوابونو په ملتیا د نمونې په ډول را وړي دي . په حقیقت کي «د خلکو سندرې» د پښتني فولکلور په دنیا کي د یوه معتبر او مستند مأخذ حیثیت لري .

۳.ټکونه (د ماژغو جنګ)

د پښتني فولکلور په غوړېدلي ګلستان کي ټکونه (takuna)نومې وړه رساله د مردان د «سمیلا» اوسېدونکي جناب همېش ګل همېش لیکلې ده . په دې خوندوره او کتوره رساله کي د پښتو خورا ډېر ټکونه یا په بله ژبه پښتو کیسې خوندي سوي دي . د چاپ کال نه لري ، خو زما د معلوماتو له رویه د ۱۹۷۰ میلادي کال را وروسته د پېښور «عوامي کتب خانه» چاپ کړې ده .

د همېش ګل همېش دغه درنه رساله ۳۲ مخونه لري . نوموړې پر دې کتوري رسالې باندي د «نوی کوشش» تر عنوان لاندي تقریباً دوه نیم مخونه سریزه لیکلې ده . او ښاغلي همېش پخپله مقدمه کي د ټکونو او پښتني حجرې په باب د خپل کوشنیوالي زاړه یادونه تازه کړي دي .

ګران همېش خپله قیمتي رساله پر ۱۴ بابونو وېشلې ده . په لومړي باب کي ۱۴ په دوهم باب کي ۱۳ ، په درېیم باب کي ۱۳ ،په څلورم باب کي ۱۲ په پنځم باب کي ۱۰ ، په شپږم باب کي ۱۲ ، په اووم باب کي ۱۳ په اتم باب کي ۱۱ ، په نهم باب کي ۱۶ ، په لسم باب کي ۱۱ فولکلوري ټکونه راغلي دي . البت په څوارلسم باب کي د مؤلف خپل یو شعر د کیسې په صورت کي راغلی دئ ، چي د فولکلور په تعریف کي نه سي راتلای . ویلای سم ، چي د همېش ګل همېش په خوندوره رساله

کې ټول ۱۶۱ ټکونه د جوابونو په ملتيا راغلي دي . څرګنده دي وي ، چې د نوموړي ليکوال په رساله کې د ټولو ټکونو جوابونه د رسالې په پای کې د بابونو په ترتيب راغلي دي . د پښتني فولکلور په دنيا کې د همېش ګل دغه خوندوره او ګټوره هڅه د ستايلو وړه ده .

۴. پښتني افکار

پښتنـي افـکـار يا پـه بل عبارت پښتو کيسې د سيال کاکړ يو فولکلوري اثر دئ . په دې اتيا مختيزه کتاب کې د پښتو يو زيات شمېر خوندوري او په زړه پوري کيسې د يوې ژوري څېړنې په ملتيا په الفبايي ترتيب د ۱۹۶۹ ميلادي کال د جولايي په آخر کې وړاندي سوي دي . د کتاب خطاطي ارواښاد نذير خيال کړې ده . د ليکوال دا اثر به د پښتو په فولکلوري دنيا کې يو ارځښت ولري که نه ؟ د اقضاوت به د راتلونکي وخت پر نقادانو باندي پرېږدو .

امکان لري ، چې په لويه تاريخي پښتنونخوا کې به نورو درنو اديبـانو پښتو کيسې راغونډې کړي او يا څېړلي وي . خو زه په دې باره کې هيڅ معلومات نه لرم . هيله ده ، چې ښاغلي اديبان او نقادان به ما وبخښي .

۵. د پښتو ولسي ادب لاري

ارواښـاد دوست شينواری يو نوميالی څېړونکی ، پياوړی شاعر ، منلـی اديب او غښتلـی فولکلوريسټ ؤ . د پښتو دې نيازمن ليکوال پخپل دې ګټور ، خوندور او څېړنيز کتاب کې د نورو ډېرو موضوعاتو په څنګ کې پښتو اړونه د «کيسې» تر عنوان لاندي په خورا عالمانه ډول څېړلي دي .

د ارواښاد دوست شينواري دغه پورتنی کتاب په ۱۳۵۶ لمريز کال

پښتو ټولنې خپور کړی دئ . نوموړي پخپل ۴ مخیزه لیکنه کې پښتو کیسې پخپل ځانګړي انداز د خوندورو نمونو په ملتیا څېړلي دي . اروا دې ښاده وي .

۶. فولکلوري کیسې

د پښتو غښتلي فولکلوریست جناب علي محمد منګل د پکتیا په تاریخي او کلتوري حوزه کې د پښتو یو شمېر منظومې او منثوري کیسې را غونډې کړي او بیا یې د «فولکلوري کیسې» تر عنوان لاندې په ۱۹۷۶ میلادي کال د کابل د پښتو ټولنې له خوا ادبوالو ته وړاندې کړي دي . په دغه ۲۰۰ مخیزه کتاب کې ګران منګل د نورو موضوعاتو په څنګ کې د ګرانې پښتو« ۱۳۸» اړونه د ځینو تشریحاتو په ملتیا خوندې کړې دي . په دې کیسیو کې منظوم اړونه لږ او منثور یې زیات دي . دغه ۱۳۸ اړونه د پورتني کتاب په دریم باب کې د کیسې (وښیه ، څه شی دئ ؟)تر سر لیک لاندې په یوه ډېره ښایسته او خوندوره پیرایه کې څېړلي دي .

۷. د غرونو څوکې

د ګران عبد الکریم پتنګ دغه فولکلوري کتاب د کابل پوهنتون « د فلالوژي پوهنځي » په ۱۳۵۹ لمریز کال خپور کړی دئ . ښاغلي پتنګ پخپل دې کتور اثر کې پښتو کیسې په مفصل ډول څېړلي او خوندور مطالب یې ادبوالو ته وړاندې کړي دي . نوموړي لیکوال پخپله ۱۲ مخیزه لیکنه کې د «کیسې» تر عنوان داسې خوندوره او عالمانه څېړنه کړې ده ، چې د راتلونکې وخت فولکلور څېړونکې به استفاده ځینې کوي . کشکي دغه کتور کتاب په اسانې سره ویل کېدلای .

۸. د پښتو شفاهي ادبيات(شكل اومضمون)

د پښتني فولكلور په لويه دنيا كي به د غوټۍ خاورې دغه خورا كټور او دروند اثر تل ژوندى پاته وي . دغه ۲۵۲ مخيزه كتاب په ۱۹۸۸ ميلادي كال د افغانستان د علومو اكاډمي د ژبو او ادبياتو مركز خپور كړى دئ .

په دې ارځښتناكه اثر كي د پښتني فولكلور بېلا بېل اصناف په ښه ډول څېړل سوي دي . ددې اثر تكړه ليكوالي د پښتني فولكلور د نورو ډولونو پـه څنگ كي د كتـاب پر ۴۱ مخ بـاندي تر ۱۳ شمېرې لاندي «كيسى» راوړي او د مثالونو پـه ملتيـا يې څېړلي دي . پر پښتو كيسيو باندي د غوټۍ خاورې ۵ مخيزه ليكنه ښه خوندوره او په زړه پوري ده .

۹. متخل

متخل(Maṭx̌ál) د پروفېسر صاحبزاده حميد الله يو معلوماتي او فولكلوري اثر دئ ، چي پـه ۱۹۸۹ ميلادي كـال د كوټې پښتو ادبي بورډ خپـور كـړى دئ .پــه دې خـونـدور كتـاب كـي اووه كڅوڼي (څپـركي chpters:)راغلي او په هر كڅوڼه كي بېلا بېل معلومات زېرمه سوي دي .

البت د متخل په اوومه كڅوڼه (kácoṇa)كي د پښتني فولكلور څـانكړى صنف كيسى (kisə́y) خونـدي سوي دي . د پښتو پياوړي ليكوال جنـاب صـاحبزاده حميد اللـه پـه دغـه مخصوصـه كڅوڼه كـي«۲۴۸» خورا پـه زړه پوري او جـالبي كيسـى د خپلي ۷ مخيزي ليكني په ملتيا ادبوالو ته وړاندي كړي دي .

خو ځر كنده دي وي ، چي تر ښاغلي صاحبزاده حميد الله ډېر وړاندي په لره او بره پښتونخوا كي بېلا بيلو اديبانو او فولكلور څېړونكو د

پښتو کيسی را غونډې کړي او په عالمانه ډول يې څېړلي دي . خو جناب صاحبزاده پخپله «اوومه کڅوړه» کي نه خو د کيسيو په باره کي د يو چا د ليکني ذکر کوي . او نه د چاپي آثارو سر چينې او منابع ښايي . چي البت په داسي څېړنيزو کارونو کي مأخذونه را وړل ډېر ضروري وي . نو همدغه وجه ده ، چي د ښاغلي صاحبزاده په متخل کي خورا زياتي کيسی په تکراري ډول راغلي دي . خو بيا هم د کران صاحبزاده دغه کار او فولکلوري زيار د قدر وړ دئ .

۱۰. په پښتو کښې اړ

ډېر ښه مي په ياد دي ، چي په ۱۹۹۳ ميلادي کال په باړه ګلی کي د پېښور د پښتو اکاډمی له خوا د پښتني فولکلور په باره کي يو درې ورځنی خورا درونـد او پـه زړه پوري سېمينـار جوړ سوي ؤ. پـه دې څېړنغونډه کي زما مقالـه هم شـامله وه ، چي پس لـه اورولو کران پروفېسر داور خان داؤد زما د نيمګړي ليکني زياته ستاينه وکړه . په تېره بيا زما په مقاله کي يې د پښتو کيسی ډېري خوښي سوې . او راته ويې ويل : «که ژوند ؤ ، زه به پر « پښتو اړونو » باندي يې.ايج .ډي کوم.»

بالآخر جناب پروفېسر داور خان داؤد په ۱۹۹۷ ميلادي کال يې « پښتو فولکلور کښې اړ » تر جاذب عنوان لاندي يو خورا خوندور ، کټور او په زړه پوري څېړنيزه کتاب ، چي ۲۶۳ مخونه لري ، وکيښ . په دې ډول نوموړي ليکوال خپل زوړ ارمان تر سره کئ . زما په فکر دغه درونـد اثر په څېړنيزه حواله د ځان ساری نه لري . او په راتلونکي وخت کي به دغه کوټلي څېړنيز کتاب يو مستند او معتبر مأخذ ګڼل کيږي .

د پروفېسر داور خـان داؤد دغـه قيمتي کتاب د پښتو نوميالي ليکوال او پياوړي خطاط کران سيد محی الدين هاشمي ليکلي دئ . او

ارواښاد ډاکټر فضل الدين خټک د پښتو پردې کټور کتاب باندي « اړونه د پښتو د فوک لور يوه برخه » تر سر ليک لاندي يوه خورا درنه او عالمانه مقدمه ليکلې ده . د پروفېسر داور خان داؤد کتاب درې برخې لري . لومړۍ برخه تمهيد، دوهمه برخه ضميمه او په درېيمه برخه کي د کراني پښتو ۴۴۳ اړونه په الفبايي ترتيب خوندي سوي دي . زه پخپل وار و خواريکښ ليکوال او پياوړي څېړونکي جناب پروفېسر داورخان داؤد ته د داسي کټور او مستند کتاب په ليکلو د زړه له کومي مبارکي وايم . پروردګار دي زموږ و دې مخلص او غښتلي عالم ته ښه ژوند ورکړي ، چي پخپل پاته عمر کي د کراني پښتو په ښايسته او تاريخي اوربل کي لا نور رنګا رنګ ګلان وروتومبي.

۱۱. اړونه ، ټکونه او دوړې

د پښتنو خواخوږي ليکوال ښاغلي سراج الاسلام سراج پر دې پورتني عنوان باندي يوخوندور کتاب ليکلی ، چي البت د چاپ په انتظار دئ . نوموړي ليکوال ددې فولکلوري اثر په ښايسته لمن کي د کراني پښتو« ۵۰۰ »کيسې د الفبا په ترتيب خوندي کړي دي .

په دې باره کي پروفېسر داورخان داؤد پخپل کټور تأليف چي « پښتو فولکلور کښې اړ » نوميږي ، و موږ ته ته داسي معلومات راکوي :
« د اکوړي سراج الاسلام سراج يوه مسوده چي « اړونه ،ټکونه او دوړې » نوميږي ، په کال ۱۹۶۱ عيسوي کښې ليکل شوې او پښتو اکېډيمۍ پېښور ته ورکړې شوې ده . دا مسوده ۱۴۷ مخونه لري . او پنځه سوه اړونه په کښې د حروف تهجي په ترتيب درج کړې شوي دي . دا د اکېډيمۍ د قلمي نسخو په رجسټر کښې په ۳۶۷ نمبر درج ده . »

که څه هم د ښاغلي سراج الاسلام کتاب تر اوسه پوري خپور سوی نه دئ . خو د خلکو د خبرتيا په خاطر يې دلته ذکر وسو . خدای دي

وکړي، چي د نوموړي ليکوال دغه ناچاپ کتاب ژر چاپ او خواري يې برباد نه سي .

هسي خو په لويه تاريخي پښتونخوا کي د پښتو نورو... ليکوالو هم د پښتو کيسی را غونډي کړي او څېړني يې باندي کړي دي، چي د هر چا کار پر خپل خپل ځای د قدر وړ دئ . په دې باره کي د، اروا ښاد پروفېسر افضل رضا، اروا ښاد رضا همداني، عبد الحق نسيم . کران زلمي هېواد مل زيار او کار دستايلو وړ دئ . پر ته له دې کسانو که چيري نورو... اديبانو د پښتو کيسی را غونډي کړي او يا څېړلي وي، نوله بده مرغه و ماته ښځي نه دي معلومي . هيله ده ، چي د پښتو کيسيو درانه ټولونکي او څېړونکي به ما وبخښي .

الف

❁.... ای وبی ❁ مېږ و ورې

❁....اَت وبَت ❁ ږيره و برت[1]

❁....ای ډکر کيدړ خوندلی[2] ❁ ډينګ په مرو بر خوندلی

❁....اړونډې بابړونډې ❁ د مور خ ... دي څوړونډې=تي، بجی، خواوي

❁....ارلمني ❁ بر لمني ❁ يو کميس اتيا لمني =قرآن شريف

❁....ارکه ده با ارکه ده ❁ څلورې کوناټې يوه يې سترکه =کوټه ،خونه، منډۆ

❁....اوښ ولاړ ❁ لرمونې لاړ = ښار، بازار

❁....اړنده بابړنده ❁ په مور دي خ... څوړنده =تي ، بجی، خواوي

❁....اکري ❁ بابکري❁ له کنبې بابا راځي ❁ مرغوني ❁ تره کيي = د کنې جارېدل، سخوښتی، ږمونځ ، اوزی =کنې

❁❁(پ)❁❁

❁....په کاږ[۳] کي چنچوره[۴] پته ❁ عورته له مره پته

❁.... په کاږ کي دربلی ❁ لپوه یووړه سپینکی وری

❁....په سخر کوډي ځرږي[۵] ❁ خولې یه خلاصي نه تویږي[۶]
= د وزې تي

❁....پر وچ راغه کرکه تبنتي ❁ عورته له مره تبنتي

❁.... پر لیار ځم ❁ نري پاستي غورځوم = کړنګ

❁....پر لیار ځم ❁ په ښوتو[۷] لاس منډم = د مږو غار

❁.... پر لیار ځم ❁ له ریچو ډک مرکی خورم = انځر

❁....په آسمان کي کرکه ورکه ❁ د ماما آسپه له بیاڼي سره ورکه

❁....په اړتنکي کي کاره ❁ زړه خړه ورته مُرداره

❁....په کندار[۸] کي اوښه مره ده ❁ وېنې زما پر لاس پر ته ده

❁.... په ترخه کي وڼی ❁ د پېلغي[۹] نجلی تی

❁....په پرښه کي سرپ ❁ څلور زویه د یسپ

❁....پر وچ راغه مه لاس لوند[۱۰] سوئ ؟ = مېږه لنګه سوه

---

۱. برېت ۲. Ẍūndálay: کیندلی ۳. kāṛ: مانده، خوړ ۴. چمچی کاکړي چنچری: Čančárə́y ۵. ځرېږي ۶. تویېږي ۷. Ṣáwatu : غارو ۸. کندهار ۹. پېغلي ۱۰. نوند، لوند، کاکړي :

۞....په آسمان کي تبخی ۞ پر مځکه تور توی ۞ يې خدايه! څوکې نه سي مروايه = مریان ، مېـریان

۞....پاتو پاتو پلنه ۞ سل اویا لرکي په ک... = تبی

۞....په آسمان کي بیا له څي ۞ تور مار په ازانکه څي

۞....په آسمان کي کر بوري ۞ زمور په کلي کي خروري

۞....پل به د پر خوله ږدم ۞ ښی لاس به د پر خوله ږدم ۞ ته هغو به د ایله نه کم ۞ سې جک درکي کښې نه ږدم = مچن ، مېچن

۞....په کور کي چمچه[۹] پته ۞زایپه له مره پته

۞....پوري په گله کي ۞زما د انا سپین سکوتی جونګی

۞....پلار دي په وره را ځرېدئ ۞ غ ... یه ورانه را ځرېدئ = خرک او کوډاره

۞....پر لرکاڼي مرغان ۞پر برکاڼي مرغان ۞ که یواري هندو سوې ۞ بیا به نه سې ته کیامته مسلمان

۞....پـه تکـه توره خونه کي ۞ مـا وخره تـه ځوز ور واچوئ ۞ خره و ماته ک... واچوئ

۞۞۞(ت)۞۞۞

۞....تور مه تاتکه ۞ له خورو شکرو ډکه = وزن (Wazan) ، زک

۞....تور تازي ولیار ۞ د اوبو پر شرنګهار = کیږدی ، کږدی

۞....ته ما وته کابله ۞ د کابل خرې راوله ۞ د کونتي[۱] یوله بله وله

۞....تر دا یوه را ده لاندي ۞ تر دا بله را د باندي ۞ سپرې[۲] خرې کتي پر باندي = کُرسک[۳]

۞.... زما یو شی دئ ، وابښه خوري ، پیچي[۴] په نسته = لور: Lor

۞....له پاسه راغئ ډینګر (dingar) ډول ۞ کاڼي آخي درې څلور ۞ په ویلي[۵] هر کهول = مرک

❀.... ته ما وته لاهوره = د چرکي لکی توره

❀....تور اکا سپرړي [۶] ❀ هلکان کړد په خوشالړي [۷] = کتوۀ

❀....توره کتوۀ باندي ❀ لړمون مه ورته خاندي

❀....تـرای مخکـه [۸] لانـدي ❀ تـر دا بـلـه را دبـانـدي ❀ د سرو زور

❀....کتوری دئ ❀ د بليا [۹] ورته غرړی دئ ؟ = د يتيم دنيا

❀....ته ما وته چينې ❀ سور گز د ا ليچې

❀.... ته ما وته پوتـيـه ❀ اوښ نه څي بې دينکريه

❀.... ته ما وته کارېزه ❀ سپر کونډه [۱۰] مُرغی تېزه

❀.... ته ما وته چينې ❀ سرې وشنې په غلا چيچې

❀....ته ما وته کوتي ❀ غاښونه پر له کوتي

❀.... ته ما وته کوتي ❀ د ناوکي لاس په ختي

❀.... ته ما وته کارېزه ❀ سپرکونډه مُرغی تېزه

❀....ته يا ستن ❀ مور و پلار د په چری کي څله [۱۱] پلن

❀....ته يا واښ ❀ د پلار غ...د باښ

❀....توره غوا ❀ ژره يه کته ❀ کـه د دانـه کـه را خلاصه ❀ تـه هندو يې ته [۱۲] کيامته [۱۳] = تبی اومړی (تبخی او دودی)

❀....ته ما وته کوتي ❀ واښونه [۱۴] پر له کوتي

---

۱. کتوي ۲. سپېری ۳. Kursak: کُـرسک يو دول خوارکـي بوتـی دئ، چـي پـه څـرمونې (سپرلـي، پسرلـي) کـي کيږي ۴. پچي ۵. ولي ۶. سپريږي ۷. خـوشاليږي ۸. خمکه، نځکه ۹. بلا ۱۰. سپېرکونډه ۱۱. سره ۱۲. تر، در ۱۳. قيامته ۱۴. مفرد: واښ (wā ṣ): واښکی

❁....ته ما و ته هغه ❁ د چرګ لکۍ کېلغه[1]
❁.... ته ما وته کېږه ❁ مړک نه ځي مرکي له
❁.... ته ما وته لاکۍ❁ اوښ نه ځي بې لکۍ
❁....ته ما وته کابله ❁ له ما مه کوه پوښتنه
❁....ته ما وته کابله ❁ ته راغي له کمه
❁....ته ما وته هراته ❁ خولۍ د دلې پاته
❁....ته ما وته کوټی ❁ خط ولیکه پر کوټي
❁....ته ما وته اخوره ❁ د اخور کونه زوره[2]
❁.... ته ما وته هغه ځایه ❁ په تاکي لري دوه ځایه
❁.... ته ما وته «زالاره» ❁ د سرو غنمو داره
❁.... تر ما وتر هغه ځایه ❁ په تاکۍ پُسکۍ دوه ځایه
❁....تا وا بېره ❁ د ماښام پُسکۍ د هېره
❁....تر ۋ ته تا ❁ ستا کمیس دئ په دوې تا
❁....ته یا سره ❁ غول وکه ورته څره
❁....ته یاسپانده ❁ غول وکه ورته خانده
❁....ته یا لوټه ❁ د ماښام پُسکۍ د غوټه
❁.... دلته ټک سو ❁ هلته ټک سو ❁ هندو غوزار سو ❁ غ... یې لک سو = پوڅکۍ، خمېرۍ ، ګو بلکه
❁....ته یاستن ❁ مور پلار د په پیاله کي سرره پلن
❁....ته یاپنډه ❁ مور د تنډه
❁....ته یا سکور ❁ د ک... ور د تور
❁....تر دغه مڅکه لاندي ❁ تر دا بله را د باندي ❁ د کشمشو کور کی دئ❁ د بلیا ورته غرری دئ = د یتیم دنیا

---

۱. کېلغه Kel ğa : کېږه۲. ژوره

❀....توته توته راسه ❀ انا د په چاک چخ کم

❀....انا انا راسه ❀ د تُوت په چاک د چخ کم

❀....توره غویه ❀ تل مه غویه ❀ تل مه په غوجل کې غویه

❀....تر ما و تر وره ❀ سره انځۍ و غزېده ❀ غوټه غوټه پرېکېده

❀....تر ما و تر کېږه ❀ مړک تښتي مرکې له

❀....ته وا سندر پرگه ❀ غول وکه ورته رېږده

❀....ته وا کوړا ❀ غول وکه ورته را

(ج)

❀....جاره واره جاره ❀ په کي وليار دئ سوربياڼ ❀ کړې وړې يه ستر کي ❀ لکه ستوري د اسمان = قرآن شريف

❀.... جاره واره غره ❀ په کي ناست دئ «جلندر» ❀ سره خولۍ يه ده پر سر = زړه

❀.... جاره واره خونه ❀ په کي ناسته ده «زيتونه» ❀ په شرنگ شرنگ وهي خالونه = ژبه، ژبه

❀.... جاره واره خونه ❀ په کي ناست د «قلندر» غوندي مړونه = غاښونه

(چ)

❀....چرگه مو چا چرگه ❀ څلورې [1]کوناتې ❀ يوه يه ستر گه = خونه، منډۀ

❀.... چرگه مه ليده ❀ له چيچُونو [2] سره تله ❀ په انځر ننوته = سپوږمۍ، ستوري او وريځ

---

۱. څلورېې ۲. čičunu: چيچان

❁❁❁﴿ح﴾❁❁❁

❁....حلال مه دئ شړتک ❁ له مُردارو غوښو ډک = مسيد(مسجد، ماجت) او لمونځ غاړي

❁❁❁﴿خ﴾❁❁❁

❁.... خړه خره ❁ خر پروړ خوړ

❁❁❁﴿د﴾❁❁❁

❁....د کيسا کيس کيسه دي زده ❁ که تا لانه زده ما لا زده

❁.... د غره په سر کي دېګ ❁ زموږ په کلي کي لا ل بېګ

❁.... د غره سر کمک ❁ زموږ په کلي کي اَمک

❁.... د غره پرسر څيېږکي ❁ زموږ په کلي کي رازکی

❁.... د غره پر سر څرا[1] ❁ پـه کـي نـاستـه ده تور سترکي سنتيا ❁ زرنۍ ډوډۍ په شا

❁.... د غره پر سر څوړی[۲] ❁ د لېوه د سونډي سوری

❁.... د غره پر سر مُرغان تښتي ❁ «امير»[۳] له پرنکيان تښتي

❁.... د مور دي اوړه ❁ دي پلار دي پلن = تيکری او پتکی

❁.... دي ما دي بابا ډ... دِتا په م... کي جکه = مېچن او لاستی

❁.... د غره په سر کلاس ❁ زموږ په کلي کي اخلاص

❁....د غره پر سر اکۍ تښتي ❁ امير له پنجاپۍ تښتي

---

۱. Cárā: په مځکه کي د ننه جلته يا په بله ژبه کَندو ۲. joṛáy : پېتی يا په بل عبارت غوځی ۳. له امير څخه مراد د ګران افغانستان باچا دئ.

❁.... د غره پر سر ایرې ❁ سوی کي پروت دئ سپرې پښې
❁....دغره پر سر لغونی ❁ لېوه و وور[1] تور مرغونی[2]
❁.... د غره پر سر سنګی ❁ لوه[3] و وړه توره وری
❁.... د غره پر سر دېګ ❁ زموږ په کلي کي یو دېب
❁.... د غره پر سر تتي[4] ❁ شپانه راله څګ څتي
❁.... دوه د لاندي ❁ دوه دباندي ❁ که ته خر نه یې ❁ دا وزه ده
❁.... د غره پر هینداره ❁ زموږ په کلي کي ورند یاره
❁.... د غره پر سر لګړي ❁ را وختې کړې ناسري
❁.... د غره په آخوا درې پسونه ❁ یوې څینې وویستی ❁ دوه نه ځري = نغری ، نیغری
❁.... د غره پر سر کندو[5] ❁ پرورت دئ مړ هندو ❁ په خوله کې د نسوار و تُمباکو
❁.... د لالي ک... کا دانه ... پرور کي پټ کئ له بارانه
❁.... د لالي ک... چُوغړی ❁ مُرغی کي جوړه که ځالی
❁.... د لالي ک... غایته ❁ مُرغی نه ده ملامته
❁.... د لالي ک... ښکاره ده ❁ د مُچانو پر داوه[6] ده
❁.... د دوغزو تر میان ❁ هندو مه کئ اریان
❁....د دوو غزو تر ړت[7] ❁ هندو مه کئ تر ګوت
❁.... دلته ټک سوئ ❁ الته ټک سوئ ❁ تور تمبی له دوګه[8] ډک[9] سوئ

۱. یووړئ ۲. مرغومی ، ورغومی ۳. لېوه ۴. Táti: د غره په سر کي د اوبو و کوړم ته وایي ۵. Kandu : جلتـه ۶. دعویٰ ۷. rat̩: سوري ، سروي ۸. دود، لوکی ۹. ډک

❀.... د غره پر سر اِنځی ❀ را وختې «لونی»

❀.... د غره پر سر لکړي ❀ را وختې «کاکړي»

❀❀❀《ډ》❀❀❀

❀....ډک تیم❀ تس[1] تیم

❀....ډکه سته[2] ❀ تسه سته

❀.... ډینګر بول ❀ کاڼي آخي درې ځلور❀ په ویلي هر کهول = مړک

❀❀❀《ر》❀❀❀

❀....له پاسه راغئ بور ❀ د غاړي ول یه تور ❀ دی روان د رب په زور = اوور، وریځ، وریځ

❀❀❀《ز》❀❀❀

❀....زما یو دغی شی دئ ❀ نور په هر څه لندړي[3] ❀ یو په اوبو نه لندړي = سوری ،شوری ، سایه

❀.... زما دئ شی دی ❀ نې په شپا له کي پل سته ❀ نې په راغه کي پل سته ؟ = ړغانځکه[4]

❀.... زما دی خور ده ❀ پر هر ه مېنه سر غوړوي = کړدی

❀.... زما دی وروړ دئ ❀ پر هره مېنې کور دئ = سرغسی

❀.... زما یو وروړ دئ ❀ په سل جامې کې کور دئ = د سندي ګل

❀.... زما تور غویی دئ ❀ پر بوک سر وی دئ = تبنځه، تبشه

❀.... زما کیسی ماسی ❀ په اوبو وهي بازی = ګوډی ، زی ، ژی

---

۱. tas : تش ۲. څته ۲. لندیړي ، نودیړي ۳. ړغانځه ، کیکه

❀.... زما وته پوتـيه ❀ د پلاني ... شنه کونتـيه

❀....زما د لالا ورۍ دي ❀ دوی سل سره مُوندۍ دي ❀ پـه يوه غاړه اوبه چيښي .. دا اوبه د «کاڼوکۍ[1]» دي = څنکۍ، وندر

❀.... زما کيسې چتو ❀ موږ دنه را ګډ وو

❀.... زما کيسې ماسې ❀ څلور زويه د هوسې ❀ ما ترلي په رسۍ

❀ دوی خلاص سوي له رسۍ = ورې يا وريان

❀.... زما وته کابله ❀ د کابل دروازې يو له بله و له

❀.... زما دوې خُوندي[2] دي، کـلـه بـې يوه غونډۍ کي کور يې، کله يې په بله غونډې کي کور يې = سوی

❀.... زما يو ورور دئ ❀ تر اوبو په وچو پښو پورې وزي = سيورۍ، سورۍ، شورۍ(Soray :مندوخېل)، سايه

❀.... زما يوه خور ده ❀ ماښام له پاستي پاخه کي ❀ سحار له يو هم نه وي= د آسمان ستوري

❀.... زما يه تر خر کوډه ❀ د ملا لکړه کوډه

❀....زما يه تر هغه ځايه ❀ د ملا لکړه دوه ځايه

❀.... زما يه تر «کڅيـنـي» ❀ د کڅيني وريڅي[3] سپـيني

❀.... زما يه تر «نسکۍ» ❀ د نسکي وريڅي کلکي

❀.... زما دې آس دئ ❀ سې تر پوم ❀ دې څربړې[4] = څرخی

❀.... زما کيسې ما سې ❀ څلور زويه د هوسې ❀ ما ترلي په څنکۍ = ورې، وندر

❀.... زما کيسې غُوټو ❀ د ترخي لرګی راړه ❀ موږ کنډالي[5] په کُوټو

۱.kāṇokə́y: د کاکړ خراسان په تاريخي سيمه کي ديو ځای نوم دئ. ۲. x̌undi : خـونـدي x̌wə́ndi، خېـنـدي (x̌endi) ۳. ورځي، ورجي ۴. څربېړي ۵.gandáli : د ماشو پروړ

۞.... زما داسي خور ده، د ستونو کوې دئ؟ = سيزځکی، ځيزکی

۞.... زما دی ورور دی ۞ پر تنکـه غوړکه سپور دی ۞ کورې پر لاهور دئ = نمر

۞.... زمـا دی خـور ده، ځـي پـه هره تنکي کي ناستـه وي، سرې غوړولی وي = سرکړی

۞.... زما دی ورور دئ، سهار لاړ سي، ماځيګر په دوه لرګي پر سر اخستي[1] وي = غوځ، غوځی

۞.... زمـا دی ورور دئ، ځـي سحـار لاړ، ماښام راسي، و دېوال ته جګ ودرړي[2] = لوړ (Lawar)، د شپانه لرګی

۞.... زما دی خور ده، ماښام دوني مړی پخه کي، سار[3] له ګوله نه يي = ستوري

۞.... زما کمر کمر کوندي ۞ سي غزوم ته هغوځي = سترکي

۞.... زما خوړه تاتکه ۞ له خوړو شکرو ډکه = وزن (wzan)، زګ

۞.... زما سل وری دي ۞ سل سره چونی دي ۞ په يوه غاړه اوبه ځښي ۞ اوبه د کنوکی دي = تسپې

۞.... زما دوه ګوډي ۞ په آسمان را ځرړي ۞ خولې په خلاصي ۞ نه تويړي = د وزې تيان

۞.... زما و تر کُوله ۞ مړک درلئ کاله

۞.... زما وته «ډيليه»[4] ۞ خر نه ځي بې ډينګريه

۱. اخيستی ۲. ودريږي ۳. sār: سحار ۴. Diláy: ډيلی د بوري په کلتوري ناوه کي يو کلی دئ، چي اوسېدونکی يې ملازي، مرمه خېل، سنځر خېل کاکړان دي. ځرکنده دي وي چي په بوري کي پر ته لـه «ډيلي» د «لاهور» او «پټان کوټ» پـه نامـه هم د سنځر خيلو کاکړانو دوه پخواني کلي موجود دي.

❀.... زما وته لاهوره ❀ د چرګ لکۍ ده توره
❀.... زما و تر هراته ❀ د کاسې څنډه دې ماته

❀❀❀(ژ)❀❀❀

❀....ژړه غوا.. ژړه يې کته ❀ که د زر نه که را خلاصه ❀ ته هندو يې تر کيامته = درخته، مندکه او هډوکی

❀❀❀(س)❀❀❀

❀.... سل تا که ❀ سل لال تاکه ❀ سل مه پنجرې ❀ سل مه ربابه ❀ که د دانه که را خلاصه ❀ ستا پر پلارې [1] ليا [2] تلاکه [3] = چنونی (čánunә́y)، رغبل، غلبېل

❀.... سل والوتې ❀ سل پرېوتې ❀ سل بيا په غومبر کښېوتې = رياسه (رياشه، رشه)

❀.... سل مه مندی وری دي ❀ په يوه غاړه اوبه چيښي ؟ = تسپې

❀.... سل الوزي ❀ سل پرېوزي ❀ سل بيا پـه غومبر کښېوزي =(رياسه، رياشه، رشه، واڼه)

❀.... سرې د انسان دئ ❀ لړموني د حيوان دئ ❀ اوبه په کونه چيښي، دا څه چيشي دئ ؟ = غنم

❀.... ستا کونه کا دانه مور پټ نه سوله بارانه

❀.... سبحانه کلا هـمه ❀ سپرکی [4] خر پر ليار وهمه ❀ سپر سنه [5] په تولومه

❀.... سي لوندې [6] نه کې ❀ په بوبې نه زې = سپنسی او ستن

۱.پلار يې ۲. لا ۳. طلاقه ۴. سپېرکـی ۵. sparsana : خوسـايي، خوشايي ؟ ۶. لونديې، نوند يې

❁.... سي [1] پـه کـي ږدي يه، پرز [2] دئ ❁ سي پـه کـي ښوروي يه، سنت دئ ❁ سي کاږي، کوپر [3] دئ = مږی

❁.... سل مه دي هندوان ❁ پر يوه خوايي مخان = د باکس تياري، کانۍ، دانه

❁❁❁❁«ش»❁❁❁❁

❁.... شينکی مه کوتری ده ❁ له خارو [4] لونی [5] ده = سپاره

❁.... شين بوټی ❁ زرغون بوټی ❁ زما د لونګين بوټی

❁.... شين چمن دئ ❁ تر چمن لاندي ورځکی ده ❁ تر ورځکی لاندي سترګی ده ❁ تر سترګی لاندي ځوښکی ده ❁ تر چوښکی لاندي شين کوږم دئ ❁ پـه شنـه کوږم کي شين لړم دئ = سر، ورځکي (ورځي) سترګي، سونډه (پزه)، خوله، ژبه (ژبه)

❁❁❁❁«ښ»❁❁❁❁

❁.... ښه راله ❁ بابه راله ❁ پرګرد کلي خوره راله = روزه، روژه

❁❁❁❁«ک»❁❁❁❁

❁.... کړه وړه مه مورده ❁ پاتو پلنه مه خورده ❁ سورکی مُوندی مه ورور دئ ❁ دا را خلاصه که؟ = بيا له (وياله، ياله) مځکه او غنم

❁....کاک مي رغږوئ [6] ❁ ستا د خوني کونج ته ورغئ

❁❁❁❁«ل»❁❁❁❁

❁.... له سخره سره ځم ❁ په هره ځُوخته لاس چيخم = وزن، زک

❁.... له سخره سره ځم ❁ له ريچو ډک تکونی خورم = انځر

❁.... له سخره سره ځم ❁ پټکی ول ول اچوم = د غوايي متيازي

---

۱. چي ۲. فرض ۳. کُفر ۴. خاورو ۵. لپونی ۶. کپلوئ

❀.... له ما وته کېره ❀ مرک لاړئ مرکې له

❀.... له ما وته وره ❀ مرک درلئ کهله

❀.... لـه دولس (۱۲) درس[1] (۳۰) وبـاسـه ، آښـه ! نو څو پاتـه سوې = میاست ، میاشت

❀.... لـه پـاسـه راغل سره اسیان [2] ❀ خواره خوري د باچهان = لوان ، لېوان

❀.... له پاسه مه را منهٔه که ❀ پر سپین راغه مه پنهٔه که = میا (د میږو رمه)

❀.... لـه کښـې رالـه سُرنا ❀ سُرنا وهـي ډولونه ❀ یوه یې بُوجي خوله ❀ څلور غوږونه = غرک

❀.... لاندي کرښه ❀ باندي پرښه ❀ څلور پښې ❀ سر په کښې ❀ کیسوو ، کیشوو

❀.... لـه کښـې راغئ کُومل ❀ زنکي ژاړي ❀ تالوتور ❀ خُول کنډلی باندي سپور = اوښ او خُوله

❀....له پاسه راغه دوه روده[3] ❀ ورپرته سوه پنځه مره ❀ پنډ یې کل[4] په دوه مره = پزه ، پنځه کوتي او دوې کوتي

❀.... لـه تر څه سره لیا رخي ❀ لـه تر څه سره لیار خي ❀ له تر څه سره لیار خي ❀ لـه تر څه سره لیار خي ❀ لـه تر څه سره لیار خي ❀ له تر څه سره لیار خي ❀ له تر څه سره لیار خي = اوښي په مهار خي ❀ غوایه په سونـهار خي ❀ میږي په ناتارخي ❀ وزې په خشتهار خي ❀ خـره پـه هشتهار خي ❀ پشي پـه پشهـار خي ❀ سپي په چغهار خي

---

۱. دیرس ، دېرش ، دېش ۲. Asiān ۳. روده ۴. کرل

❀.... ال ملنګ ❀ الي [1] ملنګ ❀ میرې ډیرې ❀ شپولې [۲]
تنګ = انار

❀.... لاندي ورته پنډ دي ❀ د «بامبړ» [۳] تور توي [۴]

❀....له کابله خرې را وله ❀ سکوري [5] یو له بله وهله

❀.... له ما وته تا ❀ ستا پَس [۶] له ما ختا

❀.... له غره سره ورخې [۷] ❀ لوه [۸] راغئ پښې په سرې

❀.... لاندي ارښه ❀ باندي پر ښه ❀ بدن په کښې ❀ څلورې
پښې = سکوؤ، کیسوؤ، کیشوؤ

❀.... لـه پانـه سره څم ❀ پتکی ول ول اچوم = متیازی،
میچاړې، بولې

❀.... لـه پاسه راغه سره بلیا [۹] ❀ په خوله یه که څیړه بلیا =
اوبښ او څوز

❀.... لالی راځي د پاسه ❀ غ... وهي په دواړه لاسه

❀.... لالی راځي له کښې ❀ غ... وهي په دواړه پښې

❀.... لوړه خره ❀ لوړه روڼه

❀....د «خامد خروتې خړ خروړی سپی دئ.

❀.... له زوندو مړه ❀ لـه مړو زوندي زیږي ❀ دا څه شي دئ ؟ =
چرکه، اګی او چیچي

❀.... لاندي کرښه ❀ باندي پرښه ❀ څلور پښې ❀ سهه (سا)
په کښې = سکوؤ، کیسوو، کیشؤو، کیسپ

---

۱. علي ۲. شپول یې ۳. د یو کلي نوم دئ ۴.Táwi: په کاکړي لهجه کې د وزو و رمې ته توی (Táwáy) او و ډیرو رمو تـه بیا توي(Táwi) ویل کیږي .۵. skori : سکاره ۶. Pas: پسکی ۷. ورځې(wrǎje): باجړ، پسته اور باران ۸. lawá: لېوه۹. بلا .

﴿م﴾

❁....مور د لور په نس کي ❁ آښه ! دا څه شی دئ ؟ = هندوانه [1] ، هِندونه ، هندواڼه ، هِندوڼه

❁.... ما ته ټالو[2] ❁ سرې کمبلي به اودو

❁....میدان دئ ❁ رډی[3] دي .. چښکی[4] ده ❁ شین کُړم[5] دئ

❁ په شین کړم کي شین لړم دئ = تندی ، سترګې ، سونډه (پزه) خوله او ژنه

❁....ته ما وته کالا چینې ❁ شنې به درکم ❁ کې به غلا چیچې

❁....مړ پروت ❁ ما په بوت ❁ یو آوازې تر خوله خوت = توپک ، ټوپک ټیپک

❁.... مور د پروته لکه بُوکه ❁ پلار د وروه د غ... څوکه = هندواڼه (هندوانه ، هندونه) ، چاکو ، او یا پښه وکپی

❁.... ما وتر تا څو مځکي ❁ د سر دلکېدو مځکي

❁.... ما وتر کابله ❁ د کابل دروازه باد وښوروله

❁.... ما و تر کابله ❁ د کابل دروازه ما ورجوړوله

❁.... ما و تر کابله ❁ د کابل دروازه بله

❁.... ما وته کنداره[6] ❁ د سرو غنمو داره

﴿و﴾

❁.... ونه ده ❁ ګوګنه ده .. په بېخ کي خَله[7] پلنه ده ❁ په سر کې یو اتام دئ ❁ سې خورم کاپر[8] کړم[9] ❁ سې نه خورم ❁ ورې کړم = روژه ، روژه

---

۱. hindwana ۲. تـــال (ṭāl) ۳. ṛádáy ۴. ciskáy ۵. kuṛam ۶. کندهاره ۷. سره ۸. کافر ۹. کېږم

❁.... ونه ده ❁ کوکنه ده ❁ په بېخ کې ځله پلنه ده ❁ پاڼکې (پاڼې) رنګو رنګ دي ❁ لرګي يې تور لونګ دي = قران شريف
❁.... ورېځې سره توره که ❁ شپنه «میا» را ټوله که ❁ «پاتو» غومبر په زوره که = تنا

❁❁❁《ه》❁❁❁

❁.... هځې بځي ❁ اوبه ځي ❁ ډېرې نه ځي
❁.... هندو کرکندو ❁ ماله راړه د «بغاوي» تمباکو
❁.... هوګله با هوګله ❁ پنډه ده د خرو ګله

❁❁❁《ی》❁❁❁

❁.... یر جوړنګ ❁ ځلورې تاکه ❁ که د، دا نه که را خلاصه ❁ ستا پر پلار ده مور تلاکه (طلاقه) = غوا

سرچينې

دپښتو هغه خوندور آثار چې ما د «زرينې پاڼکې» په دې برخه کې استفاده ځيني کړې ده، نومونه يې په دې ډول دي:

❁ ... د خلکوسندرې: ليکوال: استاد حبيب الله رفيع، خپروونکی: د افغانستان اکاډيمي د تاريخ او ادب ټولنه، چاپځای: دولتي مطبعه، چاپکال: ۱۹۷۰ م، کابل

❁ ... پښتني افکار، څېړنه او ليکنه: سيال کاکړ، خپرونکی: ليکوال پخپله خطاط: اروابشاد نذير خيال، د چاپ ځای: اسلاميه پريس، د چاپکال: جولايي ۱۹۶۹، کوټه

❁ ... ټکونه (د مازغو جنګ) ټولوونکی: همېش ګل همېش،

خپرندویه ټولنه : عوامي کتب خانه ، چاپکال : نه لري ، پېښور
۞ ... پښتو قیصې : ټولوونکي او لیکونکي : اروابناد پوهاند صدیق الله خان رښتین او اروابناد غلام رحمن جرار ، خپروونکی : پښتو ټولنه ، چاپخونه : عمومي مطبعه ، د چاپېدو کال : ۱۳۳۱ لمریز ، کابل
۞ ... ترینو : لیکوال : سیال کاکړ ، خپروونکی : پښتو ادبي دنیا ،د چاپ ځای : اسلامیه پریس ، د چاپېدو کال : جنوري ۱۹۷۸ م ، کوټه
۞ ... متخل : لیکوال : پروفېسر صاحبزاده حمید الله ، خپروونکی : پښتو ادبي بورډ ، خطاط : عبد الرحمن بابر ، چاپځای : قلات پبلشرز ، د خپرېدو کال : ۱۹۸۹ م ، کوټه
۞ ... پښتو فولکلور کښې اړ : څېړنه او لیکنه : پروفېسر داور خان داؤد ، خطاط : سید محی الدین هاشمي ، چاپخانه : جدون پریس ، د چاپ کال : جولايي ۱۹۹۷ م ،پېښور
۞ ... د پښتو د ولسي د ادب لارې ، لیکوال : دوست شینواری ، خپروونکی : پښتو ټولنه ، د چاپېدو کال : ۱۳۵۶ لمریز کال ، کابل
۞... فولکلوري کېدی ، لیکوال : علي محمد منګل ، خپروونکی : پښتو ټولنه ، چاپکال : ۱۹۷۶م ، کابل
۞ ... د غرونو څوکې ، لیکوال : عبد الکریم پتنګ ، خپرندویه ټولنه : د کابل پوهنتون «د فلالوژۍ پوهنځی» چاپکال : ۱۳۵۹ لمریز ، کابل
۞ ... د پښتو شفاهي ادبیات (شکل او مضمون) لیکواله : غوټی خاورۍ ، خپروونکی : د افغانستان د علومو اکاډمي د ژبو او ادبیاتو مرکز ، د خپرېدو کال : ۱۹۸۸ م ، کابل
۞ ... فرهنګ عمید دوهم ټوک ، مؤلف : اروابناد حسن عمید ، خپروونکی : مؤسسهٔ انتشارات امیر کبیر ، ۱۳۸۴ ، تهران
۞ ... زما شخصي یاد دا ښتونه

فولکلوري کچکول

❀❀❀

فولکلوري کچکول په ډیرو شیانو ډک سو
پـه کـي ستـه غـوړي دعـاوي هم ښـرواي

❀❀❀

ښتـنـي نـومـونـه هم پـه کـي خـاى سـوي
لـقبـونـه خـونـدي سوي پـه کچکول کـي

❀❀❀

فـولـکـلـوري بـدلـي هـم پـه کـي راغلـي
يـا د نـازنـومـونـه دلتـه زېـرمـه سـوي

❀❀❀

فـولـكـلـوري کـپـي منظمومه مي راوړي
پـه دا وجـه خو کـچکول ښـايسته ايسي

❀❀❀

يـا لـوکـاني مي راوړي په کچکول کي
سيـال کـاکړ دا ټـولي کړي دي لـه خلکو

❀❀❀

ښراوي (ښېراوي)

وښـراوو تـه څوک ځـان ټینـګوای نـه سي
د مـظـلـوم آواز رسیـږي تـر آسـمـانـه

پښتني فولکلور که له یوې خوا پخپله لمن کي ښایسته دعاوي را نغاړي نو د بلي خوا پخپله ویره غبرګي و ښرا وو ته ځای ورکوي . زما په فکر د پښتني فولکلور په پراخه ساحه کي تر دعاوو ښراوي زیاتي دي .ددې وجه شاید دا وي ، چي په پښتني ټولنه کي له هغه وخته ظلم ، جبر او تشدد را روان دئ . انصاف (Justice) مساوات (Equality) او وروګلوي (Brotherhood) زموږ په ټولنه کي وجود نه لري . نو له همدې جوره په پښتني ټولنه کي لوړي ژوري زیاتي لیدل کیږي . هغه د کران شفیق العالم معذور یار در نه وینا ده ، چي وایي :

دا دنیـــا ده زورورو لـــره جـــوړه
معذور یاره ! دلته نه پر ږیږدي کمزوري

معلومداره خبره ده ، چي د هر عمل (action) عکس العمل (re action) وي . نو زما په فکر ښراوري د ظلم او جبر په نتیجه کي پیدا سوي دي . او دا وخت موږ د پښتو په لمن کي خورا زیاتي ښراوي لیدلای سو . او دا ښراوي د انسانانو د زهیرو زړونو ترجماني کوي . همدغه زهیر زړونه دي ، چي رنګ په رنګ ښراوي تخلیقوي . او بیا وروسته یې انسانان یو دبل په ضدا کار وي . ابو المعاني مرزا عبد القادر بېدل څومره ښه ویلي دي :

بترس از آهٔ مظلومان که هنگام دعا کردن
اجابت از در حق بهر استقبال می آید

په پښتني فولکلور کي د ښراوو لويه ګټه دا ده ، چي پخپله ويړه لمن کي د کراني پښتو راز راز سوچه او لرغوني لغات را نغاړي . په پښتو کي ښراوي په پېخر دي . د پښتونخوا هر کوټ له ښراوو څخه ډک دئ . که چيري د پښتو ټولي ښراوي را غونډي سي ، نو و موږ ته به د پښتو خورا ډېر نادر او پخواني توري په لاس راسي . د ښراوو همدغه نکه او خالص توري د پښتو قاموس په ليکنه کي له قاموس نويسانو سره کامله مرسته کولای سي .

د ښراوو د کولو يو ځانګړی انداز وي . البت د ښځمنو او نرکاړو ښراوي يود بل سره توپير لري . ښراوي په هر انداز چي وسي ، د يوه ويښ او با وجدانه انسان ترا:trā(کرکه) ځيني کيږي . د ښراوو ژبه سوچه او د پښتو پر محاوره عين برابره وي . ښراوي ښې دي کـه بدي ؟ دا قضاوت د ټولني پر هغه وګړو باندي پرېږدو ، چي همېشه پخپله ټولنه کي د ظلم ، جبر او نا سموالي په ضد د ظالمانو سره په مبارزه اخته وي .

د ښرا او ښرې پخواني شکلونه ښېرا او ښېرې دي . البت په کاکړي کي دغه دواړه ډولونه دجمعي په صورت کي د ښراګاني (Ṣárāgāni) او يا بيا د ښرا ګياني (Ṣárāgiani) لهجوي بڼه لري . په يوه کاکړی-غاړه کي د ښرې (Ṣáre)کلمه په يوه ځانګړی انداز داسی خوندي سوې ده :

پـــه تـور ســرپـــه لـخـي پښـې
ښـــرې کـــوم کـــه قبـلېـدې

ښرې خو ښخي ډيري دي ، خو دلته د کاکړستان او د نورو پښتني سيمو ځيني ښراوي د نموني په ډول وړاندي کيږي. البت د

کاکړستان ښراوي مي په «کاکړي : Kakari» کي په فولکلوري بڼه راوي دي . چي زياتره د ښاغلي خان محمد طالب جلالزي او قاري عثمان غني عبد الله زي په مننه وړاندي کيږي .

««ښرې ، ښېږې، ښراکاني = ښراکياني»»

❁ خدای د دواړه داره چپه که ❁ الله د مال بې برکته که ❁ د ځلورو ځنکو په خواري خبر سې ❁ پرسرت (صورت) د ناسور پيدا سه ❁ ذلالت دله کوره مه وزه ❁ په غبرکو چشمانو ړوند سې ❁ کړد اهل بيت له پرېشانی مه سئ خلاص ❁ مرګ د، د بل په لاسه ❁ بُوټ (بُوتی) د وخېژه ❁ پربښه د وخېژه ❁ د مور پلار ازاري سې ❁ د ازار و پر بازار سې ❁ يه ، خدای د مزغی (مغزی) مات که ❁ يه ، په سترکو ړنده سې ❁ يه ، خدای د يوه مه سموه ❁ يه ، په خوله کږه سې ❁ يه ، مزغی د دړي وړي سه ❁ يه ، په پښو کوډ سې ❁ يه ، سونډه د پرې سه ، سونډه د را پرې که ❁ يه ، خواره خستکه سې ❁ يه ، په سترګو کږه سې ❁ يه ، سر د تر ما سپين سه ❁ يه ، خدای د مُردار که ❁ يه ، دا سپيني سترکي د ووزه ❁ يه ، په غوړو کنه سې ❁ يه، زوی د ومره ❁ يه ، په پښو وچن سې ❁ يه ، خدای د روغ مه راوله ❁ يه ، د زوی زړه د په خوله سه ❁ يه ، په زړا مره سې ❁ يه ، ړيره د وخريل سه ❁ يه ، برتونه د ورزړه ❁ يه ، د خوارو مله سې ❁ يه ، خواره خجله سې ❁ الله د در په دره که ❁ ای، الله د کار وچ و دروه ❁ يه ، په خوله ګنګ سې ❁ ای ، کالی د پر در اور سې ❁ ای ، ميراث د پاته سه ❁ ای ، په سرت چنجن سې ❁ وی ، دا شکېدلی سر د خاري سه ❁ ای ، خدای د په دغی غضب اخته که ، سي غول بل در پاکيي ❁ ای ، پرتوک د وخېژه ❁ ای ، ميراث د و ملايانو

تـه ور پاتـه سـه ❁ ای ، کپن د پر در اورسي ❁ وی، سر د تر لاری لاندي سه ❁ تر پتي ولوړي ❁ قبر د له لړمانو ډک سه ❁ خدای د په هغه لوی ښامار وخوره ❁ د ستونه د پر در وښني ❁ د مزغي په درز اختـه سي ❁ خدای د وترټه ❁ رب د کنډو کپر که ❁ بليا د وخوره ❁ بليا خوړلکي ❁ پښې د ماتي سه ❁ په پښو وچنه سي ❁ تر تله دي کيړدي کاڼي لاندي سه ❁ غوښي د، د خاورو خوړندی سه ❁ ترټی د چپه سه ❁ کیږدی د ونړږه ❁ غوښي د چینجي وکه ❁ سور ټیکری سي ❁ پر مېنه د جارو تر سه ❁ کُوت د اړسه ❁ ليـار د اړ سخر سه ❁ د زوی پر زنو وکرېږي ❁ د زوی پر زنو را وڅکيږي ❁ ببخ او ريښې دي وخېژه ❁ ستا د غمه مي دي خدای خلاصه کي ❁ ببخ او بتر دي وخېژه ❁ نور مي د ي نصيب خدای نه درسه کيي

دعاوي

پښتني فولکلور ښايسته په دعاکانو دي راپاتـه دا ومـوږ تـه لـه پخوا څـه

دعا چي پـه پښتو کي يې جمع دعاوي او يا دعاکاني دي ، د دنيـا پـه ټولو ژبو کي خورا زيـات اهميت لري . البت پـه ځينو ژبو کي دعاوي زياتی او پـه په ځينو کي بيا يو څه کمي وي . موږ د ګراني پښتو پـه لرغوني او تايخي لمن کي ډيري ښايسته او رنګ پـه رنګ دعاوي ليدلای سو . زموږ دغه فولکلوري ورثه و موږ ته له خپلو پخوانيو نيکه ګانو څخه خولـه پـه خولـه او سينه په سينه را رسېدلي ده . دا وخت دعاوي د پښتني فولکلور يو خورا وياړلی او رنګين څپرکی تشکيلوي . د دعاوو په جوړوالو کي پښتـني ښځمني د لويي برخي خاونداني دي . خو په دې

فولکلوري میدان زموږ ترکاږي هم بې برخي نه دي . د دعاوو ژبه ډېره ساده، سوچه او د پښتو په نکه توږو پسوللې ده .

پښتني دعاوي په آريايي دوره پوري اړه لري . پښتنو له هغه وخته یو و بل په دعاوونمانځلي دي . او دغه وختيره سلسله تر اوسه پوري په پښتني تولنه کي ژوندۍ پاته ده . د هري د عا خپل خپله موقعه او محل وي . وکوشنيانو ته د مشرانو له خوا يو ډول او و ځوانانو ته بيا بل ډول دعاوي کيږي . د سپين سرو او سپين ږيرو دعاوي د زړه له بېخه را وزي . او پر انساني زړونو باندي يو ځانکړی اثر پرېږدي . پښتني ښځمني او سړي بيا وخپلو مساپر و ته ځانکړي دعاوي کوي . د هري دعا خپله ژبه اويو خاص رنګ وي . ښکاره خبره ده، چي و پښتونخوا ته د اسلام د مقدس دين په راتګ سره پښتني دعاوو نور ښايست پيدا کړی دئ . حقيقت خو دا دئ، چي موږ يو د بل و دعا ته محتاجه يو . نو راسئ ، دا لاندي دعاوی ولولو او پخپل ژوند کي يو و بل په ښو او خوندورو دعاوو يا د کړو :

دعاوي

۞ خدای د زرغونه درخته که ۞ د جنت ګل سې ۞ الله د ښه در وښيي ۞ د ښمن د خوار سه ۞ نېک سړی سې ۞ د بخت والی سې ۞ د مړو مېړه سې ۞ د سيالانو سر سې ۞ هره يوه د سمه سه ۞ د مور و پلار روزي سې ۞ پر مال د برکت سه ۞ پر ښه برابر سې ۞ ښه د نصيب سه، سره له يارانو دوستانو ۞ الله د سړی که .

۞ په روا کي د خدای زوند درکي ۞ پر ښه د مخ سه ۞ نېکي د عادت وګرزه ۞ عمر د ډېر سه ۞ کړدۍ د زرغونه سه ۞ مراندي د مضبوطه سه ۞ شينکی چمن سې ۞ الله دي زموږ په سترګو ښاده

ووینه ۞ خدای دي زمونږ په ستر کو کمه مه وینه ۞ خدای دي آباد ووینه ۞ خدای دي مل سه ۞ خدی دي زمونږ په ستر کو ښاده ووینه ۞ خدای دي ښاده لره ۞ خدای دي د غمونو څه را وساته ۞ خدای دي د اولا غم نه درکيي ۞ خدای دي په هغه جهان هوسا که ۞ خدای دي په دواړو جهانو ښاد او آباد لره .

پښتني نومونه

پښتني نومونه د پښتني فولکلور یو خورا غني او لوی څپر کی تشکیلوي . دغه سوچه او نکه نومونه و مونږ ته له خپلو پخوانیو نیکه ګانو څخه په میراث کي راپاته دي . دغه لرغوني نومونه د پښتني چاپېریال ښه په زړه پوري نمایندګي کوي . پښتانه تر اوسه پوري خپل اصیل او وطني نومونه خوښوي او پر خپل اولادونو باندي پخواني نومونه ږدي . د ساري په ډول : ۞ الړ (Alaṛ) ۞ خانړ ۞ (x̌ānaṛ) پاندړ ۞ (Pāndaṛ) باجړ (Bājaṛ) ۞ رامڼ (Rāmaṇ) وراندي کولای سو.

ښکاره خبره ده ، پښتني نومونه په دوه ډوله دي :

۞...... نرینه نومونه ۞...... ښځینه نومونه

پښتني نومونه نرینه وي که ښځینه ، دغه دواړه ډوله نومونه د پښتني ذوق ښکارندوی دي . دغه نومونه خورا ساده ، آسانه او په زړه پوري وي . پخواني آریاییانو پر خپلو اولادونو باندي همداسي نومونه ښوول . خو په مرور د زمان پښتني نومونه په اسلامي نومونو باندي واوښتل . اوس پښتني نومونه ډېر کم پیدا کیږي . د تور پېکی زرلښتي نازو ، مارزک (Mārzak) سنتیا (Sanátia) ژړک (ž́áṛak) او داسي نور... نومونه اوس چنداني پاته نه دي .

خو د یوه ملت په ژوند کي داسي نومونه خپل ملي ارځښت

هیڅکله له لاسه نه ورکوي .د یوه ملت بیدار مغزه وکړي وخپلو پخوانیو او لرغونو نوموته د عزت په نظر ګوري . موږ باید پښتني نومونه خوندي کړو ، چې په دې ډول د سیدال خان ، ببرک خان ، شېرجان ، ارسلا خان ، عجب خان ، کلا خان ، قایم خان ، ساوڼ او مشو خان زاړه یادونه په تازه سي . دلته لاس ته راغلي یو شمېر پښتني نومونه تاسي ته د نمونې په ډول وړاندي کیږي :

❀✡❀

❀ مَزَک (Mázak) ❀ بارس (Bāras) ❀ غوړی ❀ کوپر ❀ لاوټ (Lāwaṭ) ❀ سَوټ (Sáwaṭ) ❀ نوټی ❀ ناټی ❀ سوټی ❀ سوټې ❀ غونډی ❀ بډک ❀ مارزک (Mārzak) ❀ میر ❀ ښادو ❀ کلا متر ❀ سَټټوت (saṭaṭut) ❀ پټکی ❀ مُونډې (Munde) ❀ چُورېګ (čurbeg) ❀ بهار ❀ ړنګه خاؤ ❀ چُڼ (cuṇ) ❀ سُونډی ❀ بادراؤ ❀ ګوډی ❀ سرباښه ❀ غوځی (ğujáy) ❀ خادام (x̌ādām)❀ مِشرک (mišrak)نانګه (nānga) ❀ خلټ) x̌álaṭ) ❀ ناډک (Nādak) ❀ لاړې ❀ اوسپرین ❀ څاکر (cākar) ❀ کُوک (kūk) ❀ ارزان ❀ ګرنجو ❀ ادو ❀ پټاس (pátās) ❀ سیدال ❀ بدال (Bádāl) ❀ بازار ❀ جنډا ❀ خیرت ❀ ګاړې ❀ کارې ❀ ساتې ❀ باهو ❀ کناوېز❀ پالېز ❀ ټکلې❀ ډونګرا ❀ کوچل (kočál) ❀ ښوون ❀ کاجګ ❀ شنني ❀ اوړګی ❀ روډېون (Rodewán) ❀ مخان ❀ مېختر(mex̌tar) ❀ ګوادی ❀ پیډو (Pidu) ❀ مچا ❀ زونی ❀ مَټ ❀ ازغی ❀ شرونی ❀ اومه ❀ مخی ❀ نی ❀ اګړ(Agaṛ) ❀ سنتیا ❀ ګډا ❀ ډاډا ❀ اوسپرین (osprin) ❀ خرګی ❀ لنډی ❀ خواړه ❀ چکن(čákan) ❀ صروتمن ❀

بتيار (Baṭyā̄r) ۞ **رغبولی** ۞ **نارې** ۞ **ولڼ** (wálaṇ) ۞ **کاغی** ۞ **اواران** ۞ **بهرا** (Bahrā̄) ۞ **ایسوټ** ۞ **لاکي** ۞ **شل** (šál) ۞ **دادون** ۞ **بکو** ۞ **بهرا** ۞ **مشکنبی، خروتی** ۞ **مری** ۞ **قلم** ۞ **کاکړ** ۞ **ناسر** ۞ **هوتک** ۞ **بلوڅ** ۞ **کلمتر** ۞ **توران** ۞ **شنبې** ۞ **چارشنبې** ۞ **مېخان** ۞ **غورت** (Ğwáraṭ) ۞ **کاريکر** ۞ **نرکوسه** ۞ **جيجک** ۞ **ختو** ۞ **کاندو** (gā̄ndo) ۞ **لندو** ۞ **ککل** (kákál) ۞ **کلانتر** ۞ **کونک** (kənák) **ولړ** (walar) ۞ **ککی** ۞ **غابڼ** ۞ **رامڼ** ۞ **جړ** ۞ **بکوټ** (Bagwáṭ) ۞ **لاوير** (Lā̄wir) ۞ **کاړې** ۞ **باکلی** (Bā̄kláy) **باسوره** ۞ **چاخی** ۞ **توکی** (Togə́y) ۞ **ماچک** (Mā̄čak) ۞ **خانړ** (x̌anaṛ) ۞ **پاندړ** (Pā̄ndaṛ) ۞ **الڼ** (Alaṇ) **او داسي نور...**

د ناز نومونه

پښتانه چي د لرغوني تهذيب (Civilizatoin) **او پخواني تمدن** (ancient culture) **خاوندان دي، همېشه يې پخپله ټولنه کي و اجتماعي ادبوالو ته په درنه ستر که کتلي دي. نو همدغه وجه ده، چي په پښتني ټولنه کي و مشرانو ته تل د مشرانو او کشرانو ته همېشه د کشرانو په نظر کتل سوي دي. په يوه کورنۍ کي کشران همېشه و مشرانو ته په خپل اصلي نامه نه وايي. او نه يوه ناوې پخپله خسرګنۍ کي خپل لېورونه، ايندرندي او نور... پخپلو اصلي نومونو يادوي، بلکې پر ټولو باندي د ناز نومونه ږدي. البت په مرور زمان په ښارونو کي دغه فولکلوري دودسوکه سوکه پر ختمېدو دئ. حقيقت خو دادئ چي اوس ښځي يو څېه باد رالوتی دئ، وګورو، چي پرمخ به لاځه پېښېږي؟ دلته ځيني «د ناز نومونه» د نمونې په ډول وړاندي کيږي.**

په مينه يې و لولئ او ترېروختونه در په ياد کړئ :

د ناز نومونه

۞ نازک ۞ نازکه ۞ ګرانک ۞ لونګين ۞ ملنګين ۞ لالک ۞ کُليالک ۞ صورتمن ۞ ښايسته ۞ نازولې ۞ بر ښمين ۞ لونګ ۞ لونګين ۞ خيالمن ۞ لويان ۞ لوجن ۞ بېک ۞ خيالور ۞ ځوښور ۞ ګلان ۞ ورېښمين ۞ زړکی ۞ خانان ۞ زردار ۞ نازولی ۞ خوږه کی(x̌wáẓákáy) ۞ خان آغا ۞ جان آغا ۞ شاه آغا ۞ شېرين آغا ۞ ګران آغا ۞ ښه کاکو ۞ آغا ۞ آغا جان ۞ آغا مير ۞ آغا شرين ۞ قند آغا

لوګاني (لوړي)

په کاکړي کي لوګاني (Logāni) چي مفرد يې لو (Lo) ده ، د ګراني پښتو د لوړي (Loṛi) او لوړه (Loṛa) مترادف کلمات دي . البت په پارسي کي د پښتو و همدې فولکلوري اصطلاحاتو ته سوګندها او د مفرد په صورت کي سوګند (Sawágand) ويل کيږي . موږ د دنيا په زياترو ژبو کي لوګاني ليدلای سو ، خو په پښتو کي لوګاني د شمېر لحاظ ېښخي ډيري دي .

لوګاني چي د پښتني فولکلور يو زرين باب تشکيلوي ، و موږ ته له خپلو نيکه ګانو څخه په ميراث کي راپاته دي . د پښتو د غه فولکلوري پانګه د پښتنو په ټولنيز ژوند کي خورا زيات اهميت لري . اولنيو پښتنو چي به يو وار لو (Lo)يا په بله ژبه لوړه (Loṛa)وکړه ، نو بيا به پرخپله پښتو ټينګ ولاړ وو . نو همدغه وجه وه .چي يوه پښتانه به د بل پښتانه ولو (Lo)او لوړي (Loṛi) ته په درناوي کتل . خو له بده مرغه

، زموږ په دې ساینسي زمانه کي د پښتنو لوکاني بې ارځښته کرځېدلي دي . اوس هر سړی یو و بل ته په چم کي دئ . هیڅوک د هیچا په لو (Lo)او یا لوړه (Loṛa) اعتبار نه سي کولای . نر هغه دئ ، چي خپل غرض یې تر سره کړئ .

د پښتني فولکلور زیاتره لوکاني په اسلامي دوره پوري اړه لري . البت تر اسلام وړاندي لوکاني ډیري کمي پاته دي . دا چي لوکاني زموږ د نیکه ګانو فوئکلوري میراث دئ ، موږ په خورا درنه سترګه ورته ګورو . لوکاني د ساده پښتنو سوګندونه دي . ژبه یې کلیوالي اوپه سوچه تورو او نکه محاوراتو پسوللې ده . البت ځیني لوکاني پخپله لمن کي وخوږجنو لغاتو ته هم ځای ورکوي . دلته یوشمېر لوکاني (لوړي) د نمونې په ډول وړاندي کیږي . ویې لولئ او د اولینو پښتنو یادونه په تازه کړئ :

✿ پرما د حوري مورسي ✿ د خورو د مور زنا ده ✿ په ذات د ربي قسم دئ ✿ د طهٔ تکی دئ ✿ په سیلا سل مه قسم دی ✿ زما کلیمه د، د کاپر سي ✿ زما د خدای په ذات قسم دی ✿ زه به د نبي امتي نه یم ✿ نبي د زما له شپاعته بېزاره سي ✿ د بابک طلاق دئ ✿ د نیکه طلاق دئ ✿ پر ما د مور زاپیه سي ✿ په لا اِله ✿ زما د په ور نیکه قسم وي ✿ زما د خدای دواړي چپي کي ✿ له موره سره زنا ده ✿ ږیره را وخریه... په دا ک... کې راکښېږده ✿ په ږیره کي متیازي را وکه، ستا په متیازي یې رالنده که ✿ زما د په نبي قسم وي ✿ ما د ماجت ووهي ✿ ما د مسید ووهي ✿ ما د رب سل سپارې قران ووهي ✿ ما د نه تنکیه قرانونه ووهي ✿ زما د په «خلېزي نیکه» قسم وي ✿ زما د په «سنځر نیکه» قسم وي ✿ زما د په ذات د خدای قسم وي ✿ سونډه را پرې که، په ک ... کې را کښېږده ✿ پرتوک را وکاږه تر دا سرې را وتره ✿ زما د په «نانک»☆

قسم وي ✿ د لور پـه زنا كه مه دا كار كړى دى ✿ د زوى زنا ده ✿ زما د پـه دا راكړي رزق قسم وي ✿ زه د هندو سم ✿ پـه «نانا» مه دى ✿ زه به د كيراړ (kirāṛ : هندو) زوى يم ✿ ما د خداى بې ايمانه تر دنيا تر كي ✿ پر ما د خداى دا راكړى رزق و دروي ✿ سوډر دسم ✿ ما د خداى د آخري زمانې له ملايانو كي ✿ زما د خداى مخ له قبلې واړوي ✿ زما د په دا كړي دين ښه نه كړي ✿ زه به هندو يم كه پاته سوې ✿ خداى به مه ته يې كه پاته سوې ✿ كې ته نبي را الړلى وې كه پاته سوى ✿ كـه دا دنيا ستا لـه رويه پيدا سوكي ده ، كه پاته سوې ✿ زه بـه ستا لـه دغه ډ ... پيدا يم ✿ زما پـه ادې كي به تا را ايښې وي كه پاته سوې ✿ كُرا (kura :قران مي)ده كه پاته سوې ✿ ما به ږيره خريلې وي كه پاته سوې ✿ ما به كليمه پر تا ويلكي وي ✿ ايته ، ته زما زوړ زوى سې ، پاته نه يې ، ماښام به كورو ✿ ته به زما پر مور سپور يې كه پاته سوې ✿ زما ږيره به د سپي پر ك .... شنه وي كه پاته سوې ✿ زه به له دغه پلاره نه يم پيدا ، له خره به پيدا يم كه پتاه سوې ✿ په دغه سره مړى كه پاته سوې ✿ پر ما د نالت وي كه پاته سوې ✿ زه به سركوزى يم كه پاته سوې ✿ زه به د سپي (خره ، خر جډال، خر جدال ، عورت كوسي) زوى يم كه پاته سوې

☆ حضرت ميا عبد الحكيم كاكړ ، چې په خلكو كي د «ميا صاحب» ، «نانا صاحب» او «نانک» په درنو نومونو خورا زيات شهرت لري .

تکیه کلامونه

تکیه کلامونه د دوو تور و څخه مرکب دي ، تکیه او کلامونه . په لغت کي تکیه و بالښت یا په بله ژبه و سرور د ته وایي . دغه راز کلامونه د کلام جمع ، چي معنا یې په قاموس کي ګایونه ا و یا په بل عبارت خبري دي . خو په اصطلاحي ژبه تکیه کلام و هغه ځانګړو تورو او یا و هغه ورو جملو ته ویل کیږي ،چي یو سړی یې د بل سړي سره د خبرو په وخت کي کاروي .

دا یو څرګند حقیقت دئ ، چي د دنیا د زیا ترو ژبو ویونکي پخپلو خبرو کي مخصوص تکیه کلامونه لري . ا و هر سړی د خپل ځانګړي تکیه کلام او یا تکیه کلامونه په مرسته (Support) و خپلو خبرو ته ادامه ورکوي . که څه هم په خبرو کي تکیه کلام مناسب نه ښکاري . او نه چنداني ښه عادت (good habit)دئ . خو بیا هم خلګ خپل دغه ناوړه عادت نـه سي پر ېښوولای . حقیقت خو دا دئ ، چي هیڅوک و خپل تکیه کلام ته ملتفت نه وي . او که چیري یو سړی وخپل تکیه کلام ته متوجه کړ ې ، نو هغه به سم د لاسه دغه درته ووایي : چي ما داسي ... او یا داسي ... هیڅکله نه دي ویلي . خیر ... تکیه کلام اوس د انسانانو ضرورت ګرځېدلی دئ . البت د ځینو انسانانو تکیه کلام لنډ او د ځینو د بیا بېخي اوږده وي .

تکیه کلامونه د ټولو پښتنو یوه فولکلوري ورثه ده . او دغه شفاهي پانګه و موږ ته د اولینو پښتنو څخه په میراث کي راپاته ده . که څه هم تکیه کلامونه مهمل توري وي او چنداني معنا نه ښندي ، خو انسانان یې د یو ضرورت په خاطر پخپلو خبرو کي کاروي .

ما په کاکړستان او ځینو نورو... پښتني سیمو کي « تیکه کلامونه»

پلتلي او يو شمېر مي لاس ته راوړي دي . دلته ځيني تکيه کلامونه د نمونې په ډول وړاندي کيږي :

۞ باقي مانده ۞ باقي دواره ۞ وا د روپده ۞ سر دېې خلاص سو ۞ سر د پر خلاص سو ۞ الله نبي د خير کي ۞ باقي درته يايم ۞ باقي د وتا ته وويل کړي ۞ باقي يو من دو اړه ۞ که زوندی ځوک سي ول ۞ پوه سوې ۞ بس پوه سوې ۞ ليا ګای دئ شاکی دئ ۞ اېې ! په وپهېدې ۞ کنه بابا ۞ پاته سوي دي ۞ بس وروره ۞ باد له هغه ، نه بې له خدايه ۞ منه دواره ۞ که خير وی ۞ باقي مانده پسي راتېر سئ ۞ هغه ده ، څه يې درته ويل ۞ په ګای ورسېدې ۞ په ورسېدې ۞ په پوه سولې ۞ و تاته مه د ولړ (wálaṛ) کړي ۞ پسي راتر مه دسې ۞ سر د په وګرزېدئ ۞ بله ۞ بلې ۞ زي ۞ ماسه ۞ منه ۞ تيته ۞ زياته ۞ صاحبه ! باقي ۞ نوګواندي ۞ وينې ۞ ينې ۞ بس بيا نو ۞ هو، که زندګي سوکي وای ۞ باقي له خيره سره ۞ زياتي بلاکی ۞ وتاته د ويايم ۞ غوړ دسته ۞ راترسې ۞ باترسې ۞ باقی من ۞ پاته سوی دئ ۞ ورته مه د وويل سي ۞ ويل کړي ۞ الوی الوی ۞ وبن وبن ۞ المه د يي ۞ قسم مه نه دی ۞ الا بالله ۞ خلابن (بنځينه) ۞ مطلب دا ګای ۞ وا د رپدو ۞ وسپين ورور ته د ووايم ۞ سپينه وروره ۞ مطلب دا ګای دئ ۞ نو دا ۞ ګای ۞ نو بيا ۞ نو بيا دا ګای داسې ؤ ۞ باقي که خير سوی وای .او داسي نور...

منظومې ګپې

ګپه (Gapa) مفرد او جمع يې ګپي (Gápi) دي . چې البت د کاکړو په يوه بله فولکلوري اصطلاح کې و همدې ګپه ته ورسه (wrása: وراشه) او د جمعي په صورت کې ورسې (wráse: وراشې) ويل کيږي . د پښتني فولکلور دغه ځانګړې ډول د کاکړستان په کلتوري حوزه پورې اړه لري . د مسابقې (Competition) دغه فولکلوري سندري ډيرې لرغوني دي . په کاکړستان کې به دغه منظومه سندرې د دوو کسانو په مابين کې د سوال او جواب په صورت کې ويل کېدلې . او پخوانيو خلکو به په همدغه سندرو خپل وختونه ګو ډول .

د کاکړو دغه منظومه ګپې د پښتني فولکلور يو بېل څپرکی تشکيلوي . موږ له همدغه منظومه ګپو څخه د کاکړو د شاعرانه صلاحيت په ښه ډول اندازه لګولای سو. څرګنده دې وي ، چې يوه ګپه به هغه وخت پای ته ورسېده ، چې په دوو کسانو کې به يو مات سو .

دغه منظومنې ګپې د کاکړو په سوچه پښتو کې جوړې سوې دي. د مسابقې په دې شاعرانه ګپو کې به دواړو خواوو زورونه لګول ، چې بريالیتوب يې په برخه سي . بالآخره به په ګپه ګپه کې يو مات او بل به بريالی سو . خو څرګنده دې وي ، چې د ګپې په ورستيو شپېو کې به دواړو خواوو په پوچو شعرونو پيل وکئ ، چې په نتيجه کې د ګپو په فولکلوري لمن کې خوږجن کلمات ژوندي پاته سول .

زموږ په دې روښانه او ساينسي دوره کې د ګپو ځای راډيو (radio)،ټېليويژن(television) ، انتر نيټ (internet) او موبايل(mobile) ونيو . پخوانۍ ګپې نه خو اوس د چا په ياد دي . او نه يې اوسنې خلک جوړ وي . پخوانيو پښتنو د ساتېري دپاره وسايل نه

درلود . همدغه منظومي کېي وې ، چې خلکو به خپل زړونه خوشاله او بیداره په ساتل . په پای کې د کاکړستان د منظومو کېو څخه یو شمېر خوندوري نمونې د کلا سیف الله د کران زین الله میرزیي په مننه و تاسي ته وړاندي کېږي :

سړی او هلک

سړی : هلکه ! کولک د سوی دئ په اور
وخورې پلار و مور
هلک : هلک ول : کولک مه سوی دئ په اور
یو ته را صدقه سې
درې څلورلیا دغه ستا له کاله نور
سړی : ده ول : مالیا نازولې
غ... د ، و ، م ... په م...
هلک : هلک ول : ای د لیا هغه نیاز دئ
اکا ستا عورته وغ... هغه کور

مېره او هلک

مېره : هلکه ! وخورې پلار او مور
څنګه یه سځلی (سوځلی) یې په اور
هلک : هو، یو ته تر را قربان سې
درې څلور لیا ستا د کاله نور
مېره : ای خو د لیا زړه را باندي وسوئ
غ... د ، و ،م... په م ...
هلک : ای خو د لیا نیاز (ناز) دئ
ستا عورته و غ ... هغه کور

لقبونه

لقبونه خوره برخه د فولکلور ده معطره په دې پانگه پښتونخوا ده

د کاکړو په فولکلوري اصطلاح لقبونه (Laqábuna)یا په بله ژبه کسرونه (kasruna) چې البت ځیني پښتانه ورته سروکي (Sáruki)او ځیني ږ خلک بیاورته نیمکۍ (nimákə y) وایي ، د پښتني فولکلور یوځانګړی او لرغونی ډول دئ . دغه فولکلوري پانگه زیاتره په اتڼونو اویا بیا د ښادیو په نورو محافلو کي د لنډیو (ټپو : ṭapo) په ملتیا ویل کیږي .

• لقبونه چي د پښتني فولکلور یو خورا خوندور او ښایسته ځپرکی تشکیلوي ، و موږ ته له تیرو وختونو څخه په میراث کي را پاته دي . د پښتو دغه بادي پانګه بې سواده پښتنو جوړه کړې ، چي پراخه لمن یې په رنګینو مطالبو او ښایسته لغاتو پسوللې ده . حقیقت خو دا دئ ، چي یو لقب تر هغه بل لقب په زړه پوري او د ستایلو وړ دئ .

له ښه مرغه زیاتره لقبونه د « سروکي » په نامه پښتنو ادیبانو په ځانګړو آثارو کي خوندي کړي دي . په دې باره کي د شمس الادباء استاد حبیب ا لله رفیع ، جناب علي محمد منګل ، ګران محمد عارف غروال ، ښاغلي لال باچا ازمون او د نامتو څېړونکی ګران زلمي هېواد مل هڅي دستاینې وړ دئ .

البت د لومړیتوب دغه لوی ویاړ د « پښتو ټولني » په برخه سو ، چي د پښتني فولکلور په دنیا کي یې اول وار په ۱۳۳۵ لمریز کال د « پښتني سندري » په دوهمه برخه کي یو زیات شمېر لقبونه (سروکي) د « نیمکۍ» یا « کسرونه » په نامه راوړي او په الفبا یي ترتیب یې خوندي

کړي دي . دغه راز په سهېلي پښتونخوا کي ښاغلي سيد خير محمد عارف پخپل کتور کتاب « داتڼ نارې » کي د پښتو « ۳۸ کسرونه » زېرمه کړي دي . د نوموړي ليکوال دغه خوندور زيار د ستايلو او منني وړ دئ.

د لقبونو جوړښت او تقطيع

لقــبونه يا په بل عبارت د اتڼ خوندور کسرونه د جوړښت په لحاظ يو د بل سره توپير لري .ځيني لقبونه لنډي (short) او ځيني بيا اوږده(long) وي . خو د اتڼ دغه ټول لقبونه د پښتو په ځانګړو ملي اوزانو کي جوړيږي . اوپه حقيقت کي د هر لقب بېل خوند او جلا رنګ وي . د لقبونو په جوړولو کي دپښتنو ښځمني او نر کاړي دواړه برخه وال دي . اود پښتو دغه ځانګړي کسرونه نرکاړي او ښځمني پخپلو خپلو اتڼو نو کي لقبونه د ټپو(لنډيو) په ملتيا په يو خاص انداز سره وايي .

د لقبونو ژبه خوږه، پسته او د پښتو په سوچه تورو پسوللې ده . البت په لقبونو کي سيلاييزتوپير له ورايه معلوميږي . او موږ و دې ښکاره توپير ته څه کوټلې قاعده نه سو ټاکلای .

دلته د ځينو لقبونو تقطيع د څېړونکو او او ويونکو د لارښوني او اسانتيا په خاطر وړاندي کيږي يو څه ورته ځير سئ :

❁《۱》❁

ژړ کل مه يې ❁ پټ پټ د ساتمه ❁ کا کل مه يې

۱	۲	۳	۴	❁	۱	۲	۳	۴	۵	۶	❁	۱	۲	۳	۴
ژړ	کل	مه	يې	❁	پټ	پټ	د	سا	ته	مه	❁	کا	کل	مه	يې

❁《۲》❁

پاس نمر ختلی دئ ❁ وخت د سحار کاه دئ ❁ «بابا صاحب» له تللی دئ

۱	۲	۳	۴	۵	۶	❁	۱	۲	۳	۴	۵	۶
پاس	نمر	خه	ته	لی	دئ	❁	وخت	د	سه	حار	کاه	دئ

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
با	با	صا	حب	له	تله	لی	دئ

❀(۳)❀ دا تور پیکی ❀ پاس پرتندي پرې که ❀ دا تور پیکی

۱	۲	۳	۴	❀	۱	۲	۳	۴	۵	۶	❀	۱	۲	۳	۴
دا	تور	پې	کی	❀	پاس	پر	تن	دي	پرې	که	❀	دا	بور	پې	کی

❀(۴)❀ زړه مه سوئ ذرې ذرې ❀ خدایه جانان رالوئ

۱	۲	۳	۴	۵	❀	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷
زړه	مه	سوئ	ذرې	ذرې	❀	خدا	یه	جا	نان	را	و	لې

❀(۵)❀ ړنکه بنکه ❀ چته ولیاړه د یار له خنکه ❀ اوبه یه راړوې له لوړه کړنکه

۱	۲	۳	۴	❀	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸		۹
ړن	که	بن	که	❀	چه	ته	و	لیا	ړه	د	یار	له	خن	که

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰
او	به	یه	را	وړې	له	لوړ	که	ړن	که

❁(۶)❁ پر غرو واوري اورېدې ❁ دلته باران دئ

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	❁	۱	۲	۳	۴	۵
پر	غرو	واو	رې	او	رې	دې	❁	دل	ته	با	ران	دئ

❁(۷)❁ باغـوانه یاره!

۱	۲	۳	۴	۵
با	غوا	نه	یا	ره

❁(۸)❁ کودر ته ځم

۱	۲	۳	۴
کو	در	ته	ځم

❁(۹)❁ د شنو ونو سرونه

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷
د	شنو	و	نو	سه	رو	نه

د لقبونو غوري نمونې

ما پخپل وار د زرینې پانګی په دې قیمتې برخه کې د پښتنې اتهونو یو شمېر په زړه پوري لقبونه زېرمه کړي دي . په دې لقبونو کې زیاتره ما د نامتو سندر غاړي ګران درېش کاکړ او ښاغلي زین ا لله میرزیي څخه لیکلي دي . زه د نومیالي شاعر ښاغلي درویش کاکړ او ګران زین ا لله میرزیي د مرستې منندوی یم . ګور یې ودان او پرځواني یې برکت . دلته دالاندي لقبونه ددې دواړو درنو ورونو په مننه ستاسي و درانه حضورته وړاندي کیږي :

﴿۱﴾

«لیلو» لښته ده ✿ لښته د انار ✿ کمکو مسته ده

﴿۲﴾

پاس نمر ختلی دی ✿ وخت د سحار ګاه دئ ✿ «بابا صاحب» له تللی دئ

﴿۳﴾

زړه مه سوئ ذرې ذرې ✿ خدایه جانان رالوې

﴿۴﴾

دا تور پیکی ✿ پاس پرتندې پرې که ✿ دا بور پېکی

﴿۵﴾

«سردارو» ✿ رو روګل راوړه ✿ «خما رو» ✿ رو روګل راوړه

﴿۶﴾

راځې که ځم ✿ ځم د غرو سروته ✿ بیا نه راځم

﴿۷﴾

باد راوالوت ✿ درختې ښوري ✿ شمال را جاروت

﴿۸﴾

سندر[1] زار ✿ تور لونګ دانه دانه

﴿۹﴾

ژړ ګل مه يې ✿ پټ پټ د ساتمه ✿ کاکل[2] مه يې

﴿۱۰﴾

ړنګه بنګه ✿ چته ولياړه ديار له خنګه ✿ اوبه يه راړوې له لوړه ګړنګه

﴿۱۱﴾

داشنې داني ✿ بيا پرلمن کش که ✿ وړې داني

﴿۱۲﴾

«سيلوجاني» ولياړه سه خوله راوړه ✿ جار پر يار ګراني ✿ ګېډۍ[4] د ګلو راوړه

﴿۱۳﴾

هيلۍ له دريابو رالې[5] ✿ جار سم، جار سم، جار ✿ شنې کوترې له باغو رالې

﴿۱۴﴾

پر غرو واورې اورېدې ✿ دلته باران دئ

﴿۱۵﴾

هله، غل دلته دئ ✿ سپينه خوله يه يووړه ✿ ناست و دېواله ته دئ

﴿۱۶﴾

راخم له ګلو ✿ لمن مه ډکه ✿ پاشم له ګلو

---

۱. Sandar: په اصل کې سمدر ۲. ځينې خلک په دغه لقب کې «چارګل» او ځينې بيا «اوربل» وايي. ۳. ولاړه ۴. ګېډۍ، غُنچه، ګلدسته ۵. راغلې

۞﴿۱۷﴾۞

کلی تاته پـر پرېدم ۞ وطن تاتـه پر پرېدم

۞﴿۱۸﴾۞

ګرده وره ستا يم جانانه! ۞ توله به در جار سم زما ياره

۞﴿۱۹﴾۞

نه راځي خوب نه راځي ۞ ماځيارت[1] له بوزه ۞ خوب پر پلنګ نه راځي

۞﴿۲۰﴾۞

تنکه ګلی تنکه ده ۞ سپينه خوله يه راکه ۞ نجلی له سيني تنکه ده

۞﴿۲۱﴾۞

وه جانانه! ۞ پر پـرده د «کابل» سيلونه ۞ ای جدايي ګرانه

۞﴿۲۲﴾۞

چارګله! بل اوروونه ته وړې ۞ پـېزوانه

۞﴿۲۳﴾۞

درزی[2] دئ ۞ اوږ اوږ باران دئ ۞ شرنګی دئ

۞﴿۲۴﴾۞

ربه! توبه ۞ ګل مه[3] زړګی يو وړئ له خوبه

۞﴿۲۵﴾۞

ما ګل راوړی ۞ جار، له شينکی باغه ۞ ما نن راوړی

۞﴿۲۶﴾۞

ما نن وليدې ۞ ای ژړ پـېزوانه ۞ پاروند[4] جوړ بدې

۞﴿۲۷﴾۞

مخ راواړوه ۞ شين خال را ښکاره که ۞ پېکی واړوه

---

۱. زيارت ۲ . drázáy : دربی ۳ . مي ۴ . پارون، پرون

﴿۲۸﴾

راولوتي ✿ ای د سحار باده ✿ را جاروتي

﴿۲۹﴾

توره ماره! ✿ ای ژړه د غاړه ✿ توره ماره

﴿۳۰﴾

وړی[۱] جوړه که ✿ سپین غمی پر کښېرده ✿ پر «راجا» زرګري[۲] جوړه که

﴿۳۱﴾

د زېرو[۳] ګلو باغه ✿ وی ✿ د زېرو ګلو باغه ✿ وی د زېرو

﴿۳۲﴾

راځې که خمه ✿ وی ✿ لري وطن دئ ✿ بیا نه راځمه

﴿۳۳﴾

«خاوک[۴]» ته ځم ✿ خاوک لري وطن ده ✿ بیا نه راځم

﴿۳۴﴾

وی ✿ «ببرو» ✿ په ګل مینه ده

﴿۳۵﴾

دي اتڼ سر به چتې وړینه ✿ «مایرو» ✿ وی ✿ «ازو» ✿ لونګینه ده

﴿۳۶﴾

وی ✿ نوابه!

﴿۳۷﴾

باغوانه یاره

---

۱. اوړی ۲. زګرېي ۳. ژړو ۴. xāwak

﴾۳۸﴿

«یادم» ✿ «درخو» ✿ ولاړې

﴾۳۹﴿

ای ارمان ✿ زیړو ګلو باغ ته راسه

﴾۴۰﴿

ازوګل ده ✿ دي انارو

﴾۴۱﴿

ګانه ✿ جانانه !

﴾۴۲﴿

ما ګل راوړئ

﴾۴۳﴿

ګودر ته ځم

﴾۴۴﴿

واړوئ لاسونه ✿ راواړوئ

﴾۴۵﴿

د شنو ونو سرونه

﴾۴۶﴿

جګ سه لـه پالانکه ✿ چرګو ناري کړي ✿ خـوب بـه بیاوکې ✿
جار ، جار ، جانانه

فولکلوري بدلي

فولکلوري بدلي ډيري په زړه پوري
ټولي کړي سيال کاکړ دي دا له خلکو

فولکلوري بدلي هغه لرغوني سندري دي، چي د پښتني فولکلور يو غوره څپرکي تشکيلوي. په لره او بره پښتونخوا کي داسي خوندوري بدلي ډيري جوړي سوي، چي جوړونکي يې معلوم نه دي. د بې سواده پښتنو دغه فولکلوري پانګه تر اوسه پوري د خلکو په سينو کي خوندي پرته ده. زياتره بدلي ورکي دي. لږو ډيري چي پاته دي، هغه هم د ورکېدو په حال کي دي. په دغه بدلو کي د طنز (satire)او مزاح (Humour) خوندور مطالب له ورايه معلوميږي

فولکلوري بدلي د پښتو په سوچه تورو پسوللي دي. او دا بدلي پخپله ارته لمن کي و راز راز مطالبو ته ځای ورکوي. ما د پښتنو د بې سواده ورونو څخه ځيني فولکلوري بدلي راټولي کړي دي، چي دلته ستاسي د خولې د خوند د بدلولو په خاطر وړاندي کيږي:

❁ کاک ❁

بخت مه بيدار ړي[۱]
کاک مه[۲] پرڅلوره روانږي[۳]
پړتوک[۴] مه پسي راټول کئ
کاک مه وينو د «سنځرنيکه» پرڅلي
ما ول: کاکه! کاکه! چيري ځې؟ (سرچينه: خدای نظر جلالزي مشهور په تور اکا)

۱. بيدار يږي ۲. مي ۳. روانيږي ۴. پړتوک

ملا

د ملا خوله ده مزغاړی [1] خپله خوري د بل د غواړي

سي [2] جنګ سي د دبرو ملا پټ کئ په کمبلو

(منبع : خدای نظر جلالزی)

ملا

ملا ملا غوړي دي ږغ مه لرئ سړي دي

ملا ملا مار دئ د ږنو مړو کار دئ

(په حواله : د خدای نظر جلالزي)

---

۱. mazǧāṛay : مز غاړی د کاکړو په فولکلوري اصطلاح د پسونو او سېرلیانو له پوستونو څخه چي کومي بنیاني (baniani) جوړي سي ، نو د دوی په ژبه ولویی بنی ته کل (Kál) و منځوی ته بنی (banә́y) اوبېخي کوشنی ته بیا مزغاړی (mazǧāṛay) وایي. خو څرګنده دي وي، چي پخپله په « مزغاړي » نومي توري کي « د : dá» موجود ، خو د وخت په تېرېدو سره غورځېدلي دئ . و بنی ته په پارسي کي انبان (anbān) او و کوشنی بنی ته بیا انبُنچه (anbūňca) ویل کیږي . ۲. ځي ،چي

❁ مرګ ❁

مـــرګ دئ نــــه دئ اســـان
چي بې وزني [1] هر خسمان

د مرګ په ملاکي بند دئ
تـوپـکـي [2] اکــر بـنـد دئ

پنځـه پنځوس کاږتوسه
همېشـه بـاسي په ښکـار

مـــرګ دئ نــــه دئ اســـان
چي بې وزني هر خسمان

د مـرګ يو کـارخـانې دي
عـجبـــه يـې درستې دي

ســحـــار مــردان [3] را ووزي
جنګ تـه بـاسي مشينـان

مـــرګ دئ نــــه دئ اســـان
چي بې وزني هرخسمان

(په حواله : د اروابناد عبد الحکيم باخزيي)

❁ سوږسک ❁

سوږ سکــــه ! بــاچهي دي سوه بـلـنـده
پــرســرو اوښـو يــــه راوړې د « ميـونـده»
پـــــه ژرنـده دي کـرکـى وکـئ کـوزکـــه

(په حوٰاله : د حاجي فضل محمد خان نورزي)

❁ طالب ❁

طـالـب چي خيره توله کي
خـولـه ورتـه ګځوږه کي

نــــس ورتـــه جـوال کـي
طـالـب دي خداى مُردار کي

❁ طالب ❁

طـالـب چي خيره توله کي
دا خـولـه ورتـه ګځونه کي

دا نـــس ورتـــه تـاغـارکـي
طـالـب دي خداى مُردار کي

---

۱. وژني ۲. توپک يې ۳. سحار مردان

❁ چرندک ❁

✿ چرندک د وازکو ډک ✿ مورې بي بي ✿ پلارې ازبک
✿ تاغیم ✿ تاکت غیم ✿ تاکت په بلوڅي غیم ✿ مور دي په پنجي غ...

✿ بند پر بند ✿ علي بلند ✿ میړي ډیري ✿ شپولې تنګ
(هلمند ولایت)

✿ سمنو[1] موړ دي منو ✿ که خدای د دې واره را شین کې ✿ موړ دي کال پر کال کوو (کندهار ولایت)

❁ ښاخ ګُراخ برېتونه☆ ❁

ښاخ ګُراخ برېتونه　　　پر میدان کوي جنګونه
دغه یو برېتې د زمري دئ　　　ماته نه وړي له میدانه
مړ مه سې خالي ځوانه

☆...... دغه پورتنی فولکلوري سندره به و هلمند ته راغلي غزنیچي (ğazniči)ملنګ ویله ، چي پوستین به يې په غاړه او پر آس باندي به سپور ؤ . دې ملنګ به پکر کاوه . او خلکو به ودې نازولي ملنګ ته اوړه ، د پرسندې (لاندي) کترې او نغدي پیسې ورکولې .

۱. samánu: حلوهٔ سمنک

فالونه

ښــه فالونــه را ټول سوي دي لــه خلکو
پــه سمسوره کــرونده چې د پښتو ده

❁❁❁

پــه فـالـونو پسي نوکان زما دي وتلي
بريالی سوم بريالی سوم په دې کار کي

❁❁❁

پښتنـي فـولـکـلـور غـنـي پـه ملغلرو
کې ټول کړي خواريکښ د زمانې ځوک

❁❁❁

«ناسران» خو دغه پانګه «پالې» بولي
خوندي سوې په همت د سيال کاکړ دي

❁❁❁

د دې لاري لوی مخکښ «استاد رفيع» دئ
چې ټول کړي لومړي وار ده دي فالونه

د فالونو پيدايښت

فالونه چي د پښتني فولکلور په سمسور ګلستان کي د فولکلوري ادب يو دروند باب تشکيلوي ، له زړې زماني څخه و موږ ته خوله په خوله او سينه په سينه د خپلو ښځمنو څخه را پاته دي . دغه ښځينه فولکلوري پانګه د غاړو ، لنډيو ، کيسيو او يا بيا د «اتڼ» د «نارو» غوندي لرغونی تاريخ خونه لري ، البت د اټکل له ر ويه ويلای سو ، چي د فالونو پيدايښت په اسلامي دوره کي سوی دئ . او دا وخت پر دې خوندوري پانګي باندي په سوونوکلو نه تېر سوي دي .

د فالونو جوړونکي او ويونکي

دا خو يوه منلې خبره ده ، چي د پښتني فولکلور زياتره ډولونه ښځمنو جوړ کړي دي . او حقيقت دا دئ ، چي د پښتو په ګرني ادب (Folk Literature) کي زموږ د بې سواده ښځمنو ونډه بېخي لويه ده ،چي يو ژوندی مثال يې فالونه دي .

د پښتني فولکلور دغه خوندوره او په زړه پوري برخه په اسلامي دوره پوري اړه لري . د دې بادي پانګي جوړوونکي او ويونکي پښتني ښځمني دي . دوی فالونه په خوورا مهارت جوړوي او بيا يې د برات په شپه وايي .

د فالونو ځانګړي مطالب

فالونه چي د ښځمنو په ساده ، خوږه او روانه ژبه جوړيږي ، دغه لاندي مطالب پخپله درنه او پسته غېږ کي را نغاړي :

۞ ... فالونو د پښتو ډېر پخواني او زاړه توري پخپله زرينه لمن کي خوندي ساتلي دي ، چي البت د تورو په دې زړه ذخيره کي ځيني دا وخت بېخي متروک دي . د مثال په ډول خرلنډه (x̌arlanda)، دېوس (dewas) لمباتو (Lambātu)،گوجي (guji)گرکنډه (Karkánda: لويه ډېره) او داسي نور ...

۞ ... د فالونو يوه لويه برخه په ديني مطالبو او اخلاقي ګايو ښايسته ده . د ساري په ډول دا لاندي فالونه وګورئ :

ښـه نـمونځ کـي ښـه اودس　　　　خدای بـه ورکـي سپين د پوس
راکــــاړه يـــــه تــــروری

۞ ... د فالونو يوه برخه بيا په طنزيه خبرو ډکه، چي يوه خوندوره نمونه يې په دې ډول ده :

چـا و دي چـاودي پښـې　　　　يـو مـن خـاوري پـه کښـې
نــاوي را وکـــاږه کـــنـــګــړ

اويا دا فال :

ګــاره پـوري پـچــه　　　　لــه خـواری دي ... وچــه
راکــــاړه يـــــه تــــروری

۞ ... داچي فالونه ښځمني جوړوي ، نو ځکه يې ژبه سوچه ، پيرايه يې شايسته او به درنو محاوراتو او ورځنی پښتو پسوللې ده .

۞ ... د فالونو په زرغونه لمن کي ځيني ټولنيز او طنزيه ګايونه هم ځای سوي دي.

۞ ... دغـه راز د پښتني فولکلور په دې خوندور ډول کي بې سواده ښځمنو د پښتو خورا سوچه او معياري قافيې کارولي دي . د مثال په ډول دا لاندي فال وګورئ :

د کښـې رالــه کـرکـنډه　　　　يو پـايڅـه اوږده بلـه يې لنډه
راکــــاړه يـــــه تــــروری

د فالونو ځانګړي کسرونه

فالونه که یو بیتیزوي او که یا یو نیم بیتزوي، د پښتو هر فال په یو ځانګړي کسر (kasr) پای ته رسیږي . البت په فالونو کي قبیلوي، لهجوي او یا بیا سیمه ایز توپیر لیدل کیږي . د مثال په ډول د فالونو دا لاندي کسرونه وګورئ :

❁ ... راکاږه یه کنګن ❁ ناوي را وکاږه کنګړ ❁ راکاږه یه تروری ❁ راکاږه یه که ستا او داسي نور ...

سیمه ایز فالونه یو وبل ته سره ورته دي

پښتانه د تاریخي پښتونخوا په هره سیمه کي چي پراته دي، فولکلوري مواریث یې سره شریک دي . د مثال په ډول «فالونه» د ټولو پښتنو یوه ګډه ملي اثاثه ده . دغه فالونه په «میدان وردګ» کي جوړ سوي دي، که په «مقر» کي، په «پکتیا» کي جوړ سوي دي که په «کندهار» کي، په کاکړستان کي جوړ سوي دي اوکه یا« د ناسرو ښځمنو» جوړ کړي دي، دغه زرینه فولکلوري پانګه د پښتنو د ښځینه ادب یو خورا لوی اوخوندور څپرکی تشکیلوي . ټول پښتانه وخپلي دې درنې اثاثې ته د قدر په نظر ګوري .

پښتانه چي په جغرافیایي لحاظ د لویي تاریخي پښتونخوا په بېلا بیلو سیمو کي پراته دي. نو همدغه وجه ده، چي ددوی فولکلوري پانګي یو دبل سره سیمه ایز توپیر لري ،البت سیمه ایز فالونه یو وبل ته بېخي سره ورته دي . زما په خیال د پښتونخوا د یوې سیمي ځیني فالونه په مرور د زمان و یوې بلي سیمي ته رسېدلي دي . نو همدغه وجه ده، چي په داسي فالونو کي موږ لږ و

ډېر لهجوي بدلون ليدلای سو . خو په مجموع کي ټول فالونه په يوه ځانګړي چوکاټ کي دننه جوړ سوي دي . او و هر چاته پخپل لحن اوکړدود کي خوند ورکوي . د مثال په ډول دلته ځيني فالونه وړاندي کيږي ،تاسي د دې لاندي فالونو و سيمه ايز توپير ته نوکی نوکی ځيرسئ :

لـــنډه ده خـــر لـــنــډه يوه پايڅه اوږده بله يه لنډه
راکـــــاږه يـــــه تـــوررۍ

✿✿✿

د کښـې رالـــه کـر کـنـډه يوه پايڅه اوږده بله يه لنډه
نـــاوي را وکـــاږه کـنـکـړ

✿✿✿

چـــا و دي چـــاودي پښـې يـو مـن خـاوري پـه کښې
نـــاوي را وکـــاږه کـنـکـړ

✿✿✿

چـــا ودي چـــاودي پښـې يـو مـن خـاوري پښکې
را کـــــاږه يـــــه تـــرورۍ

✿✿✿

دي جـنـت انـکـور پـاخـه سو مـــا لاس وروړی نـــه ؤ
دوی پـخـپـلـه راکـاږه سو راکـــاږه يـــه کـــه ستـه

✿✿✿

دي‌جـنـت انـکـور پـاخـه دي چـــا لاس وروړی نـــه ده
دوی لــه خپـلـو راکـاږه دي راکـــاږه يـــه تـــرورۍ

✿✿✿

پـــه دېـوال پـوري ولاړې لــه تــابَـز متيـــازي ولاړې

راکـــاږه یـــه کـــه ستـــه
جـــو مـــایـــت پـوري ولاړې لــه تـــاخیږ متیـــازي ولاړې
راکـــاږه یـــه تـــروري

په پښتني ټولنه کې د فالونو ارځښت

پښتنو چې بازارونه او ښارونه نه وو لیدلي . په غرو او رغوکي یې ژوند کاوه . د اوسني تهذیب څخه لیري او د معاصر تمدن په الفبا لا نه وو خبر . نو په داسي وخت کي د فالونو خپل خوند ؤ . په پښتني ټولنه کي فالونو ارځښت او خاص اهمیت درلود . ښځمنو به فالونه اچول او خپل بختونه به یې پر کتل .

بیـا وروستـه د پښتو په لیکنـي ادب کي باقاعده شاعرانو او لیکوالانو « منظومي او منثوري فالنامې » ولیکلې . و دغه آثارو ته پښتنو د قدر په نظر وکتل . په دغـه زمانه کي د « فالنامو» بازار خورا گرم ؤ . په تېره بیا خلکو د رحمان بابا و عرفاني دیوان ته زیاته عقیده درلوده . په ایران کي خلک تر اوسه پوري و حافظ شیرازي ته کلکه عقیده لري . ایرانیان نر دي که ښځي ټول و « دیوان حافظ » ته خورا خوشبین دي . خپل قسمتونه پر گوري . او له دې « عرفاني کلام » څخه بختورفالونه راباسي .

دغه راز پـه پښتني ټولنـه کي فولکلوري فالونه خورا زیات ارځښت لري . هغه پښتانه چي تر اوسه پور ي تر ښار و دباندي په غرو او رغوکي ژوند کوي ، و فالو ته ټینګه عقیده لري . دوی تر اوسه پوري فالونه اچوي . او ځانونه په دې وسیله خوشاله ساتي . پښتنې ښځمني و « ښه فال » ته په ښه نظر او و « بد فال » ته بیا په بد نظر گوري . دوی همېشه خپله نېکمرغي او بد مرغي په فالونو کي لټوي .

د فالونو جوړښت او تقطيع

زياتره فالونه د فني جوړښت په لحاظ يوبيتز او يو نيم بيتز وي . خو په دواړو صورتونو کي ځانګړي کسرونه ورسره تکرار يږي . البت د فالونو مسرۍ ځيني وخت لنډي او ځيني وخت بيا اوږدې وي . موږ د ډېلا ييلو فالونه و جوړښت ته يو خاص قاعده او کليه نه سو ټاکلای . دلته د ځينو فالونو و تقطيع ته ستاسي علمي نظر را جلبوو:

يوبيتيزه فالونه

چاودي چاودي پښي ❁ يو من خاوري پښكي ❁ راكاړه يه تروري

۱	۲	۳	۴	۵	❁	۱	۲	۳	۴	۵	۶
چاو	دي	چاو	دي	پښي	❁	يو	من	خاو	ري	پښ	كي

۱	۲	۳	۴	۵	۶
را	كا	ړه	يه	ترو	رى

شين زرغون بالښت ❁ د مكي په لوري رغښت ❁ راكاړه يه تروري

۱	۲	۳	۴	۵	❁	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷
شين	زر	غون	با	لښت	❁	د	مه	كي	پر	لو	ري	رغښت

۱	۲	۳	۴	۵	۶
را	كا	ړه	يه	ترو	رى

کميس يه خيري ده په لري ❁ خدای بې وګنډي د سرو زرو په ستني ❁ راکاږه يه تروری

١	٢	٣	٤	٥	٦	٧	٨	❁	١	٢	٣	٤	٥	٦	٧	٨	٩	١٠	١١	١٢
که	ميس	يه	خي	ري	ده	په	له	لري	خدای	بې	و	ګن	ډي	د	سرو	ز	رو	په	ست	ني

١	٢	٣	٤	٥	٦
را	کا	ږه	يه	ترو	رى

دي زيږي غوا مېږمنې ❁ نُور دي اوري له لمنې ❁ راکاږه يه تروری

١	٢	٣	٤	٥	٦	٧	❁	١	٢	٣	٤	٥	٦	٧	٨
دي	زې	ږي	غوا	مېږ	مه	نې	❁	نُور	دي	اور	ري	له	له	مه	نې

١	٢	٣	٤	٥	٦
را	کا	ږه	يه	ترو	رى

یونیم بیتیزه فالونه

دي جنت انګور پاخه سو❁ ما لاس ووري نه ؤ ❁ دوی پخپله راکاڕه سو❁ راکاڕه یه که سته

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	❁	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷
دي	جه	نت	ان	ګور	پا	خه	سو	❁	ما	لاس	ور	و	ڕی	نه	ؤ

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	❁	۱	۲	۳	۴	۵	۶
دوی	په	خپه	له	را	کا	ڕه	سو	❁	را	کا	ڕه	یه	که	سته

جنت پوتي پوتي❁ پیغمبر یي راخوریږي ❁ مخي پټ پخپل پتکی ❁ راکاڕه یه که ترورۍ

۱	۲	۳	۴	۵	۶	❁	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
جه	نت	پو	تي	پو	تي	❁	پي	غم	بر	يي	را	خو	ڕي	ڕي

۱	۲	۳	۴	۵	۶
را	کا	ڕه	یه	ترو	ری

د برات په پنځلسمه شپه فولکلوري مراسم

هسي خو د انسانونو په ژوندون کي یوه یوه شپېه قیمتي اوخورا د قدر وړ ده . خو د اسلامي عقیدې له رویه د شعبان المعظم پنځلسمه شپه چي د پښتنو په اصطلاح « ښه شپه » بلل کیږي ، خلک یې په خورا درنو مراسمو نمانځي . د پښتني ټولني ټول وګړي ودې « ښې شپې » ته په ډېره درنه ستر که ګوري . زیاتره پښتانه د شعبان المعظم و پنځلسمي مبارکي شپې ته شابرات (شبِ برات) وایي . او ځیني پښتانه یې بیا « پنحلسی» بولي . په دغه مبارکه شپه دپښتنو په هر کور کي اووه توکې خواړه پخیږي . دوی په دې عقیده دي ، چي په دغه مبارکه شپه د انسانانو رزق زیاتیږي . زیا تره پښتانه دغه مبارکه شپه په عبادت کي را تېره کړي .

په پښتني ټولنه کي د « ښې شپې » یوځانګړی خصوصیت دا دئ، چي پښتني ښځمني دغه مبارکه شپه په فولکلوري سندرو نمانځي . دپښتو دغه مخصوصي سندري د « پالي : Pale» یا په بله ژبه د « فالونو : Falunu» په نامه یادیږي . او په پښتني ټولنه کي د فالونو مراسم یوځانګړی ترتیب لري ، چي په لاندي ډول دئ :

په « ښه شپه» د کلي انجوني ، پېغلاني او سپین سري د یو چا په کور کي سره را ټولي سي . بیا وروسته دغه ښځمني یوه ماشومه انجلۍ و لمبوي . نوي کالي ور په غاړه او د ناوي غونډي یې سینګار کړي . بیا دوی پر دې ماشومې باندي ښایسته شال یا ټیکری واچوی . او بیا یې په خورا درناوي پر یو مخصوص ځای باندي کښېنوي .

بیا وروسته ناستي ښځي را ولاړي سي ، په یوه منګي او یا په یوه لوښي کي خوا پاکي اوبه واچوي . او بیا هره یوه په دغه منګي اویا

لوښي کي خپل خپل يو شی لکه : بنګړی ،والی ، ګوتکه (انګشتری) ، ګوتمی (انګشتانه) ، چلی ، کلي ، د سر سيخ او يا يو بل شی ... واچوي . بيا وروسته دغه ناستي ښځي سنګی يا هر هغه لوښی چي دوی خپل خپل شيان په کي اچولي وي ، را واخلي ، د ماشومي په څنګ کي يې کښېږدي . بيا ماشومه له دغه لوښي او يا منګي څخه يو ـــ يو شی را باسي . اوهغه ماشومه و ناستو ښځمنو ته يې وربشکاره کوي . او هره ښځه خپل اچولی شی په نېک فال باندي نيسي .او هره ښځه چي «نېک فال » يې را ووزي ، نو هغه پر « ښو » باندي نيسي . زړه يې په خوشاله او د زړکي ارمان يې په وخېژي . او د کومي ښځي چي « بد فال » را ووزي ، نو هغه پر « بد » نيسي . او په زړه کي يې کرکه ځيني پيدا سي . مثلاً: دا لاندي فالونه د « ښو» او « بدو» قسمتونو ترجماني کوي :

❁ ... دي جنت انګور پاخه سو ✿ مالاس وروړی نه ږ ✿دوی پخپله را کاږه سو ✿ راکاږه يه که سته

❁ ... دسره اتلس مېرمني ✿ اتلس يخ که درلمني ✿ ناوي را وکاږه کنګر

او يا بيادا فالونه :

❁ ... پر سر دي څيري ✿ اور دي واخله ککری ✿ را کاږه يه که سته

❁ ... چا ودي چاودي پښي ✿يو من خاوري په کښي ✿ناوي را وکاږه کنګر

زه د محلي رواياتو په استناد دا ويلای سم ، چي د کاکړو ښځمني د فال تر اچولو وړاندي، لومړی وار يوه ښځه درې ځله کلمه طيبه : لا اله الا الله محمد رسول الله وايي . او بيا وروسته دغه فولکلوري سندره داسي زمزمه کوي :

❁ ... واچوئ پالونه ✿ چي خدای تینګ کي تناوونه

او بیا چي ناستي ښځي هرفال وايي ، نو د هر فال سره دا کسر چي : ✿« راکاړه یې کنګن» تکراره وي . البت د ناسرو ښځمني بیا پخپلو فالونه کي ✿ « راکاړه یه تروری» او د کندهار ښځمني بیا ✿ « ناوي راو کاړه کنګر» د کسر په ډول کاروي . البت د نورو پښتنو د فالونو کسرونه به شاید بل ډول ... وي ، چي و ماته نه دي را معلوم . نو ځکه خو دلته له لیکلو ځخه پاته سول.

ځرګنده دي وي ، چی پښتني ښځمني په « ښه شپه » اودسونه تازه کړي . او بیا تر سحار پوري ناستي وي ، خپل نفلونه کوي . چي څه وخت د سحار نمونځونه وکړي ، نو بیا وخپلو خپلو کورو ته سره ولاړي سي . په دې پورتني ترتیب د برات د پنځلسمي شپې نیکمرغي شپې او ځانګړي مراسم د خوشالیو په ملتیا پای ته ورسیږي .

فالونه په چاپي آثارو کي

فالونه چي د پښتني فولکلور یو ویاړلی اوخوندورباب تشکیلوي ، تر دا وخته پوري یې ځیني په زړه پوري نموني د پښتو په چاپي آثارو کي خوندي سوي دي ، چي دلته دغه ګټور او خوندور آثار په لنډ ډول وتاسي ته درپیژنو :

۱. د خلکو سندرې

د پښتني فولکلو ر په سمسوره دنیا کي د جناب استاد رفیع د غه پورتنی اثر هغه درونډ او ګټور فولکلوري مخزن دئ ، چي لومړی وار ادبوالو د دې زرین کتاب په طلايي پاڼو کي تر شمېره «۱۰» لاندي « فالونه » ويني .

جناب استاد رفیع پخپله څلور مخیزه لیکنه کي فولکوري فالونه په ډېر ښه ډول څېړلي او وخلکو ته یې د پښتني فولکلور په دنیا کي لومړی وار ورپېژندلي دي . نو ځکه خو استاد رفیع د فالونو په میدان کي د اولیت حق لري . دغه راز دپښتنو دې لوی لیکوال او منلي څېړونکي د خپلي خوندوري لیکني په پای کي« ۲۵ فالونه» د نموني پـه ډول اولـه پلا و ادبوالو تـه وړانـدي کړي دي . د استاد رفیع دغـه ابتدایي زیار او ژور کار دزیاتي ستاینې وړ دئ .

څرګنده دي وي ، چي د استاد رفیع دغه خورا په زړه پوري او ګټور اثر « د خلکو سندرې » په ۱۳۴۹ لمریز= ۱۹۷۰ میلادي کال د افغانستان اکاډیمي د تاریخ او ادب ټولني خپور کړی ، چي د هر چا د استفاده وړ ګرځېدلی دئ .

۲. پښتني فولکلور

د شمس الادباء جناب حبیب الله رفیع را وروسته سیال کاکړ دوهم لیکوال دئ ،چي « ۳۸ نوي فالونه» یې له ښځمنو څخه را ټول کړي او بیا وروسته یې دغه تازه فالونه پخپل پورتني اثر کي زېرمه کړي دي . نوموړي لیکوال پخپله اووه مخیزه لیکنه کي فولکلوري فالونه د څېړني په ملتیا راوړي دي .

د سیـال کـاکـړ دغـه ۸۸ مخیزه کتـاب په ۱۹۷۱ میلادي کـال د کـوټـي « پښتـو ادبـي شپـول »د نوموړي لیکوال پـه شخصي لګښت خپور کړی دئ .

۳. د غرونو څوکي

په پښتنو ادیبانو کي ښاغلی عبد الکریم پتنګ هغه لیکوال دئ،

چې پخپل دې پورتني کتاب کې يې د «فالونه» ترعنوان لاندې ځينې نوې فالونه راوړي او په ښه ډول ځېړلي دي .د ګران پتنګ دغه غوره کتاب په ۱۳۵۹ لمزيز کال د کابل پوهنتون «د فلالوژي پوهنځي» چاپ کړی دئ .

۴. د پښتو شفاهي ادبيات(شکل او مضمون)

غوټۍ خاورې پخپل وار په دې پورتني کتاب کې فولکلوري فالونه د نورو سر چينو او مأخذونو په وسيله ځېړلي دي . زموږ ددې پياوړي ليکوالي درې مخيزه ليکنه ګټوره او د قدر وړ ده . دغه پورتنی اثر په ۱۹۸۸ ميلادي کال په کابل کې خپور سوی دئ .

فالونه په کندهار کې

کندهار د پښتني فولکلور يوه خورا لرغونې او سمسوره حوزه ده . په دې وياړلې حوزه کې دپښتني فولکلور ډېر ډولونه جوړ سوي ، چې يو له همدغو خوندورو ډولونو ځخه «فالونه» دي . دلته د خپل ګران او صميمي ملګري ښاغلي حاجي فضل محمد خان نورزي په مننه يو شپږ په زړه پوري «فالونه» د نمونې په ډول وړاندې کيږي ، چې د کلتوري او تاريخي کندهار نمايندګي په وسي :

﴿۱﴾

تـــلاکــــه تـــلاکـــۍ   پـر سـرې بـوخـچـکـۍ

نـــاوی راوکــــاږه کـنـکـر

﴿۲﴾

مــه ځـغـلــه پـر کــاره   خدای بې درکې پر کراره

نـــاوي را وکـــاږه کــنـکـر

❁﴿۳﴾❁

د سـره اتلـس مېـرمـنـې اتلـس يخ کـه در لـمـنـې

نـاوې را وکـاږه کـنـګـر

❁﴿۴﴾❁

آسـمـان سـو درې وړې را ولوېدې د سرو زرو لګړې

نـاوې را وکـاږه کـنـګـر

❁﴿۵﴾❁

آسـمـان سـو لارې لارې را ولوېدې د سرو زرو هينډارې

نـاوې را وکـاږه کـنـګـر

❁﴿۶﴾❁

در مـاجـت در شـا ولاړې اور دې ولـګـوئ ولاړې

نـاوې را وکـاږه کـنـګـر

❁﴿۷﴾❁

چـاودې چـاودې پښـې يـو مـن خـاورې پـه کښې

نـاوې را وکـاږه کـنـګـر

❁﴿۸﴾❁

د کښـې رالـه کـرکـنـډه يو پـايڅـه اوږده بله يه لنډه

نـاوې را وکـاږه کـنـګـر

يادونه: د پښتو درانه او مشر ليکوال جناب محمد ولي ځلمي د خپل کتور کتاب «کندهار» چې د کابل «موسسهٔ انتشارات زوري» په۱۳۵۱ لمريز کال خپور کړی دئ، پر مخ ۲۶۸ باندې د «فالونه» تر عنوان لاندې يو څه خبرې کړې او بيا يې ځلور فالونه بې د څه حوالې» د نمونې په ډول داسې راوړي دي:

❁ ... د مـکې پر سپين بامونه ❁ پـنې وکاږه را درومه

❁ ... د کندهار انار ماخه دي ❁ ښاخونه يې په دې لوري کاږه دي

❁ ... ای نجلی ای نجلی ❁ښايسته مېره غواړي

❁ ... د کلي په سر توښ دئ بادې ښوروي ❁ روزي يې خدای ورسوي

څرګنده دي وي ، چې په دې پورتنيو فالونو کي« لومړی» او «دوهم »فال د جناب استاد حبيب الله رفيع دکتاب « د خلکو سندرې» پر ۱۲۱ مخ باندي کټ مټ همداسي ثبت سوي دي . البت په «څلورم» فال کي د کندهار درانه ليکوال محترم محمد ولي ځلمي لاس وهنه کړې ده . دغه «څلورم فال» ګران روزي به خدای ور رسوي استاد رفيع د خپل مستند او معتبر اثر « د خلکو سندرې» پر ۱۲۲ مخ باندي داسي خوندي کړی دئ :

❁ ... د کلا پر سر توشی دئ ، باد يې ښوروي ❁ روزي به خدای ور رسوي

پاته سو ، د جناب محمد ولي ځلمي پخپل « کندهار» نومي کتاب کي دا لاندي فال :

❁ ... ای نجلی ، ای نجلی ❁ ښايسته مېړه غواړي

زما په اند دغه پورتنی مازې شی ... ؟ هر څه چي دئ ، وي به ، خو فولکلوري فال نه سي کېدلای . ځکه چي په دې ساختګي شي... کي نه خو د فولکلوري فال شعري زور سته . او نه د فالونو په ځانګړو چوکاټونو کي ځايېدلای سي .

حقيقت خو دادئ ، چي په « کندهار » نومي کتاب کي راغلي «درې فالونه »په اصل کي د وړکو د کلتوري ناوې دي ، نه چي د کندهار . خوکشکي چي د پورتني کتاب ښاغلي ليکوال جناب محمد ولي ځلمي پخپل اثر «کندهار» کي د ګران استاد حبيب الله رفيع د چاپي کتاب « د خلکو سندرې» حواله ورکړې وای .

د لومړيتوب وياړ

فالونه چې د پښتني فولکلور يو ځانګړی ډول تشکيلوي ، له ډېره وخته دغه فولکوري جواهر د خلکو په سينو کې زېرمه پراته ول . يوازې ښځمنو به د برات په شپه استفاده ځيني کوله . د پښتني فولکلور ټولوونکي او څېړونکي د پښتو د کړني ادب په دې ورکې او پټې خزانې بېخي خبر نه وو ، فالونه د کندهار په چاپېريال کې دود ول ، خو د علامه نوري غوندي انسان لانه سو پر پېښ ، چې د پښتني فولکلور دغه درنه او قيمتي پانګه يې راټوله کړې او بيا يې څېړلې وای .

خو خير ... بالآخر شمس الادباء ګران حبيب الله رفيع د فالونو پر ورکه خزانه باندي د ورډګو په پښتني چاپېريال کې پېښ سو . ګروېږنه او پلټنه يې پسې وکړه . او ښې ډېرې او خورا په زړه پورې نمونې يې لاس ته راوړې . په دې ډول د استاد رفيع د لومړيتوب وياړ او لوی افتخار په برخه سو ، چې د پښتني فولکلور په ويړه دنياکې تر هرچا د مخه يې فولکلوري فالونه راټول کړل . او بيا يې د خپلې خوندوري څېړني په ملتيا پخپل کتور کتاب « د خلکوسندرې » کې د«فالونه» تر عنوان لاندي ادبوالو ته وړاندي کړل .

پالې (Pāle : فالونه)

دا « فـالـونـه » فيض الله دي را ټول کړي
فولکلوري ادب د ده په زيار شايسه سو

ناسران چې په غلجيو پښتنوکي يو لوي ټبر دئ ، د پښتني فولکلور په بېلا بيلو پانګو کې برخه وال دي . دوی پخپله فولکلوري اصطلاح و فالونو ته « پالې : Pāle» وايي . دغه فولکلوري پانګه د

ناسرانو ښځمنو جوړه کړې او همدوی یې ساتندوی دي .

د ناسرانو پښتو ډېر سوچه ، پسته ، خوږه او د پښتو په ډېرو نادرو او ښایسته تورو پسوللې ده . ما د ناسرانو« پالې» د دوی په ژبه لیکلې او بیا مې د زریني پانګې په دې برخه کې زېرمه کړې دي .

زه د فیض الله خان ناسر مننندوی یم ، چې په بوري کې زما دې نیازمن ملګري له ښځمنو څخه زما په غوښتنه « پالې » را غونډه کړې او بیا یې و ماته په ورین تندي را سپارلې دي . دا وخت فیض الله خان زموږ و ستاسې په مابین کې نسته ، خو د هغه خنده رویه ورځ به زما تل په یاد وي . پروردګار دې دغه ګلالی انسان پخپل ابدي کور کې په آرام وساتي .

څرګنده دې وي چې پروفېسر فیض الله خان ناسر د ۲۰۱۱ میلادي کال د اګست پر ۲۱ نېټه نا ببره له دې نابودي دنیا څخه جامې کت کړلې . دغه ښایسته انسان مې هر وخت و سترګو ته جګ ولاړ وي. خدای دې ښه ورسره وکړي .

دغه راز د « پالې » په ټې ورکه او لاس ته راوړې خزانه کې د بوري د هستوګې ښاغلي عبد العزیز ناسر ونډه هم شامله ده . د ارواښاد فیض الله خان د « پالې » په لویه فولکلوري پانګه کې زما د نیازمن شاګرد ګران عبد العزیز ناسر د « لسو» په شاوخوا کې فالونه شامل دي . زه ښاغلي عبد العزیز ته کورودانی وایم . ژوندی دې اوسي .

ډالۍ : د « زریني پانګې » د « پالې » خوندوره، په زړه پورې او درنه برخه خواږه ملګري څواني مرګ پروفېسرفیض الله خان ناسر ته ډالۍ سوه . اروا دې ښاده وي .

د پالې زرينې نمونې

(۱)

لــنــډه ده خـــر لـــنـــډه يوه پايخه اوږده بله يه لنډه

راکـــاږه يـــه تـــروری

(۲)

چـــاودې چـــاودې پښــې يــو مـن خـــاورې پښـکــې[۱]

راکـــاږه يـــه تـــروری

(۳)

جـنـت انـکـور پـاخـه دې چـــا لاس وري نـــه ده[۲]

دوی لـــه خپـلو راکـاږه دې راکـــاږه يـــه تـــروری

(۴)

کـــور تـــر شـــا تِـلتک[۳] ده لـه زړې سپين ږيري[۴] ورک ده

راکـــاږه يـــه تـــروری

(۵)

ښـه نـمـونځ کې ښـه اودس خدای به ورک کې سپين ديوس[۵]

راکـــاږه يـــه تـــروری

(۶)

کـــور تـــر شـــا چـــاينـکــه دا لـــه رنو[۶] لـمبــاتو[۷] ډکـــه

راکـــاږه يـــه تـــروری

---

۱. په کښې ، په کې ۲. دئ ، دې ۳. tiltak : برستن ، کڅن ۴. سپين سرې

۵ . dewas: ديوسه، ديبسه ،لويسه (lwesa) جوسه (jawsa) ،

مشخلی ۶.ra ṇu:رونو ۷. Lambātu: مسريو

(۷)

وزي نیـــــنیـــــوزي [۱] پتیره مږی خوري سترګي دي وزي

راکـــــاږه یـــــه تـــــروری

(۸)

تـــر کـــلا واوړه بیـــا را واوړه کلاوې لستوڼي ډک له ګلو راوړه

راکـــــاږه یـــــه تـــــروری

(۹)

مـــه غـــورځـــه تـــر کـــاره خدای بې درکي پر کراره

راکـــــاږه یـــــه تـــــروری

(۱۰)

ته په خوراسان [۲] زه په دمان [۳] داسي به سره ورسو لکه مزي د کرېوان

راکـــــاږه یـــــه تـــــروری

(۱۱)

تـر کـاســه لاندي کُوجي دي کُوجي نه دي پیغمبر صاحب نمسي دي

راکـــــاږه یـــــه تـــــروری

(۱۲)

جـــنـــت پـــوتـــي پـــوتـــي پیـغـمـبـر یـې راځـوږېـږي [۴]

مـخـې [۵] پـټ پـخپـل پـټـکـي راکـــــاږه یـــــه تـــــروری

---

۱. niniwázi: ننوزي ۲. خراسان ۳. dámān: دامان ۴. cūṛizi: کبنته کیږي ، تاکیږي ، شوه کیږي ، شېوه کیږي .۵. مخ یې

۱۳

اســـمـــان ســو دړي وړي تې[۱] راولوېدې، دې[۲] سروزرو لکړي
راکـــاړه يـــه تـــروری

۱۴

کميس په څيري ده په لري[۳] خدای بې وکندې دي سروزرو په ستني
راکـــاړه يـــه تـــروری

۱۵

ســـــرو زرو دانـــــې مـا پـه پچو[۴] کـي ميـنـدې
راکـــاړه يـــه تـــروری

۱۶

تـــنـدکيـــه بُـخـخـکيـــه لـــه ســرو زرو لېـونيــه
راکـــاړه يـــه تـــروری

۱۷

مـــه ښـوره پـــه دُوړه پېښوری لنګی دي پاته سه پرپُوله[۵]
راکـــاړه يـــه تـــروری

۱۸

مـــه ګــرزه پــه غــره کــي خدای بې درکي[۶] پخپل وره کي
راکـــاړه يـــه تـــروری

۱۹

جُـومـايـت[۷] پوري ولاړې[۸] لـه تـاخيـر متيـازي[۹] ولاړې
راکـــاړه يـــه تـــروری

---

۱. te: تـر ، در ۲. di: د ۳. Lári: ۴. Páčo: پُـو چـو ۵. Pula: کُل۶. ki: درکړي ۷. jumāyat: جماعت ، ماجت ، مسيد ۸. ولاړ يې ۹.ميچاړي ، بولي

﴿۲۰﴾

ز ه نـاسـتـه دي کـور خـوا تـه   زېړ [1] ختکی راغئ دِما [2] خواته

راکـــاړه يــــه تــــروری

﴿۲۱﴾

پـه اسمان کي د ه يو ستوري   خيني ورک ده دي کام [3] لوری

راکـــاړه يــــه تــــروری

﴿۲۲﴾

ستـــرکـــه دي ړنــده ده   تر [4] تـه پنډه سر ه کلـه ده

راکـــاړه يــــه تــــروری

﴿۲۳﴾

دي زيـړي غـوا مېـرمـنـي   نُور [5] دي اوري لـه لـمـنـي

راکـــاړه يــــه تــــروری

﴿۲۴﴾

کـه اور لـړونـی پـه اور کي اورلـړونی   کـه پلانـی ... تـه خـدای زوی ورکُو

مـوږ بـه ورکـو سر تـړونـی   راکـــاړه يــــه تــــروری

﴿۲۵﴾

چـــا تنـی مــي غـــورزي   دي پلاني .. تنی مي غورزي

خـدايـه مـږ ې مـه کـي   دي کـوز دي اوازي [6] کـرزي

راکـــاړه يــــه تــــروری

---

۱. zer: ژړ ۲. dima: زما ۳. قام، قوم ۴. tar: در ۵. nur: روښنايي ۶. آوازيې

﴿۲۶﴾

که بُوتی دي راده [1] په غلړه بوتی　　پـلانـي ... تـه کـوزده وکـئ
سي [2] پې [3] واچـوو مخ پوتـی　　راکـــاړه يـــه تـــروری

﴿۲۷﴾

مسلـه [4] سوه غـوړي غوړي　　پلانـی ... تـه ايـمان ورکـې
سي موړ يايو [5] خدای نغوړي [6]　　راکـــاړه يـــه تـــروری

﴿۲۸﴾

پُښـی [7] وختـــه پُـــه [8] ونـــه　　توده څيپړې [9] وخوړه په کونه
راکـــاړه يـــه تـــروری

﴿۲۹﴾

لـــه پـاســه مسلـــه رالـــه　　پـه کـل عـالـم خـوره رالـه
راکـــاړه يـــه تـــروری

﴿۳۰﴾

سـور چـرکـه وهـي نـارې　　دوست [10] دي خدای سپر پړي
اوس يـــه وکـئ لـنـدارې [11]　　راکـــاړه يـــه تـــروری

﴿۳۱﴾

را واچـوئ پـــالـونـــه　　سي تينگ سي مُکـامونـه [12]
راکـــاړه يـــه تـــروری

---

۱. rādá: د «رد» حـالت مغيره دئ ۲. چي، چې، څي ۳. Pe: پر ۴. masála: مصلیٰ ۵. ويايو، وايو ۶. nğwázi ۷. پيښي ۸. pa: پر ۹. څاپيړي، چپلاخي، چلاخي ۱۰. مراد: حضرت رسول اکرم صلی الله عليه وسلم ۱۱. Landāre: نندارې ۱۲. mukāmuna: اردو: مکانونه، مراد: کورونه

(۳۲)

اسمـــان کي شينکـی تـار　　　ملايـکـي پـه کتـار[1]

راکـاړه يـه تـروری

(۳۳)

مېښـه ده ګـا مېښـه ده　　　پـه شنـه چمن کي پېښه ده

راکـاړه يـه تـروری

(۳۴)

رود خـړ وړ[2] سـره اوړي　　　صبـرورتـه وکـئ

ګـل بـه خندې لـره دروړي　　　راکـاړه يـه تـروری

(۳۵)

ګـاره پـوري پـچـه　　　لـه خواری دي ک.... وچه

راکـاړه يـه تـروری

(۳۶)

پښي دي پـه ارغلي[3] کي　　　سـر دي پـه ګـړي کـي

راکـاړه يـه تـروری

(۳۷)

درلـه پـړې ايښـي　　　بُخڅکی[4] يه پُه[5] سرايښی

راکـاړه يـه تـروری

(۳۸)

شيـن زرغـون بـالښـت　　　د مـکـي پُـه لـوري رغښـت

راکـاړه يـه تـروری

---

۱. قطار ۲. xaṛwaṛ: خړ پړ ۳. argǎ́li: ارغلـی، نغری، نيغری ۴. buxcágə́ y: بُخچکی (اصل ترکي: بُغچه) ۵. pu: پر

د انجنئير حبيب الله خان ناسر څخه منه

ګران حبيب الله خان د حاجي عبد الغفور خان زوی، د ملا ظفر لمسی او د خدای داد خان کمال خېل ناسر کروسی دئ. زموږ دغه خنده رويه ورور تقريباً ۴۲ کاله وړاندي په ښنين بازارکي پوري په مُچانو (Mučānu)نومي کلي‌کي پيدا سو.

ښاغلی حبيب الله خان يو ښه ځوان او د ډېري خوږې ښنتو خاوند دئ. ده هر وخت له ما سره همکاري کړې او زما و هري پوښتني ته يې مثبت جواب ويلی دئ. نوموړي ورور په يو ځانګړي احساس او ښتني پېرزوينه و ماته يو شمېر فالونه را سپارلي دي. او دغه لاندي پالي (Pāle) د ګران حبيب الله خان ناسر په حواله او منه ستاسي و درانه حضورته وړاندي کيږي:

(۱)

مېښه ده کامېښه ده   په شنو غنمو پېښه ده

راکاږه يه که ستنه

(۲)

په دېوال پوري ولاړې   له تابَز متيازي ولاړې

راکاږه يه که ستنه

﴿۳﴾

په آسمان کې زرین ستوری　　له ده ورک ده، دي قام لوری

راکاږه یه که سته

﴿۴﴾

زوږ غویی ولاړ کئ　　نوي ته جی خلاص کئ

راکاږه یه که سته

﴿۵﴾

اول دي ولیاستي جوړ ولې　　اوس دي پښې و غزولې

راکاږه یه که سته

﴿۶﴾

پُه سر دي څپرې　　اور دي واخله ککرې

راکاږه یه که سته

﴿۷﴾

دي جنت انګور پاخه سو　　ما لاس وروړی نه ؤ

دوی پخپله راکاږه سو　　راکاږه یه که سته

﴿۸﴾

دا پوري اور ي کلي　　په مېچونو سره ولي

راکاږه یه که سته

﴿۹﴾

لنډه ده ګر لنډه ده　　یو پایځه اوږده بله یې لنډه ده

راکاږه یه که سته

﴿۱۰﴾

لنډکی بُوخځکی　　له سرو زرو لېونی

راکاږه یه که سته

۞﴿۱۱﴾۞

پُـه مـرانـده پـوري لـرى　　　　پښـى خـان ورتـه خـوړلـى

راکـــاږه يـــه کـــه ستـــه

۞﴿۱۲﴾۞

آسـمـــان سـو دړې وړې　　　　تر را ولوېدې دې سرو زرو لکړې

راکـــاږه يـــه کـــه ستـــه

۞﴿۱۳﴾۞

دې کـور تـر ښـا بـالښـت ده　　　　لـــه زړې ادکـــې ورک ده

راکـــاږه يـــه کـــه ستـــه

۞ منابع ۞

هغـه آثـار چې د «زرينـي پـانکې» په دې برخه کې استفاده ځيني سوې ده، نومونه يې په لاندې ډول دي:

۞ ... د خلکو سندرې، مؤلف: استاد حبيب الله رفيع، خپروونکی: د افغانستان اکاډيمي، دتاريخ اوادب ټولنه، د خپرېدو کال: ۱۹۷۰ م، کابل

۞ ... پښتني فولکلور، ليکوال: سيال کاکړ، خپروندويه ټولنه: پښتو ادبي شپول، چاپکال: ۱۹۷۱ م، کوټه

۞ ... کندهار: ليکوال: محمد ولي خلمی، ناشر: مؤسسهٔ انتشارات زوري، چاپځاى: دولتي مطبعه، د خپرېدو کال: ۱۳۵۱ لمريز، کابل

۞ ... زما ځاني [illegible] پښتونه

تامبووالي بدلي

ښتني فولکلور ښايسته په دې بدلو
تولي سوي لـه ښځمنو په خواري دي

❁✿❁

لا تر اوسه وې خوندي دا په سينو کي
پېژندلي دا پـه خلکو سيال کاکړ دي

❁✿❁

هر مطلب په لاس ورتلای سي و ناقد ته
تـامبـووالـي ښـايستـه پـه ښو ګايو دي

❁✿❁

سيال کاکړ په اصلي شکل خوندي کړي
ښکـارندوي دا د غلجيو د کړدود دي

❁✿❁

لابــه ډيـري تـــامبـوالـي وي لا پـاتــه
وظيفه دا د ځوانانو چې خوندي کړي

دتامبووالو بدلو جوړونکي او ویونکي

تامبُو والي بدلي (tāmbu wāli badále) **د پښتني فولکلور یوزرغون څپرکـی تشکیلوي. دغـه فولکلوري بدلي پـه کـاکړي کي الاخوري** (alā x̌ori) **او پـه پښتنو کي په عمومي ډول د ښادۍ بدلي** (dá Ṣadə́y badáli) **بلل کیږي . دغه خوندوري اولرغوني بدلي په هرنامه چي یادي سي ، بدي نه ا یسي .**

د پښتو دغـه شفاهي پانګه د ناسرو ښځمنو جوړه کړې ده . او همدوی یې ویونکي دي .دغه په زړه پوري سندري د ناسرانو ښځمني هغه وخت په تامبُو کي وناوۍ ته په ولاړي وایي ، چي پخپله ناوۍ په تامبُو کي د خپلو همزولو سره پر یوه مخصوص ځای باندي ناسته وي . د تـامبُو بدلي ښځمني د ډول (dol) **او یـا بیا د دریـاوو پـه ملتیـا پـه یو ځانګړی انداز کي وایي ، چي هر شـېبه یې له خوند او خوشالۍ ډکه وي .**

د ناسري اتڼ کسرونه

نـاسـران پـخپلـه فـولـکلوري اصطلاح و اتـڼ (atan̦) **تـه اتړ** (atar̦) **وایي . د ناسرو ښځمني پخپل اتړ کي «ځانګړی کسرونه» لري . او د پښتو د بېلا بیلو لنډیو (ټپو) پـه ملتیا ښځمني ځانګړي کسرونه کاروي . د ناسري ښځمنو اتړ په دې ځانګړي کسر پیل کیږي :**

۞... ما هرو لونګینه !

د تامبووالو بدلو ادبي وېش

تـامبُووالـي بـدلـي پــه ډول ډول ادبـي ملـغلـرو او راز راز فولـکلوري جواهرو ښايسته دي . ما دپښتو دغه سمسوره شفاهي پانګه په هر اړخيز ډول څېړلې ده ، چې د خپلې څېړنې په نتيجه کې خورا رنګين مطالب لاس ته راغلي دي . دلته د ځينو تامبُو والو بدلو خوندور مطالب د رنګينو بدلو په ملتيا و تاسي ته وړاندي کېږي :

۱. نوم اېښوونه

په پښتني ټولـنه کي دا يو ډېر پخواني دود را روان دئ ، چې ناوې (naw y) يا په بله فولکلوري اصطلاح ناوکۍ (nawak y) پر خپلو لېورونو او اينـدرندو بـاندي ډېر ښايسه نومونه ږدي . او دغه فولکلوري سلسله تر اوسه پوري دپښتنو په کلو کي ژوندۍ پاته ده .

د تامبُو والي بدلي ددې خبري شاهدي ورکوي ، چې پر لېورو او اينـدرنـدو بـانـدي د ناز نومونه ايښوول يو ډېر لرغوني تاريخ لري . د مثال په ډول دا لاندي بدلي د نمونې په ډول وړاندي کېږي :

نــن بيــا نــاوې ښــنــه خــالــونــه کښېـږده
نــن بيــا پُــه لېــورو نــومــونــه کښېـږده

❀❀❀

نــــاوې تــــر دوه بــــالښتــــه کښېــږده
نــاوې پُــــه لېــورو دوه نــومــونــه کښېـږده

❀❀❀

پر لېوور او ايندرندو بـاندي د نـاوکۍ له خوا ايښوول سوي ځينـي نومونه په دې ډول دي لکه : ❀ ګل آغا ❀ ګران آغا ❀ شېرين

آغا ۞ ښایسته آغا ۞ باچاآغا ۞ نازک ۞ کران ۞ ګلاب ۞ خیالي ۞ کاغذین ۞ لونګین ۞ ښایسته ۞ خیالوره ۞ خیالداره۞ نازکه ۞ خورجانه۞ چنارګله۞ بازي ګله۞ شیرین ګله او نور ...

۲. طنزیه بدلي

د ناسرو و ښځمنو پخپلو خوندورو بدلو کي ډېر رنګین مطالب ځای کړي دي . په تېره بیا ددوی طنزیه ګایونو و بدلو ته یو نوی رنګ او ځانګړی خوند ور بخښلی دئ . د پښتو د شفاهي ادب په دې وختیره بدلو کي ډېر طنزیه مطالب خوندي سوي دي . دغه معیاري بدلي د ښځمنو د شاعرانه استعداد ښکارندوی دي .دلته د نمونې په ډول یو ه طنزیه بدله وړاندي کیږي :

۞۞۞

چـا سونډان دي خـره دي   دي پلاني ... سونډان دي خره دي
ښـه خدای ورتـه اریان ده   ځـــي د امـــا جـــوړ کـــړي نـــه دي

۳. په تامبووالو بدلو کي ښراوي

تامبُو والي بدلي پخپله لمن کي رنګ په رنګ مطالب رانغاړي . پـه دې مطـالبو کـي ښـراوي هم شـاملي دي . څه وخت چي د یو چا زړه زهیر سي ، نو تر خوله یې ډول ډول ښراوي را وزي . هغه وخت چي د یو چا لور د پلار له کور څخه د بېلتانه په سفر روانیږي ، نو د زهیر ي مور په زهیر زړه یې یوخدای ښه خبر وي . په یوه تامبُووالـه بدله کي د زهیرو زړونو «آه :ah» د یوې ښرا په صورت کي داسي انځور سوې ده :

پــــه دوو مېچــونــو مــات سـې لــونګیــه
دي لــور او دي مــور نــن رالــي بېلتـونــه

او یاد «ولور : walwar» په باب د یوې پښتنې غندنه د ښرا په صورت کې په یوه انتقادي تامبُواله بدل کې داسې خوندي سوې ده :

درې لکه دي وخورې تاخون دي سه
لور دي پر دېسي کړه شواخون دي سه

او بیا یوه بله تامبُواله بدله کې د «ولور» ذکر په دې ډول راغلی دئ :

ښه ځي تر دا لویو غرو راتېره کړې
پلار دي په ولور سو ته یې هېره کړې

او دا هم په دې لاندې بدله کې د ښرا یو ځانګړې نمونه خوندي سوې ده ، چې د انسان کرکه او ترا ځیني کیږي :

ناوې لستوڼي تنګ دي په ځنګلي باندې
پلاني .. ته مرګی ورکې په ځواني باندې

❀❀❀

۴. دیني بدلي

تامبووالي بدلي چې په خوندور ګایو ښایسته او په درنو مطالبو پسوللي دي ، پخپله ویره لمن کې و دیني ملغلرو ته لوی ځای ورکوي . د مثال په ډول یوه خوندوره بدله د نمونې په ډول وړاندې کیږي :

ناوې ! تسپې در واخله «لااِله» یا یه
له مور سره سې ځې د رب ثنا یاته

❀❀❀

دتامبووالو بدلو جوړښت او تقطیع

د پښتني فولکلور په ویره لمن کي تامبُووالي بدلي یو هسک مقام لري . په دې بدلو کي زیاتره یو بیتیزه بدلي راغلي دي . خو همدغه لرغوني بدلي پخپله فولکلوري غبرګي یو نیم بیتیزه او دوه بیتیزه بدلو ته هم څه نه څه ځای ورکوي ، چي البت د شمېر په لحاظ بېخي لږ دي . دلته د ځینو خوندورتامبووالو بدلو تقطیع وړاندي کوو . لږ ورته ځیر سئ :

یو بیتیزه تامبُووالي بدلي

نـــاوی مـــه وخـــورې دا یـــو رنـکـــه لېـوروونـــه

تـــا بـــه یـــو ســـي دي تـــوپـكـو پـــه ســرونـــه

١	٢	٣	۴	۵	۶	٧	٨	٩	١٠	١١	١٢
نا	وی	مه	و	خورې	دا	یو	رن	که	لېو	رو	نه
١	٢	٣	۴	۵	۶	٧	٨	٩	١٠	١١	١٢
تا	به	یو	سي	دي	تو	په	کو	په	سه	رو	نه

نـاوی مـي پـه «تـامبُو» کـي سـتـرکـي سـرې کـړې

پـلارې پـــه لـحـد کـي کـونـډې پـرې کـړې

١	٢	٣	۴	۵	۶	٧	٨	٩	١٠	١١
نا	وی	مي	په	تا	بُو	کي	ستر	کي	سرې	کړې

١	٢	٣	۴	۵	۶	٧	٨	٩	١٠
پلا	رې	په	له	حد	کي	کون	ډې	پرې	کړې

سحار ستر که راوخته بلبله ده
ناوی له موره خي په زړه یه بله ده

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
سه	حار	ستر	که	را	و	خه	ته	بل	به	له	ده

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
نا	وی	له	مو	ره	خي	په	زړه	یه	به	له	ده

❀ یونیم بیتیزه تامبووالي بدلي ❀

ناوی ښی ولی دي تخت ده　　　　که پلاني ... ته خدای زوی ورکو
ناوی تا تندی دي بخت ده

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	❀	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
نا	وی	ښی	و	لی	دي	تخت	ده	❀	که	پلا	ني	ته	خدای	زوی	ور	کو

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
نا	وی	تا	تن	دی	دي	بخت	ده

زموږ ناوې کل ده کل بې بولو   کې نوم راجخه هېر سو

دي پلاني ... ناوې بې بولو

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	❁	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷
زموږ	نا	وې	کل	ده	کل	بې	بو	لو	❁	کې	نوم	را	جه	خه	هېر	سو

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
دي	پلا	ني	نا	وې	بې	بو	لو

دوه بيتيزه تامبُووالي بدلي

چـا لاس ده پــه كـځـوړه — دي پـلانـي ... لاس ده پـه كـځـوړه

خـور تــه بـرخــه وركــه — دا بــه خــي دي پـلار لــه كوره

١	٢	٣	۴	۵	۶	٧	❀	١	٢	٣	۴	۵	۶	٧	٨	٩
چا	لاس	ده	په	كه	ځو	ړه	❀	دي	پلا	ني	لاس	ده	په	كه	ځو	ړه

١	٢	٣	۴	۵	۶	❀	١	٢	٣	۴	۵	۶	٧	٨
خوږ	ته	بر	خه	ور	كه	❀	دا	به	خي	دي	پلار	له	كو	ره

ځـوک تــر بـنــدرو كـوري — پـلانـــی ... تــر بـنــدرو كـوري

بيــا بــه نــاري نــه كـي — سـي پــلانــی ... ادي دي بـولــي

١	٢	٣	۴	۵	۶	٧	❀	١	٢	٣	۴	۵	۶	٧	٨
ځوک	تر	بن	د	رو	كو	ري	❀	پلا	نی	تر	بن	د	رو	كو	ري

١	٢	٣	۴	۵	۶	❀	١	٢	٣	۴	۵	۶	٧
بيا	به	نا	ري	نه	كي	❀	سي	پلا	نی	ا	دي	بو	لي

دتامبُووالو بدلو خصوصیات

❁ ... تـامبُووالي بدلي پـه عمومي ډول د غلجيو د ځانګړی ګړدود نمايندګي کوي .

❁ ... پـه تـامبُووالو بدلو کي د پښتو خورا سوچـه او خالص توري خوندي سوي دي .

❁ ... تـامبُووالـي بـدلـي د غـلـجيـو د اصطلاحـاتو او محـاوراتو ښکارندوی دي .

❁ ... زيـاتـره تـامبُووالـي بـدلـي رواني ، سليسه او په زړه پوري دي ، البت په ځينو بدلو کي دروندوالی او ثقافت موجود وي .

❁ ... په ځينو تامبُووالو بدلو کي خوږجن کلمات راغلي دي ، چي د هغو پر ځای ما نکتې(...) لکولي دي .

ناسري ګړدود

ناسر (Nāsar)چي د غـلـجيو پښتنو يو پخوانی ټبردئ ، پښتو يې ځينـي لهجوي ځانګړتيا وي لري ، چي البت دغه ګړدودي مميزات يې د ځينو نورو پښتنو پـه پښتو کي هم ليدل کيږي . د نـاسرو د پښتو لهجوي توپيرونه دلته په خورا لنډ ډول بيانيږي :

❁ ... نـاسر د ځينو نورو پښتنو غوندي « معروفه يا » په « مجهوله يا » اړوي . د مثال په ډول بـدلـي په بدلې ، مېرمني په مېرمنې ، خوندي په خوندې ، ساندي پهساندې ، مراندي په مراندې او ښځي په ښځې بدلوي .

❁ ... نـاسران د خـروټو او سـنـتـيا کاکړانو غوندي د « ش» ځانګړی ږغ (Sound)سم نـه سي تلفظ کولای. دوی همېشه « ش» په « ښ» بدلوي . د ساري پـه ډول شا پـه ښا ، شـی پـه ښی ، پشي په پښي ، شک په ښک ،

شپه په ښپه ، شکر په ښکر ، شرم په ښرم ، شاعر په ښاعر او شايد په ښايد اړوي .

۞ ... ناسران د نورو غلجيو ، کاکړانو او ځينو نورو ... پښتنو غوندی د «ش» آواز په «س» اړوي . مثلاً شکه په سکه ، مياشت په مياست ، مېشته په مېسته ، شخوند په سخوند ، شړۍ (تُوس) په سړۍ بدلوي .

۞ ... ناسران د نورو غلجيو ، کاکړانو ، مرانيو او د ځينو نورو ...پښتنو غونډي د «ژ» آواز په «ز» اړوي . د مثال په ډول ژرنده په زرنده ، ژبه په زبه ، ژر په زر ، ژوند په زوند ، وژل په وزل ، ژوول په زول او ژاولي په زاولي بدلوي .

۞ ... ناسران د نورو... غلجيو غوندي د پښتو «فعلي يا» د دئ (d y)، دی (day)او يا دې (de)پر ځای په« ده: da»بدلوي . او دوی دغه « ده» د تذکير او تأنيث په دواړو صورتونوکي يو ډول کار وي . د مثال په ډول و دې لاندي يوڅو جملو ته نوکی ځير سئ :

پښتو	ناسري
سور ګل راغلی دئ .	سور ګل راغلی ده.
تور پېکی راغلې ده .	تور پېکی راغلې ده .
ابدال کابل ته تللی دئ .	ابدال کابل ته تللی ده .
زرغونه کابل ته تللې ده .	زرغونه کابل ته تللې ده .

خو څرګنده دي وي ، چي خټک ، بنوڅي ، مروت ، ګنډه پور ، دوړ(Dáwaṛ) ، وردګ ، ځدراڼ ، ځاځي ،منګل، پکتيا وال او ځيني نور ... پښتانه د تذکير په صورت کي د ناسرانو اونورو ...غلجيو غوندي د «فعلي يا» لپاره د «دئ» ، «دی» او «دې» پرځای «ده : da» کاروي . البت خټک ، بنوڅي ، مروت ، ګنډه پور ، دوړ ، وردګ ، ځدرانې ، ځاځي ، منګل ، وزير او مسيد (محسود، مسعود) د تأنيث په صورت

کي د ناسرانو او نورو غلجيو برعکس د« فعلي يا » لپاره د « ده : da»
پر ځای « دو : do» کاروي . د مثال په ډول دالاندي مثالونه وګورئ :

معياري پښتو	لهجوي پښتو
باچا خان راغلی دئ	باچا خان رغلی ده .
سور سانده راغلې ده .	سورسانده روغلې دو
کمال خان راغلی دئ .	کمال خان روغلا ده .
ښايسته راغلې ده .	ښايسته روغلې دو
خوشال خان راغلی دئ.	ښايسته روغلې دو .
خوشال خان راغلی دئ .	خوشال خان ارغلا ده .
ګل غوټۍ راغلې ده .	ګل غوټۍ ارغلی دو .

۞ ... ناسران د زياترو پښتنو غوندې د پښتو ځانګړی پر (par) او يا پُر (pur) چې « حرف جار » دئ ، ښخي نه لري . او په کندهاري کړدود کې دغه لرغونی « پر » تر اوسه پوري ژوندی پاته دئ . چې البت ناسران د پښتو پر (par) او يا پُر (pur) همېشه په پُه (پُو: Pu) بدلوي .

خو څرګنده دي وي ، چې دپښتو په ګرامر کې د « پر » ځېل ځــای او د « پــه » بيــا ځېل ځــای وي . پــه انګرېزي کې د « پـر » لپاره «on» او د « په » لپاره بيا « in »استعماليږي . دغه راز په پارسي کې د « پر» لپاره بر (bar) او د « په» لپاره « در» او يا «توی» کاريږي . ا و داچې ځيني پښتانـه پخپله پښتو کې پر (par) هډو لري نه ، نو ددې خبري معنا دانه سي کېدلای ،چې د کندهاري کړدود « پر» سم نه دئ . او يا ښخي وجود نه لري .

کـه چيري يو سړی پـه پښتو کـي « پر » او « په » پر ځپل ځپل ځای سم ونه کاروي ، نو خورا زياتي ګډوډۍ منځ ته راځي . تاسي ودې لاندي يو څو جملو ته نوکی ځير سئ . او د « پر » او « په » ښکاره توپير

په پښتو، پارسي او انګليسي کي وګورئ:

❁ ... کتاب پر مېز دئ .

❁ ... کتاب بر ميز است .

❁ ... The book is on the table.

❁❁❁

❁ ... ښاغلی اسفنديار په کور کي نسته .

❁ ... آقای اسفنديار در منزل نيست.

❁ ... Mr. Asfand yar is not there in the house.

تاسي د پښتو، پارسي او انګليسي په دې پورتنيو جملو کي د «پر» او «په» ښکاره توپير پخپلو سترګو وليد . او دا خبره څرګنده سوه، چي په پارسي او انګليسي کي د «پر» لپاره «بر» او «on» راځي . دغه راز د «په» لپاره په پارسي او انګليسي کي «در» او «in» کارول کيږي . د پورتنيو مثالونو په وسيله دا خبره زباد ته وسپده، چي په کندهاري ګرد ودکي د «پر» او «په» بېل بېل استعمال د پښتو له ګرامری اصولو او قواعدو (rules)سره ښخي سم معلوميږي .

مور ښخي نه سو کولای، چي د «پر» پر ځای «په» وکاروو . دغه ډول د پښتوګرامر وهيچا ته اجازه نه ورکوي، چي د «په» پر ځای بيا «پر» استعمال کړو .او که چيري مور د «پر» پر ځای «په»او د «په» پر بيا «پر» وکاوو، نو په داسي صورت کي بيا ګرامري ګډوډي منځ ته راځي . مثلاً که مور داسي ووايو چي: استاد رفيع پر پارسي ډېر ښه پوهيږي . نو ښکاره خبره ده، چي په دې جمله کي د «پر» کارول سم نه بر ښي .ځکه چي په دې جمله کي د «پر» پر ځای «په» راځي . نو سمه جمله به داسي وي: چي استاد رفيع په پارسي ډېر ښه پوهيږي . خير ... د پر (Par)اوپه(pa) ښکاره توپير منل او يا نه منل بيا د هرچا

خپل کار دئ .خو حقیقت هر وخت حقیقت وي .

❁ ... د (da)په پښتو کي د « اضافت » علامت دئ . خو ناسران د پښتو دغه اضافت همېشه په دي (di)اړوي . د مثال په ډول : د ارسلا خان کتاب ، د شېر خان بندر او د کابل پوهنتون بیا په ناسري کړدود کي داسي اوړي : دي ارسلا خان کتاب ، دي شېر جان بندر او دي کابل پوهنتون .

د تور ښادي پیل

د ناسرو په فولکلوري اصطلاح خورښادي (x̌or ṣādi) تورښادي (tor ṣādi) بلل کیږي . او پخپله « خور ښادي » د واده په ځانګړو بلل کیږي د یو خاص پړاؤ (Stage)نوم دئ. او په همدغه خورښادي د واده بدلي په دې ډول پیل کیږي:

خور ښادي ده غمي مه کې   خور ښادي مي د پلانی .. ده
خدای په توره خوایي مه کې

دغه راز د ناسرو ښځمني « تور ښادي » په یوه ځانګړې بدله داسي پیل کوي :

« تورښادي » ده غمي مه کې   که ښادي ، دي پلاني ... ده
په توره خوا یه مه کې

د پیل تر دې پورتنیو بدلو وروسته بیا د ناسرو ښځمني دغه لاندي بدلي وایي ، چي د انجینئر حبیب اللهخان کمال خېل ناسر په منه د زرینې پانګي په دې برخه کي خوندي کیږي :

❁﴿۱﴾❁

نن بیا دورې کړنګی ده په سرو خېمو کې
نن بیا دي ښادی رغ ده په دې کورو کې

﴿۲﴾

په ښمښيرو كي راتلم ښمښيرو نار كړى ده
د ي پلانكي ... دي ښادى ږغ په موږ خداى كړى ده

﴿۳﴾

كار كه مښو كه كښته كړه لونګ اخلي
دي پلانكي .. دي ښادى ږغ ده دي زړو رنګ اخلي

﴿۴﴾

په كور غورزنده بالښته مورږ وږي تږي نه يو
مورږ دا ورځ له خدايه غوښته

﴿۵﴾

دي زړه پُه سر مي اور ولګېدو
دي جانان په زړه مي ګل وغوړېدو

تامبووالي بدلي يو څېړنه او څرګندونه

که خرې دي تامبووالي ❀ جيلکى [1] خرې دي مورږ خپله پې [2] وكړه
دوى خرګنده [3] ويدې دي

❀... Tambu: د تامبو فولكلوري اصطلاح د ناسرو پښتنو په كوچاني ژوند پوري اړه لري . او پخپله د تامبو (tambu)توری د تمبو (tambu) يو اوښتى شكل دئ، په عربي كي و تامبو او يا و تمبو ته خيمه (xima) ،البت په پښتو كي د عربي و خيمه ته پښتانه خېمه (xema)وايي . او د خيمه (xima)جوړونكى «خيام» بلل كيږي . و همدغه تامبو ، تمبو ،

خیمه او خېمه ته په انګرېزي کي ټېنټ (tent) وايي .څرکنده دي وي ، چي د واده په ورځ کومي جيکياني او يا ښځي په تامبو کي ناستي وي ، وهغو ته د ناسرانو په ژبه تامبو والي (tāmbu wāli) ويل کيږي .

په ناسرانو کي «تامبو: tāmbu » يو ځانګړې فولکلوري اصطلاح ده . د دوی له کوچاني ژوند څخه رانيولې، بيا تر دا وخته پوري په ناسرانو کي دغه پخوانۍ اصطلاح تر اوسه پوري ژوندی پاته ده . البت پـه ښاري ژوندکي تـامبراو په تامبو پوري «ناسري دودونو» دا وخت خپل فولکلوري ارځښت او اهميت ببخي بايللى دئ .

د ناسرانو په کوچاني ژوند کي د تامبو خپل خوند او ځانګړی رنګ ؤ . څرکنده دي وي چي څه وخت به ورابانړي (وراوال) د واده په نېمګرغه ورځ د کور باڼو کره را ورسېدل ، نو د ناسري دود سره سم به ښځمنو د شپې په آخري شپبو کي « ناوې : Nāwe» د کور د باندي په تامبُو کي کښېنوله . او بيا وروسته به يې په همدې تامبُو کي و لمبوله . په دا غرمه به خپلو همزولو ناوې د وخت او زمان له غوښتنو سره سمه تياره کړله . او بيا «تامبو والو» جيلکيانو به له ورابانړو څخه د ناوي د تيارولو او سينګارولو په بدل کي پيسې غوښتې . و همدغه فولکلوري جريان ته د ناسرو په ځانګړې اصطلاح «تامبو» ويل کيږي .

د تامبو دټولو تر ادا کولو وروسته بيا د ناسرانو ښځمني د« تامبو» په پيسو له بازار څخه خوږې مرې را وغواړي . او بيا د تامبو واکداره ښځه په حاضرينو کي د تامبو خوږې يا په بله ژبه شيريني پـه خورا انصـاف سره ووېشي . په دې ډول د تامبو جوړ سوي مراسم د خوشالۍ په ملتيا پای ته ورسيږي .

۱. جينکياني ، ليکياني ، نجونه ۲. په ۳. خرکنده : x̌arkanda (اصل : غرقنده، خوېخپله غرقنده د عربي د «غرق »او د پارسي د«کنده» مرکب دئ.)

پروفیسر فیض الله خان ناسر

پروفېسر فیض الله خان د حاجي سمندر خان زوی او د قلندر خان اوښ خېل ناسر لمسی دئ، نوموړی تقریباً ۵۰ کاله وړاندي دې نابودي دنیا ته راغلی دئ. دغه شریف انسان د بوري په پوهنځي کي زما اعتمادي او باوري ملګری ؤ. دی د انګرېزي استاد او یو ګلالی انسان ؤ. خو د مرګي دي زوی په خوله سي، چي فیض الله خان ناسر یې نابېره د ۲۰۱۱ میلادي کال د اګست د میاشتي پر ۲۱ نېټه د خپلي درنې کورنۍ څخه بېل کړئ. د پښتنو دغه ګلالی ځوان او نیازمن انسان پس له مړیني د بوري د ناسر آباد په قبرستان کي و خپل ابدي کور ته وسپارل سو. انا لله و انا الیه راجعون.

فیض الله خان ناسر په بوري کي له ما سره خورا زیاته همکاري او مرسته کړې ده. دا چي اوس تاسي «تامبو والي بدلي» لولئ، دا ټولي د دې نیازمن ورور په همت او پښتني اخلاص له بڅمنو څخه راټولي سوي دي. کشکي چي اروا ښاد فیض الله خان پخپل ژوند کي د زریني پانګي په دې کتوره برخه کي د خپلي راټولي کړي تامبُووالي بدلي پخپلو سترګو لیدلي وای. خیر ... موږ د مرګ او مرګ زموږ دئ. زه ددې خوا خوږي انسان د میني او اخلاص په

همېشه پوروړی یم . زه د زرینني پانکي د «تامبُووالو بدلو» دغه دروند څېرکی و ارواښاد فیض الله خان ناسر ته په پښتني احساس اهداء کوم . پروردګار دي دغه ګلالی انسان و نازوي .

د زرینني پانکي په دې برخه کي «تامبُووالي بدلي» د ارواښاد فیض الله خان ناسر په مننه ستاسي و درانه حضور ته وړاندي کېږي . ویې لولی، او فیض الله خان ناسر هیڅکله په دعا کي مه هېروئ .

دتامبُووالو بدلو رنګینې نمونې

﴿ الف ﴾

﴿۱﴾

ارت[1] کمیس کاږه خوري دي تنګ کمیس دي وار ده
دي پلار کالي راکاږه دي خسر دي کالو واره ده

﴿۲﴾

اُکلی[2] کي او به توري
دي ناوی ریچني موري

﴿ پ ﴾

﴿۱﴾

پلاني ... په ښا دي سرو زرو چاپونه دي
پلاني ... په ښادي ښپرو[3] کتارونه[4] دي

﴿۲﴾

پلاني ... ته لنګی ورګئ ځي به مرګو لره
پلارتي ګُونی[5] ورګئ ځي به خوسیو[6] لره

---

۱. arat: پراخ ۲. uklә́y : اوکلی. oklә́y: هاونګه (پارسي :هاون)؟.
سپرو ۴. قطارونه ۵. gunә́y: ګونی، بوجی ۶. x̌usāyo: خوشایو

﴿۳﴾

پُه بزار[۱] کي يوترکاڼ[۲] را ولو بيه
پلاني ... سترکه ړنده ده جوړوو بيه

﴿۴﴾

پلانيه ... ويښي يې که ويده يې
دِتا ترکوري[۳] لاس ترلي تېروينه

﴿۵﴾

پلانى ... که هلاکيي که بلاکيي
سبا ته به دا خپله ناوى يو سو

﴿۶﴾

پُه[۴] مخ کي دي ، دي[۵] مرچ ونه[۶] ولاړه
پُه مخ کي دي بې قدره خور ولاړه

﴿۷﴾

پُه مخ کي دي دربلى[۷] پې بنده مه سې
پُه مخ کي دي خسر[۸] مړ پې وير زده[۹] مه سې

﴿۸﴾

پُه چغو چغو[۱۰] زاړې نجل به نه سې
که خسر ته خواست کوې خلاصه به نه سې

---

۱ . Bzar: بـازار ۲ . نـجـار ۳ . کوريـې ۴ . pu: پَـه (pa)۵. د ۶ .
wána: درخته ۷ . darbáləy : ۸ . خَسر :xusar ، خُسر :xsar
۹ . خواشيني ، خوابدي ۱۰ . čaǧu čaǧu: چيغو چيغو

۩﴿۹﴾۩

پُــه دوومېـچـونـو مــات سـې لـونګـيـنــه
دي لـور او دي مـور نـن رالـې[1] بپلتـونــه

۩﴿۱۰﴾۩

پُه اې[2] وچـه ييا لـه[3] کـې خزنده نسته
پلانی ... لړم خوړلې اوسې[4] هوده نسته

۩﴿۶﴾۩

پُــه تـور پېـکــي دي نيـول لاسـونــه
کـمکـلي[5] اوس بـه تـل کـې ارمـانـونـه

۩۩﴿ ت ﴾۩۩

۩﴿۱﴾۩

پُـــه تـــوپـــو تـــوپـــو را تـــلــم
پـلانــي ... ستــرګــه کـډې ور ولـوېـدم

۩﴿۲﴾۩

تور پېکی دي جوړاوه پُه خيال مينه وې
اوس سې دي خوابنې ړنګوي ته ګيله منه يې

۩﴿۳﴾۩

تـوره دي سُـونـی[6] چـدړ[7] دي ونـــه ده
سُـونـی دي د خپـل خســر پـــه ويـړه ده

---

۱. راغلې ۲. دې ۳. وياله، وله ۴. اوس يې ۵. kam-mákli: کم عقلي، بې عقلي ۱۶. Sunə́y: پرونی، پوړونی ۷. čádar̩: څادر، چادر، پټو

﴿ج﴾

﴿۱﴾

جکه سه ناوی که کلان کورې
کمیس دي د ارتني[1] کې تراته کورې

﴿چ﴾

﴿۱﴾

چا لویه دالانه   د پلاني ... لویه دا لانه
ناوی پښکې[2] ولاړه   اخپلیت[3] غواړي له کامه[4]

﴿۲﴾

چا سوندان[5] دي خره دي   دي پلاني ... سوندان دي خره دي
ښه خدای ورته اریان[6] ده   خي دا ماجوړه کړې نه دي

﴿۳﴾

چا لاس ده پُه کخوړه   دي پلاني ... لاس ده پُه کخوړه
خورته برخه ورکه   دا به خې دي پلار له کوره

﴿۴﴾

چا سوندان دي خره دي   ناوی مور سوندان دي خره دي
خدای ورته اریان ده   سي دا ماجوړ کړي نه دي

---

۱. Artáne: ارتینې د « ارتینه » مغیره حالت دئ . او ارتینه د ښځمنو د یو ټوکر نوم دئ. ۲. Paṣke: پـه کښې ، پـه کې ۳. axٞpalyat: رخصت ۴. قامه ۵ . sūndān : شوندان ، سوڼان ۶ . iryān :حیران : aryān

﴿۵﴾

چـرکــه دورې مــه څــه بـازو بـنـد سې
پلانی ... تیک[1] مې څرېرې پښکې[2] بند به سې

﴿ځ﴾

﴿۱﴾

ځې تر دا لویو غرو را تېره کړې　　پـلار دې پُــه «ولـور»[3] سـو
تــه یـــه هېــره کــړې

﴿۲﴾

ځـوک تـر بـنـدرو[4] کـورې　　پلانـی ... تـر بـنـدرو کورې
بیـا بــه نــارې نــه کـې　　سې[5] پلانی ... ادې دې بولې

﴿۳﴾

ځـوک دې غـره پُـه سـر　　نـاوې پـلار دې غـره پُـه سر
هـوارې تــه را ځـوړسـه　　نـاوې ! د خسـر غـړکـې مړه

﴿خ﴾

﴿۱﴾

خـړې اوبــه رالـې سـر لـرکـې یـه راوړو
پلانی ... مې منجارې دئ تور څولې[6] یه را وړو

---

۱. tik: گېڼه ، زېور ، ۲. paski: پـه کښې ، پـه کې ۳. walwar ۴. bandáro: پیوندو ۵. si: چې، چې ۶. culi: بنگړې

(٢)

خدایه! سي لور مي زوولي[1] ده له موره سي وزوه له موره بیا نه وتای له کوره
سي ووته له کوره بیا دي چیغه که په زوره

(د)

(١)

د سرو زرو صندوخ سره جلاکئ
پلانی ... دي مور خوري بنه یه تیار کئ

(٢)

درې لکه دي وخورې تاخون دي سه
لور دي پردېسي کړه شواخون دي سه

(ر)

(١)

را ووزه له دا تنکي کوجرایه[2]
دي مور کره به کښېني پُه غالیه

(٢)

را واچوئ تانونه وربښمان[3] دي
ویرنیسئ لاسونه نوکر خي بناهدان[4] دي

---

١. zowále: زوکرې ٢ gojáṛaya: کوډله، کُوچله، جونکره ٣. wresmān: وربښمین ٤. ṣahidān: شاهدان، کوایان. مُحرکنده دي وي، چي ناسران په عمومي ډول د پښتو «ش» سم نه سي تلفظ کولای. د دې لرغوني تبر وکړي د «ش» ږغ همېشه په «ښ» اړوي.

(ز)

(۱)

زموږ ناوې څي زاړي کرمه [1] نه ده
دې پردي کور زور ليدلى نه ده

(۲)

زموږ ناوې ګل ده ګل بې بولو   کې [2] نوم را جَخه [3] هېر سو
دېلاني ... ناوې بې بولو

(۳)

زموږ دې کلى لوړه جُمايته [4]
ناوې ! خسر دې پروت ده بې اُمته

(۴)

زموږ پُه ناوې تو [5] سوې ملغلرې
بورې وراري يه ولېدې له لرې [6]

(س)

(۱)

سحار ستر که راوخته واهي کوي
ناوې له موره څي زړه يه سبهي کوي

۱.grama: ملامته ۲. که يې ۳. راځخه ، راځخه، را څرخه ۴. jumāyata: جماعته ۵. to : د توی مخفف دئ . ۶. ليري

(۲)

سحار ستر کـــه راو ختـه بلبلـه ده
نـاوی لـه موره خـي پـه زړه یـه بلـه ده

(۳)

سحار ستر کـه را وختـه ملُوکـه ده
مورې په جای [1]کي لاس وهي ، سي لورې ورکه ده

(۴)

سحار سبا ده چُوغلـې [2] یـه سرې کرې
نـاوي نـارې کـرې پښـې یـه راسرې کرې

(۵)

سحار سبا ده مالونه [3] لَوړي [4]
کمیسي پـروت ده لکه دي میري [5]

(۶)

سحار چچک [6] نارې کرې سي بې خوبه یم
ناوی خواري نارې کرې سي بې موره یم

بڼ

(۱)

ښاکی [7] دي لـه اوږو اوږو ښنلیږي [8]
پلانی ... خوارکی خوا درته ښنه [9] کیږي

---

۱. ځای ۲ . čuǧle: شغلې ۳ . پسونه ۴ . Lwári: رمیږي ۵ . miri: مړي
۶ . čičak: چرک ۷. ṣagáy: شاکی ۸. ṣnálezi: ښلي ، موښلي ۹
. ṣna : شنه

(۲)

ښـه څـې تر دا لوړو غروم[1] را تېره کړې
پـلار دې پُـه ولور سو تـه يې هېره کړې

(۳)

ښـه سـو پـه لـوی بـنـد ا وښان را وختو
ښـه سـو لـه چچکروم[2] لاس را وختل

(۴)

ښـه څـې تـر دا لويو غـرو را تېره کـړې
پـلار دې پـه ولـور سو تـه يې هېره کـړې

(ک)

(۱)

کـلا پُـه[3] سـر کـلان   سـرونې[4] تـول کـاره دي
نـاوی زر[5] تيـاروئ   لېوروني[6] تـول سپاره دي

(۲)

ناوې مې پُه تامبو کې ستركې سرې کړې
پلارې پـه لحد کې گونډې پرې كړې

(۳)

کـور پُـه سر پښې گورئ بـازې گـوي
پلانې ... کورئ له مور سره سيالي كوي

۱. ğrom: د «غرو مو» مخفف دئ ۲. čičgrom: د «چچکرو مو» مخفف دئ ۳. Pu: پُه: pa ۴. سرونه يې ۵. ژر، چټک ۶. لېورونه

(۴)

کور پُه سر تانونه وربښمینان دي
را وباسئ لپوروني تول ولاړ دي

(۵)

کلي کلي سر او پایم[1] چیري ده
کلی دي پلاني ... نړاندم[2] چیري ده

(۶)

کلي پُه جودرغنم کي واړوه
کلي پلانی[3] ... خرکئ مخ تې[4] راوکئ

(۷)

که ګل چکن دي ناوی! کپی ګل چکن دي
ډکي دي ناوی خسر په وینو ډکي

(۸)

که خرې دي تامبُوالي جیلکی[5] خررې دي مور خپله پې وکره
دوی خرکنده[6] ویدې[7] دي

(ګ)

(۱)

ګوره ناوکی! سي ګُوډي ونه کې
پلانی ... دي پلاني .. ورورہ ده پرکې[8] نه وکې

۱. Pāyam: د «پای مي» مخفف دئ ۲. nāṛandam د «نړاند مو» مخفف دئ ۳. planáy: دلته له پلاني څخه مراد د ناوي پلار دئ ۴. ته يې ۵. جینکی، نجونه ۶. X̌arkanda: غرقنده ۷ بیدې
۸. parke: فرق يې

(۲)

گــلــداري دي نـــاوی کېـــی گــلــداري
کـه داري دي نـاوی خسر دي وینو داري

ل

(۱)

لــه کښـې لاری راځـي لاری دي دړو ده
پلانی ... ځي ملا تړي ورپنداري خپله ده

(۲)

لوړې ناوی لوړې ځي کوټې دي جوړولي
کوټې دي جوړي نه کړې پلاني ... ولاړ ولې

(۳)

لــمــر را خېـزي تـر غـونـډی پـوري
نـــاوي نـــارې کـــړې ادکـــي مـــوري

م

(۱)

مـــه ژاړه نـــاوی ژړا[1] دي کـــرانــــه ده
دِتا[2] تر ژړا دي[3] پلار مـرگـی اسانه ده

(۲)

مـړی بـــه پـخيـي بـران[4] بـــه اوري
پلانـي... بـه لـه نـازه «لالا» بـولـي

۱. ژړا ۲. dita: اِتا، ستا ۳. di: د ۴. bran: باران، اوربښت

﴿۳﴾

مور بـه نـاوی يو سو لـه ډلو سره
پلار دې خاوري بادکي لـه ايرو سره

﴿۴﴾

مـه يـه زړوئ بـلايـه واخـلئ
سبا بې ميراثـتـه کالي دړواخلئ

﴿۵﴾

مـه زاړه هوښيـاري[1] نـاوکيـه
لـور دي ازل بـرخـه دي پـردي ده

﴿۶﴾

مور نـاوکـی زړه لـکـه لُوخـه[2]
پلاني .. خيالي[3] راکښلي له صندوخه

﴿۷﴾

مزغی[4] دي پُه پنځه پاوه خريلی ده
تـامبُو پوري دي گز «ننی»[5] وتلی ده

﴿۸﴾

مور نـاوی پُـه چـغـو چـغـو زاړي
دا لـه پـلاره دوه کـوروتـه غـواړي

﴿۹﴾

مور تر کورو بوته ناوکی! جيلکی دي بولي
تور پيکی دي نسته د سيني وتي دي کوري

---

۱. هـوشيـاري ۲. Lux̌a ۳ خيـالـور: x̌iyāli ۴. mazğáy:
مغزی ۵. nánəy: گړنگ (gṛang) تڼکي (ṭange)

(۱۰)

ناوې لستوڼي تنګ دي په څنګلي باندي
پلاني ... ته مرګی ورکې په ځواني باندي

(۱۱)

مور ناوې خيرتی[1] ده مور ته نه زاړي
پلاني ... څپلی سي وخوري بيا به ښه زاړي

(ن)

(۱)

ناوې ! هی که اوسيلی[2] که
پلار درته ولاړ دئ
د پلار زړکی نری که

(۲)

ناوې پلار دي رالېږلي کاغذونه دي
دِما[3] پُه کراني لورکی چاکړي واکونه[4] دي

(۳)

ناوې ! مه وخورې دا يو رنګه لپوروونه
تابه يوسي دي توپکو پُه سرونه

(۴)

ناوې، زر تيارويه پُه مور نمر توديږي
پلانی ... ترګل نازک ده دی په نمر ويليږي

۱. xitáy: هغه لرګی چي پر مځکه ولاړ وي او انسان نوک پر ووهي.
۲. awseláy ۳. dima: زما ۴. اختيار

﴿۵﴾

ناوی وخورې دي پلار ولي　　　　په لوی سحار دي باسي

لکه ښه د جُومې[۱] مړي

﴿۶﴾

ناوي په سره کور واړوه لاسونه

ناوي له هنځولو[۲] واخه[۳] رخصتونه

﴿۷﴾

ناوي کمیس په غاړه کړه وکوره

له ډیرو توبرو[۴] ووتې سرتوره

﴿۸﴾

ناوی ستړکي توروه خوله دیي اړبنکه[۵] ده

کور دي، دي[۶] پلاني ... دي کور له څنګه ده

﴿۹﴾

ناوکۍ اودس وکه لمونځ به کور وکې

لمونځ به د پلاني پُه دسملو وکې

﴿۱۰﴾

ناوکی چیغه که په زوره سې مړه واوري

پلار به دي په غاړه کپن[۷] راوړي

﴿۱۱﴾

ناوی جوړکه د وریښمو د سملونه

پلاني .. هنزولي[۸] ډیر دي دربه سینه

---

۱ جمعې ۲. همزولو ۳. واخله ۴. تربرو ۵. arḅanga ۶. di: د ۷. کفن

۸. همزولي، یاران، اندیوالان

(۱۲)

ناوې مي په «تامبو» کي سترکي سرې کړې
پلار ې په لحدکي کوندې پرې کړې

(۱۳)

نن بیا پُه اوکلی کي اوبه توري   مورِ داسي ناوې درکړه
بې رنجو يه سترکي توري

(۱۴)

نن بیا پُه اوکلی کي اوبه سرې   مورِ داسي ناوې درکړه
بې زړا يې سترکي سرې

(۱۵)

ناوې موټرته وختته بنیښه غواړي
دا خو دي خپل ورور دي لاس چړه غواړي

(۱۶)

ناوې زړکي دي ولي مردانه ده
ترا اې [۲] خودي سبا سخته کنده ده

(۱۷)

ناوې! ته [۳] سرو سترکو دي جار سم ته ولي زاړې
که دي ورور پُه دې دنیا ؤ تابه بیا راولي

(۱۸)

ناوې مرانده تینکوه مرانده دي خپله ده
ایه دي، دي پلار نه اې بله ده

---

۱. ژړا ۲. دې ۳. tá: تر، در

﴿۱۹﴾

ناوی! کجاوه دي برکه مرکه ده
ناوی! پلار دي چچکر[1] مور دي وردګه ده

﴿۲۱﴾

ناوی! دي «سرسایي» تیکري دي تور ده
ناوی! تا[2] دي پلار پُه نبستی زور ده

﴿۲۲﴾

ناوی! اوس به دي پیکی داني کو
اوس به دي له هنزولو میل پري کو

﴿۲۳﴾

ناوی! چراښپي[3] وتي په لاس کي نیسه
ناوی خسر ته لاس که وخولکی ته يې لاس نیسه

﴿۲۴﴾

ناوی! بران[4] ته کښېنه سي لنده[5] دي کي
ناوی! وروک دي نسته سي درنه دي کي

﴿۲۵﴾

ناوی! په «سین[6]» کي کښېنه سي دي یو سي
ادګه مور دي نسته سي ناز دي یوسي

﴿۲۶﴾

ناوی! تسپي در واخله «لااِله» یا یه[7]
له مور سره سي خپ د رب ثناء یا یه

---

۱. čičgar۲. ta : ستا ۳. čiraṣpe: کجاوه ۴. باران ۵. نوده ، لمده
۶. sin : دریاب ۷. yāyá: وایه ، ویایه

﴿۲۷﴾

ناوې! ښی[1] ولی دي تخت ده   که پلانی ... ته خدای زوی ورکو
تـاوې تـا[2] تـنـدی دي بـخـت ده

﴿۲۸﴾

نـاوې! تـر سـر دوه بـالښتـه کښېـږده
نـاوې! پُـه لېـورو دوه نـومـونـه کښېږده

﴿۲۹﴾

نـاوې! سترکـي مـه وخـورې دا تـوري
سبـا دي خـورښـې ريـچـې در کـوري

﴿۳۰﴾

نـاوې دي مـوټـر تـوري غـورنـدې[3] دي
نـاوې دي پـلار دي څـه سوې نـارې دي

﴿۳۱﴾

نـن بيـا نـاوې ښنـه[4] خـالـونـه کښېږده
نـن بيـا پُـه لېـورو نـومـونـه کښېـږده

﴿۳۲﴾

نـن بيـا نـاوې کـوړنکـه کوړنکـه[5] کيـږي
پلار ګېڼه[6] ورکـړې پـه لمن کي نه ځايـږي

۱. ṣáy: راسته ، رسته ۲. tā́: ستا ۳. ǧwárande: چغي بُوغي ۴. شنه
۵. kuṛanga kuṛanga: کړه وړه ، بوکه بوکه، لکه بوکه ۶. gena:
زېور (Ornament)

﴿ و ﴾

﴿۱﴾

وزه وزه ، نـــاوې! وزه وار دِتـــا ده
لـه تـا پـاتـه دي پـلار دېـره دنيـا ده

﴿ هـ ﴾

﴿۱﴾

هـوښيـاري[1] نـاوې وكـړو ارمـانـدونـه[2]
كُښل[3] مې نه كړو كنكي[4] وروړک لاسونه

سرچينه

- زما شخصي يادداښتونه
- د اروابناد پروفيسر فيض الله خان ناسر او انجينئر حبيب الله خان ناسر سره ځانګړي مرکې

---

۱. هوشياري ۲ . armāndunā : ارمـانونه ۳ . kuṣál : مچ ۴ . kanki:
كمكي ، كمكلي ، كوشني ، كوچني ، واړه

ناسري ګاوڼ

د ګاوڼ بدلي لاندي وې تر خاورو
سيال کاکړ کړې معرفي په اول وار

❀❀❀

دا بدلي جوړي کړي دي ښځمنو
دي خوندي دا په سينو کي د ناسرو

❀❀❀

پښتني فولکلور پسوللی په ډولونو
چي يو ډول يې د ګاوڼ بدلي هم دي

❀❀❀

نوی صنف مي د پښتو دئ پيدا کړی
ويل کيږي په ګاوڼ کي د ناسرو

❀❀❀

يم خوشاله په کالوکي نه ځايږم
چي پيدا مي کړې بدلي د ګاوڼ

❀❀❀

سيال کاکړ پر پله روان خو د نوري دئ
لا به ډيري پاتکي زېرمه کړي په ژوندکي

❀❀❀

وايم زه کورودانی «يوسف ناسر» ته
را ښوولي ده و ماته دا بدلي

❀❀❀

د ګاوڼ د بدلو پیدایښت

موږ په یقیني ډول نه سو ویلای، چې د ګاوڼ بدلي به څومره زړې وي ؟ خو دا خبره یقیني ده، چې د ګاوڼ پر ځانګړو بدلو خورا ډېر کلونه تېر سوي دي . زما په فکر ددې خوندورو بدلو د پیدایښت تاریخ د «اتڼ» و «نارو» ته ورنژدې دئ.

څرګنده دي وي چې د ګاوڼ مخصوصي بدلي د اتڼ تر ختمېدو وروسته د ښځمنو د ناستي په ځانګړي محفل کي ویل کیږي . د ناستي په دغه مخصوص پړاو (Stage) ،کي چي کومي ځانګړي بدلي ویل کیږي ،د ناستي دغه ځانګړی پړاو د« ګاوڼ» په نامه یادیږي .د ناسرو ښځمني د ګاوڼ په خوندورو بدلو د ګاوڼ میدان ګرم او خپل ځانګړی محفل تود ساتي .

د ګاوڼ د بدلو جوړوونکي او ویونکي

د ګاوڼ (gāwaṇ)لغوي معنا هر څه چي وي، وي به، خو په فولکلوري اصطلاح ګاوڼ د ناسري ښځمنو د اتڼ تر ختمېدو وروسته وهغه مخصوصي او ځانګړي ناستي ته ویل کیږي، چې د اتڼ برخه والي ښځمني په میدان کي سره را غونډي سي . او یو ځای ټولي سره کښېني . او بیا وروسته د ګاوڼ د ځانګړو بدلو په ویلو پیل وکړي .

د ګاوڼ خوږې او درنې بدلي ښځمنو جوړي کړي او ددې خیالورو بدلو ویونکي پخپله دوی دي .څه وخت چي ښځمني په اتڼ کي ستړي سي، نو بیا وروسته دوی په میدان کي سره کښېني . او خپل زهیر اوستومانه زړونه د ګاوڼ په خوندورو بدلو هوسا اوخوشاله کړي .

څرګنده دي وي ، چي وښځمنو ته په ګاوڼ کي ډول ډنګيږي .
او يا بيا دوی پخپله دريا وي سره وايي . او د لاسو څپړي ورسره ټکوي .
په دې ترتيب ښځمني د ګاوڼ په خوږو بدلو د ګاوڼ ميدان تو د ساتي .
په ګاوڼ کي لومړي وار يوه ښځه د ګاوڼ يوه ځانګړې سندره په يو
خاص آهنګ ووايي . او بيا وروسته نوري ناستي ښځمني له همدې
ښځي سره يو ځای د ګاوڼ « ځانګړی کسر » د کورس په شکل په يو
خاص انداز تکرار وي . په دې ډول ټولي ښځمني د ګاوڼ په خوږو او
خيالورو سندرو ځانونه خوشاله ساتي اوبې سده خوندونه پر اخلي .

د ګاوڼ بدلي

د پښتني فولکلور يو ځانګړی ډول تشکيلوي

ګاوڼ (gāwaṇ) د پښتني فولکلور په سمسوره دنيا کي
يوه ځانګړې اصطلاح ده . او دغه خورا ارغونې اصطلاح د غلجيو
پښتنو د ناسرانو په ښځمنو پوري اړه لري . او پخپله په ګاوڼ
پوري ځيني ځانګړي بدلي تړلي دي ، چي د ګاوڼ بدلي بلل
کيږي . دغه پخوانی بدلي د پښتني فولکلور يو مخصوص او
ځانګړی ډول تشکيلوي ، چي ويړه لمن يې په راز راز ښايسته
مطالبو پسوللې ده .

ښکاره خبره ده ، چي فولکلور خورا غني او په راز راز
فولکلوري ملغلرو پسوللی دئ . اوس چي د پښتني فولکلور په
ويړ ميدان کي د ګاوڼ ځانګړي او خوندوري بدلي زموږ لاس ته
راغلې ، نو ددې نوو بدلو (بدل های نوين) په پيدا کېدو سره د
پښتني فولکلور پر بېلا بيلو ډولونو باندي د يو بل ښايسته

خوندور ، په زړه پوري او ابتکاري صنف زیاتوب وسو . نو ځکه خو زه په خوشاله زړه د زرینې پانګې و ټولو ویونکو او په تېره بیا د پښتنې فولکلور و درنو پلټونکو ته په اخلاص او هسکه غاړه دا وایم چې : زېری مو د ر باندي ،ګاوڼ او د ګاوڼ بدلي مو مبارک سه .

د ګاوڼ د بدلو ځانګړی کسر

په ګاوڼ کې ناسري ښځمني راز راز بدلي وایي . او دغه لرغوني او رنګیني بدلي خپل یو ځانګړی کسر (kasar)لري . او دغه مخصوص کسر د ګاوڼ و درنو بدلو ته یوخاص خوند او کیف وربخښلی دئ . د ګاوڼ چې څومره بدلي دي ، د همدې لاندي کسر په ملتیا پای ته رسیږي :

نن مي اورېدلي ، دي لیلا د باهو شرنګ ده
سهي لیلا دغه ده سي په غاړه یه لونګ دي

د ګاوڼ د بدلو ادبي سکښت او تقطیع

د ګاوڼ ځانګړي بدلي د پښتني فولکلور یو خوندور څپرکی او نوی باب تشکیلوي . د پښتو دغه مخصوصي سندري ځانګړی جوړښت لري . د ګاوڼ ټولي بدلي دوه بیتیزه وي ، چې البت دغه په زړه پوري بدلي د یوه ځانګړي کسر په ملتیا ویل کیږي. د ګاوڼ په ځینو بدلو کي لومړی او دوهمه مسری سره هم قافیه وي . البت درېیمه او څلورمه مسرۍ یې بیا آزاده وي . خو د ګاوڼ په ځینو بدلو کي بیا د دغه فني اصول نه مراعات کیږي . دلته د ګاوڼ د ځینو بدلو و تقطیع ته ستاسي نظر را اړوو :

د ګاوڼ د دوو بدلو تقطیع

ماول: پـه غـاړه دي تور تـاره ده — تـــاول: تـــار نـــه ده تـور مـــار ده

مـاول: يـار خـودي پـې وخـوږ — تـــاول: يـــه دي پـــاړوکـــر ده

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	❀	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
ما	ول	په	غا	ړه	دي	تور	تار	ده	❀	تا	ول	تار	نه	ده	تور	مار	ده

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	❀	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
ما	ول	يار	خو	دي	پې	و	خوږ	❀	تا	ول:	يه	دی	پا	ړو	کر	ده

مـــا ویـــل: يـــاران دي خـــو دي — تـــاول: يـــو نـــه ده خـــلـــور دي

مـــا ول: کـــوم يـــو دي ښـــاغـــلـــی — تـــاول: تـــورپـــه تـــو يـــه لـــنګ ده

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	❀	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
ما	و	يل:	يا	ران	دي	خو	دي	❀	تا	ول:	يو	نه	ده	خه	لور	دي

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	❀	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
ما	ول	کوم	يو	دي	ښا	غه	لی	❀	تا	ول:	تور	په	تو	يه	لنګ	ده

د ګاونړ د بدلو ادبي خصوصيات

د ګـاونړ بـدلـي پـه ډيـرو ادبي خصوصيـاتو پسوللي دي ، چي ددې پخوانی بدلو ځيني ښېګړي دلته په لنډ ډول وړاندي کيږي :

۞ ... د ګاو ړ ځانګړي بدلـي د نـاسرو په سوچه او خالصه پښتو کي جوړيږي .

۞ ... ددې خوندوري بدلو ژبه ساده ، روانه او په زړه پوري ده .

۞ ... د ګـاونړ بدلـي د پښتو د خـونـدورو محـاوراتو ، درنو خيـالاتو او نازکو تشبيهاتو ښکارندوی دي .

۞ ... د ګاونړ په بدلو کي د پښتو ډېر نادراو نايابه لغات خوندي سوي دي .

د ګاونړ بدلي لټون غواړي

د ګـاونړ بـدلـي تر خـاورو لانـدي يوه پټه خزانه ده . دغه ورکه خـزانـه لـټون غواړي . د پښتني فولکلور دغه قيمتي سرمايه به چيري ... او د چـا ... و چـا ... پـه سيـنـو کي خوندي پراته وي ؟ اوس چي د ګاونړ بدلـي ښېـخـي نـايـابـه او د ورکېدو پـه حـال کي دي ، نو په لـره او بـره پښتونخـوا کي د پښتني فولکلوړ شيدايان بايد خپله دغه بادي پانګه له ورکېدو ځخه وژغوري .

زه لـه ډېره وخته د ګاونړ په ځانګړو بدلو پسې سر ګردان يم . خـو هـغـه د چـا خبـره : « جـويـنـده يـا بـنـده » پـه مصداق بالآخره وماته د ګاونړ يو شمېر خـونـدوري او په زړه پوري بدلي په لاس راغلې ، چي زمـا د خېړنـي پـه پـای کي بـه و تـاسي تـه د يوه خورا درانـه فولکلوري سوغات په ډول وړاندي سي . که خدای کول د « نيک آغاز نيک انجام » پـه مـصداق به د ګاونړ په ځانګړو بدلو پسې زموړ لټون جاري وي . او د

خپل زيار په نتيجه کي به ډېر څه زموږ لاس ته راسي . ما د ګاوڼ د بدلو پوخ بنياد (base) کښېښوو. او که خدای کول ، د نوي کهول باشعوره اديبان به زما پردې پاخه بنياد باندې د ګاوڼ د ځانګړو بدلو و پيل کړي آغاز ته ادامه ورکړي . او زما پر دې ايښي بنياد باندې به دوی د ګاوڼ د خوندورو بدلو يو هسکه او شانداره فولکلوري ماڼۍ ودروي.

د لومړيتوب وياړ

هسي خو د ناسري ګاوڼ ځانګړي بدلي له پخوا زمانې څخه د ښځمنو په امانتداره سينو کي خوندي پرتې وې ، خو په لويه تاريخي پښتونخوا کي ترما وړاندې د کراني پښتو يو بل بختور ليکوال پر دې پټه خزانه (ګنجينهٔ پنهان : Hidden Treasure) باندي پښه نه سو .

خو زه خپل ځان خورا بختور بولم ، چې د پښتني فولکلور په ويړه او سمسوره دنياکي مي لومړی وار ناسري ګاوڼ (Nāsári gāwaṇ) په خوندور انداز څېړلی دئ . او په ګاوڼ پوري مربوطې بدلي مې په او ل ځل په ادبوالو وپېژندلي دي . او دا چې د ګاوڼ مخصوصي بدلي د پښتني فولکلور يو ځانګړی ډول تشکيلوي ، نو د پښتني فولکلور دغه نا معلومه صنف (Un known kind) لومړی وار ما (خاوري سيال کاکړ) په ادبوالو وپېژاند .

په دې ډول د پښتني فولکلور په زرغونه او سمسوره دنيا کي د لومړيتوب وياړ زما په نصيب سو . که خدای کول ، د پښتني فولکلور په ويړه ميدان کي به زما کړندۍ هڅي جاري وي ، چې د پښتو د عاميانه ادب ځيني نور... ناپېژندلي او ورک ډولونه په ادبوالو وپېژنم.

د پروفیسر محمد یوسف ناسر څخه

یو جهان مننه

پروفېسر محمد یوسف ناسر د سُرخاب خان زوی او د حیات خان ملېزي ناسر لمسی دئ . زموږ دغه تقریباً ۶۷ کلن ورور د بوري په «سانکوړی ناسران» نومي کلي کې دې نړاندي دنیا ته راغلئ . نوموړي خپل ابتدايي زده کړه په سانکوړی ناسران، بوري او لوړ تحصیلات یې په کوټه کې پای ته رسولي دي . دی د اردو متقاعد پروفېسر دئ . او دا وخت په کوټه کې په شرافت خپل پاته ژوند تېر وي .

ما تقریباً یوولس کاله وړاندي په بوري کې د ګران یوسف ناسر څخه د «ګاون» د «ځانګړو بدلو» په باره کې پوښتنه کړې وه، چې نوموړي هغه وخت و ماته د ګاوڼ «ځانګړی کسر» او د ګاوڼ یوه بدله را شوولې وه . خوله بده مرغه دغه دواړه فولکلوري نمونې له ماڅخه بې ځایه سولې . خو بیا هم د ګاوڼ په بدلو پسې زما هڅې جاري وې .

بالآخره د ۲۰۱۲ میلادي کال د جنوري پر ۹ نېټه د کوټې په سورجنګنج بازار کې ښاغلی یوسف ناسر ولید . او خپل زوړ ادبي پور مې ور په یاد کړ . نوموړي په همدغه ورځ یو وار بیا و ماته د ګاوڼ هغه «ورک کسر» او د ګاوڼ د «ورکي بدلي» په ملتیا را ولیکل . ډېر

په خوشاله سوم ، چې خپله «ورکه خزانه» یو وار بیا لاس ته راغله .

البت ما د جناب پروفسر محمد یوسف ناسرڅخه د کاوڼ د ځینو نورو بدلو د پلټولو او پیدا کولو غوښتنه وکړه . له ښه مرغه پروفېسر ناسر پخپل ور سپارل سوي کار کي بریالی سو . او نوموړي ورور زما په تش فولکلوري کچکول کي په خورا اخلاص او ښتني مینه د کاوڼ ځیني نوري... خوندوري نمونې را واچولې ، چي دلته د ښتني فولکلور و درنو پلټونکو او ویونکو ته د یوه خورا درانه سوغات په ډول د نوموړي پروفېسر په مننه وړاندي کیږي . زه د زړه له کومي پروفېسر محمد یوسف خان ناسر ته کور ودانی وایم ، چي په کامل اخلاص یې و ماته د کاوڼ دغه ځیني بېخي نایابه بدلي په لاس راکړې. یو وار یې بیا کور ودان . او ژوند یې نیکمرغه او هوسا .

تاسي د کاوڼ دغه خوندوري او په زړه پوري بدلي ولولئ.او زما دغه نیمګړی کار نور پر مخ بوزئ .

د کاوڼ د ځانګړو بدلو ځیني غوره بېلګي

د زرینې پانګې په دې قیمتي برخه کي د کاوڼ د ځانګړو بدلو ځیني خورا په زړه پوري ، خوندوري او غوره نمونې په دې نیت وړاندي کیږي ، چي زموږ ځوانان به زما و دغه نیمګړي کار ته ادامه ورکړي :

﴿۱﴾

ماول : په غاړه دي تور تاره ده — تاول : تار نه ده تور مار ده

ما ول: یار خودي پې وخوړ — تاول : یـه ، دی پـاډوکـرده

نن مي اوریدلي ، دي لیلا دي باهو شرنګ ده

سهي لیلا دغـه ده سي پـه غـاړه یو لونګ دي

۞﴿۲﴾۞

ماول: په تندي کي دي شين خال ده   تـاول: خـال نـه ده دریـاب ده
مـاول: یـار خودي پې ډوب کو   تـاول: یــه ، دی لامبوزن ده

نن مي اورېدلي ، دي ليلا دي باهو شرنک ده
سهي ليلا دغه ده سي په غاړه يه لونک دي

۞﴿۳﴾۞

مـاولـی: یـاران دي څو دي   تـاول: یو نـه ده څلور دي
مـاول: کوم یو دي ښاغلی   تـاول: تور پټو یـه لنګ ده

نن مي اورېدلي ، دي ليلا دي باهو شرنک ده
سهي ليلا دغه ده سي په غاړه يه لونک دي

۞﴿۴﴾۞

لیـلا وختــه پــه مــنـډه   بيـا را څوره سوه پـه منډه
مـاول: زړی مي دربـاندي   ستا يار سپور نن په کوړنګ ☆ ده

نن مي اورېدلي ، دي ليلا دي باهو شرنک ده
سهي ليلا دغه ده سي په غاړه يه لونک دي

۞﴿۵﴾۞

مـا ویـل: تـوره تیـاره ده   تا ويل : يه ، دي غره سايه ده
مـاول: کـاږه کمیـس کـاږه   تـاول: ښـی لستوڼی تنک ده

نن مي اورېدلي ، دي ليلا دي باهو شرنک ده
سهي ليلا دغه ده سي په غاړه يه لونک دي

۞﴿۶﴾۞

لیـلا تـر اوبـو بـاسـی   پـه کپـن یـه نینبـاسي
لیـلا خـوارې نـارې کـړې   سي کپن پـه سینـه تنک ده

نن مي اورېدلي ، دي ليلا دي باهو شرنک ده

سهي ليلا دغه ده سي په غاړه يه لونګ دي

۞﴿۷﴾۞

ماویل : یار دي کنکی ده — تاول : هو، دِما نیمی ده

ما ول : څه ښه دي پې کیږي — تاول : تول سره ولهم ده

نن مي اوريدلي ، دي ليلا دي باهو شرنګ ده

سهي ليلا دغه ده سي په غاړه يه لونګ دي

۞﴿۸﴾۞

ما ول : څه تَپه [1] تياره ده — تاول : دا دي غره سايه ده

ماویل : توره خوته يې — تاو ل : هو ، تور خو لونګ ده

نن مي اوريدلي ، دي ليلا دي باهو شرنګ ده

سهي ليلا دغه ده سي په غاړه يه لونګ دي

۞﴿۹﴾۞

ماویل : پزه دي لو ده — تاول : هو ، چارګل پې [2] جوړ ده

ماول : یار به پې شرمیږي — تاول : دی خو پې مین ده

نن مي اوريدلي ، دي ليلا دي باهو شرنګ ده

سهي ليلا دغه ده سي په غاړه يه لونګ دي

۞﴿۱۰﴾۞

ما ول : راسه دِما [3] خواته — تاول : کوره ښا وخواته

ماول : ځوخیزو [4] پلنګ ته — تاول : پام کوه کرنګ ده

نن مي اوريدلي ، دي ليلا دي باهو شرنګ ده

سهي ليلا دغه ده سي [5] په غاړه يه لونګ دي

☆ ... kurang : کُورنګ (kurang) ۱. tiará tápa: توره تياره ، توره خربڼه ، تکه (táka) توره تياره ۲. pe: پر ۳. dima : زما ۴ . خيژو ۵. Si : چي ، چې ، څي

پوهاند سیال کاکړ

ږیري سپینه په خدمت کي د پښتو سوه
پښتانه چیري مني د چا مرانه

۞ ۞ ۞

چي تر څو پوري یې پاته یو څه توان وي
سیال کاکړ به د« خوشال » ژبه پالینه

۞ ۞ ۞

۞ نوم : ولی محمد خان ۞ قلمي نوم : سیال کاکړ
۞ د پلار نوم : عبد الرحمن خان کاکړ ۞ پلارنی کلی : سرانان Sranan (پښین)۞ د زوکړي کال : ۱۹۳۵ م

۞ د پخوانیو نیکه ګانو ټاټوبی : چینجن (لرغونی او تاریخي کاکړستان) ۞ د پلار له خوا په ختهه : ادک زیی ، میر داد زیی ، نتل زیی ، ښادي زیی ، لقمان زیی ، ابراهیم زیی ، ښادوزیی ، علی زیی او په لوی سر کی سنځرخېل کاکړ. د مور له خوا په ختهه : ګوری (Gaoray) ، غفورزی ، سینزی ، مندڼ ، علی زی ، ملونی ، بابو ، او په لوی سر کي تور ترین
۞ مورنی کلی : منځکی (پښین)
۞ تحصیلات : ایم . اې (پارسي ، پښتو ، اردو) او بي . اېډ
۞ د زده کړي ځایونه: سرانان ، پښین ، پېښور ، لایلپور (فیصل آباد) او لاهور
۞ زده ژبي : پښتو ، پارسي ، ارڅو ، براهوی ، انګلیسي او پنجابي.
۞ د لیک ابتداء : له ۱۹۵۹ میلادي کال څخه
۞ لیکني : په پښتو ، پارسي او اردو

❀...... په پښتو ادب کې د ليکوال معنوي استاذان :

❀...... **لوي استاد علامه پوهاند عبد الحی حبیبی** ❀...... **فاضل استاد حضرت گل باچا الفت** ❀...... **علامه پوهاند عبد الشکور رشاد** ❀...... **فاضل استاد عبد الرؤف خان بېنوا** ❀...... **لوی فولکلوریسټ استاد محمد گل خان نوري** ❀...... **شمس الادباء جناب استاد حبيب الله رفيع**

د ليکوال په ذهني روزنه کې د ځينو نورو استاذانو نقش:

❀...... **محمد بُوټا** ❀...... **مولوي علي محمد** ❀...... **پروفېسر خليل صديقي** ❀...... **پروفېسر آغا صادق حسين نقوي** ❀...... **او پروفېسر ډاکټر محمد انعام الحق کوثر** ❀...... رسمي شغل : **متقاعد** (Retired) **پروفېسر / پرنسپل** (BPS-20) **گورنمنټ ډگري کالج لورالايي او پخواني چئېرمين** (Departmnt of languages) **بلوچستان پوهنتون کوټه** .

❀...... د درس و تدريس ابتداء : **لـه ۵/ ۱ اکتوبر ۱۹۶۴ ميلادی کال څخه**

❀...... **تقاعد:** (Retirement) : **۱۴ اگست ۲۰۰۰ م کال** .

❀...... واده : **۲ / اکتوبر ۱۹۶۷ م**

اولادونه : **زامن :** ❀...... **ميرويس خان کاکړ** ❀...... **ايمل خان کاکړ** ❀...... **لوڼي : عاليه کاکړه** ❀...... **ملاله کاکړه** ❀...... **آريانا کاکړه** ❀...... **او زرغونه کاکړه** لمسيان: ❀...... **سيدال خان کاکړ** ❀...... **خوشحال خان کاکړ** ❀...... **زرک خان کاکړ** ❀...... **دريا خان کاکړ** ❀...... **ابدال خان کاکړ** لمسياني:❀...... **: مروه کاکړه** ❀...... **صفا کاکړه.**

د کورآدرس : **هاؤس نمبر : ۱- سی / آر چمن هاؤسنگ سوسايټي ، ائير پورټ کوټه**

❀...... **ټيليفون : 2841058 -081 موبائيل نمبر :0336-8108482**

❁ چاپ آثار ❁

سیال کاکړ همېشه د قلم حرمت په نظر کي نیولی او تل يې ګرانه پښتو د تن په وینوپاللې ده .اوتر دا وخته پوري چي يې څومره لیکني کړي دي ، ټولي يې په خورا اخلاص ، پښتني احساس او د ملي مینـي په پاکه جذبه و درنو پښتنو او ښاغلو ويونکو ته وړاندي کړي دي . تـر دا وختــه پـوري د لیـکـوال دا لانـدي نیمګـړي آثـار د علم و ادب و سمسوري او ابدي دنیا ته وړاندي سوي دي :

۱. غاړي ۲. پښتني افکار ۳. سپېڅلي ګایونه ۴. چغیان ۵. ګراني ملغلري ۶. پښتني جام ۷. پښتني فولکلور ۸. ملي دردونه ۹. غورځنګ ۱۰ . کاکړۍ ۱۱ . ترينو ۱۲ ملي ادب ۱۳ مزارات ۱۴. د کسي د لمني ، پښتو ژورنالیزم ۱۵. پښتني نومونه ۱۶ . پښتو مترادفات ۱۷. فولکلوري طب ۱۸. ادبي څېړې ۱۹. د کسي د لمـني ، پښتانه لیکوال (دوه ټوکه) ۲۰ . پښتو او پښتانه په سهېلي پښتونخوا کي (دوه ټوکه) ۲۱ . فولکلوري سوغات ۲۲ . فولکلوري سندري ۲۳ . پښتو نکلونـه ۲۴ . فولـکلوري جواهر ۲۵. د کوشنیانو ادب ۲۶ . د کوشنیانو ژبـه ۲۷. انګۍ ۲۸ . منظومه تذکره ۲۹. ادبي انځور ۳۰. سنګر ۳۱ . کاکړي ۳۲ . نثري انځور ۳۳ . پخوانۍ غاړي ۳۴ . غوره انځور ۳۵. ګنجینۀ دب پارسي ۳۶ . خزینهٔ دانش ۳۷ . زرين انځور ۳۸. فونکلوري انځور ۳۹ او همدغه نیمګړی زیار . البت که چیري ژوند وفا ورسره وکړه، نو لیکوال بـه پخپل ژوند کي یو شمېر نور ناچاپ کتابونه دعلم و ادب وسمسوري دنیا او دقلم وخاوندانو ته وړاندي کړي . و من الله التوفیق.

په درناوي

افغان څېړنيز مرکز،کوټه

۲۸ / ۲ / ۲۰۱۲ م

ZAREENI PĀNGI

COLLECTION AND PROPER INTRODUCTION OF DIFFERENT KINDS OF PASHTO FOLKLORE

By:
Prof. Syal Kākaṛ

Published By:

AFGHAN RESEARCH CENTRE,
QUETTA
MARCH, 2012